Biblioteka Jagiellońska.

IV. a. 21.

Hist 3052.

H. f 37 44. IX 35a

W.a.21.

Reinoldi HEIDENSTENI

SECR. REGII

de Bello Moscouitico

quod STEPHANVS Rex Poloniæ gesit

COMMENTARIORVM LIBRI VI.

Basileæ
Per CONRAD. VALDKIRCHIVM.
CIↃ IↃ XXCVIII.

BIBLIOTEKA JAGELLOŃSKA

Cim. Qu. 5185

SIGISMVNDO BATTORI DE SOMLIO, PRINCIPI TRANSSILVANIAE

Reinoldus Heidenstenius.

HISTORIAM *suis legibus scribere, Sigismunde Princeps Illustrissime, & maiorem vtilitatem communi hominum vitæ affert, quàm cuiusquam oratione explicari potest: & maius quiddam esse videtur, quàm non modò ab eo expectari debeat, qui inter continua negocia in aula versetur: verùm etiam quàm vulgò homines opinantur. Qua enim in re singulis ætatibus plurimi homines doctissimi, ac non modò doctrina atq; ingenio, verùm ocio etiam abundantes elaborârint, quod tamen paucissimi in ea præstiterint, quis non summam difficultatem in causa esse dicat? sed tamen historiarum non vnum idemq; genus est: diuersitas in sola tractandi ratione, ac orationis ornatu posita videtur: ab eadem autem re difficultas omnis esse. cæteris enim rebus omnibus ferè inter se conueniunt, hac sola summus historicus à mediocri, seu vt rectiùs dicam, historicus à narratore differt. Nam & res dignas cognitione hominum quælibet historia scribere se profitetur, & eas ad veritatem quàm maximè scribere existimari vult: easdem verò sententiarum grauitate, & verborum luminibus exornare, ac non modò rebus ipsis, verùm sententiis e-*

tiam & verbis magistrum vitæ agere, præclarum quiddam est: nec tamen omnis historiæ proprium. Nam vt de cæteris taceam, ei, quam Commẽtarios vocari iam obtinuit, quæ iustæ historiæ quasi subseruiens, ea quæ illa exornet, simpliciter ac nudè scribit, quis nescit iure ab omnibus propemodum concessum iam esse, vt etiam sine vllo orationis ac præceptorum ornatu, quàm verissimè saltem, quæ gesta sint, narret? Hoc igitur scriptionis genere, bellum, quod à Patruo tuo Stephano Poloniæ Rege, cum Ioanne Magno Moscouiæ Duce gestum est, à me pertextum, non tam vt ab historico, quàm à qualicunq; narratore, ad te nunc mitto. Quanquam minimè hîc quidem me fugit, huius etiam generis Commentariorum propriam quandam esse elegantiam ac dignam homine erudito puritatem. quæ nisi maxima difficilimáq; essent, minimè, qui princeps in hoc genere est, Cæsar tantam laudem consecutus Commentariis suis fuisset, vt ne imitatione quidem à quoquam exprimi posse iudicentur. Verùm hæc quoq;, quæ ego quidem ipse in me requiro, si quis alius præterea in Commentariis hisce requirenda putabit: is vellem perspiceret, quàm non modò breui tempore, sed quàm alieno etiam ac impedito, interq; quot aliarum rerum occupationes in Aula non solùm negocio sissima, sed & quæ nullo certo in loco consistens perpetuis quodammodo profectionibus circumfertur, scribendi mihi fuerint. Id certè consequar, vt quò minùs à me ad hasce res scribendas studij allatum videbitur: eò libentiùs alij, qui possunt, ad easdem ornandas se conferant. Reliquis duabus rebus, quas historiæ propositas esse suprà ostendi, rerum grauitatem, ac narrationis veritatem, videor mihi non debere dubitare, cumulatè omnibus eos satisfacturos. Non enim indignam eius belli cognitionem iudicaturos homines opinor: quod cum eo hoste gestum est, cuius potentia non vicinis modò nationibus, verùm remotioribus nonnullis formidolosa iam erat, quemq; qui etiam non metuebant, antequam victus esset, vix tamen vinci posse iudicabant. Tibi quidem, Sigismunde Illustrissime, vel iucundissimam

dissimam futuram certò iam mihi promitto. Accedunt ad bellicas, domesticæ res: quæ vt tempore ac natura ferè cum bellicis coniunctæ fuerunt; ita à me etiam disiunctæ non sunt. Verùm potissima ac propria cuiuscunque historiæ laus veritas est: de hac nihil necesse est me dicere. Primùm enim minimè de remotis à memoria nostra rebus scribo, in quibus vel errare facile possim, vel fingere, si quid velim, nullius memoria iam refellente: sed edo hæc iis cognoscenda, qui ijs ipsis rebus, de quibus scribo, interfuerunt; vt res per huius belli tempus gestas, iis, qui ab illis abfuerunt, eorum, à quibus administratæ sunt, viuorum & præsentium memoria teste commendem. qua in re vtrunque fuit, vt & ego facilimè ea à multis, qui iis interfuerunt, cognoscere potuerim; à veritate autem vlla in re recedere non potuerim, tot hominum conscientia constrictus. Accedit huc, vt publicorum actorum, quibus res, quæ hisce libris comprehenduntur, magnam partem testatæ sunt, pro eo loco, in quo sum, summam facultatem habuerim. Ita quæ singula, si alicui obtigerint, magnum momentum ad cognoscendam veritatem attulisse ei videantur, ea mihi vniuersa ferè fuerunt. Habes de re: nunc cur ad te potissimum eos mittam. Primùm, Sigismunde Illustrissime, cùm de rebus à Patruo tuo Clarissimo Rege gestis scriberem, cui rectius dicare eos deberem, quàm tibi, nullum reperiebam: ad quem nimirum non modò magna pars gloriæ huius propinquitatis iure, ac quasi hæreditate pertinere videbatur; verùm quem ad similium rerum gloriam iam incensum non minori contentione ipsum etiam olim adspiraturum omnes exspectarent. Itaq; iam antè mea sponte tui obseruantissimum, ad hanc tamen voluntatem meam non minùs summa quoque de virtute tua exspectatio me adduxit: qua caue existimes quicquam illustrius esse. Tantum enim in omni optimarum artium genere studium, tantaq; indoles, quanta ea in te esse nouimus, minimè vel obscura cuiquam esse possunt, vel Transsyluaniæ tantùm finibus se tenere. Ab hoc igitur tuarum laudum fonte,

vt aliquam meo etiam huic labori laudem, hominem illarum studiosissimum, haurire non molestè me feras: singularis verò erga te obseruantiæ meæ qualemcunque hanc significationem vt gratam tibi esse patiaris, ita te rogo; vt quamuis, pro summa tua humanitate, tua sponte id facturum te non dubitem; ego tamen maximi beneficij loco id sim acceptu-

rus.

R. HEIDENSTENII SECR. REGII de BELLO MOSCOVITICO Commentariorum

Liber Primus.

STEPHANVS Rex, quo cõfirmata foris cum finitimis omnibus pace ac amicitia, diſsidia ex Electionis ſtudiis inter Partes exorta faciliùs componeret, ac in tranquillo ſtatu Remp. collocaret; ad pleroſque vicinos Principes literas dedit; quibus more inter Principes recepto Regnum ſibi delatum, ſuamq́ue & in illos beneuolentiam, & cum omnibus pacis ſtudium declarabat. In hiſce ad Ioannem Baſilij filium, magnum Moſcouiæ Ducem, Stephanum Grudſenſcium Polonum, & Leonem Bukouiecium Lituanum cum literis mittit: ſe prouidẽtia diuina ac Ordinum ſtudiis ad Regnum aſſcitum; id ita gerere inſtituiſſe, vt cum omnibus Principibus Chriſtianis pacem & amicitiam coleret: eodem animo erga illum quoq;, vt finitimum & Chriſtiani nominis Principem eſſe: ſi quæ inter ipſum ac regnum Poloniæ magnumq́; Ducatum Lituaniæ à Maioribus vtriuſq; traditæ controuerſiæ intercederent; de iis ex æquo & bono amicè inter eos agi poſſe. Reſpondit Moſcus: Etſi audierit Maximilianũ Imperatorem in Regem electum: quò minùs tamen cum ipſo quoque gratia ac amicitia ſibi eſſent, non ſe recuſare: placere ſibi, vt maiores Legati more Maiorũ mitterentur: interim ab iniuria & maleficio vtrinque abſtineretur. Rex reſponſo hoc accepto, ad domeſticas res componendas, maximeq́; Gedanenſium motus ſedandos totus conuerſus, Thoruniæ conuentum habet: in eodem Legatos etiam in Moſcouiã pacis tractãdæ cauſa mittendos ex Senatus autoritate decernit. Fuêre ij Sta-

niſlaus Kriſcius Maſouiæ, Nicolaus Sapieha Minſcenſis Palatini, Theodorus Skuminus Palatij Lituanici Quæſtor. Quibus rebus perfectis, diſſenſionibus ac in iiſdem perſeuerantia Gedanenſium permot⁹, armisq; ciuitatem perſequi coactus, primùm copiis illorum vrbe egredi auſis per Ioánem Sborouium, aulici militis Præfectum, quem ad exercitum cum imperio reliquerat, ad Dirſauiam fuſis, ad vrbem caſtra promouet. Quo tempore Moſcus occupandæ Liuoniæ tum maximê opportunitatem ſe nactum ratus, ad vim atq; arma aſtum adiungit. Regebatur Liuonia ſub nomine Adminiſtratoris à Ioanne Chodkeuicio: in præſidiis pauci Poloni, pleriq; Lituanici nominis Præfecti erant: à quibus immoderatiùs indigenæ habiti, ſimulq; non ſatis in illis præſidij contra potentiam Moſcouiticam exiſtimátes, ad res nouas ferè ſpectabant. Non ignarus harũ rerum Moſcus miſerat in Liuoniam Magnum Holſatiæ Ducẽ, quem, cùm iam antè ad ſe tranſiiſſet, promiſsis ac affinitate deuinctum tenebat. Rumorem de eo tradit, fore, vt ſi vltrò Liuones ſe dedant, ad exẽplum Ducis in Pruſsia beneficiario iure Liuoniam regendam ei traderet; vt autoritas ac adminiſtratio omnis penes Magnum, penes ſe nomen collati beneficij ac maieſtas Imperij eſſent. quibus reb. adducti Prouinciales, hinc odio ſeu tædio externi imperij, illinc ſpe & nimia cupiditate eiuſdẽ linguę ac nationis magiſtratus, ſimul à factioſis quibuſdam ac nouarum rerũ cupidis impulſi, præſidia ex arcibus & oppidis ferè omnibus eiiciunt: ipſi Vendam, vbi tum Magnus erat, cõfluunt: nomen inſigniaq; regia illi circumdant: inq; verba eius ſacramẽto ſe adigunt. Moſcus interim maximo exercitu coacto, in Liuoniã nullo impediente, præſidiis omnibus pulſis, ac pleriſq; arcibus à Magno occupatis penetrat: acceptisq; in deditionem Marienhauſio, Roſittenio, Ludſenio, Duneburgio, Kokenhauſio, Aſcherotũ vſq; ſine maleficio, vt initio rerum gerendarum clementiæ fama colligeretur, progreditur. Confluxerat Aſcherotum magnus vtriuſq; ſexus, ac omnis conditionis hominum, maximè aũt matronarum ac virginum, numerus: erat ibidem Landmarſchalcus, vir ætate, & ſummis olim in Prouincia ea geſtis honoribus venerabilis. Moſcus omnibus, qui arma ferrent, promiſcuè trucidatis, imbellem ſexum Tartaris conſtuprandum obiicit. Inde Vendam rectà proficiſcitur: qui ibi erant fama tantæ immanitatis perterriti portas clauſerant. Egreſſus pro illis deprecator Magnus, cõpoſito ad humilitatem habitu, ac genibus illius ſupplex in genua prouolutus adrepens, cõuicio ac verbere ab ipſo Duce in os ingeſto excipitur. Cùm tantùm abeſſe ab eo intelligerent, vt Magni autoritate ſalui eſſe

esse possent, vt ne ipse quidem periculo vacaret, hostili fraude circumuentos se videntes, ira, metu & desperatione incensi, puluerē tormētarium fundamentis subdunt; quo succenso magna vtriusq; sexus, omnisq; ætatis & cōditionis hominū multitudo, ac flos ferè eius, quę reliqua adhuc erat, nobilitatis Liuonicæ, absumtus fuit. Accepta ita in potestatē Venda, ac Rumburgo, quod Vendę immineret, eodem tempore per deditionem potitus, iam vniuersam Liuoniā, Reualia & Riga, paucisq; circa eas castris exceptis, in potestate habebat. Parnauiā siquidem post discessum Henrici interregni eo tempore interceperat: Veissensteinium nobile castellum opere ac natura munitissimum de Suecis: Naruam verò, Derpatum, Felinum, ac Mariemburgum aliaq; nōnulla, iam multò antè partim de Episcopo Derpatēsi, partim de Marianis Liuonicis ceperat; ab iisq; primū initiis profectus, cùm continuas deinde impressiones in prouinciā faceret, vt in Sigismundi Aug. ac Regum Poloniæ fidem ac ditionē Prouinciales tum se conferrēt, plurimis detrimentis eos adegerat. Eaq; res, cùm ad superiores cōtrouersias, quas de Russiæ locis quibusdam cum Magnis Ducibus Lituanię habebat, accessisset, ppetua deinde inter ipsum ac Reges Poloniæ belli causa fuit: quod aliquando quidem per inducias positū, vt plurimùm tamen variâ fortunâ, tam in Liuonia, quàm Lituania gestū, in hūc vsq; Regem transmissum fuerat. Cæterùm Moscus abducto secum Alexandro Polubensio Chodkeuicij Legato, cæterisq; Prętectis, in Moscouiam se recepit. Ex itinere literas ad Regem dat: quibus vt à Liuonia omninò abstineat, Regi præscribit. iisdē ad Prussum quendam Augusti Cæsaris fratrem, nulli ante hac cognitum, qui Koinicij & Mariemburgi quondam, & in reliqua Prussia latè imperitâsset, genus suum referebat, quo ad ipsos Prussiæ fines ius Imperij extenderet. Legati, qui ad tractandas pacis conditiones mittebantur, iter cœptum nihilominus prosequebantur: nouis in itinere mandatis acceptis; vt de iniuriis inducarum ostentatione factis quererentur, satisfactionemq; postularent. Dum ad Gedanum Rex castra facit, exercitum in Liuonia Lituaniaq; per ostentatam pacem, maximè autem propter difficultates ærarij, quę initia regni eius exceperant, nullum parauerat: sub ingruentis tamen hostis famam, nobilitatem Lituanicam literis euocauerat, militareq; per ducatum eum imperium Nicolao Radiuilo Palatino Vilnēsi, Gregorio Chodkeuicio, qui antè illi præfuerat, defuncto, tradiderat. Hic non exigua cum voluntarij militis manu, Seelburgum peruenerat. Interim verò & Gedanenses ad humiliores æquioresq; conditiones, multis malis victi & maiora timentes, de-

scendere cœperant: cumq; Electores duo, alijq; Germaniæ Principes quidam suas pro illis preces per Legatos interponerẽt, recepit Rex in fidem ciuitatẽ; tum verò ad bellum Moscouiticum, quod iam multò antè animo agitârat, totum se conuertit. Ad quod suscipiendum, secundùm acceptas iniurias, ac Liuoniæ recuperationẽ multæ causæ illum hortabantur: quarum hæc vel iustissima, quòd egregio aliquo facinore, non modò de sui regni hominibus, verùm tot aliis, quibus Imperium Moscouiticum summa cum immanitate coniunctum, vel formidolosum erat, vel graue, bene mereri; eamque ad posteros nominis sui famam propagare studebat, ex qua omnes non modò Regem, sed dignum etiá regno fuisse cognoscerent. Præterea verò ad maiores res, quas cogitâdas susceperat, & de quibus missо in Vrbem Paulo Saionskouio cũ Gregorio XIII. Summo Pontifice communicârat, si priùs Mosci potentiam fregissет, aditum se habiturum sperabat. Hoc animi proposito, in mensem Ianuarium Varsauiam Comitia edixit. Agebatur aũt tum annus septuagesimus septimus, supra Millesimum Quingentesimum. Rediit interim in potestatem Duneburgum à Borisio Saua, ac Vilhelmo Platero receptũ. Hi in omnes occasiones intenti, cùm cõmeatus inopia laborare præsidiarium militem animaduerterent, per speciem officij ac comitatis esculentorum, ac poculentorum nonnihil, ac in his vini cremati, quod inopia veri maximo apud Moscos in honore est, vas ei miserant: de quo cùm ad ebrietatem Mosci bibissent, illi, qui id futurum cogitârant, noctu scalis admotis, in vallum, quo solo castrum cinctum est, & in ipsum castrum euadunt: Moscos ex somno & mero vix se colligentes deturbant: castro potiuntur. Non multo inde tempore interiecto, Venda etiam huiusmodi ratione recuperata fuit. Erat sub Matthia Dembinio ex rusticis Lotfinis fabrilis artis peritus quidam, qui sororem Vendæ in Moscorum potestate habebat; per cuius visendæ speciem & rusticorum commerciorum libertatem cùm sæpiùs Vendam venisset, opportunitatem nactus, ceram clauibus oppidi impressерat, adq; eiusdem exẽplum alias parauerat. rem ita instructam ad Dembinium detulit. Cumq; is die cõstituto, quem festum Mosci agebant, sub oppidi portas cum Ioanne Buringio, ac tumultuaria militum manu accessisset, ab vna parte scalas Buringio admouente, ac à Lotfinis ipsis, qui Vendæ erant, concursu facto, reliquos portis reclusis in oppidum immisit. Dum Varsauiam ad Comitia Rex contendit, nuncium in itinere accepit, ab iis rebus, quas tum agitabat, alienum. Limes regni Polonici & magni Ducatus Lituanici magna ex parte Boryslenes est; qui in Mosco-

uia

uia ortus modico in occidẽtem flexu, in meridiem deinde & Pontum Euxinum magnam aquarum vim trahens fertur: ſuperior fluminis pars, ad Lituaniam pertinet: ad inferiorem diuerſarum gentium confinia cõcurrunt: præter Moſcos & Poloniæ ditionis Ruſſos, nonnullæ Turcicæ præfecturæ attingunt: non longo etiã interuallo Valachi ei imminent. In hac tot nationum nec ſatis pacatarum colluuie, non poteſt adhuc quamuis à tot ſeculis pax conſiſtere. Itaque immenſa ibi camporum ſpacia, multi agri inculti, ac deſerti ob latrocinia vel metum iacent. Confluere huc ad prædas ex hoſtico agẽdas ſolent: cùm ex aliis gentibus, tum Polonis quoque & Lituanis, vt quiſque eſt egentiſsimus, vel rerum capitalium damnatus, quoſque vel fortuna eorum, vel leges in patria eſſe non ſinunt. ſuperioribus tamen temporibus, cùm publicè bellum non eſſet, etiam ex primaria iuuentute quidam loca ea petebant, odio quietis, ac ne ſitu, ac ocio torperent, virtutis exercendæ cauſa. Magnam partem in aquis ac flumine piſcatu ac latrociniis viuunt: hoſtemque vt ex quoque plurimùm prædæ ſperant, ducentes, barbaris tamen, vt maiori inter eos Chriſtianorum numero, ac Tartaris præſertim infeſtiores ſunt, magisque Poloniæ regibus operam nauant. quòd infimam Poloniæ partem, quæ ad flumen pertinet, tenent, à loco Niſouij appellantur: interq; reliquos Koſakkos: ita enim communi nomine vocantur omnes tam equites, quàm pedites, qui ad latrocinia in finibus exercenda, incurſionibusq; hoſtiles ditiones vexandas priuato inſtituto, ac voluntaria militia coeunt: hi & numero & virtute plurimùm ferè valent. Inter hos cùm vixiſſet aliquandiu Ioannes Podkoua, natione Valachus obſcuro alioquin loco natus; ſed corporis viribus præſtans, & qui ſoleis equorum ferreis manu diſrumpendis nomen inueniſſet; partim vitæ ac ſtudiorum ſimilitudine, partim promiſsis facilè homines ex præda viuentes ad inuadendam vnà ſecum Valachiam, imperiumque eius ſibi tradendum adduxit. Petrum Palatinum Valachiæ nihil tale expectantem occupant, & priùs ſede Imperij exuunt, quàm ille vlla arma imminere ſibi ſuſpicari potuiſſet. Quòd cùm Rex intellexiſſet, & præterquàm, quòd ſine autoritate ſua alieni fines bello tentati eſſent; Petrum, cuius dignitati fauebat, reſtitutum vellet, cùm per Poloniam, tum in Tranſſyluaniam ad fratrem Chriſtophorum Principem, vt auxilio ſuo Petrum iuuaret, literas miſit. qui cùm alas aliquot equitum & peditum cohortes Stephano Battoreo Andreæ fratris filio Duce auxilio ei miſiſſet; Podkoua Nimirouam Polonicum oppidum recipere ſe coactus in Nicolai Sienauij Ca-

stellani Kamenecẽsis, qui finitimæ in Rusia militiæ prẽerat, potestatem venit: ab eoque ad Regem missus fuit. Postquàm ad comitia vẽtum fuit, primo die solenni sacro peracto, altero de Rep. sigillatim de Mosci & Tartari iniuriis ad Ordines Rex fert: bellumq; ne cum his, aut cum vtro horũ velint, rogat. Cùm Mosco bellum iussum, cum Tartaro in præsens dilatum. Hic sub discessum Regis Henrici, solicita ac in omnia alia intenta Rep. fines incursârat, populationibusq; ac rapinis, omniq; immanitatis genere vexârat: obsidionis Gedanensis tempore magna manu facta prædas egerat: illis ipsis Comitiorum diebus, famâ nuptiarum, quas Constantinus Ostrogiæ Dux Palatinus Kiouiensis, propinquæ suæ faciebat, excitus, in Voliniam excurrerat: Ducem Ostrogiæ obsederat. Pacato tumultu Gedanensi, exercitum, quem sub Gedano habuerat, in Rusiam Rex ad fines tuendos miserat: iamque aliquot turmæ in Voliniam peruenerant. quarum imperium, cùm de Tartarorum excursione rumor interim allatus esset, Ioanni Sbarasio Palatino Braslauiensi, extra ordinem tradiderat. Ex iis quidam non longè Torcino in agmen hostium, vt aduentu exercitus nondum cognito, incuriosiùs prædas agentium, inciderant, prælioq; subito contracto superiores discesserant. vnde de appropinquantibus copiis certior Tartarus factus, cùm delectos ab exercitu contra Sbarasium misisset, qui ex instituto eorum, quid virium, ac animi hostis haberet, explorarent: Iique ad Saslauiam in nostros incurrissent, fortiter impetu eorum à nostris excepto, mox se receperant, Tartarusq; pactus inter cætera à Duce, vt de amouendis à finibus Nisouiis apud Regem laboraret, quorum latrocinia solam bello causam obtendebat, recesserat. in præsens tamen hæc dissimulari placuit. Ex hoste enim inope & vago quemnam magnoperè fructum expectari? Cùm arma potiùs Turcica ad ipsius iniurias prouocarẽtur: qui solum in quo insisterẽt, suum: ipsos fiduciarios possessores esse diceret. Ex Mosco quò maior eius potentiæ fama, eò maiorem gloriam in præsens, nomen ad posteros parari: vrbibus ac opibus florentissimam olim prouinciam Liuoniam, & cum aliis opportunitatibus; tum maris commodis affluentem victoriæ præmium peti. Ita contra Moscum susceptum bellum, simulq; vt in hostico exercitus haberetur, scitum, priori intra fines continendi militis, ac propulsandi hostis ratione domesticis incommodis, ac superioris ætatis exemplis refutata. Proxima huic de pecuniis fuit. Delecti fuerunt è Senatu primores, qui quanto in bellum militẽ, quanto in militem stipendio opus esset, dispicerent. scitum tributum in singula iugera floreni vnius: cereuisiale item in oppidis

&c.

& vrbibus, quo in singulas tonnas duo de vigesima cuiusque precij pars exigeretur. Maius id fuit, quàm vllum ante hac quisquam meminisset: consensère tamen omnes, præterquàm Krakouiensis, Sandomiriensis, & Siradiensis Palatinatuum Legati: quòd nulla eius tributi sciscendi mandata se à suis habere dicerent. Noluerat Nobilitas vel bellum vel tributum sciscere: nisi de iudiciis simul, quæ iam Sigismundi Augusti temporibus postulare cœperat, in interregnis autem ipsa sibi sanxerat, perfeciſſet. Antiquitus à iudiciis municipalibus ad conuentus Palatinatuum, ad quos quodq; municipium pertineret, indè ad Regem in Comitia prouocatio erat. Cùm à Sigismundo Augusto propter tenuiorem valetudinem infrequentiùs iudicia haberentur, vt ex suo corpore constituere sibi iudices liceret, Nobilitas petierat: Restitit Augustus, dum vixit. vnde illa à Rege id impetrandi spe deiecta, tempore interregni priusquàm in Regem Henricum eligeret, inter alias hanc quoque de translatione iudiciorum conditionem ei tulerat, isq; acceperat. Post discessum igitur Henrici, Nobilitas per singulos Palatinatus, vt cuiq; maximè expedire visum fuerat, ex suo Ordine, qui causas appellationis iudicarent, delegerat. qua ex re cùm, quod euenire necesse erat, magnam omnium rerum perturbationem consequi Rex animaduerteret, in causa minimè ampliùs sibi integra, pro re nata optimum ratus, si ad vnam formulam omnia reuocaret, sanxit hic: vt non per singulos Palatinatus iudicia haberentur: sed in singulis Palatinatibus maioribus bini, minoribus quibusdam singuli è Nobilitate quotannis delecti, primùm à Martini vsq; ad Paschatos, Poloniæ maioris Nobilitati Petricouiæ, minoris deinde à Paschatos vsq; ad messem Lublini, ius dicerent, itaq; omnia priuatarũ rerum iudicia penes Nobilitatem deinceps essent: publica, iuris item Regij atq; fisci iudicia, in eo quo antea statu fuerant, penes Reges manerent: quemadmodum & earum terrarum, quæ suis legibus, ac diuersò à cæteris iure vterentur. Moram huic rei nonnullam afferebat, quòd Nobilitas à munere iudicãdi Senatorium Ordinem excluſum volebat: hi contrà tenderent, iniquum esse, dignitatem suam, quæ commodo sibi esse debebat, in iniuriam suam verti: & qui alios in Nobilitate, honore anteirent, à communi Nobilitatis corpore in re publici iuris, & ad omnes pertinente seiungi. obtentum tandem, vt tam ex Senatoribus, quàm reliqua Nobilitate, pro arbitrio Nobilitatis rebus iudicandis præficerentur. Inter Regem quoq; & Nobilitatem cõtrouersiæ nonnihil fuit, quòd Nobilitas regias quoq; vrbes rebus à se iudicatis teneri vellet, superioribus etiam temporibus quasdam causas earum iudicâsset. remisit

Nobilitas: inuentaq; ratio fuit, vt quia iam causas aliquas huiusmodi iudicâsset, easdem in iudicium vocatas denuò in iisdē Comitiis Rex cognosceret. Cumq; Magistratus quoq; ac Præfectos regios ad iurisdictionem suam pertinere Nobilitas vellet, quod cùm ij ferè res iudicatas exequerentur: frustra sibi iudicia tribui diceret, sine vlla in eos, qui res à se iudicatas exequerentur, iurisdictione. assensit Rex, vt quatenus rerum iudicatarum executio à Magistratibus cæterisque Officiis peteretur, autoritati iudicum parerent. superat certamen inter Ecclesiasticum & Ciuilem Ordinem: cùm hic eodem, quo reliquam Nobilitatem, Ecclesiasticos iure vti vellet: illi iudicia hæc Nobilitatis, quæ cum diuersæ religionis hominibus communicari intelligebant, multis nominibus suspecta sibi esse, obligariq; se illis nolle confirmarent. Ostendit his Ioannes Samoscius Cancellarius, non maius periculum eos suscipere, si in iurisdictionem consentiant, quàm si cùm obtemperare ei nolint, pœnis deserti vadimonij, & contumaciæ coerceri se patiantur: quod in Palatinatuum iudiciis eò vsque factum antea fuerat, vt præter alios Archiepiscopus in maiorem ferè centum quinquaginta millium condemnaretur: Addidit consilium, vt quoties Ecclesiastica res in iudicium veniret, ad sex ex nobilitate, Ecclesiastici Ordinis totidem, qui pari autoritate de ea cognoscerent, adiungerentur. quorum si pares sententiæ extitissent, ad Regem in Comitia ampliaretur. Res per aliquot dies ducta, eum tandem ad modum composita fuit. Agitatum in hisce Comitiis & de proscriptionibus fuit. Moribus gentis Polonicæ, qui creditarum cæterarumve priuatarum rerum condemnantur, iis si sententiæ iudicis non pareant, multa dicitur: quæ si spreta fuerit, priori triplo maior dicitur: si ne tum quidem obtemperatur, manu militari in bona missio decernitur: contra quam si quis se opponat, à Prefectis proscribitur. Quod olim acerrimum contra decoctores telum fuerat, luxuria temporum, per eamq; multitudo obæratorum labefactauerat. itaq; vulgo contemnebatur, resque magis multorum sermonibus iactata fuit, quàm noua remedia vlla ei allata. Auditis deinde externorum Principum Legatis Georgius Fridericus Marchio Brandeburgensis ad valetudinarij agnati sui Alberti Friderici, Alberti Prussiæ Ducis filij curâ admissus fuit. inuestitura, quam vocant accepta, solenne iuramentum Regi præstitit. Adfuêre ei in cerimoniis iis Saxonię Electoris, & Virtembergici Principum Legati. Brandeburgensis Electoris Legati cum Principis sui nomine tanquam ad simultanæ inuestituræ ius pertinentis vexillum contingerent, Nobilitatis nuncij contrà protestati, quòd primis illis

inter

inter D. Sigiſmundum & Gētem Brandeburgicam conuentionibus ea Marchionum Brandeburgenſium ſtirps feudo cōprehenſa non eſſet, quæ poſtea priuata autoritate & Ordinibus inſciis acta eſſent, rata ſe non habere oſtendebant. Aderant & Pomeraniæ Ducum Legati, Principumq; ſuorum nomine in Bithouienſem Leoburgenſemq; tractum ius maieſtatemque regni agnoſcebant, literasq; inueſtituræ accipiebant. Legati interea, quos ad Moſcum miſſos ſuprà demonſtrauimus in Moſcouiam peruenerant, áque Moſco ſuo ipſius ingenio feroci, tum ob rem in Liuonia proſperè geſtam multò etiam ſuperbiore, contumeliis ludibrioque excepti indigniſsimè habebantur: multa in nomen Polonicum & Lituanicum contumelioſè ab eo dicta factaq; fuêre: cumq; ex inſtituto vtriuſq; gentis lautia vtrinq; legatis, qui miſsi fuerint, prębeantur: emere victum, nec moris ſit, nec ſi velint, in Moſcouia poſsint: non niſi ſordida ac viliſsima quæq; cibaria per ſummam indignitatem iis miniſtrari iuſsit. In colloquiis deinde cum Legati nō niſi de inducijs agendi mādata ſe habere ſignificâſſent, trium annorum inducias iis dat: literas autem quas Legati obſignare debebant, ſine vlla cōditione purè perſcribi iubet: alias deinde, quas ipſe Legatis traderet, ſub ſigno ſuo ſubiicit: in iis haſce conditiones adiecerat, vt vniuerſa Liuonia vnà cum Riga & Churlandia, quæ in poteſtate Regis adhuc erant, & quidquid vſq; ad fines Pruſsiæ pertineret, Rex ſibi cederet: Liuonem nullum præſidium ſuum implorātem, multò minus ciuitatem vllam reciperet, vllāve ope auxilio ſuo iuuaret. Haſce cùm ex more iureiurando placita confirmare deberet, amotis iis, in quas Legati antè iurauerant, ſolas profert: iureiurandoq; in eas ſe obſtringit: atq; ita nullo ampliùs de his tractandi loco relicto, ex Moſcouia abire Legatos iubet. nouisq; eodem tempore in Liuoniam copiis miſsis acerrimè Vendam oppugnat. quæ ſub exitum Comitiorum audita omnium animos ad bellum Moſcouiticum iam conuerſos irâ ac indignatione eò magis accenderunt. Venda tamen â Moſcis fruſtrà oppugnata fuit. Nam cùm per aliquot dies tormentis vehementer muros verberâſſent, aliquam etiam partem muri diruiſſent: Dembinius ob exiguitatem præſidij vrbi metuens, cohortatus ſuos, vt eam ſecum ingrederentur, cùm tenere non potuiſſet, quod illi propter inopiam cōmeatuum, & non exoluta ſtipendia minùs promti ad pericula ſuſcipienda eſſent: & quia magna ex parte equites erant, minùs etiam virtuti ſuæ locum in præſidio fore putarent: tandem vt propiùs ſaltem ſecum accederent, ſi fortè excubias & caſtra hoſtium turbare poſſent contendit. quod cùm impetrâſſet, noctu ſilenti agmine eos du-

cens, paulò ante lucem sub portis vrbis sistit: ostenditque quòd ab hostibus iam videri cœpissent, à tanta hostium multitudine facilè circumueniri posse: itaque potiùs vt viros fortes ac militares deceret, vrbem ingrederentur, virtuteq; sua vrbem contra hostem, & vrbe se tuerentur. ita vrbem ingressi eidem saluti ac præsidio fuerũt. Muris enim, qui diruti ab hostibus erant, magna cura subitario opere noctu expletis, omnibus in locis fortissimè hosti occursum fuit. Itaq; vere iam imminente Mosci soluta obsidione, præmissis primùm tormentis discesserunt. quos Alexander Chodkeuicius Præfectus Grodnensis, cuius Ioannes Chodkeuicius Patruelis vicariâ in administranda reliqua Liuonia operâ vtebatur, quamuis minùs commoda valetudine esset, contractis tamen vndique ad Seeualdum copiis aliquandiu persecutus, adipisci tamen haud potuit. Sub idem ferè tempus Magnus Dux Regis fidem secutus, à Mosco discessit. Adolescens hic summo genere natus cum Churoniæ & Osiliæ Episcopatum in Liuonia teneret, perditis quorundam consiliis, ac promissis Mosci & adolescentia adductus, cùm per ætatem ipse rebus suis consulere non posset, ad Moscum transierat. Ab eo fratris patruelis filia in matrimonium ei tradita, speq; iniecta fore, vt suo beneficio totius Liuoniæ regno potiretur, ad Reualiam obsidendam magno cum exercitu missus fuerat. à qua infecta re discedere coactus, tempore obsidionis Gedanensis iisdem cum promissis in Liuoniam, quemadmodum suprà dictum est, remissus fuit. vbi territus crudelitate Mosci, quodque ademtis ei, quæ tenebat in Liuonia castellis, ad fines Scythiæ deportare eũ in animo haberet, per indicium cognito, cùm quanto in periculo versaretur, cogitaret: transeundi ab eo consilium cepit: paulatimq; è potestate eius se subducens Lempsaliam, inde propiùs Rigam ac fines regios se recepit; Regemq; per Ducem Churlãdiæ crebrosq; internuncios ac literas, vt in fidem se reciperet, solicitabat. Rex in earum rerum incertitudine, cùm & varia de discessu eius iactarentur, vt neq; an fratri eius Regi Daniæ, cæterisve propinquis ipsius cõsilium id eius probaretur, aut fortunæ eius curæ omnino essent, perspectum habere posset, de deditione nihil quidem tum cum illo constituit: fide tamen publica versari eum in Liuonia se passurum ostendit. Postea profecto in Liuoniam Nicolao Radiuilo Palatino Vilnensi, eidem vt cum Duce Magno, quod in re præsenti è Repub. esse perspexisset, ibidem constitueret, permisit. Hic cum in Churlãdiam venisset, ad eumq; Magnus accessisset, in fidem illum cum omnibus ditionibus eius regio nomine recepit, inq; verba regis sacramento adegit. conditiones deditionis hæ fuerunt: vt quas condi-

teneret possessiones, eo quo alij beneficiarij Principes sua possiderent iure, à Rege ei permitterentur: aut pro illis aliæ non deteriori conditione pro amplitudine generis & familiæ eius aliquo alio in loco darentur. Vbi de euentu Legationis Rex certior factus fuit, mittit statim ad Moscum Georgium Haraburdam, qui non aliter induciis iis teneri se velle Mosco renunciaret, quàm si de Liuonia cõditionem, quæ nec à Legatis accepta esset, remisisset. Moscus retento Haraburda, Legationem interea ad Regem, quæ ad rata habenda pacta induciarum, iuramentoq; confirmanda eum adduceret, destinat. ac præcipitante iam æstate exercitum alium multò priore validiorem, maioriq́ue apparatu instructum, ad Vendam, quam à nostris interceptam ab eoq; postea obsessam supra ostendimus, mittit. Priusquàm vlterius progrediar, pauca hoc loco de Principum Moscorum origine, potentia, moribus Gentis, totiusq; Imperij statu præmittere placet. Antiquissima Imperij Russici sedes primùm Nouogardiæ, inde Kiouiæ, posterioribus verò temporibus priusquàm Moscouiam trãsferretur, Vlodimiriæ etiam fuit: cuius hanc ob causam hodie adhuc titulos Moscouiæ titulis Dux anteponit. Genus Principum ad Varagos annales Russici referũt: Gentem, vt pleræq; priscæ, nunc obscuram: sed tamen quam vltra marinam fuisse iidem annales testentur. Ex ea tres fratres asscitos primò à Nouogardiensibus, qui Slaui iam tum fuerint receptos, imperium Nouogardiæ condidisse, eiq́ue Ruricum natu maiorem fratrem præfuisse, reliquis duobus alias Russiæ partes Bialoiserensem, & Isboriensem obtigisse tradunt: Ruricus ex Olga Plescouiensi Suentoslaum deinde filium habuit. Hic magno cum exercitu in Bulgariam ad Danubium vsq; progressus, deuictis Bulgaris & Græcis, quibus tum Bulgari parebant, cùm agros & cultum, & copias Prouinciæ adamâsset, sedem Imperij in ea sibi delegit. Iaropolcho filio Kiouiam, alteri Olego Dreulanos administrandos reliquit: Nouogardiam Vlodimiro Malci cuiusdam Lubkani, vt annales habent, filio ex ancilla Olgæ Plescouiensis suscepto concessit. qui cùm à Iaropolcho regno pulsus trans mare fugisset, auxiliis maritimis comparatis reuersus, cùm quæ primæ obiectæ ei fuerant ditiones, tum Kiouiam deiecto Iaropolcho occupauit, tenuitq́ue. Ab hoc omnes deinde principes Russiæ profecti traduntur. Nam cùm duodecim filios reliquisset, diuisa inter eos omni Russia imperium ac domicilium imperij Kiouiam maiori natu Suentopolcho tradidit. Huic sine liberis mortuo, duo alij fratres Iaroslaus, & Isoslaus ordine in regno successerunt: Post eos Vlodimirus Monomachus Vseulodi Vlodimiriæ Ducis filius, cuius hodie ad-

huc magnum apud Russos nomen est, ex eadem stirpe potitus imperio fuit. quod interpellatum quidem interim ab Vsculodo Suentoslai ex Oigo nepote, & Igoro pronepote, qui auitum regnum recuperare conatus fuerat, penes Vlodimiri posteritatem nihilominus remansit: sequentibusq; temporibus Andreas Dux Susdaliensis ab eadem Vlodimiri stirpe profectus, fœdere cum vndecim aliis cognatis Ducibus inito, deiecto Micislao, qui ex Monomachi posteris regnum Kiouię tenebat, Micislaum filium ei imposuit. hic primus sedem imperij Volodimiriam, principatumque in Susdaliensium domum transtulit. quem qui tenebat, etsi imperium in reliquos agnatos Duces non habebat: magni tamen Ducis nomine vtebatur, dignitateq; ac honore cæteris, qui comiter quasi maiestatem eius colebant, antecedebat. cumq; honoris antea vel successione, vel reliquorum omnium studiis vni deferretur, non nunquam vi ac armis occuparetur: posteaquàm in Tartari potestatem concesserunt, ab eo peti cœpit. Imperij autem Tartarici circa annũ ab orbe condito VI. M. DCC. XXXII. quemadmodum Russi annos numerant, à nato autẽ Christo ducentesimo vicesimo quarto, supra millesimum in annalibus eorum mentio fit. quo Tartari contra Cottianem Ducem Polousciorum cum exercitu progressi, Russiam vastârunt. cumq; Cottian Micislaum Romani filium Ducem Siernouienſem seu Kiouienſem: vtroq; enim nomine in annalibus appellatur: qui filiam eius in matrimonio habebat, & complurès alios Rusicos Duces in auxilium euocasset, die xvij. Mensis Iulij ad Kalkam magno prælio eos Tartari superârunt: vndecim Rusicos Duces: Heroes, vt annales appellant, equitum forte genus quoddam, ad septuaginta interfecerunt: multos captos egerunt. Reuersi deinde Batti duce tredecimo anno post quadragesimo quinto nimirum supra VI. M. DCC. subiugatis primum Rosanensibus & Vlodimirienſibus, cæterisq; ferè omnibus Ducibus, vniuersam Russiam sibi subiecerunt: & quamuis non rarò deinceps quoq; bello cum iis Russi contenderent, tributariam tamen semper ferè inde habuerunt. Ab eo igitur tempore magni etiam Duces à Tartaris Russiæ dari cœperunt. Dabantur autem ferè quemadmodum ostendimus è Susdalienſibus. Moscorum Ducum, atque ipsius adeò ciuitatis æqualis temporum Batti ac vastationis, quæ ab illo Russiæ illata est, memoria in annalibus eorum extat. Inter alias enim vrbes Moscouiam quoq; à Batti expugnatam, ibidemque Philippum quendam Palatinum & Vlodimirum Georgij magni Ducis filium captum à Tartaris tradunt. Anno ab orbe condito XII. S. VI. M. DCCC. Andrea Alexandri filio magno

gno Duce mortuo inter Michaelem Iaroslai filium Tuerensem, & Georgium Danielis filium Moscouiæ Ducem, de principatu magnoq; Vlodimiriæ Ducatu contentio fuit: quem cùm vterq; à Tartaro peteret, Tartarus primò Michaelem, retento penes se Georgio, inde aliquo tempore interiecto xxv. anno supra VI. M. DCCC. Georgium regno confirmauit: indeq; ad hoc vsq; tempus, quamuis aliquando Rusi vniuersi Susdalienses iterum dari sibi à Tartaro peterent, perpetuò tamen in Moscouiæ Ducum familia honoris permansit. ex quibus cùm proauus huius, qui nunc rerum potitur, Basilius Basilij filius post patrem & patruum Constantinum imperâsset, cõspiratione à Demetrio Georgij filio cognomento Siemacha Duce Seuerienſi, Ioanne Andreæ filio Mosaiscense, Borisso Alexãdri filio Tuerense Ducibus contra eum facta, regno ab iis exutus, luminibusq; à Georgio Seuerienſe orbatus fuit: verùm à Nouogardiensibus adiutus regnum recuperauit, pacateq; deinde id obtinuit. Successit huic Ioannes filius: qui primus eam ad quam nunc excreuerunt, potentiam fundauit. Ducem Tuerensem, quamuis vxorem ex ea domo haberet, regno pepulit, principatumque obtinuit: haud multò post & Nouogardia magna per fraudem capta, in seruitutem eam redegit, & alios principatus tentare cœpit: eoq; potentiæ peruenit, vt cæteris ducibus metu concedentibus, nemo qui cupiditati eius resistere auderet, reperiretur. Idem Tartarorum iugum primus excussit, coniugis Sophiæ Græcæ è Palæologorum genere, quam mortua Tuerense superinduxerat, ingentis spiritus mulieris vocibus impulsus. Haud dissimili deinde ratione filius eius Basilius potentiam, cuius pater fundamenta iecerat, in immensum ferè auxit. Ad ea quæ pater pepererat, Smolenscen. Ducatum maximum, ac quidquid Seuerienſis ditionis reliquum erat, adiecit: Kasanos mari & terra tẽtauit, Principes omnes agnatos ditionibus suis exutos, tum Plescouiensem ciuitatem maximam in seruitutem redegit. Successit ei in imperio hic, qui nunc rerum potitur, Ioannes: qui & ipse regnum amplissimum à patre acceptum, fortuna ac industria adiutus multò id fecit amplius. Kasanense & Astrakanense regna à patre summis viribus oppugnata cuniculorum & puluerum maximè, quos cuniculis in vrbium oppugnationibus subiecerat, nouo iis temporibus apud illas gentes artificio adiutus, in ditionem redegit: mariq; omni Caspio vnà cum iis in potestatem accepto, ad Persidem ferè Imperium protulit: Liuoniæ maximam partem per dissensiones Liuonum occupauit: Suecos multis sæpè cladibus affecit: Polotiam temporibus Sigismũdi Augusti cepit; cumq; Selymus Turcarum

Imperator Tanaim flumen cum Rha flumine maximo, quem Russi Volgam suâ linguâ hodie appellant coniungere statuisset, vt classe ex Ponto Euxino aduerso Tanai in Rha inuectus, Astrakanum in ostio fluminis Rha, quo in mare Caspium influit, situm, ac per id vniuersum mare Caspium potestatis suæ faceret, Turcæ quoq; victi fama ei quæsita fuit. Nam cum Selymus à Sigismundo Augusto per Ibraimum Chausium, qui ex nobili Strassorum familia in Polonia natus, à pueritia impietate Turcica imbutus, ac maximis deinde præmiis ob ingenij elegantiam affectus fuerat, per ditiones eius transitum exercitui postulâsset, is verò à Sigismundo Augusto negatus ei fuisset, Selymus nihilominus per Tartariam ad perfodiendum spacium Isthmi, quod inter duo hæc flumina angustissimum est, iamq; Moscouitico solo cõtinetur, exercitum misit. qui cùm per vastissimas solitudines iuisset, Tartaris ipsis inuitis negocium administrantibus, ac antè viarum incommodis attritus Moscis obiectus fuisset, nullo operæprecio perfecto discedere coactus fuit. Ita repente collecta potentia non finitimis modò omnibus, sed remotioribus etiam quibusq; Nationibus terrori Moscus iam erat: eoq; fastus in tanta finium, ac rerum gestarum amplitudine processerat, vt omnes alios Principes præ se cõtemneret: nullamq; Gentem esse existimaret, quę opibus ac potentia cõtendere secum posset. Cùm ante hac Knesiorum, Ducum scilicet nomine, magni cognomento, quo eos, qui ipsis parebant, præirent addito, vsi essent: Pater huius Basilius repetito ex interpretibus Slauicis sacrarum literarum nomine, primus Ciarium, quod Regem eorum lingua significat, appellari se voluit: eoq; à Maximiliano eius nominis Primo Imperatore appellatum se iactabat. Ad religionem Christianã à Basilio quodam Archiepiscopo Constantinopolitano nomen Russicum perductum, sacrisque Christianorum initiatum ipsorum annales, ac Byzantina etiam historia habet. Itaque vt primo religionis autore Græco, ac frequentibus deinde inter Græcos & Russos per Mæsiam ac Illyrium, quæ à Slauonicis eiusdemq; linguæ Gentibus tenebantur, tum Kiouiam, quæ per Boryslenem cum Ponto Euxino coniungitur, commerciis, cùm literas Græcas tũ ritus à Romanæ Ecclesiæ institutis diuersos magna ex parte retinent: vt non pauca tamen ex illis ipsis cùm tempus, tum Metropolitarum ac aliorum Episcoporum Principi suo obsequendi studium deprauarit. Leges quibus vtantur, paucas admodum habent: eamq; ferè solam, vt Principis voluntatem pro lege obseruent. De eo ita illis persuasum est, Metropolitis maximè opinionem hanc eorum iuuantibus, per Principem tãquam interpretem

Deum

Deum ſecum coniungi: ac prout de Deo meriti ſint, ita Principem vel benignum in ſe vel aſperum eſſe. Itaque voluntati eius non ſecus ac diuinæ, ſeu turpia ſeu honeſta, ſeu mala ſeu bona iubeat, omnibus in rebus parendum pro fidei decreto habent: illeque vitæ ac necis omniumq; rerum ſummam in ſuos poteſtatem obtinet. Quod vt ad potentiam comparandam conficiendaque bella maximum habet momentum: vnum omnibus rebus ſumma cum autoritate præeſſe: omnia imperia ſolum adminiſtrare: eundem & conſiliorum dominum, & rerum omnium autorem eſſe: exiguo temporis ſpacio copias quàm maximas cogere poſſe: fortunis ciuium ad potentiam ſuam ſtabiliendam pro ſuis vti: & quemadmodum iis rebus maximè autoritas ac opes Moſci creuerunt; ita crudelitas quoque eius ac dominandi aſperitas vehementer confirmata eſt. Itaque cùm infinitos penè variis cædibus ſuſtulit: tum maximè Andream fratrem patruelem, ob nouarum rerum ſuſpiciones quaſdam cum liberis omnibus ac vniuerſa familia, vnâ ſolâ filiolâ, quam Duci Magno deinde locauit, relictâ, exquiſitiſsimis cruciatibus necauit: Nobilitatem Nouogardienſem ampliſsimam, quam fratris rebus ſtuduiſſe ſuſpicatus fuerat, funditus penè excidit: popularium quacumque incederet, ſæpè magnam ſtragem fecit; cùm vt turbæ hominum miſerorum gratiam ac miſericordiam eius implorantes illi ſeſe obtuliſſent, à ſatellitibus minutim eos concidi; vel maximo numero ſub glaciem, qua magnâ partem anni lacus ac flumina conſiſtunt, mergi iuberet. de quo cogitanti eò magis mirum videri neceſſe eſt, quomodo quæ à cæteris Principibus indulgentia ac obſequio in ſuos vix parari ſoleant, in tanta nihilominus immanitate ſingularis erga eum populorum charitas atque incredibilis, quæ eorundem in Principes ſuos eſt fides, exiſtere poſsint; ac non modò ſeditioſè nihil ferè contra eum ab iis ſuſcipi, ſed & in præſidiis tuendis incredibilem conſtantiam præſtari: paucoſque omninò ab eo transfugere: non raros autem repertos hoc ipſo bello, qui vel maximis præmiis propoſitis fidem tamen erga Principem vel cum periculo ſuo iis antepoſuerint. Huius rei cùm aliæ nonnullæ cauſæ ſunt, tum maximè præter eam, de qua ſuprà dictum eſt, duplex religionis opinio. Nam & omnes, qui in religione ab iis diſſentiunt, etiam eos, qui Romanæ Eccleſiæ ritu vtuntur, Barbarorum loco habent, ac tamquam peſtem aliquam deteſtantur; nihilq; omninò cum iis commune habere fas ducunt. ex qua exiſtimatione illud quoq; profectũ eſt, vt Princeps quoties externos Legatos audit, in pelui aquã admotã habeat, qua manus quaſi illorum contagio pollutas ſubi-

tò abluat. Et ſuæ religionis inſtitutis eandem, quam Deo, Principi ſuo fidem ſe debere edocti, non minùs vel conſtantiam eorum laudant, vel relictis corporibus animos in cœlum protinus emigrare, ac cœleſti beatitudine frui prædicant, qui fidem erga Principem ſuum ad extremum vſque ſpiritum retinuerint, quàm qui ex diſcipulis Seruatoris noſtri in ſingulari erga illum pietate atque fide ad mortem vſque perſtiterunt. Superſtitionem aiunt imperio ſuo Principes; dum ad nullas exteras Nationes, niſi ſi quos in Legationem atq; ita quidem mittant, vt ſingulis Legatis ſingulos cuſtodes ponant, nec cuiquam remoto cuſtode cum aliquo colloqui liceat, quemquam commeare: aut exteros etiam promiſcuè commercia cum ſuis agitare patiuntur. Ita fit, vt quaſi perpetuis ignorationis tenebris oppreſsi aliarum Gentium humanitate non perſpecta nec percepta omninò dulcedine libertatis, præſentia melioribus, cognita dubiis anteponant. Accedit ad hæc metus amorque ac cura cuiusque ſuorum, quæ magnos etiam animos, libertatique aſſuetos facilè debilitant. Quos enim exercitibus aut præſidiis præficit, aut vlli omnino muneri adhibet, eorum coniuges, liberos, propinquos, & quæ chariſsima quiſq; habet, obſidum loco ſemper retinet: in eosque omnia cruciatus exempla edit, ſi quis illorum ab eo deſciuerit, aut ſi qua res non ad nutum, aut voluntatem eius facta ſit. De rebus tamen creditis, contractibus, aliisue priuatis rebus pauca quædam apud ipſos Iura ſcripta ſunt. Pœnarum tria omninò genera iis nota ſunt. Mortis, cuius infinita fœdaque genera: multarum & fuſtium; quæ tamen in immenſa Principis poteſtate, non minùs frequenter, quemadmodum dictum eſt, pro libitu eius, quàm pro merito pleriſque irrogantur: carcerem ad cuſtodiam magis quàm pœnam habent: exilia planè iis ignota ſunt. Senatum, cùm pro libidine omnia adminiſtret, in ſpecie magis habet. Magnam is partem ex Kneſiis conſtat; quo nomine Duces, vt oſtenſum eſt appellant, primæuorũ Ducum à Moſcouiæ Principibus oppreſſorum poſteritatem, aut quos Princeps pro cuiuſque meritis, aut ſua in quemque gratia in nomen vel ordinem eum legit. Nobiliores cùm aliis inſignibus à vulgò diſtinguuntur, tum quòd patris nomen titulis aliis ad exemplum Principis ſoli præſcribant. Magnificum hoc apud illos, eoq; ad æquales, aut inferiores ſolùm vtuntur: ad Principem non modò patris nomine vſurpando abſtinẽt, ſed ne ſuum quidem niſi propria linguæ eius enunciatione quodammodo corruprum, quo non modò ſeruos eius ſed quaſi homunciones non homines cum illo comparatos ſe ſignificent, ponunt. in exercitu paruum tympanum ad

ephip-

ephippia singuli item suspensum gerunt; quo quoties agmen sisti vsus est, à primo impulso, sonoque à proximis excepto & cæteris deinceps tradito, exiguo temporis momento totus exercitus consistit. Metropolites Senatum non ingreditur: consilio tamen eius quoq; nonnunquam vtitur; aut quo maiorem sibi apud populares venerationem conciliet, vti saltem se simulat. Militiam more cæterarum Gentium ex equitatu & peditatu cõpositam habet: equitibus tamen Tartaris Nohaiensibus maximè vtitur. Nulli sanè rei magis quàm munitionibus fidit. Itaque & opportunissimis locis intra lacuum aut fluminum ambitus pleraſque sitas habet; præsidiisq;, apparatu, commeatuq; & omnibus rebus necessariis diligentiùs ferè quàm quisquam alius Princeps eas instruit. Ei rei iam ab eo tempore studere cœpisse videntur, quo humilib. adhuc rebus eorum non multũ viribus contra potentiores vicinos poterant: sed locorum vt plurimũ opportunitatibus sese tuebantur; iisdemq; intercipiendis crescebant: postea quòd semper, quoties prælio cum vicinis maximeq; Polonis decertâssent, inferiores suos discedere animaduerterẽt, nec multùm in prælio virtuti suorum credere se posse re ipsa edocti essent, necessariò retinuisse. Castella ferè omnia, vt in magna lignationum copia ex materia multis ingentibusq; trabibus congestis exstructa apud ipsos sunt: quæ eadem cespite nonnunquam vestire: omnia autem crebris propugnaculis ac turribus distinguere, fossis præterea, quib. natiuæ desunt, manu factis, valloque ac ceruis circumdare solent. quæ res efficit, vt non solùm opus ad speciem inelegans non sit, sed ante hoc bellum, quo pleraq; candentium globorum incendiis à Rege expugnata fuerunt, ad defensionem etiam tutiùs, maioremq; quàm lapis opportunitatem habere crederetur; quòd tormẽtorum ictibus faciliùs & resistat materia, & si quando iis pateat, non tamen, quod in saxo accidere solet, magnam muri stragem secum ferat. quæ tamen ad Liuoniam pertinent, ex lapide etiam muros habẽt. Præsidia Nobilitati singulis annis pro arbitrio indicit, Ex ea descriptos perq; munitiones distributos non longiùs anno in vno præsidio continet. Adiungit his pixidarios ex plebe stipendiariũ militẽ. Præfecturæ item annuæ sunt. Præfectos ternos plerunq; designat, primùm qui præcipuam curam munitionum gerat; cuiq; nullum omninò in casum extra munitionem egredi, ne dum pernoctare licet: reliquos duos primo custodes ponit. quorum alteri, si id vsus postulet, in eamq; rem mandata à Principe habeant, excursiones facere, munitionesq; excedere permissum. Eos sua lingua ad Polonicorum Palatinorum exemplum, quãuis nec perpetuus is honor

sit, & vnius saltem castri imperio, eoque inter plures communicato terminetur, Voiuodas tamen quasi belli Duces appellant. Aurum, argentum, cæteraque metalla naturane an quærendarum rerum earum inscitia illorum iis negarit, non facilè affirmârim: vtuntur sanè omnibus hisce importatis. è Persida sericum, vestem pictam, gemmas, vnionesque habent: cum Germania aliisque remotioribus Occidentis oris arma, torme̅ta, puluerem tormentarium, argentum etiam atque aurum suis mercibus, pellibus preciosis, quibus maximè abundant, lino præterea, cera & corio magnam partem permutant. eius negociationis Naruam, posteaquã in potestatem eius peruenerat, posterioribus temporibus sedem Moscus constituerat. Angli etiam Noruegiam, Lappiamque ac totum quasi Septentrionem circumuecti per mare glaciale viam sibi patefecerunt, qua Voloda fluuius ex penitiori Moscouia se effundens, portum D. Nicolai eo in mari efficit. In morib. Gentis præter fidem in Principem, laborum, inediæ, cæterorumque incommodorum, quorum est tolerantissima, patientiam, mortisque ipsius contemtum probes. homines cæteroquin in libidinem proni sunt, nec fœminarum solùm amoribus dediti, quam ob causam & impuberes ferè matrimonia contrahunt, sed & puerorum: ingenio fallaci, adq; dolos ac fraudem praua consuetudine versutissimo: non minùs fortasis ad bonas artes promto futuro, si qui iis imbuat, extiterit. Rex Varsauiâ digressus ad Rusicas res componendas Leopolim cõtendit. Antequàm discederet Krakouiensis, Sandomirienſis & Siradiensis Palatinatuum, quos in scisendo tributo à reliquorum omnium consensu se seiunxisse suprà ostendimus, conuentus edixerat. In itinere cognoscit Siradiensem Palatinatum mox assensum: reliquos duos in recusando tributo perstare. Subsistit hanc ob causam Sandomiriæ: eoque minoris Poloniæ Senatores omnes euocat. Ex horum sententia Palatinatuum eorundem denuò communem conuentum Korcini habet. Assensi hic tandem & ij fuerunt, remittente Rege de tributo cereuisiali, vt vbi duodevigesima à Regiis, & Ecclesiasticis, vicesima quarta à Nobilitatis subditis exigeretur. Leopoli Tartaricas Legationes Rex audiit: ad eas rogatu Tartari Turcarum Imperator suum Legatũ adiunxerat. Facta cum Tartaro pax fuit iis conditionibus, quibus sub prioribus Regibus eam habuisset. attulerat literas à Principe suo scriptas, in quas pacem postulabat: in iis de finibus nonnihil adiecerat, & de Nisouiis accuratiùs sibi cauerat. Rex non receptis literis, iisdem quibus Maiores sui legibus eam coluissent, se quoque pacem cum eo obseruaturũ, donatiuaq; ab illis dari solita datu

rum

rum verbo respondit. Ita per totum Moscouitici belli tempus pax à Tartaro fuit. Ne verò à Nisouiis quoque per absentiam suâ quid turbaretur, exemplo & metu continendos existimans de Podkoua capitis supplicium sumit: Amurathe Turcarum Imperatore, vt sibi dederetur, per Legatos deposcente. Illud autem vt faceret, eò grauiores causas habere se videbat, quòd Kosakki prioris expeditionis successu nondũ ab instituto deiecti, eiusdem Podkouæ minori natu fratre Alexandro in Valachiam reducto Petrum Palatinum denuò non sine proprio periculo deturbârant. Alexander enim cùm viuus in hostium potestatem veniisset, palo suffixus: Nisouiorum pars à Turcis intercepta Constantinopolim in catenis missa fuit. Idem tamen Petro quoque tamquam per ignauiam ac socordiam toties deiecto calamitosum postea fuit. Etenim sublato è medio Mahomete Bassa, qui Principem inter purpuratos locum tenuerat, Achmetis, qui in eius locum successit, studio de Principatu amotus, inque eius locum Iancola quidam è Saxonib. Transsiluanicis oriundus; sed qui nõ modò nationem Valachicã, verùm genus etiam Principum Valachiæ ementitus fuerat, Prouinciæ impositus deinde fuit. Compositis huncin modum rebus Russiæ, Cracouiam Rex proficiscitur. Venit eôdem Moscouitica Legatio. eius ætate atque dignitate princeps in itinere morbo extinctus fuerat. Reliqui, missis obuiam qui exciperent, ex more in vrbem atq; hospitium, inde ad Regem deducti, verbum se facturos negârunt, nisi prius Rex aperto capite assurgens de valetudine & statu Principis sui percontatus se esset. Rex cùm præter rei indignitatem non committendum sibi arbitraretur, vt ad hostis barbaro fastu elati, & qui tantos iam spiritus atq; arrogantiã sibi sumsisset, vt vix ferri posset, superbiam obsequio aliquo suo quid adderet: illi verò in sententia perstarent, ac potiùs infecta re discessuros se confirmarent; permisit vt inauditi in hospitium, inde in Lituaniam lentis agminibus se reciperent. Animaduersum inde fuit, tributum quod in Comitiis Varsauiensibus sancitum fuerat, non modò prædicatione nonnullorum inferius, sed ipsi bello, in cuius vsus ab Ordinibus deputatum fuerat, par non fore. Rex quòd nec Comitia eo tempore habenda sibi censeret, ne si nihil rerum gessisset, inani belli simulatione pecuniæ quàm maximæ cogendę rationes quærere à nonnullis iactaretur; nec priuatos Nobilitatis conuentus cogendos; ne illud toties præter instituta Maiorum vsurpari à se Nobilitas queri posset; cùm iudicia tum à Nobilitate obirentur, per eos interim conuentus, quid de tributo illo polliceri sibi posset, necessariò Nobilitati proponendum existimabat;

quòd non deessent, qui magnitudinem tributi eius in immensum oratione augerent. Inde ad omnes vicinos Principes Legatos designat; qui & amicorum erga se beneuolentiam magis, firmiusq; sibi adiungerent; vel maleuolorum consilia distinerent. Præcipuè cum Augusto Saxoniæ ac Ioanne Friderico Brandeburgensi Principib. Electoribus consilia belli communicat. Hi indignè ferentes barbara crudelitate tãdiu in nomẽ Germanicum à Mosco sæuiri, ad bellum pro Liuonibus suscipiendum, de quibus illi tãto terrarum interuallo ab illis oris disiuncti minus adesse possent, amicè eum hortabantur. à Brandeburgensi bellica etiam tormenta quędam dono ei missa fuerunt. Ad Turcã vbi Legati venissent, Mahometes prudentissimus trium Orientis Imperatorũ Consiliarius, & in Regem haud malè animatus, cùm de instituto Regis intellexisset, fauere se conatib. eius dixit, faustaq; ac felicia ei precari: magnam tamen rem suscipi: Magnas vires esse Moscouiticas: neq; secundùm suũ Principem vllum in orbe terrarũ potentiorẽ eo Principem se existimare. Dimissis Legatis ad domesticarũ rerum curã Rex cõuersus fuit. Institutis Regni nõ posse Prorex creari dicebatur: itaq; si quid per suam absentiã in hostico accidisset, cũ primoribus è Senatu se cõmunicaturum pronunciauit. pacem publicã seuerè sanxit; maximè Kracouię; ne quod aliis temporibus acciderat, inter dissentientes de religione tumultus aliquis oriretur. Edixit si quis in vrbe oppidóue insolentiùs quid feciisset, præsertim si dubitationẽ iuris cognitio habitura esset, ad suum aduẽtum in custodia haberetur: cùm aliàs ordinaria iuris publici ratione in recẽtibus criminib. vis vnà cum Præfectis, Magistratus vrbani cognoscere, interq; eos si non cõueniat, Rex consuli soleat. Dum Kracouiæ Rex est, nuncius partæ à nostris ad Vendam victoriæ allatus tanquam totius belli omen secum attulit. Obsederãt eam denuò, quemadmodum suprà demonstrauimus, Mosci longè maioribus quàm antea copiis & quatuor præcipuæ autoritatis Palatinis, Petro Tatouo, Basilio Voroncio, Petro Choroscino, Andrea Scholka nouo ad eam|missis. Dum per aliquot dies frustrà vrbẽ oppugnãt, nostris sui colligendi, & cum Suecicæ militiæ Præfecto Georgio Boiie consilia communicandi spacium dederunt. Confluunt Stropam, vbi Buringius tum erat, Andreas Sapieha earum, quæ tum in Liuonia erant, copiarum Legatus, Matthias Dembinius; ex Liuonibus præter Buringium, Nicolaus Korffius, Platerus, ac alij nonnulli cum equitum aliquot manu. iis ad Gouiam flumẽ medio inter Volmariam & Vendam loco Suecicæ copiæ se adiungunt. Inde digressi hostem instructa acie sub signis ad Vendam expectantem

tem adoriuntur. Cùm acerrimè à noſtris pugnaretur, Polonis, Lituanis, ac Suecis ad vlciſcẽdas hoſtis iniurias: Liuonib. ad libertatem: omnibus ad laudem & gloriam inter ſe cohortantib. hoſtium equitatus pellitur, Tartaris maximè in fugam effuſis. ſub noctẽ Palatini militem ex fuga colligere; caſtrisq; continere cœperũt: hortariq; vt pro inueterata Gentis gloria, & ratione ſacramenti militaris extremam potiùs fortunam experirentur, quàm caſtra apparatumq; bellicum à Principe ſuo fidei eorum commiſſum deſererent: verùm augente periculo ac nocte metum, eademq; pudorem ac flagitium tegente, ob eaq; non patiente ſe contineri multitudine, Palatini duo Petrus Choroſsinus & Andreas Scholkanous, qui equitibus præerant, vnà cum equitatu in fugam ſe eiecerunt: reliqui duo, quibus tormenta commiſſa fuerant, ſoli ferè in caſtris relicti inſigniora tormenta bellica amplexi, vt caſtra & inſtrumentũ militare, fidemq; erga Principem ſuum ad extremum ſpiritum retenta à ſe teſtarentur: itaq; à noſtris poſtridie ſummo mane caſtra ac munitiones irrumpentibus inuenti, viui in poteſtatem cum caſtris munitionibusq; ac tormentis ad triginta deuenerunt. Aliud documentum fidei non minùs inſigne, qui onerandis tormentis præerant, pixidarij dederunt. Apud Moſcos hæc adminiſtrandorum tormentorum ratio eſt. tormẽta terrâ defodiunt, ante ea atq; os adeò tubi iuſtę altitudinis foſſam ducunt. in hac qui onerandorum curam habent, deliteſcunt: ad os tubi funis aptatur: hoc cùm implenda ſunt in foſſam deprimuntur, cùm exoneranda rurſum laxantur. Erant tormenta maximè inſignia, vnum lupi: alterum accipitris: virginum duo: totidem Falconum imaginibus atque nomine: quædam prẽterea Sueco adempta cum eiuſdem inſignibus. Horum qui adminiſtrationi præerant, cùm pleriſque ſuis interfectis, cæteris dilapſis, noſtros tantùm non caſtrorum potitos viderent, cum ſpe tuendorum tormentorum vitæ ſimul amore abiecto, collo funibus, quos à ſummitate tuborum dependere oſtendimus, inſerto, vltrò mortem ſibi conſciuerant. Inſignis ea victoria fuit: hoſtium multi cæſi, capti non pauci fuerunt, exigua omninò noſtrorum iactura. Tormentis, quę diximus, amiſsis, ijſdem inſignibus & nominib. alia & complura præterea conflari mox Moſcus iuſsit; ad potentiam ſuam oſtendendam pertinere exiſtimãs, nihil à fortuna ademptum ſibi videri, quod non breui à facultatib. ſuis inſigni cum acceſsione expleri poſſet. ſub idem tempus Reualienſes opem ac miſericordiam Regis implorantes, vt aliquo numero frumenti ſe iuuaret, à Rege petierunt: in maximas anguſtias tot annorum bello ab hoſte redactos: commerciis ferè omni-

bus excluſos: intra mœnia compulſos ab agricultura longo iam tempore ſe prohiberi. His centum frumẽti onera donat. Priuſquã Cracouiã Rex diſcederet, de Duce exercitui præficiendo cum Senatoribus deliberat; qui cùm oſtenderent, vel in perpetuum munus hoc alicui eum deferre poſſe, vel extra ordinem vnum aut plura bella mandare; pleriſq; tamen, vt in id ſaltem bellum aliquem legeret, placeret, Cracouiã Varſauiam diſcedens Nicolaum Mieletium Palatinũ Podoliæ, eò ad ſe euocat. Hic cùm paulò ante exceſſum Sigiſmundi Auguſti Bochdanum in Valachiam reduceret, ac præter opinionem à Valachorum Turcarumq; maximis copiis circumuentus fuiſſet, exercitũ magna cum laude incolumem in Poloniam reduxerat, indeq; magnam virtutis & ſcientiæ rei militaris gloriam ſibi parârat. Mieletius valetudine, qua tenui vteretur, & aliis quibuſdam difficultatibus ſe excuſabat: tandem in eam ſaltem expeditionẽ imperium accepit. Itaq; cõſtituto cum eo, quos quotque turmarum præfectos ac Centuriones ſcribi vellet, domum, vt ſe pararet, Rex eum dimiſit. inde Grodnam mouit. Maxima aũt afficiebatur Rex difficultate, quòd & pro magnitudine ſuſcepti belli paucæ omninò pecuniæ ex tributo collectæ adhuc erant, & vt maximè integræ conferrentur, minimè tamen tanto bello pares fore videbat. Iis omnibus rebus quanto poteſt ſtudio occurrit: pecunias partim mutuo ſumit; partim quas in fiſco habebat priuatim ſuas, exponit. Militem paſsim per Poloniam ſcribi iubet: mittit ad fratrem Chriſtophorum Principem Tranſſiluaniæ, vt Vngarorum veteranorum cohortes aliquot & alas equitum ſcribat. Chriſtophoro Roſdraſeuio & Erneſto Veiero in Germania militis conquirendi negocium dat. Lituanici proceres; cùm de difficultatibus iis cum illis communicaret; prout quiſque opibus maximè valebat, voluntarium militem offerebant; quotque ſinguli adducturi eſſent, edebant. quorum numerus cùm ad decem millium ferè accederet, non parum ea re, atque alacritate Lituanorum recreatus; eò maiori animo ad reliquas res adminiſtrandas aggreſſus fuit: conſtitutisque ita pro tempore rebus iis Vilnam acceſsit. Palatinus Vilnenſis, Nicolaus Radiuilus, cui Imperium militare in Lituania à Rege traditum antea fuerat, poſtea etiam abdicata à Ioanne Chodkeuicio Leopoli adminiſtratione Liuoniæ; eiuſdem Prouinciæ cura ad tempus demandata; Chriſtophoro filio Pocillatori regio, & aulicæ militiæ per Lituaniam Præfecto exercitum, qui in Liuonia fuerat, tradiderat. Is cùm ad Derpatum excurſione facta, agrumque hoſtium longè lateque populatus, Kirempeſium per excurſionem cepiſſet, euertiſſetque,

ſub-

sub hoc tempus ad Regem & patrem Vilnam venit. venientem exercitus emerita stipendia flagitans sequutus fuit. Ibidem alia, quę vsui bello essent, apparare Rex instituit: tormenta bellica ad modum quendam, quem ipse vsu atque experientia accommodatissimum cognouerat, fundi iussit. Kaunæ pontem fieri imperat, quo in sequentibus expeditionibus vtatur. Is ex singulis nauibus componebatur, quæ deinde tabulatis ita inter se coniungebantur, vt quoties opus esset, separari, curribusq; singulis vnà cum tabulatis impositæ, binis iumentorum iugis non incommodè in quemcunque locum transferri possent. simul quod neq; copiæ omnes conuenissent, nec frigora, quæ in regione Trionibus exposita eo anno vltra solitum ad Ioannis permâserant, vt nec vllæ herbæ ad id tempus se effunderent, recessissent, Lituanicis causis, quæ in longiorem iam diem prolatæ erant, cognoscendis operam dedit. Inde Basilium Lopatinscium cum literis ad Moscum mittit: iis iustum bellum illi indicit, causas belli hasce denunciat: quòd ostentatione pacis Prouinciam Liuoniam bello ac incēdio vastâsset: Legatos suos contumeliosè habitos, ad extremum duplicibus inducarum literis elusisset: eodem tempore nouis in Liuoniam copiis missis Vendam oppugnâsset: sua Legatione ad priores iniurias nouam contumeliam ac ludibrium adiunxisset. Remisit sub idem tempus Moscus Haraburdam, quem hactenus retinuerat, nullo alio responso, quàm quod paulò pòst suum hominem ad Regem missurus esset, qui iis de rebus ageret. Itaque sequutus eum mox cum literis quidam fuit. Postulabat hic, vt inducias, quæ antè perscriptæ essent, Rex obseruaret: de Liuonia si quid controuersiæ supereſſet, de ea amicè per arbitratores, quos vtrinq; nominâssent, secum conueniret. Negabat Rex, quemadmodum iam antè fecerat, posse se huiusmodi inducias vlla ratione admittere. Nam de Liuonia quod adiiceretur, amicè de ea inter ipsos disceptari posse, frustrà & ridiculè adiici: semel enim receptis iuramentoq; firmatis induciis, in quib. omni Liuoniæ iure cederet, nihilq; ampliùs petiturum se eius profiteretur, si postmodum de ea ageret, cui dubium esse posset, contra proprium iuramentum se venturum: & vel eam ipsam ob rem causa cadere debere. Quòd si in Lituania Russiaq; pacem sibi cum Rege esse vellet: in Liuonia armis de iure disceptari: nouam quidem hanc inducarum rationem sibi videri: ac etsi intelligeret temporibus Sigismūdi Augusti atq; interregnorum obtrusas aliquando huiusmodi ab eo inducias fuisse: se tamen, cùm faciendæ nouæ sibi sint, non nisi iustas facere velle: neminem tam barbarum aut imperitum rerum esse, qui non videat, si constitutis melius rebus

suis per Liuoniam, in Lituania bellum redintegrare velit, per huiusmodi inducias, quandocunq; illi integrum id futurum, quibus de cessione Liuoniæ conditionem adiecisset: qua bello in Liuonia gerendo à Rege violata, nunquam illi belli in Lituania instaurandi causa deesse posset. Nuncio hoc dimisso Tartari postulata cognita fuerunt. Hic sub idem tempus ad Regem Legatos miserat, quòd bellum contra Moscum suscipi intellexisset, ex fœdere, quo Regibus Poloniæ operam suam contra quosuis hostes, vnico Turcarum Imperatore excepto, nauare tenetur, ab altera parte irruptionem in Moscouiam facturum se ostendebat: petebat donatiua: Nisouiorum iniurias coerceri postulabat. Respõsum huic fuit, quòd operam suam contra Moscum polliceretur, facere eum officium suum: donatiuum datum iri: Dantur autem aliquot aureorum millia & certus vestimẽtorum numerus: Nisouios colluuiem ex variis Nationibus collectam nec in potestate Regis esse: atq; ex ipsis Tartaris & Turcis non raros sese illis aggregare: datum nihilominus operam iri, quantum eius fieri possit, vt iniuriæ illorum prohibeantur. à bello tamen contra Moscum contrà quàm promiserat omnino abfuit, alio contra Persam, quod à Turcarum Imperatore tum gerebatur, auocatus. Aderat & Gottardus Churlandiæ & Semigalliæ Dux, confirmationemq; feudi sui & inuestituram petebat. Eum Rex Disnæ sistere se iussit. interim ad Senatum ea de re retulit. Exercitus inde vt sub principium mensis Iulij Suirum conueniret, edixit. Venerat iam Vilnam Vngaricus peditatus Christophori Transsiluaniæ Principis Regis fratris missu: eiusdemq; delectus iusta equitum ala. Polonicum militem Mieletius, qui & ipse sub idem tẽpus ad Regem redierat, cùm segnius à Quæstoribus ac exactoribus expedita re pecuniaria, ob auctoramenta tardiùs accepta, moræ nonnihil à milite interponeretur, vt quàm primùm ad edictum conueniret, acriter vrgebat.

Liber Secundus.

VILNA Pridie Calendas Iulij Rex profectus Suirum inde venit. Ibi Lituanici equitatus partem vidit: qui cùm vniuersus omnib. rebus esset ornatissimus, tum maximè, qui à gente Radiuila, & Ioanne Kiska Structore regio adducebatur. Ibidẽ de summa belli constituendum ratus, quas potissimùm partes cum exercitu peteret, ad cõsilium retulit. Lituani omnes ferè Plescouiam per Liuoniam eundum arbitrabantur: quòd & propter vrbis amplitudinem atq;

nomen dignam iudicarent, quæ etiam maximo cum labore, ac periculo peteretur: & quòd minùs contra vim munita putaretur: muri vetustate neglecti: nihil vt loco tutissimo ac à metu belli remoto in ea prouisum, non magno labore ac periculo potiturum ea Regem sperarent. Rex contrà existimabat. Nam cùm vnum id potissimum bello hoc agendum sibi proposuisset, vt Liuoniam ab hoste in libertatem vindicaret: intelligebat, si in terram Liuoniam bellum transtulisset, præterquàm quòd in regione crebris vrbibus & castellis munita, eademq; tot annos vastata propter commeatus inopiam ac frequentes obsidiones, difficiliores tardioresque progressus belli futuri essent, non modò Prouinciam, cuius liberandę causa bellum suscepisset, hosti ac suis denuò vastandam se obiecturum: verùm Lituaniam etiam, quæ ad Boryſtenem pertinet, in ea loca omni vi belli conuersa, præsidio nudatam hostilibus incursionibus interim se expositurum. Alia etiam via per hosticum Plescouiam si iret, contra rationem rei militaris iudicabat, tot hostilibus præsidiis à tergo relictis per infesta omnia atq; inuia tam longè in hosticum progredi: vbi nec si quid offensum esset, facilem receptum, nec è propinquo subsidium habiturus esset. Polotia oppugnanda vtrunque consecuturum se prænidebat, vt, cùm ea ad Dunam flumen posita esset, proximosque ad Liuoniam & Lituaniam aditus haberet, & ordinem seriemque rerum gerendarum secutus vlteriùs deinceps, in Moscouiam promotis armis ac quasi circumità Liuoniâ, omni ab ea hoste intercluso, integra potiretur: nec simul à Lituania longiùs discederet: ac vtrique tam Liuoniæ quàm Lituaniæ contra excursiones hostium præsidio esset. Accedebat huc, quod cùm secundum Liuoniæ recuperationem vel maximè animo Rex agitaret, vt Dunæ fluminis nauigationem, qua sola portus Rigensis continetur: quæque & ad tuendam Liuoniam excludendumq; ab ea hostem magnam opportunitatem, & commerciorum negociorumque exercendorum facultatem insignem habet, Lituanis Liuonibusq; expediret: id, si Polotia potiretur, magna ex parte effecturum se videbat: ab eius præsidio maximam partem Dunæ infestari, inde auxilia commeatusq; Kokenhausium aliaq; in Liuoniæ castella summitti: excursiones fieri: Vilnam Rigamq; mercaturâ prohiberi. Quod deniq; nuperrimè ab hoste Polotia capta esset, quò recentior in animis hominum cladis eius memoria obuersaretur, eò ex commutatione rerum præsentiorem lætitiam, maioremq; gloriam recuperatæ fore. Alij Polotiensem oppugnationem difficiliorem prædicabant, quàm vt initio rerum gerendarum suscipi debere videretur: esse eam & loci natura ac ope-

re munitissimam: commeatu, tormentis, puluere, omniq; bellico apparatu vt arcem finitimam, & quam primos belli impetus excepturam hostis non dubitâsset, diligẽtissimè prouisam: Plescouiam nec ad resistendum vires eas habere, & quò à metu belli remotior esset, eò omnia in illa neglectiora. Multum autem in ipsis initiis momenti esse, quibus in vtranuis partem facilè homines impellantur: plurimumque ad totius belli opinionem, & futurarum rerum spem pertinere ab initio non offendere. Rex nihil cùm existimaret esse quod non virtute superari posset: quò maiores difficultates propositas intelligebat, eò & bene gesta re ad cætera belli persequenda alacriores omnes futuros confidebat: & si quæ incidissent difficultates, longè tamen minoribus iis, omnibus à tergo pacatis, & domesticis opibus propinquis, se occursurum. quibus de causis cùm prius consilium omittendum non existimaret, intelligeretq; famam susceptæ expeditionis longè lateque ad diuersas Nationes perlatam: exercitum prẽterea ex variis Gentibus collectum haberet: ac verò non bellum modò, sed causam etiam belli omnib. probatam vellet, edictum, Latinè prius scriptum, inq; Polonicam, Vngaricam & Germanicam linguas translatum, quòd ex iis ferè Gentibus exercitus constabat, proponit: quo Mosci in se iniurias, quibusque causis permotus bellum aduersus eum susciperet commemorat. quod diuersis in locis typis deinde editum vulgo extat. Præmittere inde aliquem cum parte copiarum placuit, qui ex instituto rei militaris, quoad reliquus exercitus subsequeretur, hostem compulsum intra muros contineret, viamq; reliquo agmini patefaceret: quòd autem præcipua autoritas ac vis Imperij penes Polonicum Ducem in castris esset: neq; dum omnes copiæ Polonicæ conuenissent: retẽto ad exercitum Mieletio, Radiuilum cum filio Christophoro ac Lituanicis copiis quibusdam Polotiam præmisit. cum eodem Gasparem Bekesium cum equitatu Vngarico & cohortibus aliquot ire iussit. Suiro deinde Disnam mouit: ea agminis ratione, vt cùm imminerent viæ à dextra Krasna, Susa, Turoulia hostilia præsidia ab ea parte Mieletius cum exercitu Polonico: in primo agmine Ioanne Sbarasio ire iusso, tenderet: Rex læua iter faceret. In itinere aliorum Lituanorum procerum Stephani Sbarasij maximè Trocensis, Nicolai Dorohostaiscij Polotiensis, Palatinorum, Georgij item Senouicij, Castellani Polotiensis, quorundamq; priuatorum elegantissimè ornatæ copiæ Regem assecutæ, censæ ab eo fuerunt. Fuerant per aliquot dies continuos profusæ pluuiæ: eæ tantam grauioris belli instrumenti, ac tormentorum præcipuè ducendorum difficultatem attulerant, vt iumenta

quibus

quibus in propriis curribus Rex vtebatur, remittere necesse haberet, quo celeriùs promouerentur. quæ res initio expeditionis oblata illorum, qui Plescouiam tam longo itinere eundum cẽsuissent, opinionem vel tacitè refutabat. Disnæ equitem ac militem Polonicum, qui tum ferè omnis conuenerat, Mieletius elegãtissimè in speciem instructum, & in turmas cohortesque distributum sub signis decurrentem Regi ostendit. Equites thorace & galea ferrea tecti, præterq; hastam, acinace, veruto, ac binis scloppetis ad ephippia aptis omnes armati erant: ita vt decurrentes non minorem quàm ipsi pedites, quorum propria arma scloppeti sunt, fragorem ederent. Eôdem quæ nondum conuenerant, Lituanicæ copiæ venerunt: in his Ioannis Chodkeuicij Castellani Vilnensis, qui grauissimo morbo tum tenebatur, quo non multis diebus pòst extinctus est, nongenti lectissimi equites: Ioannis item Chlebouicij Castellani Minscensis & aliorum. venit sub idem tempus cum Christophoro Rosdraseuio, & Ernesto Veiero Germanus etiam miles: cuius etsi publicè scribendi facultatem non habuissent, ac raptim saltem nomina dantes quosdam adduxissent, erant tamen ij & animo omnibus pares: & genere armorum atq; vsu rei militaris reliquis non multò inferiores. Erant omninò vniuersæ copiæ cùm genere & numero hominum, tum exercitatione armorum eæ, vt Mieletius pro ratione suscepti belli aptiùs ferè compositum, meliusq; instructum exercitum eum cõfirmare non dubitaret, quàm quenquam alium vidisset eorum, in quibus vel imperitandi, vel domi, ac foris parendi stipendia feciſſet: ac ab vna aliqua parte vel equitatu vel peditatu plerunq; laboratum animaduertisset. Censis copiis Churlandiæ Duci, quem Disnam dilatum suprà ostendimus, possessio Churlandiæ Semigalliæque Ducatus solenni more confirmata, ipseq; in clientelam & fidem receptus fuit. Consulti de eo Senatores Lituani, quorum magna pars aderat, & qui ex Polonicis præsentes erant, omnes vt correctis conditionibus, quæ cũ Sigismundo Augusto Rege pro eius tẽporis ratione non satis commodè tractatę existimabantur, res finiretur, censebant. In eandem sententiam à maioris Poloniæ, Russiæ item, Prussiæ, ac Masouiæ Senatoribus absentibus per literas responsum fuerat. Minoris Poloniæ Senatores pleriq;, qui tum fortè Lublini iudiciorum causa conuenerant, quòd eo tempore appellationum iudicia, de quibus suprà dictum est, prima tum ibi habebantur, in Comitia rem differendam censuerant: veriti, vt videbatur, ne in Polonorum Senatorum paucitate contra Lituanos iuri in eum Ducatum regni satis caueretur. sed & indignum Regi videbatur, diutiùs eum ducere,

cuius post semel datam fidem nunquam dubium animum: semper eximium studium, obseruantiamq; erga se perspexisset: neque Principis hostibus finitimi in illo Liuoniæ statu ius, suumq; beneficium in suspenso relinquere satis tutum arbitrabatur. Itaq; perfecta res iis potissimùm conditionibus fuit, vt illo fidem obsequiumq; suum Regi pollicente, iusq; iurandum in verba Regis præstante, quo nullius alterius quàm Regum Poloniæ maiestatem se culturum profiteretur: Rex econtrà patrocinium ac tutelam eius contra omnes illi reciperet. de iurisdictione, quam in suos habet, vt ad conuentum Liuoniæ, quem si reliquam Liuoniam Rex adiungeret, instituturus in ea esset, prouocatio ab eo esset, cautum fuit. Tendenti ad castra Mieletius obuiam misit, qui intra tentorium eius illum deducerent: apud quem aliquantisper, dum vocatur, moratus, inde ad tribunal adductus, signis militaribus ac vniuerso exercitu circumfuso, solenne iusiurandũ Cancellario Regni in verba ei præeunte Regi præstitit. Hostis interim Plescouiam cum exercitu progressus partem copiarum in Liuoniam premiserat. Hæ Duna flumine ad Kokenhausium, quo vt suprà ostendimus, potitus fuerat, raptim transmisso, ac centum quinquaginta circiter Ducis Churlandiæ equitibus, qui cis Dunam in statione erant, repentina excursione reiectis: Seelburgensq; Ducis Churlandiæ, ac Birsensi Christophori Radiuili agro vastato properè trans Dunam se receperunt. exercitum qui in Liuonia fuerat, Christophorum Radiuilum Vilnam stipendiorum causa secutum suprà demonstrauimus. Interim Ioannem Taluosium Castellanum Samogitiæ, cum iis, quas raptim contrahere poterat, copiis in Liuoniam Rex misit. Philonem Kmitam, qui Orsæ præerat, ad Boryslenem, ne quid ex ea parte ab hoste detrimenti acciperetur curare iussit. Iam exercitus cum Palatino Vilnensi Polotiâ præmissus Dunam ponte Kaunæ ex nauibus, ea, qua dictum est, ratione facto ad Disnam transmiserat: nihil hoste contrà suscipiente, quo transitu eum prohiberet: vel quòd ex instituto disciplinæ Moscouiticæ sine mandato Principis ex præsidio miles egredi non audeat: vel quòd superiorum temporum successu elatus, exercitus, qui Suirum conuenire dicebatur, famam contemserat. Dunâ paulùm progressum continuæ siluæ aliquandiu moratæ fuerunt. Nam ex quo Polotiam Moscus ceperat, sedecim ferè annorum spatio, quo in potestate eius fuit, eam partem agri, quæ à Duna flumine atque Disna Polotiam tendentibus prima occurrit, desertam ac incultam reliquerat: vnde frequentes densissimæq; arbores vt in solo fertili interea temporis enatæ fuerant. Verùm peditatu Vngarico securibus siluas

cædere

cædere instituente, ac celeriter opus perficiente, exiguo temporis spatio difficultates eas superauit. Polotia antiquitùs suos Duces habuit, subq; annum à nato Christo D C C C C. L X X X. vel vt Russi tempora numerant à cõdito mundo C C C C L X X X V I I I S. V I. M. Rochuoldo Duci paruit: qui à Vlodimiro magno ob negatam ei in matrimonium filiam Rochmedam, vt Moscorum annales habent, bello petitus, vitam pariter cum duobus filiis ac Imperio amisit. Inde in Monarcharum & Principum Gentis Russicæ potestatem concesit: quorum extincta stirpe ea, quæ in Australi Russia regnabat: Lituanis, vt quædam aliæ ditiones Russiæ cesit. Iagellone apud Lituanos primùm, inde apud Polonos regnante, cùm Andreas frater eius Polotiæ dominatum, sub idem ferè tempus, quo Iagello Cracouiæ insignia regni accipiebat, arripuisset, copiis aliquibus missis recepta mox fuit: continueq; inde in fide Regum Poloniæ, magnorumq; Ducum Lituaniæ ad annũ L X I I I. S. C I D I D. permansit. quo à Ioanne Basilij filio Moscouiæ Duce capta expugnataque fuit. Regio Polotiensis ad centum quinquaginta circiter millia passuum in lõgitudinem, totidem in latitudinem patens, cùm vbertate glebæ, tum fluminum atque lacuum copia nulli cedit. Fluuios nauigabiles complures habet, præcipuè Dunam: qui in Moscouia non procul à Turopecia ortus Rigensem portum efficit, omniumq; Septentrionis fluminum amœnissimus ferè ac pulcherrimus est. secundum eum Dryssam, Vsuiatam, è Moscouia: Disnam, Vlam è Lituania: à Smolensco Casplam in eundem Dunam omnes influentes. Plerorumq; Lituanicorum & Russicorum castellorum is ferè positus est, vt ad ostium aliquod humilioris fluminis, quo cum maiori cõiungitur, sita sint. quæ ita sita sunt, quòd maioris fluminis propinquitas pluribus communis est, à minoribus fluminibus ferè omnia nomina indita habent. Hinc Polota non magnus alioquin fluuius arci atq; vrbi: vrbs regioni nomen dedit. Antequam in Mosci potestatem veniret, vna arce atq; vrbe Polotia & castro Ieserisia tota illa regio continebatur: cæteroquin oppidis & pagis non infrequens. Polotiæ opes propter summam opportunitatem Dunæ fluminis eousq; excreuerant, vt Vilnam caput Lituaniæ diuitiis antecederet. Ieserisia versus Moscouiam in lacu, ex quo fluuius Obola oritur, sita, ab vna sola parte angustissimum aditum, & quo vix expedito iter sit, habet. Postquàm à Mosco occupata fuit, vtrinque castella aliquot excitata, præsidiaq; constituta fuerunt. partim agri fluminisque ac nauigationis vel retinendæ vel turbandæ hosti causa: partim ad excursiones, quæ vt in dubia vtrinque possessione frequentes fie-

bant, prohibendas. A Rege Sigismundo Augusto Disna ad eiusdem nominis fluuij ac Dunæ confluentem: Voronecium ad flumen Vsaciam: Lepelium in insula lacus, qui à Lepelio fluuio efficitur, versus Lituaniam conditum fuit. Quoniam autem ad hunc locum ventum est, non alienum videtur, pauca de natura situq; eius narrare. Tendunt per eam Lituaniæ partem duo diuersa flumina: quorum vtrunque nauigabile est: ita inter se coniuncta, vt non plus millium passuum quinq; interuallo distent; eademq; in duo maxima ac longissimè distantia maria exitum habent. Lepel, de quo diximus, in Vlam fluuium itidem nauigabilem exonerans, cum eo in Dunam indeq; ad Rigam in mare Balticum effunditur: alter Beresina in diuersam partem raptus cum Borystene in pontum Euxinum deinde erumpit: ita vt si pacatæ gentes essent, in quarum potestate fluminum horum cursus sunt, in tanta eorum propinquitate, transportandarumq; ex vno in alterum mercium, coniungendorum deniq; eorundem facultate, Septentrio vniuersusque Occidens facilimè cum Oriente commerciis iungi posset. sed Dunam Mosci antehac: Borystenem iidem Mosci ac Tartari cæteriq; de quibus suprà dictum est, infestum nunc faciunt. Cæterùm Sigismundus Augustus Vlæ quoq; ostium castello munire aggressus, Veneto architecto quodam vnà cum operis ab hostibus interfecto, non sine detrimento deiectus fuerat: cumq; hostis eundem locum munire instituisset, ac Augustus magnis à Radoskouicio summissis copiis, ac summa vi diu frustrà eum oppugnâsset, tandem sequenti æstate per Romanum Sanguseonem Palatinum Braslauiensem, dum Moscus vetus præsidium noui inducendi causa deducit, receperat: superiorem verò eius partem Lepolique fluminis cum Vla confluentem impositio castello Ciasnicia iam antè communierat. simili ratione Moscus vltra Dunam quinq; castellis exstructis, totius oræ eius possessionem sibi firmauerat. Sokolum in via Plescouiensi in fluminum Dryssæ & Nisciæ peninsula quadam Lituanicis castellis Disnæ & Dryssæ oppositum erat. Niscerdam ad lacum cognominem triginta à Sauolocia passuum millibus: Sitnum in Lucensi via ad superiorem Polotæ partem. Kosianum deinde loco ab Obola flumine velut circino circunducto: Vsuiatam ad fluuium itidem cognominem ac nauigabilem in Dunam ad Surassum ex aduerso Casplæ fluminis influentem: illud contra Vlam, hanc contra Vitepscium & Surassum excitârat. Cis Dunam Turouliam, ad cognominis amnis caput, quo in Dunam influit. Sussam verò singulari consilio Lituaniam versus in lacu, qui Tirouliam emittit, loco munitissimo, aquisq; vndique circundato,

dato, agitans iam animo bellum Lituanicum, Vilnamque opinione præcipiens sedem bello futuro posuerat; itaq; naturâ antè munitissimam opere communierat, omniq́ue apparatus bellici genere instruxerat; pauca, vt præsidia instructiora eo haberet. His Krasnam superadiunxerat, superiori in loco itidem ad Lituaniam spectante. Kosakki igitur Lituanici Francisco Suko duce ad belli suscepti famam in finibus globo facto Krasnam noctu repentè scalis admotis adorti præsidio munitionibusq́; ac satis magna commeatus copia vnà cum castello potiuntur. Ab altera parte Kossianum vltradunana arx simili euẽtu repentina excursione Kosakkorum capitur & deletur. Palatinus interim Vilnensis Polotiam cum iis, quas circa se habebar, copiis peruenerat. quas hostes cõspicati subitò copias suas extra munitiones productas sub portis instructas ostendunt; nullaq; iusta pugnandi facultate data intra munitiones se recipiunt. eques tamen pugnandi auidus sub ipsa mœnia in eas prouectus vnum atque alterum hastis transfixit. Eodem tempore Vngari & Lituani Sitnum, via quæ Plescouiam ducit, subitò Polotiâ excurrentes, vt re improuisa & repentina eam incendunt. Cùm Polotiam Rex iret, à læuaq́ue Sokolam castrum hostile haberet, veritus ne maioribus à Plescouia subsidiis summissis, commeatui ac subuectionibus nostris incommodi aliquid ex eo hostis afferret, an ad id oppugnandũ ex itinere diuerteret, cum Mieletio deliberabat: verùm postea sæpè maiorum rerum gerendarum opportunitatem in minutioribus oppugnationibus consumi cogitans; ac ad Polotiam caput Prouinciæ properans, celeriter cõsilium omisit: ternisq́; castris, quemadmodum Mieletius cum expedito equite præcurrens ea designârat, Disnâ Polotiam peruenit. Dum Polotiam exercitus contendit, Mosci Polonos & Lituanos, quos à multis annis in squalore & compedibus habuerant, cũ cruciatu interfectos adq́; trabes alligatos secundo Dũna terrorem venientibus id allaturum rati, obuiam demittunt. Rex Ioanne Samoscio Cancellario & Gaspare Bekesio solis assumtis, Mieletio interim exercitum curante priuato cultu, subsidiisq́ue contra eruptiones loco opportuno dispositis, vrbem circumuectus situm loci cum iisdem cognoscit; simulq́ue eodem in loco, à qua potissimùm parte oppugnatio instituenda sit, deliberat. Constabat Polotia duabus arcibus, vna in editiori loco posita, eademq́; media: altera quam scloppetariorum sua lingua Mosci appellabant: & oppido Sapolotta. A meridie Dunam habet, qui modico versus Occidentem flexu, rectâ inde Rigam tendit, ad eamq́ue mare influit. Polotta recto è Septentrione cursu paulùm versus Orientem sub

arce scloppetariorum, inde rursum in septentrionem declinans, radicesq; collis, in quo superior arx posita est, cõplexus, eandemq; ab oppido separãs in meridiem versus paulò infra eum locũ cum Duna commiscetur. Media, quam diximus, arx in colle altissimos despectus habente posita, à meridie, vt ostensum est, Duna flumine: à septentrione & ortu Polotta fluuio oppidoq; Sapolotta: ab Occidente sole scloppetariorum arce, vndiq; monte, cui imminet prærupto, altissimisq; fossis ac vallo, quouis ferè artificio factis firmioribus continebatur: muros & propugnacula ex aliquot inter se deuinctis validissimorum roborum ordinibus firmissima habebat. scloppetariorum arx inferiori loco occasum versus in colle tamen modicè accliui posita ab Oriente breui ponte cum superiori arce coniungebatur. Oppidum cùm olim cis Polottam sub colle, quem scloppetariorum postea arce Moscus communiuit, fuisset; deletum in oppugnatione ab hoste fuerat. postea cùm confirmata iam possessione propter cõmerciorũ vsum, quorũ loco tam opportuno summa facultas est, restaurare id institueret; quòd ab illa parte maximè opportuna oppugnatio ei fuerat, veritus ne inde rursum nostris pateret, trans Polottam fluuium atq; summam arcem in locum inter vtrunq; flumen medium transtulerat: vt positu eius quasi triangulari, vnum latus Duna, alterum versus summam arcem Polotta fluuius, tertium fossæ turresq; tuerentur. Regi dubitandum non videbatur, quin à media eademq; summa ac munitissima arce ordiẽda oppugnatio esset; propterea, quòd quic quid in reliquis oppugnandis laboris ac temporis sumeretur, suprema salua, nec receptu hostibus nec obsidionis ex ea sustinẽdæ spe defutura nulla de causa sumtũ iri appareret: ea verò expugnata occupato loco superiori, eodemque munito, ac in quem omnis commeatus apparatusq; bellicus collatus ab hoste esset, oppidum quoq; ac alteram scloppetariorum nullo negocio in potestatem peruentura. Accedebat huc, quod ab oppido difficilioré deinde arcis oppugnationẽ transitus fluminis Polottæ, qui radices collis, in quo arx posita erat, cõplecteretur, facturus videretur. Bekesius nihilominùs oppidum Sapolottam, quod secundùm Dunam flumẽ euntibus primo loco occurrerat, priùs tentandum censebat; quo expugnato, & si in arcem deinde hostes se reciperent: tamen præterquam quod incommoda obsidionis omnibus in vnum locum compulsis ea res auctura esset; spem præterea illis, nostris laborem minuturam, animosq; addituram: nec difficiliorem multò, quàm ab iis partib. futura esset, ab oppido oppugnationem futurã; cùm flumen Polotta, quod impeditam eam facturus videretur, omnibus

bus ferè locis vado vix crurum tenus transiri posset; atq; erat sanè ea humilitas fluuij id temporis. Regem, vt in sententia perstaret, Samoscius cùm primis vrgebat; quod cùm iterum cognoscendi situs causa solus propius sub eum locum, in quo oppidũ antea fuerat, & quem Posarilli sua lingua ab incenso oppido tanquam bustum vocabant, successisset; longè inde faciliorem ascensum, neq; fossarum & collis eam altitudinem, quæ ab aliis partibus erat, esse animaduerterat; arcemq; scloppetariorum in colle ab imo accliui ita positam, vt à summitate collis, quæ ad exteriorem partem pertinebat, tanquam gibbus aliquis enatus telorum commodè adiiciendorum iis, qui in arce erant, facultatem præpediret. Dum cùm Mieletio, & Senatorib. reliquis ampliùs deliberare Rex vult, Germanus miles priuato consilio Polottam transgressus, locum ab oppido auersum cõtra summam ac scloppetariorum arces ad Dunam castris capit. Veritus hinc Rex, ne ex æmulatione Nationum disidij aliquid oriretur, vt ad oppidum, quo loco Bekesius cũ Vngaris constiterat, munitiones agerẽtur, permisit. Inde regiis castris trans Polottam flumen medio inter eum & lacũ quendam spacio, infra locum, quem à Germanis occupatum diximus, locus deligitur. eoq; binis castris exercitus à Mieletio traducitur. Vniuersorũ castrorũ totiusq; obsidionis hæc ferè erat facies. secundùm flumẽ à Disna Polotiam euntibus versus oppidum Sapolottam ad Dunam flumen primi Vngari confederant, loco ad commeatus excipiendos, cùm primis opportuno; quòd inferior fluminis pars paca ta erat, omnesq; subuectiones in eum ferè locũ concurrerent, tum Duna etiam ponte nota ratione ex nauibus cõposito ibidem stratus esset. Infra Vngaros cis Polottá Nicolaus Radiuilus Palatinus Vilnensis cum Christophoro filio, subq; eorũ imperio stipendiariæ copiæ Lituanicæ, inde diuersæ voluntariorũ, quicquid reliqui erat spacij Polottam vsq; diuersis castris compleuerant. Vltra Polottam inter flumen & lacum quendam, quẽadmodum ostendimus, regia castra erant. In his Senatores ac equites Poloni magna ex parte erãt: præter hos Nicolaus Christophorus Radiuilus Marschalcus Palatij Lituanici, quiq; tum per absentiã Marschalci Polonici comitatui vniuerso regio præerat. Medium castrorũ locum principia Senatorumq; tentoria amplexa erãt; quorum vt quisq; potestate & honore antecedebat, ita locum Regi proximum cepe rat. Hæc cùm terni tentoriorum ordines ambientes binorum vicorum paribus inter se spaciis distantium seriẽ efficerent: bini etiã ad eosdem aditus portæque relictæ fuerant. totidem castrorum portæ erant excubiis stationibusq; militum firmatæ. Exteriorem

castrorum partem currus circumiecti, catenisque ferreis inter se deuincti more Gentis Polonicæ muniebant. ad quos in maioris impetus aut periculi expectatione fossam etiam ducere, egestumque aggerem curribus obiicere, atque ita munitissimi oppidi faciem castris circumdare solent. Supra regia castra Germani loco, quo antè ostendimus, consederant. Ad Polotiam exercitu iam existente à Marchione Georgio Friderico in Prussia Duce quingenti lectissimi pedites superuenêre; qui quemadmodum ipsi voluerant, inter Germanos loco iis assignato, iisdem cum Germanis castris recepti fuerunt. In eadem causa alij quoque fuerunt, è Podolia aliisque extremis regni finibus; qui cùm propter locorum longinquitatem maturiùs adesse non potuissent, ad Polotiam reliquum exercitum assecuti sunt; in his è voluntariis, Constantinus Constantini Ostrogiæ Ducis filius cum lecta equitum ala; ac alij quidam. Bekesius interim Sapolottam oppidum oppugnare cœperat, actisque ad mœnia vineis, tormentis iam quatiebat. Mosci desperata oppidi defensione, & quòd in omnes casus hæc à Principe suo, qui in præsidiis sunt, mandata accipiunt, omnibus rebus exportatis oppidum incendunt; ac in summam arcem se recipiũt. Proferuntur munitiones ad arcem flumenque Polottam, quod radices montis, in quo arx posita est, ambire suprà ostendimus, magna Vngari militis virtute; vt est summi genus laboris ac tolerantiæ; cùm per partem oppidi opus institueretur, ac sæpè in sepulchra atque cloacas, aliaque fœdissima quæque incurreret. Ita instituta oppugnatio erat, vt Vngari ad dextram ab ea parte, qua oppidum fuerat; modico ab his interuallo Poloni: inde Lituani pedites, quos Stephanus Sbarasius Palatinus, Eustachius Volouicius Castellanus, Trocenses ac alij quidam voluntarij adduxerant, oppugnarent. medio inter hos loco inferiùs aliquantò non longè à flumine Polotta ducenti lectissimi Vngari pedites à Samoscio scripti excubabant, eo ferè positu, vt reliquo Polonico & Vngarico peditatu suprà eos duobus locis inter se oppositis collocato, ducenti hi tanquam summum angulum trianguli tenere viderẽtur, ab altera arcis parte trans Polottam, quo scloppetariorum arci cõiungitur, Germani, quos eo loco consedisse dictum est, è suis castris munitiones versus arcem agebant. Bekesius primò tormentis quatere arcem instituit; quod vbi minùs succederet, propterea, quia cùm ex materia constarent, potiùs perforarentur aliquibus in locis muri, quàm sternerentur; candentes globos iacere cœpit. Genus id est incendiorum in superiorum temporum dissensionibus ciuilibus Vngariæ à Rege ipso institutum: cùm ea, quę ab aliis

ex

ex diuersis incendiorum nutrimentis excogitata essent, magis ad speciem & terrorem comparata, quàm magnã ad inflammandum vim habere videret. Globi igni excocti dum planè eũ imbiberint, ita in tormenta mittuntur, vt inter eos & puluerem tormentariũ, iustum spacium arena aut cinere primùm, inde recenti ac humida herba compleatur, ne puluis ignem ex globis rapere, ab iisque inflammari possit: itaq; in aduersos muros eiiciuntur. quæ res quòd globi lignis impacti diutiùs lateãt, eandemq; ob causam non tam facilè, atque flamma opprimi possint, magnum ad incendia excitanda vsum habet: eaque ratione Pharum Gedanensium Rex exusserat. Hîc tamen hac etiam minùs proficiebatur, propterea quòd cùm altiùs aliquantò iacti essent, eadem ratione muros tantùm peruaderent: cùm in inferiorem locum ad fundamenta murorum, vt hærere possent, adigerentur, in cliuum ferè, qui arcem sustinebat, quiq; ita prominebat, vt aduersus locus, in quo tormẽta regia erant, etsi & ipse non humilis, inferior illo tamen esset, impingebant, soloque accipiebantur. Simul Zephyro vento per complures dies flante continui ac effusissimi imbres erant. ex his Polotta amnis tantum aquarum conceperat, vt qui antea pedibus non incommodè transiretur, tum ab equite sine periculo, trãsmitti non posset: pontes autem omnes ferè, qui inter bina castra erant, interrumperet. Vnus tamen ab initio statim, postquàm accessum ad Polotiam fuisset, à Ioanne Bornemissa ad molendinum quoddam exustum sublicis aliquot sub aqua repertis, trabibusq; aliis super eas iniectis, inter munitiones ipsas ac propugnaculum, quod oppugnabatur, subitario opere factus perstiterat. Cumque per vnum pontem non satis commodè miles ad oppugnationem iturus videretur, Bekesius cymbis aliquot piscatoriis depressis nouum in eo pontem effecit. Verùm eo etiam paulò pòst continuis tormentorum ictibus in eum directis ab hostibus merso, vnus relinquebatur is, de quo dictum est. quem & pars aliqua molendini ab incendio relicta à tormentis hostilibus tutabatur. Bekesius igitur cùm & tormenta & globos cãdentes frustrà admoueri animaduerteret, vt quisq; maximè impiger in proximo constiterat, præmiis maximis propositis, vt facibus ignem muris subiicerent, hortatur; perq; pontem ac aduersum collem rectà ad arcem mittit: iis ex Polonorum Lituanorumque munitionibus alij mox summittuntur. Occurrebat singulari militum nostrorum virtuti omnibus locis eximium hostium in defendenda arce studium. Imprimis magno incommodo nostros afficiebant ingentis molis trabes in superiore parte muri, cuius latior ambitus, quàm inferioris

erat, iam ante in eum casum ab hostib. constitutæ; quæ leui impulsu in nostros deturbatæ, ac per cliuũ prouolutæ magna cum strage, vt quosq; arripuerãt, secum ferebãt. tantus verò in restinguẽdis ignib. omnium ardor erat, vt non ætate cõfecti, non mulieres, non pueri, vel laborem vel periculum recusarent; quò minùs & magna copia aquâ aliaq; opprimẽdæ flammæ suis supportarent, & in succedentes nostros profunderẽt. cumq; omnib. ex partib. directis in arcẽ ac propugnacula tormẽtis, à nostris peterentur; accidit, quod dignum admiratione visum est, vt nõ pauci extra muros funib. demitti se paterẽtur, aquasq; ab aliis submiñistratas superiori ex loco pendentes ad restinguendos ignes, qui foris admouebãtur, defunderẽt: iisq; certissimis nostrorum tormentorum ictib. sublatis, non deessent toto illo tempore oppugnationis, qui priorũ in contemnendo periculo virtutẽ imitarentur, inq; locum eorũ, qui exanimati fuerãt, succederent. Inter hæc pluuiæ ac tẽpestates, de quibus dictum est, adeò obsessis erant secundæ, vt vulgus militũ carminibus, quib. aliàs Gens ea praua superstitione dedita existimatur, motas crederet; quæ & incẽdia morabantur, itaq; fossas omnes cõpleuerant, ac solum inundauerant, vt nusquam ferè consistendi locus militi daretur. Desiderati in oppugnatione hac sunt aliquot viri fortes, ac in iis Michael Vadasius, qui multis in præliis fortiter versatus, ac ob virtutem militi Vngaro præfectus fuerat, dum ad tormenta Polonicarum munitionũ cum Stanislao Penkoslauio ac aliis Præfectis Polonis cõsilia cõmunicat, globo traiectus fuit. Non leue tamen hostes etiam incommodum acceperũt, cùm quoties ad restinguendum incendium conferti vnum in locum cõcurrissent, tormentis, quemadmodum dictum est, in eum directis, crebræ in illos eiaculationes fierent; ac non globis modò frequẽtes interimerẽtur, sed fragmentis etiam lignorum ac trabium, quæ globi secum rapiebant; quæq; maiorem ferè quàm globi ipsi stragem edebant, non pauci opprimerentur. Ad oppugnationis difficultates accedebat summa cõmeatus & subuectionum angustia; quæ à sola ferè Disna, & ab inferiori parte fluminis sustentabantur. Vilnam enim versus, quæ amplius ducentorum viginti quinq; millium passuum spacio inde distat, Postouam vsq; quę paribus inter Vilnam & Polotiá ab vtraq; interuallis sita est, omnia hostis vastârat. tum verò propterea etiã minùs commodè subuehi inde poterat, quòd Susa in potestate hostium adhuc erat; cuius in præsidio qui erãt, superioribus diebus Kosakkos Lituanicos, quos Krasnam intercepisse suprà ostendimus, securiùs agẽtes noctu oppressẽrãt, castrumq; incẽsum solo æquârant; & tum vias subuectoresq;

resque nostros Vilnâ venientes infestabant. A superiore parte fluminis propter Turoulienſe præsidium nullam etiam in partem liberæ frumentationes pabulationesue erant. Excurrerat cum leuioribus tormentis aliquot eò Franciscus Sukus, spe magis terrore, quàm vi eius potiundæ: sed Polotia integra satis fiduciæ spirituumque hoste habente re infecta discesserat. Ex aliis partibus versus Plescouiam & Lukos per centum ferè millia passuum densissimæ ac inuiæ siluæ erant. Ad hæc Moscus, quem cum exercitu ad Plescouiam peruenisse suprà demonstrauimus, cùm obsideri Polotiam intellexisset, lectissimam totius exercitus partem Borisso Seino, & Theodoro Seremeto ducibus subsidio obsessis miserat. qui cùm tutò Polotiam in omnes vias nostris intentis peruenire se non posse existimarent, Sokolæ subsiterant; ac etsi Polotiam non accederent, ad Disnensem tamen viam excurrebant, frumentatoresq; ac pabulatores nostros excipiebant. Miserat initio contra eas copias Rex Christophorum Radiuilum cum lectis aliquot equitum alis; ei Ioannes Chlebouicius Castellanus Minscensis se adiunxerat; cumque hostis aut intra munitiones, aut suo loco se contineret, nec iustam pugnandi facultatem daret; nostri tamen in eos inuecti sub mœnibus equestre prælium cum iis fecerunt. quo vtrinque aliquot cæsis, ac ex nostris Nicolao Kamenscio nobili equite interfecto, captiuis aliquot Moscis abductis, ad Regem reuerterunt. qui ibi quoque maioribus copiis rem gerendam ratus finem oppugnationis Polotiensis expectandum statuit: in præsentia equitum stationibus aliquot contra eas collocatis. Augebantur incommoda hæc, quòd viæ largissimis continuisque imbribus ita corruptæ erant, vt iumenta cùm eluctari è luto non possent, pleraque labori immorerentur, omnesque viæ cadaueribus equorum complerentur. Ita enim solum pingue ac per se humidum, omniaque adeò aquæ penetrârant, vt ne sub pellibus quidem in ipsis procerum tentoriis locus, in quo consisti posset, relinqueretur. Quibus rebus fiebat, vt cùm vndique à commeatu intercluſi nostri essent, nec mercatores etiam initio hoc rerum in eam vastitatem castra frequentes secuti essent, eo vsque annona ac pabulum potissimùm excresceret, vt quod inauditum antea in Polonia maximè fuerat, singuli modij auenæ denis taleris emerentur, qua generosiores saltem equi sustentarentur; reperirenturque ex Polonis & Vngaris, qui mortuorum equorum carnibus vesci non dubitarent. quod per se nouum & insolitum, non tamen tam mirum videbatur; quàm quòd corpora eorum morbo ex ea causa ten-

tarinon animaduerterētur. In communib. omnium anguſtiis maximè premebātur Germani; non modò quòd inter frequentes vrbes bellum gerere aſſueti minùs à neceſſariis rebus ad eas difficultates parati acceſſerāt; ſed quòd eo etiam loco caſtra faciebant, ad quē vltimò cōmeatus perueniebat; in fronte Vngaris, inde Lituanis, ab iis regiis caſtris poſitis. ad quos vt propiùs Diſnam verſus quiq; horum cōfederant, cōmeatum inde venientem primo loco puenire neceſſe erat. Pruſsici tamen, qui à Marchione miſsi fuerāt, vt in maiori earum regionum neceſsitatumq; peritia cùm currib. tum cōmeatu aliisq; neceſſariis rebꝰ optimè à Principe ſuo inſtructi erāt. In hac omniū rerum difficultate ſumma tamē erat cōſtantia Vngari præſertim militis. ante alios Bekeſius, qui alioquin grauib. articulorū dolorib. ac ventriculi imbecillitate vehemēter conflictabatur, minimè ob hæc animo fractus, nunquàm meliùs ſe valuiſſe iactabat: ſemper apud tormēta eſſe: ibi cibū ſumere: ibi quieſcere: itaque inter pericula ſe verſabat, vt qui proximè circa illum obuerſabātur, ac in his Ioannes Kuroſsius, tam propinquo è loco, vt ſanguine illūm aſpergerēt, non pauci interimerētur. Polonicus etiam peditatus, etſi nuper admodum ſcriptus erat; nihilò ſeciùs tamen animo nec ipſe ſe demittebat. Cùm tantum vndiq; difficultatū circumſtaret, eamq; ob cauſam ad cōſilium, quid deinceps facto opus eſſet, Rex retuliſſet, huiuſmodi pleræque ſententiæ dicebantur, vt quod iam antè ſermonib. à pleriſq; agitatum fuerat, coronâ factâ omnibus ex partibus vniuerſi exercitus omnib. viribus oppugnatio tentaretur. Id ea de cauſa Rex nō probabat, quòd ſi id fruſtra ſuſceptum eſſet, in quo ſummā ſpem omnes ponerent, vt deinde tanquam omni ea conſumta; præter diſceſſum nihil reliquum haberent, verebatur. Itaque alia priùs omnia tentanda exiſtimabat. Vngarum militem maximis præmiis propoſitis, vt muros denuò ſubeat, excitat: equitē vt quiſq; maximè manu ſtrenuus erat, vt vnà cum pedite, miſſo equo, muros ſuccederet, hortatur: cùm primis eius rationem habendam docet; ne quemadmodūm antea fecerant; priuſquàm vires planè incendia ſumerent; ſe reciperent: ſub muris denique teliſque hoſtium mortem pro gloria Gentis opinioneq; fortitudinis militaris oppetere præſtare, quàm infecta re ab oppugnatione diſcedere, cōtumeliamq; hāc accipere. Ita miles magno ardore ſub mœnia arcis tędas, quęq; in eos vſus iam ante præparata erāt, alia præ ſe ferēs ſuccedit. Et cū tanquam inclinante fortuna pluuiæ ſub id tempus paulùm quieuiſſent, ignis fundamentis illatus, murorum latus id mox corripuit: idemque longè lateque amplexus, totum eum diem cùm extin-

extingui non posset, populabatur. Erat hic Augusti vicesimus nonus. Interim cùm incendium excitatum latissimè colluceret, vereturq; Rex, ne ex vicinis locis, maximè autem Sokola, vbi lectissimam partem exercitus Plescouiam à Mosco coacti consedisse suprà ostendimus, hostes ipsis ignibus exciti, ad liberandam ab incendio arcem atq; suos concurrerent: ac ex arce simul eruptio tentaretur, exercitum vniuersum castris productum, iusta peditum manu præsidio castris relicta, sub signis in campo constituit. Ipse aulico equitatu præsidio assumpto, quò melius in omnes partes animo occurreret, Polottam trâsgreditur: quòd & Sokolensis via illàc duceret, & eruptio si qua tentaretur, ab illa parte maximè timenda esset. Territi his rebus Mosci de deditione agitare cœperunt: decemq; de muris se deiicientes ad nostros transfugiunt. Eos dum Bekesius ad Regem mittit, Vngarus miles, vt cæteros à deditione deterreret, ne per eam expugnatæ arcis gloria victoriæque fructu ac omni laborũ suorum præmio priuaretur, trucidat. Præter cætera enim, cùm arcis tam famosæ, tum præcipuè ædis D. Sophiæ, quæ in illa est, vetustissimarum opum, argentearum statuarum, amplissimorumq; priscorum Russiæ Principum donariorũ, quæ in illa fuisse dicebantur, fama ingentis prædæ spe militum animos compleuerat: qua illi incensi omnes acerbitates, quò ea potirentur, æquissimo animo perferebant. Cùm iam adueſperascet, magni & laboris & periculi videbatur, in tam præruptum collem per flammas euadere: durabat enim adhuc incendium, nec nisi per id vlla alia via militi in arcem patebat, hanc ob causam in sequentem diem rem differri placebat. Interim dum in castra Rex se reciperet, ex Vngaricis stationibus nonnulli inter se ipsi cohortati glo bo facto, per pontem, de quo dictum est, in aduersum collem contendunt, perq; flammas nondum restinctas semiambusti in arcem euadunt. His Poloni pedites non pauci exemplo inuitati se adiungunt. contra eam partem, in qua incendium excitatum erat, subitario opere fossam Mosci duxerant, per eamq; minoribus tormentis dispositis in omnes casus se communierant. à quibus nostris reiectis, perque flammas inde, quò temerè progressi erant, recedere coactis, Mosci hoc successu elati, longiùs eos insecuti sagittis à tergo feriebant. Interim ducenti Samoscij pedites, qui præsidio, vt dictum est, ponti erant, per quem in arcem ibatur, repulsos conspicati, auxilio nostris accurrunt, Moscosque se recipere cogunt. Rex cùm paulùm versus castra progressus fuisset, ac interim irruptionem hanc militis conspexisset, ad ferendam munitionibus opem, in Sokolensem potissimùm viam intentus, quæ vsui sint, disponit.

Idem Mieletius facit: equoq; descendens, ac multos è Nobilitate, qui idem fecerant, secum trahens, munitionibus tormentisq; præsidio accurrit. Non deerant sibi eo tempore hostes, exq; altioribus turribus, præsertim verò mediæ arcis vt longè cæteris altioris, creberrimas in omnes partes eiaculationes faciebant. ab iis dum Rex cum Samoscio fortè colloqueretur, vterq; non leue periculum adiit. Nam cùm fortè Samoscius à colloquio eo equi mutandi causa se conuertisset, ac eques quidam in ipsius locum incautiùs se intulisset, globo penes ipsum Regem exanimatus concidit. Motum hunc nox supprefsit, insignemque simul animorum mutationem attulit, vt de maxima spe, quam ex diei illius incendio cõceperant, in aduersum casum deiectorum. querebantur omnes hostium animos hoc successu auctos, nostrorum imminutos. inde inter nationes quoq; dissensiones oriebãtur, cùm Poloni in Vngaros culpam temeritatis conferrent, ab iisque initium factum dicerent: & postquàm in arcem perruptum fuisset, non satis animosè altera ab altera rem gestam diceret. Has ob res sequentis diei antemeridiano tempore solo ad confirmandos militum animos dato, iterum oppugnatio cœpta fuit. Pridie Mosci, quemadmodum ostensum est, ex propugnaculo, quod conflagrârat, se subduxerant: cumq; is positus eius esset, vt in summo duorum coniunctorum laterum, quæ vtrinq; quasi tutabatur, angulo collocatum esset: Mosci angulo, & quod inter duo proxima opposita inter se propugnacula, ad quæ ignis nondum peruenerat spatij intererat, omni deserto, propugnacula eadem inter se coniunxerant: interim verò spatiũ ad eundem locum, quem antea reliquerant, recipiendum nactos se rati, repetere eum cœperant. Hac re ad Regem delata, qui nullum sui rursum ibi communiendi tempus iis dari volebat, mox militem sub vallum rursum succedere, hosteq; deiecto locum occupare iubet. Ita pars ea montis subito Vngarorum impetu capitur. ab ea deinde, quemadmodum iussi erant, secundum proximum latus munitiones proferunt: Petroque Racio nobili equite Vngaro iis præeunte, propugnaculo, in quod primum incurrerant, ignem iniiciunt. ex quo cùm incendium ortum per totam noctem duraret, nostri maioribus etiam aliquot scloppetis, quibus hostes infestabant, à fronte dispositis, eousq; per totam noctem continuo opere fossas perduxerãt, vt sub auroram ab hostium munitionibus non multùm abessent, adq; inferiorem loci eius angulum, in quem nimirum fossa ab hostibus pridie ducta desinebat, ferè pertingerent: latera autem hostium ita nudarentur, vt ne intra præsidia quidem sua tutò consistere possent. His rebus ab omni defensionis spe hostes

ſtes intercluſi ad deditionis cõditionem redeunt: mittuntur communi omnium Boiarici generis, ac militum nomine Legati, qui vitam iis, qui in arce ſint, paciſcantur. Impetrant, vt ſingulis cum veſtimentis, quò quiſq; velit ſe recipere poſſet. Epiſcopus, quem Vladicam illi vocant, Cyprianus, & Palatini, qui in arce erant, ſoli deditionem diſſuaſerant: mortemq; ſubire præſtare, quàm viui in poteſtatem hoſtium ſe traderent, contendebant. iamq; antè pulueri tormentario ignem ſubiicere, communiq; incendio arcem ſeq; & omnes, qui in arce eſſent, abſumere conati, à militibus prohibiti fuerant: & tum ſententia eorum communi reliquorum omnium metu repudiata, illi tamen in D. Sophiæ ſe contulerant, non priùs quàm vi inde abſtraherentur, deceſſuri. Rex retentis apud ſe Legatis, mittit qui Epiſcopum & Palatinos ad ſe adducerent. Adducti in faciem procidentes more ſuo Regem ſalutant: vnus præterea Petrus Volinſcius alterum ex iis Baſilium Mikolinſcium accuſabat, quòd operâ eius ad Principem ſuum delatus, inq; vinculis habitus fuiſſet. Rex non cognitionis tempus hoc eſſe oſtendens Laurentio Voinæ Quęſtori Lituaniæ, qui curam eorum haberet, tradi eos iubet. Mittit inde, qui arcem accipiant, partim Polonos partim Vngaros. Altero die cùm rei diuinæ operam dare ante omnia Rex vellet, proque obtenta victoria grates Deo agere, fætore proiectorum paſsim cadauerum, quæ inſepulta hactenus Moſci reliquerant, arcem ingredi prohibitus, Moſcos, qui in arce ad hoc tempus remanſerant, educi iuſsit. Ei rei præponuntur, qui ab iniuriis militis eos defendant. decedentibus duplex locus aſsignatus fuit, in alterum, qui in regis ditionem atq; fidem venire: in alterum, qui in Moſcouiam redire vellent, concedebant. Vtriſque liberum de ſe commodiſque ſuis ſtatuendi arbitrium permittebatur. maior pars reditum in patriam & ad Principem ſuum eligebat: inſigni in vtrunque fide ac perſeuerantia, cùm eorum nemo eſſet, qui non ad certiſsimam mortem, & exquiſitos cruciatus proficiſci ſe exiſtimaret. Pepercit tamen iis Moſcus, ſeu quòd extrema neceſsitate adactos exiſtimaret, ſeu quòd aduerſis rebus, vt de animo, ita de crudelitate remiſerat: perq; vicina præſidia Lukos, Sauolotiam, Neuelam, Vſuiatam, eos diſtribuit: in quibus deditionis Polotienſis ignominiam virtute delerẽt. Ne à milite iniuriam acciperent, ſummam Rex curam adhibuit: itaque accidit, vt cùm inſpectante Rege ex arce digredientes, quidam in tãta multitudine facilè latiturum ſe ratus, aliquos ſpoliaret, eum Rex ipſe claua in illum inuectus, notaret. Ea res tantam illi venerationem in animis hoſtium faciebat, vt quò magis clemẽtia atq; fides ignota hominibus duriſsima

seruitute oppressis essent, eò magis in illo virtutes hasce admirarentur. Reperiebantur per aream arcis dispersa corpora nonnullorum militum nostrorum: quos illi, quod in tanta victus atq; omnium rerum inopia euenire necesse erat, in subiectis arci scloppetariorum hortis herbas, quibus extremã famem tolerarent, legentes oppressérant: ac intra munitiones suas abstractos immani cruciatu laceràrant. Maximè in Germanorum vnum atque alterum crudeliùs, quàm in cæteros sæuitum ab illis animaduertebatur. Cruretenus lebeti impositos igni circumiecto feruenti aqua viuos coxerant, manibusq; eorum funè per lacertos traiecto à tergo reuinctis, ventrem totumq; corpus eorum crebris in longitudinem per id factis vulneribus ad sciscsi thoracis modum fœdissimè laniârant. Fremebatur passim hanc ob causam à militibus. Rex tamen fidem semel hosti datam nulla ratione violandam ratus, iis qui in Moscouiam redibant, duas alas equitum, qui ab iniuria eos tuerentur, adiunxit. Postridie supplicationes ob rem prosperè gestam, cùm in arce eam, quam diximus, ob causam haberi non potuissent, in castris habitæ fuerunt. in Poloniam etiam de iisdem habendis edicta missa. Præda minor expectatione ac fama tam opulentæ arcis reperta fuit. Repererat in ea Moscus auri argentiq; non modò publici ac sacri, sed priuati etiam maximam vim: quam Nobilitas mercatoresq; Polotienses sub periculum oppugnationis in ædem ad summum congesserant, sed capta vrbe gazam omnem paucis donariis relictis in Moscouiam secum auexerat. Omnis militi concessa, minimè tamen spei eius satisfecit. Non minori ferè in pretio, quàm reliqua præda, bibliotheca ibidem inuenta apud homines literatos habebatur. Erant in ea præter annalium libros, plerique Doctores ecclesiastici Græci, ac in iis Dionysij Areopagitæ de hierarchia cœlesti & ecclesiastica libri Slauica omnes lingua: quorum plerosq; à Methodio & Constantino in eam linguam è Græca traductos ipsorum annales tradunt. In ecclesiasticis enim institutis à cæteris ferè eiusdem etiam ritus Gentibus hoc vel maximè Mosci differunt: quòd conciones apud populum, quibus is erudiatur à Sacerdotibus nullas haberi patiuntur, sed quæ à veteribus Doctoribus Græcis tradita sunt, in suam linguam hanc ob causam traducta, studioseq; conquisita è scripto publicè pronunciant: seu quòd homines nullis literis eruditi suo ingenio minùs confidant: seu verò, quod propius vero videtur, ne pro curiositate ingenij humani noua inueniendi studio ab antiquitate ac veritate recedatur. Apparatus bellici, maximè autem pulueris tormentarij tantum reliquum fuit, vt licet per omne id obsidionis tẽpus magna eius pars

absumpta

absumpta fuisset, nihil tamen adhuc ad longissimam quamuis obsidionem tolerandam defuturum iis fuisse videretur. commeatus etiam atq; pabuli satis magna copia inuenta ex labore & inopia exercitum breui refecit. Sed dum è tot incommodis sibi quisq; primò prospicere contendit, iurgia inter Nationes Polonicam & Vngaricam orta eò vsq; proruperunt, vt cuneo facto strictis vtrinque gladiis mutuò in se irruituri consisterent. Iam antè miles Polonus circulari: fremere totis castris: contemni virtutem suam ab Vngaris: eos omnibus se anteferre: fructus victoriæ prædamq; omnem solos interuertere: pro illorum laude & commodis bella suscipi. Inter quas gregarij militis dissensiones, Senatorij etiã ordinis, ducumq; ipsorum offensiones nonnullæ existebant. Nam & Mieletio cum Palatino Vilnensi etsi arctissima necessitudine coniuncti inter se essent, ex communione muneris alienationis nonnihil intercessisse videbatur: interq; eundem & Samoscium, & si non minor necessitudo inter eos intercederet, ne satis tamen alter ab altero amaretur, dubitatio suborta videbatur: cùm hic si quid ad rationem muneris eius spectans attingeret, offensum eum iri existimaret: Mieletius pro mutua necessitudine non satis autoritatem muneris sui iuuari à Samoscio arbitraretur. Angebatur maximè animo ea dignitate atq; autoritate vir, quòd à Bekesio aliisq; exteris non satis maiestas tanti magistratus, cuius in regno hoc summa semper autoritas fuisset, obseruari putaretur: imperiúque militaris maiestatem in se imminutam videri molestè ferebat. Acuebantur dissensiones hæ à magistratuum, qui defuncto Ioanne Chodkeuicio amplissimi vacabant, petitoribus: qui vt à quoq; vel iuuari vel destitui se existimabant, ita alios in eum animabant. Militi quò dissidia inter eum tolleret, quòd præda expectationi eius non respondera t, donatiuum Rex dedit. Tenebantur adhuc in agro Polotiensi præsidiis hostium Sokola, Turoulia, Susa, aliaque castella quædam: quæ nisi priùs quàm inde discederet, deiecisset, pacatam se regionem eam obtinere non posse Rex intelligebat. Maximè à Sokola & Turoulia timebat: quarum cùm illa à læua ad Plescouiensem viam pertineret, & iam antè summissis inde copiis firmata fuisset, ne id posthac rursum fieret, maioribusq; copiis inde aliquid tentaretur, verebatur. hanc quòd ad Dunam flumen posita esset, itidem magnam totius eius regionis infestandæ opportunitatem habere videbat. Sokolam Mieletium mittit. Hic equitatum peditatumq; Polonicum, & militem Germanum secum sumit. Turouliam Bekesium cum Vngaris mittere in animo habebat: interim cùm Martinus Kurcius cum Kosakkorum manu Palatino Vilnẽsi

operam suam detulisset, is adiuncto ei Constantino Lukomscio Præfecto Vlensi missus eo fuit. Mosci, qui in præsidio erant, quòd per eos dies tormenta atq; ignes cessare animaduertissent, id quod erat, Polotiam in potestate Regis esse coniecturâ existimantes, nequicquam retinentibus eos Præfectis per auersam portam se eiiciunt, fugaq; castrum deserunt. Palatini qui in eo remanserant, ad Regem adducuntur. Sussam, quòd omnium esset munitissima, in eaq; Moscus maximum apparatum belli, commeatusq; haberet: & tamen citeriùs Dunam in solo Lituanico posita præsidiis aliis excisis, omniq; commeatu intercluso, vltrò in potestatem ventura videretur, in præsentia tentare non placebat. quibus rebus perfectis, quæ ad statum Prouinciæ stabiliendum, diuinarumq; rerum curam pertinerent, administrare Rex instituit. Templum arcis etsi satis amplum esset, pro captu etiam loci magnificè ex lapide constructum, quòd tamen à Græci ritus hominibus teneretur, quorum & magna multitudo esset, in eoq; ius ac possessio antiquissima videretur, eius formulæ Episcopo Rusico, qui antè iam templi eius titulum Vitepsciæ ipse agens vsurpabat, permisit: maximè verò quòd eius quoq; rei rationem habendam sibi existimaret, vt cùm longiùs bellum in Moscouiam proferre in animo haberet, intelligeretq; quantum ad animos hominum in omnes partes permouendos religio posset, ne religionis amore, si eam relinquêdam existimarent, à deditionibus absterrerentur. Ad Romanæ ecclesiæ vsus nouum designat. Huic agros & possessiones, ex iis quæ maximè vicinæ erant, amplissimas addicit: certisq; prouentibus annuis ad perficiendam fabricam ac sacerdotum vsus, dum ager è vastitate ad culturam perduceretur, è portorio interim assignatis, Societatis Iesu sacerdotes in eo collocat: quorum & pietatem, & in reducendis ab errore hominibus diligentiam probabat: quamq; eò magis necessariam futuram ibi iudicabat, quò maior in hominibus illis ac maximè agrestibus non modò diuinarum rerum omnium ignorantia, sed impietas tanta esset: vt cùm ad colendos agros hominibus non abũdarent, plebs rusticana moribus suis ad proprias vxores, communes alias filiis infantibus duceret: cum his, quò pluribus liberis domum complerent, interim concumbebant, filiisq; deinde, postquam ad iustam ætatem ij peruenissent, eas tradebãt. fossas munitionesq; ab exercitu institutas Vngarum militem complere iubet. Murorum partem deiectam, quomodo restitui velit, arcemq; ipsam qua ratione muniri, demonstrat. Pecuniam, quæq; alia vsui sint ad eam rem designat: præfectos constituit. Regebatur Polotia antiquitùs, quemadmodum & Kiouia à Legatis Regiis:

Palati-

Palatinorum honore ac dignitate, cùm per vniuersam Lituaniam non plures quàm duo Palatini, Vilnensis ac Trocensis, totidem Castellani essent, carebat. Postea amplificato Senatu Lituanico, non modò Polotiæ & Kiouiæ ducatus, sed & Vitepscia digna visa est, quæ à Palatino administraretur. Polotiæ Palatinus erat, cùm à Mosco caperetur, Stanislaus Douoina: qui cum vxore Petronia è domo Radiuilorum in Moscouiam abductus, cùm per aliquot annos in seruitute & compedibus vitam traxisset, non priùs inde rediit, quàm ab Sigismundo Augusto, vxore eius in captiuitate mortua, aliquot aureorum millibus redimeretur. Cùm de coniunctione inter Polonos ac Lituanos sub Sigismundo Augusto conuenisset, ac quò Lituanicorum Senatorum numerus Polonicum æquaret, cõplures per Lituaniam Palatini ac Castellani creati fuissent: quia agri Polotiensis nonnihil in potestate adhuc erat, ad Palatinum Castellanus etiam adiectus fuit. quo tempore in illa Mosci ex eorum temporum successu non in factis modò, verùm dictis etiam insolentia id quoque non irridiculè ab eo dictum percrebuit: nihil Augustum Regem ex capto Palatino incõmodi accepisse, qui pro vno quinq; iam haberet: decem pro duobus habiturum, si ad priorem Palatinatum alterum ei auferret. Douoina quoad vixit, titulo ac dignitate Palatini vsus interregni tempore decesserat. Cùm in regnum Rex venisset, annitentibus Lituanis, ne suorum Senatorum numerus minueretur, Nicolaum Dorohostaisium Palatinũ Polotiensem creârat. Eidem nunc Polotiam administrãdam commisit. Horodnicium quem illi magistratum vocant, quiq; arcis munitionum curam habet, Francisco Suko tradit. præsidium ex equitatu peditatuq; qui quotque permanere debeant, describit. Sigismũdus Augustus Nobilitati Ducatus Polotiensis, quæ bonis exuta à Mosco fuerat, aliis in locis bona possidenda ea lege dederat, vt si quãdo recuperatus ager is ab hoste foret, iis rursum cederent: Rex bonis eorum illis restitutis, hæc ad sexennium nihilominus, dum sua ab hoste vastata rursum excolerent, permisit. Mieletius interim Sokolam cum exercitu, vt dictum est, contendens in itinere cùm viarum proximis pluuiis inundatarum, tum commeatus maximis difficultatibus afficiebatur. Tormenta Rex Dunam secundo flumine Dryssam vsq; ad cognominis castello illi fluminis cum Duna confluentem demiserat: ab eo loco per Dryssam Sokolam vsq; trahebantur. Cùm ad Sokolam fluuius Dryssa etiam nonnihil exercitum moraretur: quòd ponte, quem Kaunæ ex nauibus factum suprà ostendimus, alter ad Polotiam exercitus in transuehendis commeatibus vteretur, nec alterius tam subitò expediendi

ratio iniri posset, Ioannes Sbarasius Palatinus Braslauiensis cum parte equitatus flumen tranat, auersaq; à Sokola parte Plescouiâ versus in excubiis considet. ad reliquum exercitum traducendum Nicolaus Vrouecius claro loco natus equitum Præfectus operam suam Mieletio detulit, rateq; ex robustissimis trabibus, iisq; catenis ferreis aliisq; firmissimis vinculis inter se deuinctis ab eo effecta, exercitus transductus fuit: nihil aliud hoste moliente, cùm non difficulter transitu impeditos prohibere potuisset, quàm quòd excubiæ eorum more suo ad terrorem nostris faciendum obequitantes diuersarum Gentium, quæ sub Imperio Mosci sunt, Lasanorũ, Astrakanorum, aliarumq; Nationum copias suo quasq; nomine citarent. Propter viarum malignitatem & iumentorum proximis ad Polotiam incommodis amissorum inopiam currus miles nullos secum deuehere potuerat. Itaq; non metatis castris, fixis tantùm secundum Dryssam flumen tentoriis consedit. Germanicus peditatus secũdùm Dryssam, Polonicus versus Nisciam fossas munitionesq;, quæ diuersis locis cœptæ deinde committerentur, ad castrum agere instituit. Hostis, quòd nostrorum non adeò magnum numerum videret, & cùm superioris obsidionis tum itineris incommodis debilitatos: suos omnibus rebus integros, simulato metu, quemadmodum ex captiuis postea cognitum fuit, intra munitiones per noctem se continere, curatisque interim corporibus omnibusq; rebus ad eruptionem paratis ante lucem eos adoriri in animo habebat. Fortè accidit, vt Dobrossolouius, qui tormentis à Mieletio præpositus fuerat, tres globos candentes, quorum suprà rationem demonstrauimus, experiretur. Ex his duo cùm incendium feciissent, ab hostibus suppressi fuerunt: vnus cùm imo fundamento adhæsisset, non animaduersus haud multò pòst, quòd muri ex abiete & arida materia facti essent, latissimum incendium sustulit. Quod cùm Mieletius conspicatus signum tubâ, quo ad arma capienda omnes conuocarentur, mox dedisset, Mosci inopinato turbati, simulq; nostros irrupturos existimantes, cùm restinguere incendium non possent, ac tantùm repentini periculi obiectum esset, diuersis portis trepidi se effundunt. Seremetus cum parte equitatus Plescouiam versus se recipiens in Ioannem Sbarasium Palatinum Braslauiensem, qui ab ea parte hostem obseruabat, incidit, viususq; cum iis, qui circa illum erant, in potestatem eius peruenit. Qui ab altera parte cum Borissouo Seino se eiecerant, in Germanos inciderunt. Hi cupiditate vlciscendi tot annorum iniurias, quibus in nomen Germanum crudelissimè Moscus sęuiisset, cuiusq; recens exemplum nuper captâ Polotiâ vidissent,

sent, omnes in iisque Seinum interficiunt. Qui reliqui in arce erant, supplices vitam rogare cœperunt: sed irrumpente milite Germanico ac omnes promiscuè cædente, desperatâ salute cataractam, quæ ex superiori loco portæ imminebat, demittunt: conclusosq; in arce ad quingêtos milites Germanos interficiunt. Interim Rosdrasenius Germaniq; quidam ac Poloni impigrè portâ effringunt. qua patefacta tum verò pars cæsa fuit, pars rerum omnium desperatione adducta vltrò in ignem se præcipitans conflagrauit. Magna vbique cædes fit: vt multi, ac præter cæteros Veierus veteranus Præfectus, cùm se multis prœliis interfuisse dicerent, nusquâ in vllius prælij loco densiùs strata constipataq; inter se cadauera se vidisse confirmare non dubitarent. Multi inter ociosos obeso corpore erant: iis focariæ Germanorum apertis corporibus ad notas vulnerum medicationes, ac in his Seino quoque adipem detraxerunt. Hinc Moscus epistola quadam sua, de qua infrà dicemus, ad Regem scripta, inter alia cùm hoc, tum quòd candentibus globis in oppugnando se vsus esset: alterum tanquam immane crudelitatis facinus, alterum quasi non virtute atque acie, sed artificio quodam contra se niteretur, Regi exprobrat. Etiam in præda operæ pretium factum fuit; argentiq; signati apud plerosque Boiarici generis reperti loculi reperti, militem superioribus incommodis attritum non refecerũt modò, sed & locupletârunt. Mieletius cum exercitu ad Regem reuersus magnum captiuorũ numerum, quorum partem publicè Regi, partem amicis donauit, secum attulit. Rex Præfectis plerisq; centurionibusq; ac militibus etiam, quorum paulò insignius facinus extitisset, cùm præfecturis, quæ tum vacabant, tum aliis militaribus donis ob virtutem donatis, quæ in quæque statiua copiæ ducendæ essent, præscribit. Inde Disnam proficiscitur. Hîc quod vlteriùs in Moscouiam proximo anno bellum promouere constituerat, tormenta omnia, præter ea, quæ refectione opus haberent, relinquit. Inde literas ad Moscum mittit; quibus ipsius instituto, quo ille post Liuoniam vastatam vsus fuerat, de successu expeditionis certiorem eum facit. Hæ eo tamen argumento scriptæ erant; vt non tam successu rerum secundarum efferri, quàm tot hominum innocentium clade commoueri se testaretur; eiusque rei causam omnem in Moscum ac illius in se iniurias conferret. Dum ad Polotiam Rex erat, Legatio ab Henrico Ordinis Teutonici magistro eum conuenit. Initio regni cum huiusmodi nonnullæ difficultates Regem excepissent; quæ quominùs in tempore bello Liuonico occurreret, prohibituræ eum viderentur; Radiuilus Palatinus Vilnensis, qui tot an-

nos tanto cùm sumtu ac periculo sine vllo fructu in Liuonia bellum geri videret, Adolphum Holsatiæ Ducem excitârat, qui fiduciario seu feudi iure Liuoniam à Rege peteret, defensurumq; se in ea bellum contra Moscum polliceretur. Huius æmulatione Ioannes Chodkeuicius Castellanus Vilnẽsis Magistro ac Ordini militiæ Marianæ Teutonicæ idem ostentârat; missusq; ab eo Ioannes Taubius Liuo illi persuaserat, si peteret, traductis in sententiam per largitiones primariis aliquot Senatoribus, non magno negotio eum assecuturũ. Rex primò Vilnam Legatis reiectis, in Comitiis hisce de rebus agendum iis ostendit: mutui interim mentione extra conditiones iniecta, quod in bellum hoc Princeps eorũ conferret: qua de re cùm illi mandata nulla se habere dicerent, ad Principem autem suum relaturos se recepissent, Varsauiæ deinde missione flagitata, nulla alia re acta discesserunt. Rex conscenso Disnę nauigio, secundo Dunâ non parum fluminis eius amœnitate delectatus Druiam: inde terrestri itinere per Braslauiam Lituanicam Vilnam venit. Accedenti Andreas Caligarius Legatus Pontificius tum complures ex Nobilitate obuiam profecti fuerunt. Ciuitas Vilnensis tota in gratulationem effusa, compositaq; oratione illum excipiẽs, duobus è locis maximè ante hac securitatem ac negotia sua interpellata cõmemorabat; vno à Polotia, altero à Kokenhausio. illud incommodum benignitate diuina, ac virtute sua Regem amouisse: alterum quoque vt à ceruicibus suis remoueret, se illi precari. Inter alios Mosci quoq; dediticij obuiam ei progressi panem ac salem, quibus suum Principem venerari in more habent, ei offerebant. Moscus nuncio amissæ Polotiæ ac præsidij Sokolensis cæsi accepto, Plescouiâ in interiorem Moscouiam se recepit; ac re ipsa fortè tum perspiciens, vnicum regni robur fortes ac fideles populos esse, ex itinere ad eos, qui Susæ in præsidio erant, literas præter morem eius scriptas misit, easque diuersis perferendas dedit: Intellexisse se Polotiam ac Sokolam Dei permissu in hostium potestatem peruenisse: qua re cùm vndiq; eis interclusis non facilè subsidio veniri posset; hortari vt tormentis præsertim ac puluere reliquoque belli instrumẽto, quod secum deferre non possent, corrupto: imaginibus & sacris, ne à barbaris (eo enim ille numero omnes, qui in religione ab eo dissident, habet) ludibrio habeantur, in terram defossis, quacunque tuta ratione se recipiãt; non quòd de fide eorum dubitaret, sed ne virtutem eorum, quam ad maiora superstitem esse velit, fortunæ ac hostium crudelitati obiiciat. Peruenerunt hæ literæ ad Mieletium, qui de tormentis potissimùm ac apparatu bellico sollicitus, qui ad deditionem hostes

ſtes hortaretur, miſit. Eædem autem cùm in Palatinum Polotienſem etiam incidiſſent, ipſe quoq; eò accurrit. Hoſtes pacti, vt ſingulis cum veſtimentis diſcedere ſibi liceret, caſtrum tormentaq́ue, & quicquid in eo apparatus bellici erat, tradiderunt. quibus rebus perfectis Mieletius in tres partes exercitum diſtributum in hiberna deduxit. Primis Chriſtophoum Niſcicium Legatum: alteris Martinum Kaſanouium: tertiis Sigiſmundum Roſnium præfecit. Iam antè Conſtantino Oſtrogiæ Duce excurſionem in ditiones hoſtiles, quæ ad Boryſtenem pertinẽt parante, Nicolao Seniauio ſtationum Ruſsicarum Præfecto, Rex mandârat, vt cum iis copiis, quæ in Ruſsiæ finibus ſub imperio eius excubabant, cum illo ſe coniungeret: inq; hoſticum à Kiouia trãſgrederetur: verùm Seniauio longinquitate locorum impedito, & adulto iam autumno, non prætermittendum id gerendæ rei tempus Dux ratus, collectis ex clientibus ſuis, quorum ſatis magnam copiam habet, aliquot millibus hominum, aliisq́ue ex iuuentute compluribus ſe ei adiungentibus, cum filio Ianuſio & Michaele Viſnouecio Caſtellano Braslauienſe Boryſtenem tranſgreſſus fuerat: expeditiſſimisq́ue quibuſque turmis præmiſsis, ac his longè lateq́ue vagari, & terrorem in omnes partes circumferre iuſsis: ipſe cum reliquis copiis Cernihouiam vſque excurrerat: quam caſtris metatis magna vi oppugnare aggreſſus, cũ præſidio firmo eam teneri, idq; & animis & omnibus reb. aliis ad defendendum locum paratum eſſe videret, ſe à peditatu tormentisq; imparatiorem acceſsiſſe: reliquas copias maximis itinerum & tempeſtatum incommodis afflictas, miſſa obſidione vicina circum loca omnia diripuerat, totaq; Seuerienſi ditione vaſtata, ac populationibus ad Starodubam, Radehoſtiam, Pociopouiam vſque per leuiores equitum turmas factis, præda ingenti acta diſceſſerat. Simili ſucceſſu Ioannes Solomirecius, qui poſt mortem patris extra ordinem Micislauienſem Præfecturam adminiſtrabat, Iaroslauum oppidum, pagosq; complures diripuerat. Philo etiam Kmita Præfectus Orſanenſis, cui turmæ aliquot equitum aſsignatæ erant, coacta ad eas non mediocri finitimis è locis cuiuſq; generis hominum manu in ditiones hoſtiles tranſgreſſus, duobusq; circiter millibus pagorum incenſis, ac ad Smolenſcam populationibus prouectus, præter agri ſolum nihil iis in locis reliquum fecerat; indeq; magna cum omnis generis præda, nullo detrimẽto accepto ſuos reduxerat. Rex cùm aliis neceſſariis de cauſis, maximè verò vt bellum perſequeretur, Comitia habẽda ſibi intelligeret, eaq; iam in ante diem veceſimam tertiam Nouembris Varſauiam indixiſſet: interim, quæ ad Litua-

niæ securitatem pertinerent, quæq; in omnes casus cõtra hostium impressiones opponenda iudicabat, cum Senatoribus Lituaniæ constituit. qui eorum præsidio Prouinciæ domi remaneãt, qui Comitia obeant, inter eos comparat. Vilnæ Radiuilum Palatinum Vilnensem, qui cum imperio militari erat, relinquit. simul magistratus, qui vacabant, distribuit. Quibus Radiuilos præ cæteris cõplexus ad Episcopam Vilnensem, quæ Georgio Radiuilo designata iam ante erat, Palatinatumque ac imperium summum militare, alterum item prætorij militis, quorũ illud Nicolaus pater, hoc Christophorus filius obtinebant, Christophoro Castellanatum Trocensem, & sigillum minus adiicit: Nouogrodecẽsem Palatinatum alteri Palatini filio Nicolao; vtrunque præterea Marschalchatum, Nicolao Christophoro maiorem, minorem Alberto alterius Nicolai, qui ante hunc Palatinus Vilnensis fuerat, filiis: Castellanatum Vilnensem Eustachio Volouicio, qui Castellanus Trocensis fuerat vnà cum sigillo maiori dat: abdicante se eo Palatino Vilnensi, vt minus quod Volouicius habuerat, filio Christophoro traderetur. Præfecturam Samogitiæ quæ ardentibus multorum studiis ambiebatur, Ioanni Kiskæ confert. Vilnâ inde Grodnam mouet; vbi venationibus, quo vno voluptario labore ex aliis laboribus maximè reficere se solet, dies aliquot dat. Moritur ibidem Gaspar Bekesius, de quo suprà dictum est, non minùs inimicitiis, quas cum Rege acerrimè olim exercuit, quàm virtute sua clarus. Natus hic in Transsiluania, ac in familia Petrouicij nobilis Baronis educatus, adulta postea ætate Ioanni Sigismundo Transsiluaniæ Principi adeò gratus extitit, vt cùm sine hærede decederet, hunc successorem designare non dubitaret. Cùm Rex, popularium studiis, prælatus ei fuisset, æmulatione inter eos exorta, dum statum Transsiluaniæ turbat, Fugarasio atq; aliis castellis à Rege exutus ad Maximilianum Imperatorem in Germaniam se contulerat: vbi copiis aliquot coactis vi deinde ac armis inuadere Principatum conatus fuerat. Verùm profligatus à Rege iterum in Germaniam se receperat. Postea cùm ad Regnum Poloniæ æmulum asscitum, iamq; extra omnem inuidiam, altiorem in locum virtute conscendisse intellexisset, conscius sibi magnitudinis animi eius, vnum elegerat; cui & maximè se crederet, & à quo commoda ornamentaq; omnia expectanda sibi statueret; suamq; illi fidem atq; operam vltrò detulerat: Rexq; non modò omnem erga illum offensionem ex animo deposuerat, sed benignè susceptum, opibus etiam ac dignitate amplificauerat. Moriens coniugem & duos impuberes filios Regi ac Samoscio commendauit. Dum hæc geruntur,

tur, in Polonia non iidem omnium sensus, variique ac diuersi animorum motus esse. Erant non pauci, qui cùm amplissima quæq; à Rege polliciti sibi fuissent, ac verò in tanta publicarum rerum difficultate nõ posset vel effusissima Regis liberalitas omnium expectationi satisfacere, quòd quæ sperauerant, non consequerentur, alienori ferè animo ab eo erát. Cumq; quilibet è Nobilitate in electionibus Regum suffragium ferat, magna erat multitudo eorum, qui quòd suffragio suo in adipiscendo regno Regem subleuâssent, ipsum Regnum debere eum sibi arbitrabantur: videntesq; Radiuilos tot honoribus auctos: Mieletio summæ autoritatis magistratum traditum: iis Samoscium necessitudine coniunctum: tot honores ac dignitates coniunctis inter se affinitate hominibus congestas, angebantur animo, eaq; in suam perniciem comparata interpretabantur; & quòd beneficio non afficerentur, iniuriam rati, summa in ea Rep facultate, in qua quæ quisque sentit, pari libertate dicere possit, omnia suspecta facere, cunctaque vel præclara facta Regis sinistrè interpretando corrumpere conabantur. Iam ab initio cùm Leopolim Rusicarum rerum causa proficiscereturnon deerant, qui collectâ gazâ à Sigismundo Augusto relictâ tædio præsentium in Transsiluaniá recipere se eum in vulgus fingerét: postquam Suirum diem exercitui edixisse eum intellexissent, nihil horum gerendi quicquam cõtra hostem animo suscipi, cuius potentia maior esset, quàm vt vllius viribus labefactari posset: sed quæri colorem tributarias pecunias, quas in immensum oratione tollebant, interuertẽdi iactabant. Nonnulli altiùs prouecti Reginę animum tentare cœperant: ostendere sperni ætatem eius à Rege: diuortium abeo agitari: missum ea causa Petrum Volscium Episcopum Plocensem ad summũ Pontificem: non minùs eius Regnum esse, quàm Regis, vt quæ & ipsa tanquam vetustæ Iagellonicæ stirpis ac de regno optimè meritæ prosapia iisdem Comitiis Regina appellata, iisdemq; regni Sacris initiata fuerit; quò illa in partes ducta gratiosum ad vulgus nomẽ nacti, eò maiorẽ facultatẽ Rempub. turbandi, ac consilia Regis impediendi haberent. Querebantur ferè, non satis fieri conditionibus à Rege, cùm Regnum ei deferretur, in Transsiluania acceptis: homines aduentitios in honoribus & Præfecturis collocari; Bekesium potissimùm, cui Landskronensem Præfecturam Rex contulerat, notantes. Ad hæc Ducem Churlandiæ non suo loco & tempore deterioribusque è Republica conditionibus quàm antea, possessioni Ducatus eius confirmatum traducebant. Quæ cùm pleraque tempus refutâsset: maximeque Leopolienſem profectionem, Suirenſemque expeditio-

nem falsissimè in inuidiâ vocatas aperuisset, literis de Comitiis allatis, iurgia inter Nationes Polonicam & Vngaricam exorta in maius exaggerabant: externos homines induci: à quibus contemni imperium militare: vim summi magistratus eneruari: Iam captâ Polotiâ noua tributa Regem in conuentibus & Comitiis petiturũ: sed vt omnis Moscouia in potestatem ditionemq; veniret, in tanta amplitudine finium, quam tantæ molis administrãdæ rationem, quam vtilitatem fore, cùm interim longè magis necessariam præstabilioremque Reipub. vulnera curationem requirerẽt? Quidam vt tres partes prouentuum capitanealium à Præfectis exigeret, Augustanæ cuiusdam constitutionis, quam illi in eam sententiam interpretabantur, autoritate postulandum censebant; cùm si id fieret, perpetuò finem tributis id allaturum dicerent. Quæ cùm in vulgus moueri Rex animaduertisset, ac liberiùs omnibus, quàm antea occurrendum arbitraretur, primo, quo agi de Repub. poterat, Comitiorum die Ioannes Samoscius Cancellarius, accommodata ad rem præsentem oratione: Si vllum tempus fuisset, quo pro maximis in Remp. beneficiis numini diuino gratias agerẽt, id hoc potissimùm esse docet, quo tam præclaram victoriam ab eo hoste adepti sint, quem propter summam potentiæ, virtutis bellicæ, victarumque ab eo Gentium opinionem, formidâssent omnes: nemo vinci potuisse existimâsset. Contigisse id tamen singulari benignitate diuina: hostem non modò victum: sed prouincia Polotia, quæ victoriæ huius perpetuum monumentum futura sit, ac superiorum victoriarum eius dignitate spoliatum penè esse: omnes eius triumphos, quos per tot annos de Liuonibus & Suecis, quos de Kasanis & Astrakanis subactis, quos de Tartaris, de Turcis denique Tanaim & Volgam iungere Caspiumque mare in Euxinum Pontum immittere tentantibus, deque tot aliis bellicosis & barbaris nationibus habuerit, hac victoria ei detractos in hoc de illo triumpho prælatum iri. Quę cùm quanta sint, inquit, erga nos Dei beneficia intelligamus omnes, eadem nisi constantia ac virtute tueamur, inertia nostra fructus ex iis percipiemus nullos, ex quibus si rectè benignitate hac diuina vtamur, maximos percipere possimus. Magnum est, quodque superioribus temporibus vix sperandum nobis videbatur, amplissimum agrum ab hostibus tot annorum spacio possessum, quo maxima ex parte opes Lituanicæ quondam niterentur, receptum: hostem tot prosperarum rerum successu elatum in perpetuo victoriarum cursu repressum: auersa arma eius in vastitatem ac perniciem ditionum harum intenta. Omnia hæc nisi reliqua, quæ restant, belli eius perficiamus,

ficiamus, vereor, vt non modò vtilitatis nihil nobis attuliſſe, ſed ne optanda quidem tanto cum labore ac ſumptu fuiſſe videantur. Hoſtem habemus potentiſsimum: cuius quæ quantæque opes ſint, & nemo ignorat noſtrum, & tot deuictæ ab eo Nationes teſtantur. Hunc moderatene vel hanc amiſſæ prouinciæ contumeliam ferre vel quieturum putamus? Fremit ille iam, & tamquam fera aliqua intra ſepta concluſa omnes amiſſa recuperandi, & acceptas iniurias vlciſcendi exitus ac rationes quærit. Demus huic vel cunctatione noſtra vel pace cum eo facta, colligendi ſui, acceptaque incommoda ac domeſtica vulnera, atque inſcitiam eius, quæ hoc bellum nudauit, ſanandi ſpacium; quis omnium tam ſecuro eſt animo, qui non multò maioribus viribus ad ſarcienda incommoda irruiturum in nos proſpiciat; quem nec propter potentiam difficultas vlla à bello reuocare: nec in pace propter perfidiam vlla iuriſiurandi religio retinere poſsit? Serò nimirum reſiſtendi ei rationes tum quæremus, quem iam trepidum & perculſum ſi non leui momento impellere, faciliùs certè ſuperare poſsimus. Quod vt non eſſet nobis verendum, illumque accepta iniuria vel omninò quieturum, vel nihil ab eo periculi expectandum nobis eſſe, Deus nobis fidem faceret: Quis enim alius tantæ rei idoneus autor exiſtat? at nónne tanta gloria bello hoc parta, quæ deinceps de nobis hominum exiſtimatio futura ſit, commouebimur? aut vlla ratione opinionem bello hoc collectam tueri nos poſſe, ſi in tantas res gerendas ingreſsi in medio earum curſu deſtituere eas videamur: quenquam denique futurum exiſtimabimus, qui non fortunæ potiùs ſucceſſus hoſce, quàm virtuti tributurus ſit? Sunt enim quæ virtute ac ratione adminiſtrantur, cùm exigua iis fortuna interueniat, eorum & media primis & exitus vtriſque conſentanei: fortunæ vt cæci ſunt impetus, ita vltima rarò primis reſpondentia. Quòd ſunt, qui in tanta ditionum amplitudine difficultatem earum adminiſtrandarum verentur, nec expetendum latius imperiũ putent, quod ſumtu ac labore magno partum, Reip. vſui nulli eſſe poſsit; mirũ ſanè videri debet, eo in Rep. animo quenquã eſſe, quo in ſua ſit nemo. Quis enim omninò eſt, qui non decem poſſeſsiones, quàm vnam malit? grauiora ſunt onera amplæ rei familiaris: eadem maioribus commodis opportunitatibusq; penſantur. Reipub. verò noſtræ ego hanc rationem eſſe video, vt ſi neruos rerum gerendarum habere, ſi ſtatum hunc ciuitatis tueri velimus, nouum omninò regnum neceſſariò ei adiungendum ſit. Nam cùm ditiones omnes, quæ ad eam acceſſerunt, in ciuitatem iiſdem legibus receptæ ſint omnes: nulla in prouinciæ formam

redacta: nulla tributaria facta: itaque in pari omnium libertate, onera etiam exæquata sint inter omnes; iis si leuari volumus, quàm eius rei facultatem habebimus, nisi instituto maximorum quorumcumque imperiorum, nos etiam nouum ei imperium adiiciamus; in quod tributis vectigalibusque in eo constitutis, grauior communium onerum pars deriuari possit. Erat Russia antè, cùm primùm armis victa esset, tributaria: non parum tum subsidio eius subleuata Respub. fuit: Lituaniæ quoque magnum Ducatum, cùm antiquis legibus à Regibus Poloniæ regeretur, plurimùm per seipsum ad submouendum Moscum, Tartarumque valuisse meminimus: coniuncto eo cum Regno, quantum ad publica onera accesserit, sentiendo vnusquisque experitur. Quòd si qui inopiam ac familiaris rei angustias inertiæ suæ prætendendas existimant; ij si voluptatibus, luxuriæque modum faciant, ac quos in inanes vel perditas res sumtus prodigunt, in meliores vsus conuertant, vel præclarissimarum quarumcumque rerum gerendarum necessariis adminiculis minimè se destitui re ipsa perspicient. Alios, qui domesticas res constituendas arbitrantur, non reprehendo: si tamen cogitent iidem, præterquàm quòd intestinorum incommodorum sanatio semper potestatis eorum futura sit, opportunitatem belli aduersus Moscum, qualem nunc habeamus, non semper nos habituros; potiorem etiam salutis quàm aliarum rerum curam esse debere. Sunt & qui minùs hactenus satisfactum sibi existiment. Habent ij nunc campum cùm virtutis suę illustrandæ tum demerendi Regis: proficiscantur in bellum: operam studiumque suum Reipub. præstent; àque virtutis amantissimo Rege amplissima quæque expectent: si vel ætas, vel valetudo, vel fortuna cuiusquam id non permittunt, non desunt rationes in togata etiam ac ciuili vita bonis artib. emergendi: obtrectationib. ac præposteris Remp. turbãdi studiis nemo, quæ virtuti, ac bonis artibus debentur, præmia consecuturum se speret. Hac oratione habita, & si minimè nunci jdubitabant, quin & bellum & tributum vlteriùs scirent; quòd in priuatis conuentibus victoriæ hoc successu læta, ac in spem futurorum erecta, frequens in eam sententiam Nobilitas inclinârat: tamen vt aliorum de se opinioni satisfacerent, ex iis, quæ publicè iactari animaduertissent, cùm de aliis quibusdam tum de conditionibus, quibus nõ satisfactum à Rege diceretur, & de ære præsertim alieno publico dissoluendo mentionem inferũt. Docebatur, si quas antea in Regnũ pecunias ad tuendum, dum veniret, regnum Rex præmisisset: quas secũ attulisset: quas in militẽ, qui ante aduentum eius meruerat, erogâsset: in sedandos motus

Gedanen-

Gedanenſium: in hoc ipſum deniq; bellum de priuata ſua inſumſiſſet, expenderent: ſi quid deinceps facere inſtitueret, conſiderarent, vt nihil nimirum priuatum, nihil à publico ſecretum haberet, verùm omnia ſua, ac vitam ipſam Reip. impendere non dubitaret, facilè conſtiturum, rectène quid in illo Reſp. deſideraret. Nam quod ad vectigalium quorundam luitionem pertineret: ſi priuati commodi ſui fructum aliquem ſequeretur, ſatis perſpici, longè maiori cum emolumento eius futurum, ſi in eas res, quarum prouentus non exiguus ſit, redimendas, quàm in bellum pecunias conferret: verùm ita animo paratum eſſe, vt in preſenti Reipub. periculo, priuatum emolumentum publicæ vtilitati ac dignitati poſtponere mallet. De tribus capitanealium prouentuum partibus ab initio cùm propoſuiſſent, reſpõſum fuit, non contineri id verbis conſtitutionis Sigiſmundi Auguſti, nec contra leges publicas, quibus à verbis conſtitutionum recedere prohiberemur, in eam ſententiam verba trahenda, quæ Nobilitatem omnibus virtutum præmiis ſpoliatam in agros atq; familiaris rei ſtudia cogeret. Quem enim poſthac fore, niſi iis præmiis ad virtutem excitetur, qui operam ſuam in bello, in legationibus, in publicis muneribus obeundis Reip. præſtare velit: qui nullis commodis propoſitis, dignitati ornamentiſq; patriæ ſeruiat? Cùm & de militaris Imperij imminutione exterorumque honoribus agitatum fuiſſet, oſtendit Rex, nulla ſe in re magiſtratus eius autoritati derogatum voluiſſe: præfeciſſe ſe Bekeſium Vngaris, non vt ſua autoritate bellicarum rerum quid adminiſtraret: ſed vt Ducis Imperio ſubeſſet, interpretiſq; munere ad militem Vngarum apud ipſum fungeretur: externo milite neceſsitate adductum in bello hoc vſum, quòd regnum hoc vt equitatu non modò comparari cum cæteris regnis poſſet, verùm pleriſq; ferè præſtaret: ita à peditatu minus inſtructum adhuc eſſet: aliorum exterorum opera in Tranſiluanicis rebus, ac priuatis miniſteriis ſe vti. Multa de hoc genere, vtendúmne operâ exterorum eſſet, cùm inter nuncios Nobilitatis diſputata, tum à Senatoribus ipſis multa in eam ſententiam dicta fuerunt: non eſſe improbandum, ſi qui pro aliena Repub. periculum ac laborem ſuſcipere, ſanguinemque pro laude ac dignitate eius profundere velint: non eſſe ſapientis, quòd externorum periculo conſequi poſſit, ciuium ſanguine quærere velle: hac ratione maxima Imperia primùm coaluiſſe: indeq; ad ſummam amplitudinem prouecta eſſe: hoc ipſo in regno multas primarias familias ab exteris profectas eſſe: inter alias clariſsimam Tarnouiorum domum ad exteros originem ſuam referre: alliciendos potiùs, qui ſuam virtutem ad

Reip. dignitatem aggregare velint: posseq; id cõmodo Reip. fieri: modò id prospiciatur, ne vel Legibus vel Magistratibus à ciuium corpore se seiungant, sed iis vtrisque vnà cum reliquis ciuibus pareant, vel eò potentię excrescant, vt ciues ipsos opprimere possint: vel honores iis mandentur: sed illi quidem in priuatis ministeriis versentur, publicis honoribus, ac Magistratibus soli ciues præsint: quodque in aliis Rebusp. obseruatum sit, agris ac eius generis commodis virtus eorum interim remuneretur: in honoribus capiendis ciuium præcipua conditio sit. Silentium inde ea de re fuit: peditem quidem externum nemo erat, qui necessarium esse negaret. De Churlando ostensum, Ducatum eum à Sigismundo Augusto Rege, cùm Liuonia primùm ad regnum se adiungeret, longè grauioribus è Reip. conditionibus Duci collatum fuisse: rectè atq; ordine, quod priorum regum autoritate iam antè affectum fuerit, meliori Reip. lege à Rege transactum: quod diploma ipsum prolatum testaretur, itaq; nihil alienũ à moribus & exemplis Maiorum factum. quibus omnium temporum receptum fuisset, vt quæ à superioribus Regibus feuda constituta iam essent, ea posteriores, si nihil in iis mutarent vel adiicerent, noua etiam, si quæ ipsi adiunxissent iniussu Ordinum Senatus consilio adhibito conferrent. Legationis Episcopi Plocensis cùm in Senatu mentio facta esset, causa eius vulgata, quæ iam in prioribus Comitiis in Senatu proposita fuerat, suspicionem diuortij agitati & ipsam sustulit. Ita nullo repugnante, quod priori anno sancitum fuerat, in hunc denuò tributum iubetur. Præfecti consilio inter se habito redituum præfecturarum suarum alteram quartam, qualis Rauam in ærarium publicum inferretur, vltrò Regi detulerunt: conditione adiecta, ne autoritas perscriberetur, vel in exemplum deinceps traheretur. Postulatum inter alia à Rege fuerat, vt per Legatos bellum gereret, ipse à periculo armorum abesset: quod cùm animi sui magnitudine indignum Rex iudicaret, ostensum præterea fuit, quò plures voluntarij, si in conspectu regis operam nauaturi essent, inuitarentur: ac ad minuendas controuersias, quæ ex Polonicorum & Lituanicorum magistratuum ęmulatione existere possent, præsentiam eius non modò vtilem sed penè etiam necessariam futuram. Leges in Comitiis hisce cùm aliis de rebus, tum quæ ad feuda beneficiariorum Principum, ad imperiũ militare, pœnasq; scelerum pertinerẽt, à delectis ex vtroq; Ordine conscriptæ quædam, non tamen perlatæ fuerunt. Id solùm Nisouiorum in officio continendorum causa, literis quibus tributum promulgabatur, adiectum fuit: vt vsq; ad futura Comitia extra ordinem animaduertendi in

eos

eos potestas Regi esset. Cõstitutum superioribus Comitiis fuerat, vt qui Reipub. causa in bello abessent, iudicia interim in illos nulla redderentur: nisi contra quos vel rerum iudicatarũ executio peteretur: vel qui vim feciſſe dicerẽtur: aut qui ad certam diem de pecuniis non solutis iudiciũ se suscepturos cauissent. Exceptiones hasce variis calumniis in perniciem reorum nonnulli conuertebant: modò maiorũ lites in eos, quos arripuerant, torquendo: alias longissimi tẽporis spatio penè intermortuas suscitãdo. Itaq; interpretatio in hisce Comitiis adiecta fuit: eæ vt causæ rei iudicatæ atq; vis solæ exceptæ intelligerentur, si quæ recens iudicata aut facta diceretur: obligationes autem in diem certum conceptæ, quæ intra proximũ decennium interpositæ essent. A Comitiis Rex Mieletiũ, qui ab iis abfuerat, vt ad sequẽtem expeditionem se paret, operamq; in bello eo nauet, per literas hortatur: ille excusat. Dum Varsauiæ Rex est, nuncium redactę in potestatẽ Niscerdę, de qua suprà diximus, accipit. Moscus cùm primò Polotiam cepisset, Nobilitatẽ atq; ex agris plebem omnẽ in Moscouiam deportârat: postea inueterata iã agri eius possessione, spatio temporis amorem pristini dominij exuisse eos ratus, nõnullos, ac in his Kossonium quendã non corpore modò, verùm animo etiam vltra agrestẽ valente, cum filiis fratribusq; itidem robustissimis hominib. pristinis sedibus reddiderat. Hic statim ac in potestatẽ Regis Polotiam rediisse intellexisset, quomodo cum aliquo munere ad prius imperiũ rediret, cogitârat. Kosakkis Polotiensibus, quo statu hostium res Niscerdæ essent, ostenderat. cumq; hi eo, quod illis cõstituerat, tẽpore, missu Palatini Polotiensis Niscerdã accessissent, munitionesq;, quemadmodũ à Kossonio acceperant, nec dũ perfectas reperissent, sine negotio potiti ea fuerãt. Kossonius nihilominus more suo inter Moscos fortuitũ Kosakkorum aduentũ existimantes, sine vlla suspicione versatus, Sauolociam eadẽ ratione tradere nostris voluerat. Iisdem Kosakkis diem, quo ad Sauolociam accedant, præscribit: seq; turrim incensurũ, ac dum ei rei Mosci intenti sint, in arcem eos inducturum, constituit. Sed re interim detecta cũ duobus filiis in conspectu Sauolociæ palo suffixus fuit. Sub idem tempus in Vsuiatę repentina excursione opprimendæ spem Kosakki adducti fuerunt. Iis Nicolaus Sebridouius Floriani, qui Castellanus Lublinẽsis & prętorij exercitus prefectus olim fuerat, filius, cùm hibernorum Vitepscien sium otium ferre non posset, se adiunxerat, relictoq; equite fallẽdi hostis causa, per notas semitas à Kosakkis ductus eò excurrerat: præsidiũ custodiis & omnib. rebus firmatũ repererũt. Hostes nihilominus subito aduentu eorum exterriti, subiectum arci oppidum incenderunt.

Liber Tertius.

VARSAVIA Grodnam proficiscenti Regi, ac in futuram expeditionem omni iam cura incumbēti duæ potissimùm difficultates occurrebant: rei pecuniarię altera, quæ tardiùs expediebatur: altera delectus. prioris enim expeditionis incōmodis afflicti, iumentisq; ac instrumento omni per tempestatum & itineris iniurias priuati, difficultates tam longinquæ militiæ pleriq; præ oculis habebant, ac ob id pauci omnino nomina dabant. qui etiam ex his minùs à bello abhorrere se videri volebāt, temporis tamen angustia, quo minùs ad id parare se possent, excludi se arbitrabantur. Pecunia vtitur partim priuata sua, partim à priuatis mutuò sumpta, quæ ad certam deinde diem solueretur. De delectu Samoscius sibi curæ futurum promisit. Hic quamuis in togato munere versaretur: tamen quòd patrem Castellanum Chelmensem Prætoriano exercitui præfuisse, reliquos etiam Maiores suos plerosque bellicis rebus claruisse meminisset, quò gloriam à Maioribus traditam retineret, ac domestica hæc studia ipse quoque non intermitteret, & ante hac semper, & in superiore expeditione militem aluerat: forteq; viros aliquot circa se habuerat, & tunc communicata re cum Rege equitem peditemq; scripturum se professus fuit. Re vulgata, magna multorum animis alacritas innata fuit: passimq; à plurimis nomina data: Ad hos Vngarum militem à fratre Christophoro Transsiluaniæ Principe scribi curat. Cùm ante hac peditatu non multùm Polonia vteretur, propterea quòd nobilitas ferè omnis equis merebat: pedestrem militiam, quæ laboris plus, dignitatis minùs haberet, negligeret: atq; ita peditatus omnis ex oppidana plebe, ac operis præsertim constaret, genere hominum non modò rei militaris imperito, verùm otio etiam oppidano ad perferendum laborem belli corrupto: externus autem peditatus sine maximo sumptu ali non posset: superioribus Comitiis ratio quædam parandi peditatus agitata fuerat, vt ex regiarum possessionum adscriptiis vicesimus quisq; in militiam reciperetur: qui ita in militiam venissent, ab oneribus operisq; rusticanis ipsi posteriq; eorum immunes essent. Hoc delectu iam vti visum fuit, missiq; per agros centuriones præfectiq; passim fuerunt, qui robustissimum quemque ac labori militari ferendo aptissimum legerent. Grodnæ ex propinquo iam consilia belli agitare Rex instituit: ac Vilnæ interim tormenta, præter ea, quæ reparanda erant, noua suo modo alia fundi iubet.

iubet. Propendebat iam Rex animo in Magnorum Lukorum oppugnationem: quod tamen quò diutiùs hostem celaret, ex instituto Ciasniciam diem, quo conueniret, exercitui edixit. Nam cùm id oppidum secundùm flumen Vlam in capite duarum Lucensis & Smolensc enſis viarum ita situm sit, vt paribus ab vtraq; vrbe spatiis distet, ac Lukos quidem inde tendentib. Vsuiata flumen: Smolenscam euntibus Kaspla se offerat, ad hostem ancipiti cura distinendum cùm primis opportunum id videbatur. Suprà demonstrauimus missum à Rege cum literis, qui de euentu obsessionis Polotiensis certiorem Moscum faceret. Humaniùs hic acceptus ab illo, quàm quisquam ante eum, mensæ etiam adhibitus, ac bombycina veste donatus fuit. Eum autem priusquàm dimitteret, à duobus Legatis suis Ioanne Theodori F. Nouogrodiæ, Mikita Georgij F. Miciſlauiensi ducibus, & Romaniuicio Sacharino ad Nicolaum Radiuilum Palatinum Vilnensem, & Eustachium Volouicium Castellanum tum Trocensem literas dari iubet: Cùm cõtrouersiæ duorum summorum Principum eò progressæ sint, vt suscepto bello Poloniæ Rex Polotiam expugnârit: magnus Moscouiæ Dux vicissim ad vlciscendam hanc iniuriam toto animo exarserit; se cum reliquis primoribus ad Principis sui pedes se proiecisse: omnibus precibus ab eo petiisse, ne in sanguinem Christianum sæuire velit: iis illum permotum à bello adhuc sibi temperare: nunc idem ipsis atq; aliis Regis Poloniæ Consiliariis apud suum Regem contendendum esse, vt ad pacem stabilem cum magno Moscouiæ Duce constituendam eum flectant: inprimis ei persuadeant, vt & ipse cum milite regrediatur, & militi tam in Lituaniæ quàm Liuoniæ finibus imperet, ne maleficio aut iniuria vlla Moscos lacessat: eadem magnum suum Ducem recipere: reuersurum ad sedes suas, suosq; à vi & iniuria vbiq; cohibiturum: interea vtrinq; elaborandum, vt missis oratoribus, paceq; & concordia constituta, depositis à Principibus armis, metu omnes liberẽtur. In extremo literarum excusant, quamobrem Basilius Lopatinscius, per quem bellum Rex Mosco denunciârat, adhuc detineatur: operam se daturos ostendunt, vt quàm primùm ad sedes suas vterq; reuersus fuerit, cum mandatis de pace sine mora ad Regem remittatur. Fecerat hoc Moscus exemplo Sigismundi Augusti temporibus à Lituanis introducto: qui si quãdo Legatos Rex ad Moscum mittere destinâsset, ad Moscouiticos proceres literas priùs dabant, quibus vt à suo Principe fidei publicæ literas oratoribus, qui venturi essent, conficerent, postulabant. Re deliberata, in hanc sententiam ab Senatoribus, quos diximus Lituanis, respondetur: diligenter se de

pace Regem appellâsse: illum vt Christianum Principem pacem atque concordiam inter vicinos, ac Christiani præsertim nominis Principes omnibus rebus potiorem habere: bellum tamen cùm id maximis illius in se iniuriis prouocatus non nisi pacis causa susceperit, tamdiu etiam dum æquæ pacis potestas à magno eorum Duce sibi fiat, gerẽdum sibi intelligere: Legatos verò, vt quos ad Principem eorum mittat, causam nullam ei videri: potiùs non committendum sibi censere, vt quos ex suis quemadmodum antè fecerit, iniuriis atq; ludibrio eius obiiciat: si ille Legatos ad Regem mittat, patienter Regem quæ dicant, auditurum, atq; æquo cum responso eos dimissurum. Haud multò pòst Moscus ipse cum eiusdem argumenti literis alium ad Regem nuncium mittit. Dimittitur is cum eodem responso, quod prior à Senatoribus antè acceperat. Mittit nihilominus denuò aulicum suum Ioannem Nasciokinum cum iisdem postulatis: qui cùm & ipse in eandem sententiam publicè iam responsum accepisset, ostendit postea, alia se præter superiora mandata habere, quæ priuatim exponat. facta potestate commemorat, Principem suum moueri plurimùm clade hominũ innocentium Christianorum: qua de causa etsi sciat contra suum Maiorumque suorum morem id à se fieri: constituisse tamen de dignitate sua publicæ concordiæ id dimittere, vt de pace ipse Legatos ad Regem mittat: id vnum postulare, vt induciæ interim sint, nec vlteriùs cum exercitu Rex progrediatur: Legatos Vilnæ expectet: quòd id à Maioribus quoq; ipsius magnorum Moscouiæ Ducum honori semper datum fuerit, vt non nisi in regni ipsius, aut magni Ducatus Lituaniæ sede oratores eorum audirentur. Rex eodem omnia illa pertinere intelligens, vt tempus gerendæ rei extraheret, respondit: si quos Legatos mittere velit, dicendi quæ velint, potestatem libenter se iis facturum, benigneque auditurum. Quòd certo in loco expectari à se Legatos velit, nullo id cæterorum Principum Christianorum exemplo peti: qui quandocunq; vsus sit, quemcunq; in locum Legatos mittant: commune vbique esse ius Legatorum, nec certo loco finiri: posse se vbicunq; futurus sit, vel in castris ipsis, in quibus inter strepitum armorum, vel maximè Legatis opus sit, adiri. Detecta sub huius aduentum res fuit, quæ omnium animos vehementer in se conuertit. Gregorius Oscikus claro loco natus, & antè iam sub interregni tempus consilia cum Mosco agitârat: & tum per literas communicare cum illo nõ intermittebat. Attulerat ad hũc literas à Mosco Nasciokinus, quas cùm ille per speciem pellium, aliorumq; mercimoniorum Moscouiticorum licitâdorum aditu ad Nasciokinum quæsito accepisset:

frequens

frequens præterea eadem causa interposita, ac secreto nonnunquam petito cum eo fuerat. Enunciata hæc res à Mireuio quodam ministro Oscici Martino Ribinio fuit, qui Andreæ Sebridouio Pocillatori Regio nomen in militiam dederat. Is rem ad Magistratus, Magistratus ad Regem detulit. Mireuius, quòd præsente Rege res accidisset, ad Albertum Radiuilum Palatij Marschalcum statim vocatus, custodiæ traditus fuit: vltrò indicat, quæ cum Ribinio antea communicârat: eorum omnium Bartholomęum quendam ministrum Oscici cõscium ostendit. Rex quatuor solis primariis Consiliariis adhibitis rem deliberat. Ex iis Palatinus Vilnensis prehendendi eius, si in vrbe sit, negotium suscipit. Ille Trocis tum esse dicebatur. mittuntur mox eò frequentes aulici, qui comprehensum retrahant. adducto in Marschalci ædibus libera custodia circumdatur. Datur aliis negotium, qui diuersorium ac res eius perquirant. reperiunt in arca quadam alba diuersorum Senatorum anulis signata, nominibusq; scriptura eorum ementita, subscripta: plerorumq; item signa Senatorum ad verum expressa: quibus ille mala fidei faciendæ causa, quò cum aliis Proceribus consilia ista miscere videretur, apud Moscum vtebatur. Alij Kouareskum in prædium ipsius duobus à Vilna milliaribus, vbi tum Bartholomęus is erat, misi, materiam, malleos, ac cætera cudendæ monetæ instrumenta, referunt. Bartholomæus consilia cum Mosco illum sociare, literasque ab eo accipere, & iam antè interregni tempore bis ad Moscum missitâsse fatetur. His de rebus cùm Senatores nonnulli ad eum missi essent, proditionem negabat: signis alienis ad contractus subiiciendos, & priuatum quęstum in iudiciis se vsum fatebatur: monetæ crimen in Iudæum quendam, cuius opera & signa illa sculpta haberet, conferebat. Adductus in iudicium ipsisq; proditionis & rei monetariæ instrumentis in iudicio exhibitis, respondere iussus fuit. Negabat defensor eius respondere eum teneri communi Nobilitatis iure, quo in quenquam ex Nobilitate, nisi legitimè priùs in ius vocatum, quæri vetetur. Cùm variè res hæc à Senatoribus acciperetur, ac quidam non minuendam exemplo libertatem Nobilitatis censerent: apud plerosq; plurimùm tempus valuit: vt Rege in belli administratione, ac castris ferè versante, nõ tam ordinarij quàm militaris iuris cognitio videretur. ad hæc eos solos præscriptione hac iuuari posse, qui integra fama essent, oftendebatur. quorum scelus in tot flagitiis & propria confessione manifestè teneretur, eos vita sua, priuilegio Nobilitatis, ac ipsa adeò Nobilitate se ipsos indignos feciſſe. Itaq; iussus respondere, libellum, quem antè in hunc casum composuerat, publicè recitandum

dat. In eo consilia se cum hoste agitâsse: eidem spem per occasionem Regem interficiendi fecisse fassus eò decurrebat, vt egestate, acæris alieni magnitudine impulsum id spectâsse se diceret, vt ab hoste pecuniam aliquam hac ratione emungeret: supplexque veniam petebat. De confesso supplicium more Maiorum, ac de Iudæo item sumtum fuit: ministris ob indicium vitæ gratia facta. Venerat interim Vilnam Vngaricus peditatus. Hunc Rex Postouam terrestri itinere ire iussum, ibidem cum tormentis, & reliquo grauiore belli instrumento nauibus impositum secundo flumine Disnam: inde cum aliis tormentis, quæ Polotiâ rediens antea ibi reliquerat, per aduersum Dunam Vitepsciam præmisit. Vilnæ Paulus Vchanscius, qui ad summum Pontificem à Rege missus fuerat, ad Regem reuersus, ensem notis cærimoniis dedicatũ à Summo Pontifice Regi obtulit. Profectus inde Vilnâ, ad Scidutum villâ quinque cis Ciasniciam millibus passuũ, octaua circiter Mensis Iulij die peruenit, reliquisq; copiis per vicinos agros sparsis, ipse eo, qui demonstratus est, in loco, consedit. Ibi dum copiæ aliæ, quæ expectabantur, conuenirent, de belli administrandi ratione, ac quò potissimùm hac expeditione cum exercitu se conuerteret, ad consilium retulit. Tres potissimæ hac de re diuersæ sententiæ erant: cùm alij Plescouiam: Smolẽscam alij: tertij Magnos Lukos eundum censerent. Prima quæ Plescouiâ, iisdem quibus antea, cùm ad Polotiam iretur, rationibus ducebat: iisdem etiam, quibus tum impugnata fuerat: quòd iter in hosticum longinquius: quòd terga tot castellis hostilibus nullo in propinquo præsidio relictis nudarentur: quòd Lituania hostibus obiiceretur; maximè quòd à Plescouiẽsi via longiùs iam recessum esset: iterum non tam repudiata quàm in aliud tempus dilata fuit. Qui Smolenscam eundum censebãt, loci in primis celebritate, & amplitudine: rerum eo loco gestarum fama: instituto deniq; belli res ablatas repetendi mouebantur: & quòd eo præsidio adiuncto, tota Seuerienſis ditio longè amplissima vnà in potestatem ventura esset. Dicebantur contra hæc ab iis, qui Lukos petendos suadebant: à Duna flumine, atq; Liuonia, quorum liberãdorum causa bellum hoc potissimùm susceptum esset, Smolenscam eundo longissimè recedi: cùm Liuonia præterea Seueriẽsem ditionem nec vrbium frequẽtia, nec loci atq; maris opportunitatibus, nec vicinarum Gentium cultu, comparandam: Lukos sitos in præcordio quasi Moscouiæ loco & ad hostiles ditiones quascunq; postea petere visum esset, infestandas: & siue per Smolenscã Lituaniam, seu per Plescouiam Liuoniam ingredi hostem voletem pari interuallo vno solo exercitu ibi collocato prohibendum opportunissimo:

nissimo: pares enim ad Smolenscam & Plescouiam aditus habere: vnde ipsum Ducem Magnum huc plerunq; exercitus suos cogere solere; quòd in omnium circumiacẽtium ditionum pari vicinitate eam deinde quæ opportunissima ei videretur commodissimè ex hoc loco inuadere posset. Rex, quemadmodum ostensum est, iam antè in hanc sentẽtiam inclinabat. quòd autem tanto antè temporis interuallo referendum publicè hac de re non existimârat, ea de causa acciderat; quòd ne quâ vel ad hostem consilia interim emanarent, aut tempus vel res aliqua noua interueniret, quæ mutandi ei consilij causam adferret, præcauendum sibi intelligebat. Hinc studiosè Ciasniciam diem ad conueniendum exercitui edixerat; vt ibi & in re præsenti, loco ex quo tam Smolenscam quàm Lukos commodissimè ac paribus ferè spatiis perueniri posset, cum consilio constitueret: & hostem quàm posset maximè ab hac cogitatione auerteret. quam ob causam in literis etiam, quæ ad illum scribebantur, præter Liuoniæ ac Polotiæ, Smolenscæ quoq; titulum, tamquam quæ regij olim iuris fuisset, accuratè eximebat; vt dum ab ea parte hostis timeret, illam quam Rex potissimùm patere sibi volebat, neglectam relinqueret. Dimisso consilio eo, copiis recensendis, operam dare Rex cœpit: primoque equitum Polonorum, qui ad Gedanum, ac Polotiam meruissent, atque proximè in hibernis fuissent, turmis vocatis, cùm Rex præter superiorum temporum consuetudinem, maiorem quàm ante hac in recensendo milite diligentiam adhibuisset, perque angustum pontem transgredientes in proximum collem subductus singulos ipse spectâsset; pauciss imis tamen equi adempti fuerunt; cùm vniuersæ, & militum, equorumque & armorum genere essent ornatissimæ. Post hasce quæ tum primùm nouo delectu in militiam nomina dederant, productæ fuerunt. Inter eas, quæ à Samoscio, quemadmodum suprà ostensum est, cùm equitum tum peditum copiæ scriptæ fuerant. Erant in iis Senatorij Ordinis nonnulli; alij euocati, qui militiam, cui magnam ætatis partem studuerant, longo iam tempore intermissam repetierant: qui exercitus ipsi pro Legatis rexissent: non pauci, qui magistratus, Præfecturasque: alij qui officia ac honores in aula gererent: magna verò primariæ iuuentutis multitudo. Equitum duplex genus erat, alterum grauioris armaturæ Husarorum, ea qua suprà ad Disnam vti illos ostendimus: Kosakkorum alterum leuioris. Hisce loco coryti bicubitales scloppetos ad humeros aptârat, breuiores ex cinctu suspendendos dederat, acynace ad latus sinistrum & venabulo ex veteri instituto relictis. Peditem maxima ex parte è finitimis Vngariæ locis, nonnul-

lum etiam Varadino remotioribusq; locis, aliquem præterea ex Polonis, qui superioribus proximis bellis iam stipendia fecissent, pleroſq; tamen nouo delectu contraxerat. Cumque ad famam benignitatis, qua peditatum ex iisdem locis Vngariæ superiore anno stipendiis suis scriptum ad Polotiam habuerat, sub idem tempus plures indies confluerent, separatim his quoque per Ioannem Thomam Droieuium Præfectum Premislienſem necessarium suum stipendia descripsit. quæ cùm omnes copiæ cultu etiam à cæteris diuerso ac habitu armisque atratis in duplici ducis luctu, qui ad vxorem Christinam Radiuilam vnica ex ea filiola orbatus fuerat, ab omnibus iis veste mutata vterentur; fiebat vt hac quoque re præcæteris conspicuæ essent. Pridie quàm Ciasnicià Rex moueret, quòd eum diem Legatis, qui Vilnæ apud eum fuerât, ad quem expectaturus illos esset, Rex præfinierat; summa celeritate nũcius à Mosco venit; nec expectato solenni ornatu, qui obeuntibus Legationes ex thesauro Moscouitico præberi solet, quòd is cum impedimentis subsequeretur, ne dies antè exiret, cõmuni cultu præter morem Gentis eius Legationum Rege salutato literas reddidit. Quando Regem adduci non posse intelligeret, vt Legatos pacis causa ad se mittat: se de iure moreque Maiorum suorum & suo concordiæ causa discedere: Oratores primarios homines suos iam mittere: ante quintam aut summum sextam decimam Augusti diem affore: postulare, eos Rex Vilnæ expectet. Nam vt alio loco, quàm in ipsa aut Regni aut magni Ducatus Lituaniæ sede Oratores sui Regem adeant, recepto superiorum temporum omniũ more refutari. Responsum, Regem Legatos, quos alter superior nuncius quàm primũ missum iri cõfirmâsset, adhuc expectâsse: vt Vilnæ audiantur, multis sibi nominib. integrum non esse, longiùs iam Vilnâ ad exercitus suos progresso; quibus cum, quod militem sine magno suorum detrimẽto intra fines suos habere non posset, quò videretur, moturum; si quo tamen loco Oratores Mosci ad se peruenissent, quæ dicerent non grauatè auditurum. Hoc nuncio tali cum responso dimisso, postridie Rex è statiuis, quæ in agro Ciasniciẽsi habebat, Lepelam, inde Vlam castella propinqua excurrit: vt in re præsenti muniendâ ne an delenda essent, statueret. Exercitum dimensis antè itineribus Vitepsciam mouere iubet; ad eumq; biduo post, in secunda à primis statiuis castra recurrit. Aliæ eo die à Mosco ad Regem literæ afferuntur, eodem penè quo superior proxima Epistola fuerat, argumẽto: Legatos se summa cum potestate de pace agendi mittere: postulare, vt pro more maiorum Vilnæ audiantur; quòd si impetrari non possit, tamẽ intra fines vt expecten-

pectentur. Responsum ad hanc epistolam fuit: cùm Oratores venissent, quæ dicerent, Regem cogniturum: si iusta atque æqua attulissent, neque in ipso belli ardore fidæ iustæq; paci non locum relictum iri: Interea cum exercitu Regem progressurum; ipse quid sibi de Legatione sua faciendum esset videret: se vnum præstiturũ, & Oratoribus eius, & eorum orationi si iusta foret, quocumque in loco conueniretur, locum apud se fore. Adiuncta regiis literis altera ad nuncium, quem Ciasniciæ apud Regem habuerat, epistola à Mosco fuerat: quam cùm resignandam alij existimarent, Rex integram ad hostem remisit. His castris ac deinceps plerisque proximis cùm Rex de belli administrandi ratione quotidie ad consilium referret, & castra hostilia duo Velisium ad Dunam flumen, Vsuiata ad amnem cognominem sita ad Lukos hærenti à tergo in hostis potestate relinquenda Regi non viderentur; eoq; magis, quòd iam antè Dunam omnem potestatis suæ facere cupiuerat; ante omnia Velisium, vt rebus omnibus firmius, & ad omnia momenti maioris oppugnandum ratus, Samoscium cum iusta exercitus parte eò mittit. Huic ad copias, quas ab eo ipso adductas antè expositum est, alias cùm Polonorum Vngarorumque equitum ac peditum, tum Germanorum equitum scloppetariorum, ac in his Georgium Farensbekium Daniæ Regis Marschalcum, qui patriæ Liuoniæ operam nauandi studio cum aliquo equitum ac peditum Germanorum numero sub idem tempus ad Regem venerat, attribuit. Deposcebant easdem sibi partes Lituani. Respondebatur ab altera parte, quòd nullus esset Polonicus Dux, Lituanicũ penes Regem manere oportere: quòd ad limitanei militis Ducem pertineret, ita moribus Maiorum comparatum esse; vt militiæ imperium summum penes Ducem exercitus, domi iurisdictio omnis circa Regẽ penes Marschalcum Regni esset: absente exercitus Duce partes eius Marschalcus in castris exciperet: Cancellarij munus in consiliis publicis, iudiciis Legationibusq; introducendis, precibus ac meritis singulorum ad Regem referendis versaretur; ad eũdem, quoties Marschalcus abesset, eius quoque potestas omnis rediret: limitaneæ militiæ Præfecti non tale munus esse, vt cum illis magistratibus comparari posset; quod ab initio priuatim à Ducibus introductum, deinceps etiam commendatione Ducum conferatur. Diremit controuersiam; quòd res celeritate opus habebat: qui autem ex Lituanico exercitu ire eò debuerãt, nondum aduenissent: Samoscius non modò copias suas instructas iam haberet, verùm ab omnibus aliis etiam rebus esset paratissimus. itinerum enim ac locorum, in quæ iretur, difficultates animo prouidens, cùm fabro-

rum aliorumque opificum, qui bello vsui essent, ac tormentorum campestrium non exiguum numerum adduxerat: tum pulueris tormentarij, commeatus ac pabuli maximâ vim comparârat; iamque ante è Præfectura Knisinensi vnum in locum omnia comportata secundo Memela fluuio Kaunam, atque inde aduerso Vilia flumine Michalisco: Michalisco terrestri itinere Postouam, inde Disnam, & mox Duna flumine Vitepsciam præmiserat. Iisdem temporibus à Themesvarienſi Bassa, qui quòd per totam Vngariam, fama belli peruagata erat, & in proximo Vngarorum delectus haberentur, ne aliò quàm fama ferret, id erumperet, subueritus fortè fuerat, Legati nullis certis cum mandatis speculandi tantùm causa ad Regem venerunt. Vitepsciam Samoscius cùm venisset, biduum ibi commoratus, militem omnem eò contrahit. Interim quæ ad disciplinam militarem tuendam adque itineris rationem pertinebant, constituit, edictisque sanxit. Simul tormenta, quæ à Rege acceperat aduerso Duna flumine cum reliquo grauiore belli instrumento præmittit. His præsidij causa Stephanum Lazarum cum pedite, cui præerat, Vngaro læuâ ire iubet: tormentorum ac reliqui apparatus bellici Stanislao Kostkæ Succamerario Culmensi curâ demandatâ. Primo agmini Lucam Dsialinium Koualensem Brodnicensemque Præfectum, affinem suum præficit. Huic Nicolaum Vrouecium, quem primò à patre suo disciplina militari imbutum in proxima expeditione Polotiensi sub Mieletio cum ala equitum militare iusserat; nunc quòd non modò in periculis obeundis animi magnitudinem eius, sed & ad quosuis militares labores tolerandos promtitudinem perspexisset, circa se habere instituerat, adiungit. ea itineris ratione præscripta, vt iusto interuallo reliquum agmen præcederent. cum reliquo exercitu medius ipse incedebat: Stanislao Solkeuio, postea Palatino Belsense sibi Legato; qui & antea in Podolia sub Nicolao Seniauio Palatino Rusiæ contra Tartaros pro Legato exercitus rexerat. Illum impedimenta sequebantur: quæ agminis pars maiorem ferè, quâ reliquæ difficultatem habebat; propterea quòd si in tanta carrorum & seruitiorum multitudine, qua in regionibus vastis carere exercitus non poterat, mutuò ea inter se implicarentur, vehementer eam rem exercitum morari necesse erat. Huic rei ita occurrit, vt vniuersorum impedimentorum agmen in tres Ordines distribueret: & quo quæque turmæ aut cohortes ordine incederent, eodem impedimenta, vt quorumque essent, incedere iuberet: singulis carrorum ordinibus à fronte & à tergo iusta peditum manu præsidio attributa. quod quò diligentiùs obseruaretur, nec inter

se

se currus implicarentur, cùm procederent impedimenta, initio impacato ad Vitepsciam à se facto, inde ordinum ductoribus traditio, per vices binos semper inspicere iubebat. Extremum carrorum ita incedentium agmen selectissimę cohortes peditum atq; vltimo loco alæ aliquot equitum claudebant. Matura iam in agris, quâ exercitus iter faciebat, frumenta, ac maximè pabulum erat. cùm autem Regem Samoscius cum reliquo exercitu eadem via subsecutu rum sciret, in partes vniuersum agrum eum, per quem iter erat, descripsit; quarum vnam exercitui, qui cum illo erat metendam permisit: reliquas sequenti alij exercitui integras seruari iussit; quę res diligentissimè à milite obseruata fuit. Regi eadem die, qua Samoscius mouerat, Vitepsciam venienti Lituanicæ copiæ tam stipendiariæ quàm voluntariæ se obtulerunt, eo & numero & ornatu, vt superioris anni detrimenta nemo agnosceret. simul Polonicæ copiæ nonnullæ quę è longinquioribus Regni locis tum primùm ad exercitum peruenerant, vtriusque item generis tam voluntariæ quàm stipendiariæ censæ fuerunt. Samoscius Surassum interim, quod extremum regiæ ditionis oppidum erat, subitario opere per Kasplam flumen ponte facto peruenit. Hîc vt tormẽta, quæ aduerso Duna tardiùs subsequebantur, expectaret, militemq; ex itinere reficeret, ac de reliquo itinere cõsilium caperet, diem vnum substitit. Velisium frequentissima olim vrbs fuisse, nomenq; à magnitudine, cuius hodie adhuc indicia amplarum fossarum vestigia quædam ab accolis ostenduntur, accepisse putatur. Sub Lituanorũ imperio per pagos totus ille ager habitabatur; postquàm Moscouiæ Duces alibi occupatis Regib. Poloniæ ditionis suæ regionem eam feciſſent, castro etiam Velisio veteri nomine retento, contra præsidiũ Vitepscienſe eum cõmunierant. ex instituto præterea suo cùm ab aliis partib. tum maximè cis Dunana, à qua tam Velisiũ quàm Vitepscia, & quod postea cõditum fuit, Surassum sita sunt, quòd eã minimè patêre vellent, inuiarum siluarum obiectu impediuerant. More enim suo agrũ hosti proximum per aliquot millia passuum studiosè incultum ac desertum vt plurimùm Mosci relinquunt: quô crebrarum arborum, quas in solo vacuo [illegible] interim necesse est, densissimarumque siluarum tamquam vallum hosti obiiciant; ita se maximè tutos contra hostiles incursiones existimantes, si vndique quàm vastissimas solitudines sibi circumdederint. Surassum temporibus Sigismundi Augusti Stephanus Sbarasius Palatinus tum Vitepscienſis, nunc Trocenſis, veritus ne Vsuiatæ & Kasplæ, quibus in Dunam influunt, capita ad coniungendam Smolenscenſem & Lucenſem ditionem munitione aliqua hostis

occuparet, quòd ea flumina ita ex aduerso in Dunam exonerant, vt Vsuiata Lukos, Kaspla Smolenscam pertineat, præueniendum eum ratus subitario opere cõmunierat. Hoc in ipsum quasi initium siluarum incurrit. Samoscius cùm duas omninò vias secundùm vtramq; Dunæ ripam propositas sibi videret, intelligeretq; si vltra dunana progrederetur, bis flumẽ transeũdum: pontem alterũ sub Velisio in cõspectu quasi hostis faciẽdum; etsi de altera quærendo reperiebat, non difficilem modò transitu esse; sed vix singulari homini iter per eam esse: exercitum post Vitoldum Ducem centum sexaginta annis neminem ea duxisse; ea tamen ire constituit. In siluam ipse se infert: locisq; per quæ patefacienda via erat, perlustratis, ac inde peditum aliquot cohortib. immissis, partim securib. siluas cædere, ferroq; viam aperire: reliquos opere occupatis præsidio scloppetis expeditos esse, operisq; & excubádi vices partiri inter se iubet. Erat magni laboris res, primùm arbores, quæ in solo vbere tot annorum spacio in immẽsum se effuderãt, exscindere; easdem deinde de via, quę instituebatur, cõportare. Eum alius excipiebat non multò leuior, cùm præcipitia aut palustria loca pleraq; essent, vel ponte ea sternendi, vel cratibus ac virgultis exęquandi. singulari tamẽ militum ac Nicolai præsertim Vrouecij studio, per viginti millia passuum ea die via patefacta, postridie illac iter exercitus faciens, ad locum Verschouinum appellatum, in quo pagus olim fuerat, totidem à Velisio passuum millibus peruenit. Propinquum Verschouino locum Vitoldi pontem etiamnũ Kosakki nominant; quòd fama acceperint, isthac ponte effecto Vitoldum aliquãdo copias duxisse; eodemq; tum etiam per latissimam paludẽ, paucarum horarum spacio celeriter ponte effecto, postridie minus emensus, quòd montes crebri interiecti iter morabantur, decem à Velisio passuum millibus, summo silentio consedit; nulloque ne pabulandi quidem causa excurrere permisso, sequenti die oppugnandi prę sidij consilium cepit. Obiiciebatur hoc loco noua difficultas; quòd hostis, quò is locus castro propior erat, eò diligentiùs muniendum ratus, incisis arboribus, iisque ex aduerso deiectis ac inter se commissis, aliisque insuper coaceruatis, per aliquot millium passuum spacium, omni muro firmiore munitione se sepserat; siluaq; quę ne perspici quidem posset, etiam media die nocturnum aliquẽ horrorem ingredientibus incutiebat. Dat iterum negotium peditis, vt iter explicet. Eodem die Mikitam & Birullam notos Kosakkorum Duces, qui excursione in ditionem Smolenscensem superioribus diebus facta, ab ea ad exercitum venerant, longo ambitu trãs Dunam flumẽ ad obsidendam viam quæ ad Lukos pertinet, mittit.

tit. Excipitur ab his Kudrauus Nobilis Moſcus: qui cum duobus comitibus egreſſus fuiſſet, vnus eorum à Koſakkis interfectus, alter elapſus fuerat. Ex hoc poſtridie in caſtra perducto quale præſidium Veliſij ſit, deque Koſakkorum manu aliqua allatam fuiſſe ad præſidium famam, tantum in propinquo exercitum ignorari cognoſcit. quibus rebus cognitis, relictis in loco cum præſidio certarũ turmarum & cohortium omnibus impedimentis, præmiſsisque peditibus atratis, & Vibranouiana cohorte, ac reliquo peditatu ipſe ad extremum ſiluæ propinquo à Veliſio interuallo ſubitò excurrit: quòd ea loci natura erat, vt ſi hoſtis aduẽtu eius cognito, aditu prohibere eum voluiſſet, exigua hominum manu intra ſiluam cum pleriſque aliis, tùm eo maximè loco eum morandi ſummã facultatem haberet: ſimul ſi fortè fama aduentus ſui ad hoſtem nondum perlata, per incuſtoditas portas irrumpere, ac repente præſidium opprimere poſſet. Vix extra ſiluam eo egreſſo, hoſtes tormento exploſo aduentus eius ſignum dant: eodemque momento accolis omnibus intra munitiones receptis, quicquid circa eas ædificiorum erat, incendunt. Samoſcius militari nihilominùs clamore ſublato, ſubita equitum peditumque excurſione obiri munitiones iuſsit. Eſt Veliſium ſpacio ſatis amplo, turribusque nouem munitum. ad meridiem atque orientem Duna flumine, à ſeptentrione riuo quodam, qui per lacum in Dunam ibidem infra caſtrum illabitur, ab omnibus partibus maximè verò ab occidente altiſsimis foſsis ambitur. Caſtris à ſeptentrione metatis, munitiones à ſuperiori Dunæ parte Vngaros agere iubet; infrà eos medio loco Polonos: Vroueicium cum atratis cohortibus ab occidente curare: Vltra Dunam Lukos verſus Koſakkos in excubiis collocat. Perfecto paucis diebus magna celeritate opere, tormentis quatere muros inſtituit. Ẽtum noſtrorum tormentorum, quemadmodum ex captiuis & tormentis ipſis fractis cognitum poſtea eſt, felicitas fuit; vt nullus ferè globus mitteretur, quin ex illorum tormentis aliquod corrumperet. Inde ignitos globos Bornemiſſæ, quem Vngarorum munitionibus Samoſcius præfecerat, periclitari placuit: incendioque ex Vngarorum munitionibus excitato, ac mox oppreſſo, idem Vroueecius cùm tentare cœpiſſet, pars pontis interſciſsi, quæ reliqua ad portam caſtelli erat, ab atratis exuſta fuit. ſimul duabus diuerſis è turribus altiùs fumus tolli conſpiciebatur. re hac animaduerſa hoſtes primùm repentino noſtrorum aduentu, cùm à qua re maximè tutos ſe fore crediderant, tam inuias ſiluas exiguo temporis ſpacio ſuperatas à noſtris intelligentes, nihil deinceps ſibi tutum, nihil noſtris difficile futurum iudicarent: ſimul operis per-

fecti celeritate, tùm verò præsenti periculo territi, deditionem fecerunt. Moscus Polotiensium præsidiorum expugnatione cõmotus, similem casum in aliis castellis, quæ Lituaniâ versus ex materia omnia facta erant, veritus, cespite muros eorum tegere instituerat. quare, quòd cùm per cespitem subitario opere non satis altè cõgestum ad parietem globi penetrassent, tanto & firmiùs hærerent, & restinguendi sui facultatem ferè nullam relinquerent, vel maximè tum lædebatur. Commeatus, pabuli, pulueris tormentarij apparatusq; bellici tantum repertum fuit, vt recreato omnibus rebus his exercitu, quantum præsidio satis esset, nihilominùs relinqueretur. Rex Surasi, quò interim peruenerat, dum in Duna pons componeretur, & de euentu oppugnationis Velisiensis cognosceret, subsistere constituerat: nuncio hoc cum Præfectis, qui in præsidio fuerant, à Samoscio accepto, eò lętior, quòd de ea gratulatione, castri, quod maximè integrum in potestatem suam peruenire cupiebat, detrimento nihil fortuna diminuerat, dum pons ex lintribus nota ratione componitur, ad videndum Velisium excurrit: moxq; Surassum se recipit. sub idem tempus literæ à Mosco afferuntur, quibus demissiùs, quàm vt non simulata ab eo humilitas videretur, significabat, iam se Legatos de pace cum idoneis mandatis, quibusq; controuersias minui posse existimaret, cõtra & suã & Maiorũ suorum consuetudinem dimisisse. quia fieri tamen posset, vt minùs adhuc mentem Regis perspexerit, ideoque nondum omni ex parte ea Regi satisfaciant: petere se, vt aut Rex suam de his sententiam planiùs per literas aperiat, aut Legatis suis id facere permittat: cùm primis autem antequàm Legatos audiat, intra fines exercitum reducat, abque omni in suos iniuria prohibeat. sub finem literarum à crudelitate, locorum scripturæ Sacræ nõnullorum autoritate, more suo ac solito maiori laudandæ, quam obseruandæ eius studio Regem dehortabatur. Rex in eadẽ simulatione, qua antè vsus fuerat, persistere eum videns, tribus pontib. vniuersum exercitum in vlteriorem Dunæ ripam mox traduxit. Postridie iter facienti iterum literæ à Mosco redditæ fuerunt: Legatos suos maximis itinerib. progredi, expectaret venientes, ne tridui moram magno detrimento rebus suis futuram cogitaret. Regem nihil de celeritate cõsueta remittere cupientem tardabat difficultas viarũ; quòd Moscus, eo, de quo antè diximus, instituto à Lukis etiam Lituaniam versus centũ & viginti ferè millium passuum spacio densissimas siluas aluerat. Itaque hîc quoque siluestria erant loca, vix singulis peruia: propter crebras autem paludes interiectas magna præterea ex parte cœnosa, per quæ ægrè iumenta euaderent. Accedebat huc, quòd à primis

mis omni pabulo, si quod fortè erat, consumpto, apud maiorem exercitus partem magna eius quoq; rei inopia laboraretur. Itineris is ordo obseruabatur, vt in primo agmine Lituani sub Palatino Vilnensi Duce & Christophoro filio limitanei militis Præfecto proficiscerentur: Hos Ioannes Sborouius Castellanus Gnesnensis aulici militis præfectus, qui iam tum ad Regem venerat, sequeretur. Post illum Vngaricus tam equitatus quàm peditatus incedebat. Hos Rex cùm robore exercitus sequebatur. Regem Ioannes Sbarasius Palatinus Braslauiensis cum equitatu Polonico: Vltimum agmen Nicolaus Seniauius Rusicarum copiarum Præfectus claudebat. qui quòd pacatis tum Tartaris nihil tumultus ab illis expectaretur, itidem ad Regem se cõtulerat. tormenta aliusq; bellicus apparatus omnis vnà cum eo, quem Samoscius ab oppugnatione Velisiensi ad Regem remiserat, per Vsuiatam aduerso flumine trahebantur. Cùm Lituani ferramentis ad siluas cædendas ac aperiendam viam idoneis destituti tardiùs procederẽt: Rex delectos ex Vngarico peditatu trecentos ad explicandam celeriùs cum Lituanis viam præmisit. à quibus magna celeritate via expedita primùm Lituanorum agmen xviij. Kal. Septemb. ad Vsuiatam peruenit: Rex decem ab ea millibus passuum consedit. Vsuiata in modico colle intra duos lacus ac flumen Vsuiatam sita, ab occidente Vsmiana lacu, ab oriente altero Vsuiata, à meridie flumine eiusdem nominis, qui per vtrunq; lacum decurrens ad Surassum in Dunam influit, clauditur. Cœperat ad arcem admouere munitiones iussu Palatini Vilnensis cum Lituanis Georgius Sokolinscius. Huic cùm Vngari se adiunxissent, atq; vna nocte admirando labore ad portam tam propè, vnde telum adiici posset, fossa perducta, continenti scloppetorum ictu neminem in aduersa turri consistere paterentur: nomine simul & aduentu Regio, quem ex latis castrorum spatiis ab castello in omnes subiectos campos despectum habente cognouerant, territi, qui in præsidio erant, deditionem eodem die fecerũt. Rex ab Vsuiata Lukos versus tendens principio eadem rursum viarum asperitate, perpetuis siluis densissimè, quemadmodum antè ostendimus, inter se implicatis, ad hæc solo cœnoso & impeditissimo exceptus fuit. Pòst commodiore aliquanto via vsus fuit, aridiore ac arenoso penè solo. Vbiq; tamen vt per loca inculta ac deserta magnam commeatus inopiam exercitus perpetiebatur. Reliquerat Rex ad tormenta, quæ ab Vsuiata terrestri itinere tardiùs subsequebantur, Nicolaum Seniauiũ cum Rusicis copiis: apud hasce eò etiam vehementiùs laboratum fuit, quòd eæ propter impedimenta tardiùs incedebant. Subleuatæ ta-

men deinde aliqua ex parte à priuatis Samoscij nauibus fuerunt: quas cùm vlterius terrestri itinere trahere secum non posset, Vsuiatam commeatus ac pabuli plenas dimiserat. sub idem tempus Volmi nscius à Christophoro Radiuilo Lukos præmissus, aliquot ab vrbe millibus cum stationibus hostium prælio commisso, aliquotq; captis, cæteros in fugam vertit. Samoscius, quòd pons, quo aliàs in transmittendis fluminibus exercitus vtebatur, penes Regem erat, rate, quali ad Sokolam exercitum traductum ostendimus, ad Velisium quas secum habebat copias traduxit. Accidebat autem, vt cùm Velisio, quemadmodum dictum est, naues, quibus commeatus exercitui supportabatur, Vsuiatam ab exercitu dimisisset, tyrones pleriq;, qui nuper nomina in militiam dederant, nec magnum rei militaris vsum habebant, quòd ab eo præsidio, quo maximè confidebant, relinqui se videbant, angustias itineris ac siluarum, per quas duci se audiebant, magnitudinem veriti animis ferè conciderent, complures q́ue passim diffugerent: in quorum vnum atq; alterum desertorum grauiori pœna constituta, reliquos facilè Samoscius retinuit. Proficiscebatur via militari, quæ Smolenscâ Lukos ducit: vt dextrum latus Regis teneret. qua via cùm Moscus quoq; exercitus suos ducere soleat, quos quemadmodum suprà dictum est, Lukis semper cogebat: omni ea pontes maximis ac robustissimis ex trabibus facti erant, quia tamen vetustate plerique vitium fecerant, non exiguus in illos ipsos reficiendos labor militi impendendus erat. Excubabant ad Lukos & prata Oranensia Tartarorum Nohaiensium turmæ aliquot, quas Vlanecius è Principum Tartarorum genere in Moscouia natus ductabat. Eas Chilchovus sub primam oppugnationis famam Velisium miserat. Cùm Bobroiedovum quinquaginta à Velisio passuum millibus accepto iam in potestatem à Samoscio castro, venissent, ac ab agrestibus, quo loco res esset, cognouissent, Toropeciam versus se recipientes, inde agmen nostrum ex itinere obseruare instituerunt. Scripserat Rex ad Samoscium, vt quàm primùm cum eo se coniungeret: qua de causa cùm à Smolenscensi via ad læuam Samoscius iter cõuerteret, Tartarus interim, qui iam antea semel à fronte ad Polonam flumen reiectus fuerat, iterum recurrerat: si quos lentiùs insequentes extremum agmen obseruando excipere fortè posset. Sed præterquàm quòd ea ratione, quemadmodum antè ostensum est, copiæ incederent, vt extremum agmen lectissimæ cohortes, ac turmæ aliquot equitũ clauderent, Kosakkos etiam, quoties eius rei facultas daretur, post agmen in insidiis considere Samoscius iusserat: quibus si qui vestigia exercitus legerent excipe-

rent,

rent. Id cùm fortè ab iis, qui sub Vincentio erant, factum fuisset, ac in campum quendam è siluis aciem agmen nostrum explicaret, Vlaneciusq;, cùm Tartari signa conspicati retrò cederent, ipse ante alios progressus, vt se sequerentur, suos hortaretur, in Kosakkos incidit: ab iisdemque circumuentus captus fuit, reliquos Tartaros fugientes siluæ texerunt. Samoscius cùm ad Oranêsia prata quinque circiter millium passuum interuallo à reliquo exercitu consedisset, mox ad Regem inde accessit. Præmissi de exercitu Lituanico à Radiuilo antecursores Lukos versus fuerant: qui cùm ad Louatum fluuium progressi, itineris duce, qui vadum illis commonstraret, destituti ad arcem peruenire nõ potuissent, Mosci interim, qui in præsidio erant facultatem nacti Demetrium quendam, qui in Lituania diu versatus tum ab exercitu Lukos transfugerat, cum literis ad Principem suum mittũt. deq; aduentu exercitus, & quòd pridie iam copiæ nonnullæ sub munitionibus se ostendissent, certiorem eum faciunt. Exercitu per angustias siluarum in aperta omni traducto, non parum iam ad summam rei profectum, ac quasi ad vniuersam Moscouiam aditus patefactus existimabatur. Constabat enim inter omnes, si Moscus ad prohibendum transitu exercitum se conuertisset: plerisq; locis, vel exigua manu nullo negotio eum distinere, àque re frumentaria in tam inuiis siluis, per quas viginti dierum spatio hæsisset, intercluſum incommodo etiam afficere potuisse. Rex cùm ad arcem rectà ducere constituisset, Samoscium, qui situm naturamque loci cognosceret, præmisit. Vielkoluki, ac si magna prata diceres, ab amplitudine ac frequentia vrbis, circumiacentis regionis totius amœnitate, atque cultu nomen acceperunt. Arcis in modicum tumulum subductæ, qui omnibus ferè ex partibus lacu, altissimaq; valle, quæ lacum vndique ambit, continetur, à meridie & oriente, à qua vna sola parte lacus non coit, imam partem Louatus fluuius ambit: angusta omnino semita inter lacus & suas ripas relicta, quæ eodem, quo arx ac flumen ipsum, flexu in longitudinem sinuatur. vallo tum circumdata erat altissimo, quod non modò priuatorum ædificiorum, sed templorum ipsorum, quæ frequentia in ea sunt, pinnaculorũ conspectum accedentibus eripiebat. Ad has munitiones, turres Germani cuiusdam artificis opera scienter dimensas complures: vnam verò à fronte, qua ab oriente inter lacum ac flumen patet, omnium firmissimam ac amplissimam adiecerat. Omnes autem cespite altissimo: maior quidem hæc viginti duos circiter pedes lato vestitæ erant. Louatus supra Ieseriſciam ex lacu quodam deriuatus, à meridie, quemadmodum ostensum est, arcem perstringit: inde in se-

ptentrionem versus, relicta arce, vrbeq; in duas partes scissa recto cursu per lacum Ilmenum sub Nouogardia, priori nomine in Volchouam commutato, in sinum Finlandicum se exonerat: nauigationisque hac opportunitate maximè Lukos locupletauerat. Vrbem amplam atq; ab vtraq; fluminis ripa latissimè arci circumiectam, quamuis mœnibus ac turribus ligneis, fossis etiam satis amplis munitam, quinto antè die, quàm castra Rex ei admoueret, instituto suo omnibus priùs rebus in arcem comportatis præsidiarius miles incenderat. Samoscius iusta equitum peditumque manu ac militaribus aliquot viris assumptis in viam, quæ ad Toropeciam atque vlteriorem Moscouiam pertinet, prouectus, ab ea ad arcem rursus deflectens Moscis se ostendit. Hostes conspicati, primò suas copias Toropeciâ venientes rati, extra arcem progressi, mox signis agnitis summa celeritate se receperunt. quidam tamen ac in his Farensbekius subitò in eos inuecti aliquot assecuti interfecerunt. Samoscius ab omnibus partibus diligenter situ loci perlustrato, ad Regem se recepit. Iusserat sequi se ab exercitu alios quosdam, qui diuersa via excurrentes, ea qua venturus esset, sibi occurrerent. Hos à superiore arcis parte flumen transgressos Mosci conspicati, insidias ab ea parte posuerunt: itaq; celeriter eæ coortæ fuerunt, vt Ioannes Bornemissa summæ inter Vngaros virtutis Præfectus, cùm in turba ab irruentibus manus iniectæ ei fuissent, equusq; loco humido hæreret, veste relicta recipere se coactus fuerit. Moscus etsi suspicabatur Smolenscam potiùs Regem se conuersurum: in hanc tamen quoq; partem præ cæteris intentus, ad Toropeciam exercitum Chilchovo Duce contraxerat: qui seu Smolensca seu Luki peterentur, quò opus esset, suppetias suis ferret. Mandata his in omnes casus dederat, vt à prælio omnino abstinerent: in singulos modò, si quos ab exercitu digressos, aut per agros palantes nanciscì possent, intenti essent. Ipsis Lukis Knesiũ Theodorum Obalenscium Lichovum cum summa autoritate, secundum eum Michaelem Chasinum & Oxachovum præfecerat: quodq; iis ipsis, quos constituerat, Præfectis non satis salutem arcis exercitusq; crederet, Ioannem Vieichovum primarium cubiculi ministrum, qui Lichovum cæterosq; in præsidio: Dementium Ceremissam, vt Chilchovum, qui ad exercitum erat, obseruaret, per eos dies miserat. Perspectâ loci, quemadmodum dictum est, naturâ, Rex qua à meridie fluuius arcem alluit, cum exercitu pulcherrimè instructo sub signis accessit: abq; altera parte Samoscio reliquas copias item latissimè expansas adducente, horribilem speciem is vniuersi exercitus vno tempore accedentis, inque tot acies explicati

explicati despectus hostibus præbebat. Postridie legati Moscouitici, nullis adhuc versus arcem munitionibus directis, in castra venerunt. Hi cùm Smolensca Surassum veniissent, quod Surasso Regium Imperium finiebatur, iis qui deducendorum causa pro more obuiam illis missi fuerant, nolle se vlteriùs progredi, nec in Principis sui ditione mandata sua exponere se posse ostenderant. Cùm illi id in ipsorum potestate fore respõdissent: se quidem ad Regem redituros: ipsi si ad Principem suum reuerti vellent, neminem impediturum: tandem, vt ergo vi se pertraherent, hortati comites fuerant. risu excepti, neminemq; vllam iis vim allaturum edocti, ipsi sibi consilium caperent, ridiculè ad extremum vi tamen adactos se sequi attestati, secuti fuerant. Consilio pridie Calend. Septemb. iis dato, eadem, quæ antè dixerant, iterârunt: negârunt posse se vlla de re agere, nisi priùs Rex vniuersum exercitum intra fines reduxisset. Rex legatione tam absurda repudiata, eodem in consilio Samoscio, vt quæ cum illo de ordiẽda oppugnatione communicârat, administraret, mandat. Rediit sub idem tempus in castra Drobisius. Missus hic paulò antè à Radiuilo Toropeciam versus, in turmam equitum à reliquo exercitu digressam inciderat. quæ cùm paucis excubitoribus aliquot collocatis, quieti se dedisset, tanta celeritate impetum Lituani in excubitores dederunt, vt vnà cum fugientibus ad cæteros quiescentes delati, priusquam ab illis sentiri aut arma capi possent, eos occuparent, nonnullos cæderent: quosdam caperent, reliquos in fugam conuerterent. Samoscius militem, quem penes se habebat, primò per amnem non admodum altum, sed vligine valde impeditum, & ad Louatum restagnantem inter crebras hostium iaculationes, quæ eò pertingebãt, ponte; inde Louatum infra arcem duobus vadis traduxit: adque riuum è regione arcis manantem castra more Polonico curribus circumiectis communiit. Ad eas, quas antè habebat, copias reliquum peditatum omnem tam Polonicum quàm Vngaricum Rex illi attribuit. Vngaricum Ioanne Bornemissa & Stephano Carolo, qui Michaeli Vadasio successerat, statim transiêre: locoq; occidentem versus capto, quo ire se iuberet ad Samoscium miserunt. Cùm ille exteris præ cæteris indulgendum ratus, ipsi sibi locum legerent, se permittere ostenderet: illi rursum ad eius arbitriũ rem reiicerẽt: ratus eum, quem institissent, locum maximè ab illis probari, eundem, vt retinerent, munitionesq; ab eo ad arcem agerent, Bornemissa tormentariæ rei præposito, mandat. Interim, quòd Polonicum quoq; peditatum citiùs subsecuturum arbitrabatur, ad inferiorem fluminis partem, qua vrbs antea fuerat, subitò non-

nullos disponit, qui fossas munitionesq; ab ea quoque parte instituerent. Verùm cùm quòd alios viminum ad corbes militares petendorum causa dimisisset, impedimenta eo die omnia traducere non potuisset, atratas cohortes aliquot præsidio illis relinquere necesse habuerat: præterea reliquus etiam Polonicus peditatus tardauerat: qua re fiebat, vt pauci omnino in opere essent: iiq; cùm maius nihilominùs pro numero suo opus ea nocte perfeciissent, accidit, vt tyrones quidam ex iis negligentiùs sub arce versarentur, in quos postridie Mosci eruptione facta, priusquàm subsidium eis ferri potuisset, vnum interfecerunt, alterum ceperunt: signoq; militari, quod lentiùs signifer proferebat, abrepto, in arcem properè se receperunt. Haud multò pòst reliquæ cohortes cum impedimentis, vniuersusq; Polonicus peditatus aduenit, opereq; summa celeritate perfecto, sequenti nocte & à Polonis & ab Vngaris tormenta constituta fuerunt. Eadem nocte interuallum, quod inter Louatum flumen atq; lacum orientem versus exiguum intercedere diximus, perfodere Samoscio visum fuit. quod cùm lacus fossæ vicem arci præstaret, si deriuatus fuisset, multò commodiùs per siccas fossas ad oppugnationem iturum militem iudicabat. Peditatui vniuerso Polonico ac atratis cohortibus Nicolaum Vrouecium præfecerat: præterea verò inter primores quosdam comparârat, vt cùm ipse ad alia opera abesset, eorum aliqui in vices ad munitiones curarent. Euenerat tum sors ea Petro Kloceuio Castellano Sauichostensi: qui vt homo ad militaria munia promptus, dum ipse ad opus inter frequentes tormentorum ictus, qui continuò ex arce in intentos operi dirigebantur, contendit, globo traiectus interiit. Sub hæc Rex Louatum ipse transgressus, vt oppugnationem inspiceret, quòd per tam altum eumq; recètem cespitem non posse penetrare globos videret, ne iis iaciendis tempus eximi pateretur, Samoscium monebat. Itaque in pinnacula, è quibus sedilia tormentorum, quæ per vallum disposita erant, dirigebantur, iaculationibus ab Vngaris conuersis, incensa mox ea fuerunt. Etsi autem vlteriùs ignis non progrederetur, quod sedilibus, quæ diximus, exustis, in aggerem mox desinebat: illi nihilominus incendium conspicati, manu statim facta ad vallum successerunt: iustoq; temporis spatio sub eo versati, cùm tandem hostis collecto animo ad repellendos concurreret, illiq; nihil eorum, quorum causa in eum locum progressi fuerant, succedere sibi viderent: sub noctem ad munitiones suas per lacum se receperunt. Legati interim qui in castris erant, incèdio hoc in metum adducti, iterum admitti se petebant. cuius rei altera die potestate iis facta, quòd ignis iam conquieue-

quieuerat, illiq; metu iam liberati sibi videbantur, eadem qua antea simulatione vsi, primò Churlâdiam & Rigam Regi offerebant, his deinde Polotiam adiiciebant: tandem pro captiuis Vsuiatam & Ieseriscia sola in potestate Mosci tunc erat. multis vltro citroq; verbis factis summa hæc fuit, vt spem facerent, posse ad æquiores conditiones pacis causa Principem suum adduci, si tabellarium cum literis hac de re ad illum mittendi potestas sibi fieret: Rexq; ipse non acquiescere se conditionibus à Legatis propositis per litetas ei ostenderet: interim ab oppugnatione abstineret. id vt illis permitteretur, Senatores quidam Lituani persuadere Regi conabantur. quòd cùm omnia tam diu frustrà tentari viderentur, omnibus incõmodis belli se potissimùm, apud quos sedes eius esset, expositos, periculoq; proximos cogitarent: ac si capta arx esset, defendendæ eius onus, quod in tot hostilium præsidiorum vicinitate, siluarum à Lituania interiectarum magnitudine maximam difficultatem habiturum intelligebant, ad se potissimum rediturum. Rex etsi ad omnia potiùs descẽdere paratus erat, quàm oppugnationem dimittere: vrgentibus tamen illis, Samoscium qui ad munitiones tum versabatur, assiduusq; in opere erat, vt de statu oppugnationis, quemadmodum postulatum à Lituanis fuerat, ex eo cognosceret, accersit. Duobus primariis Senatoribus Lituanis adhibitis, quid à Legatis petatur ostendit: quærunt ex eo Senatores ij, quid de successu oppugnationis polliceatur: nisi certam spem potiundæ arcis afferat, satiùs esse petentibus iam dari, quod haud multò pòst difficultatibus ipsis cogentibus maiori cum ignominia tribuendum foret. Respondet Samoscius, vt in re, quemadmodũ omnia sint belli, incerta nihil certi promittere possit, ita bene tamen potiùs cùm consilio atq; fortuna Regis, tum virtute militum fretum sperare: præsens verò oppugnationis tempus eximi pati, quem alium exitum habiturũ quàm vt si qua nunc expugnandæ eius facultas sit, ea postquàm anni tempore in autumnum iam vergente consuetæ regionibus iis tempestates, effusiq; imbres ingruerint, nulla prorsus relinquatur? Rex quemadmodum antè in animo habebat, inducias dandas non iudicabat: vt suum interim negotium vtraq; parte, ea qua antè ratione administrante, literas Legati ad Principem suum darent, permisit: iis suas addidit, quemadmodũ petitum à Legatis fuerat, quibus diem certam intra quam rescriberet, illi prẽfiniebat: simul Vngaros vallum subire, abq; ima parte eius, cuniculum aperire, huicque puluerem subiicere iubet. Itaque ponte ab eo loco, quo angustior lacus erat, subitario opere strato, reliquoq; opere vna nocte perfecto, puluis

sub crepusculum subiectus, ac à meridie demum incensus, turrim, quæ ab ea parte erat, corripuit: cespiteq; disiecto parietem propugnaculi nudauit. quem cùm Vngari mox incendissent, Moſci incendium, quod maximum exortum erat, restinguere conarentur: nec nostri à continuis in Moscos ex omni tormentorum genere iaculationibus, nec illi à conatu restinguendi ignis, magno cum incommodo suo, priùs cessârunt, quàm nox interueniens & nostris scloppetorum vsum eriperet, & illis opprimendæ flammæ spatium daret. Ab altera parte munitiones hostium, quas per maius, quod demonstratum est, propugnaculum egerant, vineæq;, intra quas tormenta constituerant, quàm maxima nostrorum tormentorum vi de vallo proturbantur: cumq; impigrè tormentis res administraretur, vineæ omnes ferè de vallo deiectæ fuerunt, hostesque se ac tormenta subduxerunt. Pleriſq; cuniculum inde ad propugnaculum agendum existimantibus, Samoscio ea de causa minùs id probabatur, quòd in solo humido ac paluſtri, intra flumen atq; lacum medio vix cuniculo locum fore iudicabat. quòd verò propugnaculum id vlterius nonnihil quàm reliquæ turres, ita prominere animaduerteret, vt nulla ab aliis propugnaculis tormenta rectis ictibus per frontem eius dirigi posse: omnesque qui à lateribus in eam partem accidèrent, transuersi ferri viderentur, si ad eum locum miles succederet, quòd à tormentis lædi non posset; vel per ipsum cespitem multò faciliore ac commodiore ratione ligonibus ad turrim viam patefieri posse sibi videri ostendebat. Itaque fossam versus propugnaculum duci iubet. quam rem Luca Syrneo cum atratis cohortibus impigrè curante, cùm vlteriùs progredi vellet, palis, quos iusto spatio ante vallum ingentis magnitudinis confertissimos in terram defixos obiecerant, prohibitus fuit. Postridie vineis ac tormentis hostium, quemadmodum dictum est, iam antè summotis, nonnulli ex nostris inter se cohortati nullo Imperio ad propugnaculum excurrentes, scalis admotis, vallum scandere cœperunt. His à Moscis partim à fronte deiectis, partim per auersam portam, quæ ad Louatum ab oriente pertinebat, erumpentibus circumuẽtis, quidam ex iis grauissimè vulnerati relicti fuerunt. Samoscius, qui alia tũ ad castra curabat, cùm de irruptione ea nostrorum cognouisset: subitò ad eas munitiones se retulit: conspicatusq; vulneratos, quos diximus, aureis aliquot nummis depromptis, quos vt tyronum animos ad maturãdum impigrè opus præmiis inuitaret, ad tormenta semper expositos habebat, certam pecuniam si qui vulneratos retulissent, pronũciat: quibus relatis, vt leui initio successum eius, quod animo proposuerat,

peri-

periclitaretur, ligone vni dato, præmioq; proposito, quid fieri velit, ostendit: interim si primo succesisset, qui eum sequerẽtur, paratos esse, ac ad fossam inferiorem procurrere, ibiq; se continere, & signum expectare iubet. Contra eruptiones hostiũ Vibranovium opponit: eum cum scloppetariis aliquot secũdùm ripam fluminis propius versus propugnaculum, atq; auersam portam, per quam erupturi hostes erant, succedere: Veierũ præterea ex munitionibus diligenter tormẽta in erumpentes emittere iubet. Ille, quẽadmodum iussus erat, accepto ligone, per fossam intra munitiones nostras ad palos vsque, quos ostendimus, peruenit: inde summa celeritate per crebras hostiũ eiaculationes ad vallum procurrit, eiq; se applicans iam extra tormẽtorum hostilium ictum, cespitem ligone scalpere incipit. Hostes à diuersa parte circumuenĩdi eius causa se effundunt. His Vibranouius, qui ad ripam fluminis, quẽadmodum dictum est, cum scloppetariis aliquot collocatus fuerat, à tergo se ostendit; cumq; creberrimis præterea tormẽtorum ictibus, qui ab omnibus partibus ex munitionibus in eos dirigebantur, peterẽtur, reiecti fuerunt: Vnus verò ex iis Sabinus Nassouus strenuus manu inter Moscos, & qui è præsidio Susensi magnis incommodis nostros affecerat, duob. globis frontẽ à Vibranouianis perstrictus, vnoque à Veiero emisso sub pedibus eius tráseũte perculsus ad stationes à nostris pertractus fuit. vbi se collegisset, interrogatus de statu præsidij omnia dicebat, quibus spem potiundi eius nostrorum minueret: non eius generis arcem esse, quæ cum superioribus à nostris expugnatis cõparari posset: vallo crassissimo cingi: turres latissimo cespite protectas nec tormentorum ictibus, nec incendiis patere: propugnaculum illud vnum munitissimæ arcis instar esse: ternis ingentis magnitudinis trabum ordinibus singula eius latera reuincta: altissimo cespite vestitũ: ne cuniculis quidem tentari posse, cùm propter soli palustris humiditatem, tum quòd fundamentũ ex firmissimis palis, ac ingentibus solidisq; saxis subiectum haberet. Hæc Samoscium omnia magis in sentẽtia cõfirmabant. Nam & quòd cuniculo antè aggressus eam non fuisset, benè cecidisse intelligebat: & quò maior lignorum vis vnum in locum congesta esset, eò & citiùs incendium tolli posse, maioresque vires sumturum iudicabat. Postridie aliam fossam secũdùm flumen, qua Vibranouius antea constiterat, duci iubet: subsidia in hac contra eruptiones collocat: tormenta item trans flũmen contra auersam portã transducit: simul magnam materię vim comportatam, stupa inuolutam, sulphureq; ac pice oblitã, Stanislai Kostkæ opera ad futurum incẽdium præ-

parat: quibus rebus perfectis summo mane, eodem, quo antè modo ligone dato, alterum rursum immittit: ei mox alios summittit, vt crescente tandem multitudine concurrētium, vnaq; cum ea opere, iam triginta circiter hominibus capiendis os in cespitem patefieret: ac ad turrim ipsam perueniretur. Fortè eo loco fenestra olim fuerat, priusquàm terra obtegeretur. per hanc Moschi scloppetis nostros, nostri item Moscos mutuò arcebant, simulq; excussis ignibus, ligna, quæ secum attulerant, inferebant: Moschisque hastis tandem per fenestram gerere rem instituentibus, eas arreptas illis extorquebant. Samoscius interim ad alia castra paululum se receperat; veritusq; ne perperam quid administraretur, ne se absente ignes inferrentur, vetuerat. Postquàm admoueri ignem sensit, statim accurrit; iamque eò rem progressam videns, vt strenuè eam vrgeret, militem hortatus, tædas iam antè eum in vsum prępa ratas, quàm frequentissimas subiici iubet. Multorum hîc è Nobilitate etiam cùm aliorum, tum præcipuè Christophori Rosdraseuij Præfecti Lanicicēsis, qui sub ipsum illati ignis principium, absente Samoscio, ad extremam fossam ac palos procurrens, omniaque pericula magno animo excipiens, promtissimè rem adiuuabat, singulare studium enituit. Non deerant sibi tanto in periculo Moschi: coriisque madefactis, & quibuscunq; aliis poterant rebus incendio occurrebant. Magna tædarum atq; ignium vi toto die continuò in turrim coniecta, nullum tamen adhuc incendium erumpebat. qua de re variis in consilio sententiis dictis, cùm quidam adhuc cuniculos tentandos arbitrarentur, Samoscius, etsi in ancipitem curam ex diei eius euentu coniectus erat, nondum tamen plane de suscepta incendij spe deiectum se ostendebat: posse & paruā scintillam in magnum incēdium tolli: suspicari se tantū ignis atq; tædarum huiusmodi lignorum ac aridorū præsertim strui admotum non sic abiturum. quod si minùs tamen nunc successisset, sequenti nihilominùs die denuò ignes inferri iussurum: omniaque interim maiori diligentia præparaturum. Ab altera parte Vngari irruprionem, quà ab ipsis aditus in vallum patefactus erat, flagitabant. Samoscius, quòd arduus indeq; præceps locus erat, ad Regē se relaturum ostendebat: interim in omnem casum, quis ordo irruptionis seruari deberet, si tentanda Regi videretur, disponebat. Moschi interim in tam ancipiti discrimine versari se videntes, cōtra os, per quod Vngaros irrupturos metuebāt, crebra tormenta collocabant: ab altera parte incendio quibuscumque poterant modis contraueniebant. sed nulla omninò restinguendi eius ratio ostendebatur; quòd vt quisq; ad opprimendam flammā turrim ingressus

sus fuerat, fœtore atque fumo protinus exanimabatur. Cùm quò diutius ignis suppressus esset, eò maiores vires cõcepisset, de secunda vigilia magna flammarũ vi per cespitem subitò erumpẽte incendium sublatum ædem Saluatoris, quæ proxima propugnaculo erat, corripuit; indeq; per pinnacula peruagatum reliqua priuata ædificia populari cœpit. Samoscius, quòd exercitũ hostium in propinquo esse sciebat, excubias aliis nouis de exercitu adiectis mox firmat: præsidia equitum supra Vngarorũ & Polonorum munitiones disponit: in mediis castris in equis omnes consistere iubet: ad easq; Stanislao Solkeuio relicto, ipse ad Vngarorum munitiones se confert. Interim vt & tot hominũ vitæ parceretur, nec munitiones, tormenta, ac apparatus bellicus reliquus, præda deniq; militi debita incendio corrumperetur, ad deditionem Moscos hortabatur. Obsessi in extremo rem suam versari videntes, primario ad illum sacerdote misso conditiones nihilominùs, tamquam integris rebus, proponebant. Samoscius retento penes se Sacerdote, Paulum Iulanum cum Ioanne Christophoro Droiouio ad eos mittit, qui quo loco res eorum sint doceant, vnamq; deditionis conditionem esse, vt clementiæ Regis se permittant. Inter hæc cùm illuxisset, simul Rex ac pleriq; Senatores ex superioribus castris accesserunt. Confluxit & lixarum ac calonum ad spem prædæ non exiguus numerus; iamq; pars per vallum nitebatur. quod conspicatus Vngarus miles, fremens expertes laborum ac periculorum oppugnationis ad prædam conuolare: tandemq; ab hoste quoq; crudelitatis ac sæuitiæ pœnas exposcendas, illiusq; etiam sanguine tot commilitonum mortibus, multorumq; sæuissimè ab illo excruciatorum suppliciis parentandum dicens: dum inani clementiæ studio iam toties illi parcitum sit: dimissum ad Polotiam, Susam, Velissium, Vsuiatam, per alia præsidia distributum: vires eius auctas, crudelitatemq; magis cõfirmatam, in arcem irrumpit: promiscuè omnes interficit. Idem Polonus miles facit. Miserat iam antea Samoscius, qui Palatinos primariosq; Præfectos deducerent. Adducti ab iis fuerũt Præfecti tres, Ioannesq; Vieichouus, de quo suprà dictũ est. de eo cùm vt homine magna apud Ducem gratia, secretorumq; omniũ conscio diligentiùs Samoscius interrogasset, ille more Moscouitico ad supplicium & cruciatum se quæri existimans, longiùs è conspectu Samoscij versus castra productus, cõspicatus in proximo Georgium Farensbekium, cum quo in Moscouia notitia illi intercesserat, ad eum vitæ deprecãdæ causa se proripuit. Id fugam Vngarus miles interpretatus, subito in eum impetu facto, nullo opem ei ferre valente eum interfecit. Iam ignis ad forni-

ces,in quib. pulueres tormentarij asseruabantur, peruenerat.quo periculo oblato pars se subducebat,nonnulli à pręda & cæde nullo periculi metu auocari se passi in arce remanebát.inter quæ subito ingenti fragore edito,puluis incęsus fuit:magnáq; cùm vicinorum ædificiorum,tum hominum tam nostrorum, quàm captorũ stragem fecit.Eo igne torméta simul,& quicquid in arce armorũ erat, quorũ ex Liuonicis manubiis magnũ numerum eò Moscus congesserat,instrumẽtumq; militare, ac reliqua præda omnis partim exusta,partim corrupta fuit.Ex maiorib. tormẽtis vnũ solum acci pitris imagine,ac circa id minora nonnulla,quæ loco inferiori dirutis ædificiis cõtra os,per quod Vngari irrupturi erãt,dispositerant, reliqua ignis fecit. Mortuos,quorũ passim magni acerui iacebant, à lixis sepeliri:fossas è quib.oppugnata arx fuerat,à milite suppleri Rex iussit.Inde arcis restaurãdæ muniẽdæq;,quòd sine ea regionẽ agrumq; ab hoste captum nulla ratione retinere se posse videret, summã curam suscipiẽdam sibi intelligebat.Itaq; adhibito architecto Italo Dominico Rodolphino Camerte, secũdùm eam rationẽ, qua ipse opus dimensus erat,in Polonos, Vngaros & Lituanos, æmulatione Nationũ eò citius perfectum iri existimãs , id partitur. Erat,quẽadmodum suprà ostensum est, exercitus hostiũ ad Toropeciam; qui ,quemadmodum iussus erat,prælio dimicare in animo non habebat:in singulos saltem,si quos fortè ab exercitu frumentandi,aut pabulandi causa digressos,excipere posset,intentus erat:Regeq; obsessione ad Lukos occupato,quinquaginta circiter è nostris ea ratione oppressérat.Huic rei cùm obsidione iam finita occurrẽdum Rex existimaret, primùm Georgium Barbelium Vngarorum equitum alæ Præfectum,Polonis aliquot, ac Vngaris equitib.sclopetariisq; ei attributis,cõtra hostem mittit.postea prę stare ratus,si iustas copias mitteret,quæ pugnãdi potestate ab hoste facta,occasione data fortunam tentarent, Ioannem Sbarasium Palatinũ Braslauiensem cum delectis ex omni Polonorum,Vngarorum,Germanorum equitũ numero mittit. Huic mandat, vt assumto Georgio Barbelio, & qui cum illo præcesserãt equitib.propiùs ad hostem accedat:ac si qua rei gerendę opportunitas detur, prælium cõmittat.Sbarasius sub vesperam castris egressus per totamque noctem itinere cõtinuato,postero die Barbelium assequitur:communicatoq; cum illo ac Farensbekio consilio, quem Samoscius tunc aduersa valetudine impeditus,cùm præcipua iuuentute ex comitatu suo miserat, refectis eo die ex labore iumẽtis sub noctem Albertũ Kiralium , cum certo equitum Polonorũ & Vngarorũ numero de secunda vigilia præire : eum vnius milliaris interuallo

teruallo cùm ala equitum Barbelium ſequi iubet: cum reliquo agmine mox ipſe ſubſequitur. Kiralius noctu progreſſus in hoſtium excubias incidit; quas ad pontem, circa quem ſcloppetarij aliquot hoſtium in inſidiis conſederant, perſecutus; iis reiectis, quòd intempeſta nocte non vlteriùs progrediendum ſibi ſtatueret, eo loco ſe continuit. Mane Barbelius, ac paulò pòſt reliquus exercitus eum conſequitur. Adiectis aliis nonnullis leuis armaturæ militibus denuò Kiralius præmittitur. Exercitus interim hoſtium, delectis ex omni ſuo numero quater mille circiter, qui noſtros inſequentes morarentur, ac demum ipſi quoq; ſubſequerentur, Toropeciam verſus, & in Moſcouiam ſe recipiebat. Vltimi cùm de aduentu exercitus noſtri cognouiſſent, territi, continenter & nõ ininûs celeriter ipſi quoq; eundo faciebãt, vt fugæ conſimilis profectio videretur. Antecedebant exercitum ex Nobilitate quadraginta circiter equites, & ad Kiralium iam peruenerãt. Hoſtes flumen iam trãsgreſsi erãt; inſtructaq; acie, ſi noſtri flumẽ trãſirent, vt prælio cum illis decertarẽt, expectare videbãtur: mille equitib. cis flumen relictis, qui noſtros diſtinerent, ac in ſuũ locum pertraherẽt. Hi partim velitando, partim cedendo ad flumen eos pertrahũt. in cuius aduerſa ripa ſcloppetarios longo ordine diſpoſuerant. Illis à Stanislao Sabocio, ac equitib. Germanis, qui ſub illo merebãt, deiectis, noſtri transmiſſo flumine, reiectisq; hoſtium ſcloppetariis, à latere in aciem hoſtiũ inuehuntur. Illi primùm ad reſiſtendum ſe cõparantes, mox alia ſigna ac maiorem exercitum aduenire conſpicati, ne vnum quidem impetum eorum tulerunt: pars Toropeciam fuga petiuit: nonnulli via regia Moſcouiam verſus fugerunt; alij in proximas paludes ſe abdiderunt. Noſtri, etſi nox iam appetebat, per quindecim tamẽ ferè millia paſſuum vltra Toropeciam hoſtem inſecuti, vltra quingentos in fuga ea conciderunt: ducentisq; captis, ac in his maximè inſignibus Damiano Ceremeſsino, de quo ſuprà dictum eſt, ac Ioanne Naſſokino Offanaſi filio, quem paulò ante diſceſſum Regis Vilnam pro Legato ad Regem miſſum fuiſſe oſtenſum eſt, paucis è ſuis deſideratis aut vulneratis ad exercitum redierunt. Toropecienſes præſidiarij cùm propiùs accedere noſtros vidiſſent, rati ad obſidendos ſe venire, more ſuo ſtatim oppidum exuſſerant; omnibusq; rebus comportatis in arcem ſe receperant. Interim Philo Kmita Palatinus Smolenſcenſis non exigua leuis armaturæ equitum manu coacta, in agrum Smolenſcenſem excurrerat, ſecundisq; populationibus aliquot inuitatus Smolenſcam longiùs progreſſus fuerat. Sed cùm ad decem millium exercitu coacto vehementer eum hoſtis premeret, captiuis,

quos circa se habebat, interfectis, & leuioribus aliquot tormentis relictis recipere se Orsam coactus fuerat. Iam cùm Vsuiatæ Rex esset, Nicolaum Dorohostaiscium Palatinum Polotiensem ad Neuelam oppugnandam, miserat; quod ea via à Lukis regredi constituerat; Dorohostaiscius que ipse ac pro eo Lituani partes eas deposcerēt. Sita Neuela est supra Lukos Lituaniam versus in cōplexu lacus, ex quo eiusdē nominis fluuius se deriuat, iam antè sub Sigismūdo Augusto Polonorū cum Moscis pugna nobilitata. Cùm pro numero præsidij nō satis multi milites, iiq; in hoc genere belli nunquam ante hac versati conuenissent, ab eaq; parte qua lacus castrū alluens difficiliorem oppugnationē faciebat, loco minùs opportuno obsidere eam instituissent; hostis etiā continentib. iaculationibus & eruptionibus paucitate eorum contemta, acriter se defenderet, hucusq; obsidio ducebatur. Lukis in potestatem redactis, primùm ex atratis quingentos eò Rex misit: haud multò pòst etiam Ioannem Bornemissam cum Vngarorū cohortib. & maiorib. tormentis aliquot: tandem solicitus de euentu obsidionis, quòd iter, quemadmodum dictum est, facere illâc constituerat; Samoscium cum iis quas habebat copiis ire eò iussit. Hîc, cùm aliquot iam millia progressus fuisset, nuncium redacti in potestatē præsidij in itinere accepit. Bornemissa enim, postquā eò venisset, ex priori nostrorum paucitatis contemtione hostibus erumpentibus, manu ipse cum iis congressus, nonnullisque interfectis intra munitiones eos compulerat: Inde magna diligentia in oppugnationem incumbens, ab ea parte qua cum continente cōiungitur, proximè hostium munitiones maximo militis labore fossas promouerat: veteres, à Lituano milite propiùs institutas, auxerat. cumq; continuo militis labore ad fossam, quæ à continēte castrum ambiebat, opus promouisset, progressu in validas contignationes trāsuersis lignis confibulatas incurrerat; quibus decem pedes in latitudinem ab ima parte ad summū vsq; superiecta humo labrum fossæ hostes munierant; indefessoque studio securibus materia tandem amota, tanto silentio ad munitiones hostium peruenerat; vt non priùs ab illis sentiretur, quàm miles ad incendendum parietem missus, mœnibus ignem subiiceret. Qua re ita hostes perculsi fuerunt, vt subitò ne quicquàm reclamantibus Præfectis deditionem facerēt: Itaque oppresso mox incendio integra in potestatem venit. Tormentorum ac reliqui instrumenti militaris pro captu castelli iustus apparatus: pulueris tormentarij præter diligentiam Moscouiticam prouidendorum præsidiorum, quod in nullo adhuc euenerat, non plus dimidiato vase repertū in eo fuerat. Rex nuncio hoc

deditio-

deditionis accepto iam de discessu suo ac de statu Prouinciæ captæ constituendo cogitans, ex itinere Samosciũ reuocat. Duo omninò è propinquo præsidia, Toropecienſe, ac Sauolocienſe imminebant, quæ vniuersæ ditionis eius possessionem turbare ei poterant. Plebe præterea rusticana, vt in nouo imperio infida: Lituaniâ versus maximis ac vastissimis solitudinib. interiectis, Toropecio & Sauolocia infestis relictis, præsidium ipsum vndiq; ab hostibus & difficultatibus obsessum, ab omniq; subsidio intercluſum nõ satis tutò ibi futurũ intelligebat. Sauolocia præterquâ quòd Lucẽsi præsidio maximo incõmodo futura erat, cogitâti iam de futuri anni expeditione, necessariò etiá occurrebat. in insula enim lacus, ex quo Velika fluuius se deriuans primò Opockam, inde Ostrouiá, ac deinceps rectà Plescouiam, atq; infrà eam in lacum Pelbam influit, tanquam in capite viæ Plescouiensis sita, Plescouiam, quo suscepti belli series postulare videbatur, eunti, non exiguam moram obiectura ei videbatur. Quod eò magis prẽcauendũ illi erat, quòd si per continuas rursum siluas Polotiâ Plescouiam contendentem hostis, quod hactenꝰ omisisset, itinere fortè prohibere institueret, eum locum magnam ad eam rem facultatem illi præbere: eò verò si potitus fuisset, nihil Plescouiam ferè vsq; præter Ostrouiam futurum intelligeret, quod iter eius morari posset. Occurrebat omnibus hisce rebus cùm oppugnationis difficultas, quæ summa proponebatur; quòd Sauolocia maximo lacu vndique circumfusa, nullos omninò è terra nisi per pontem vnum accessus habebat: tum anni tempus ipsum, quod iis in locis mense iam Octobri aliàs pluuium eò maiores tempestates atque incommoda allaturum existimabatur, quò minùs imbrium proxima æstas habuisset. Mittit nihilominùs Samoscium huiusmodi cum mandatis, vt consilium ipse pro tempore capiat: ac potiendæ quidem eius spe oblata, exercitũ ei admoueat; ab omni spe deiectus, itinere supra se à dextera capto Lituaniam versus se recipiat. Illi aucto tormentorum numero ad reliquas copias, quas habebat, quingentos pedites Vngaros, & alam equitum quam Gabriel Bekesius Gasparis defuncti frater ductabat, attribuit. Perfecta interim munitione arcis Lucensis, cùm Rex consuetudine sua ipse semper ad opus esset, militesque, ne quod tempus ab opere intermitterent, hortaretur: eaque tormentis, commeatu, ac omnibus ad defensionem necessariis reb. prouisa: descriptisq; qui in præsidio manere debebãt, tam equitib. quàm peditib. ternis castris Neuelam inde Rex peruenit. Secuti Regem Neuelam fuerunt Legati Moscici; qui excidij Lucensis ipsi spectatores fuerant, & tum ad literas, quas scriptas

suprà ostensum est, responsa à Principe suo expectabant. Neuelæ per aliquot dies, vt Sauolocienſis oppugnationis euentum expectaret, Rex substitit. Interim tabellarij & Regis & Legatorum ab obsidione Lucensi in Moscouiam missi reuertuntur. Qui à Rege missus fuerat, longissimas literas attulit, in quibus superiorum literarum omnium argumento, more suo longa oratione repetito, quia Liuoniam à Rege vniuersam repeti intelligeret, vt quo à se iure possideretur, ostenderet, à Suentoslao quodam Micislai filio, genus suum deducebat. Eum antequàm sacro baptismate Christiana religione initiatus fuisset, Iurg vocatum: ab eoq; Iurgo Horodum, quam arcem & vrbem aliàs Derpatum Germani appellarent, conditam: inde cunctam Liuoniam ad se vnicum Micislai eius hæredem longa successione pertinere. Priores Poloniæ reges fratres appellare solitus fuerat: hunc non nisi vicinum: Inter alias conditiones, quas ad Lukos à Legatis eius propositas suprà ostendimus, fraternum quoq; nomẽ Regi detulerat. Responderat tum Rex, fraternitatem eius se non morari: Liuoniam, pro qua bellum susceperit, solam petere. Iam hisce literis fraternam illi necessitudinem deferebat, ac etiam eo inuito nomen hoc ad illum vsurpaturum se ostendebat. summa hæc erat, vt publicæ concordiæ causa titulum Liuoniæ cum Rege se cõmunicaturum, quatuor præterea castellis eius, in quibus Kokenhausium precipuum erat, cessurum se illi demonstraret, si Rex vicissim Lukos, Velisium & Neuelam vetustæ ditionis suæ, nuper sibi ademta redderet: ampliora mãdata se Legatis suis perscripsisse. Hi postridie ad Regem adducti, cum Senatoribus agendi potestatem dari sibi petierunt. ter cum iis cõgressi trib. proximis dieb. alia sex ad priora quatuor castella adiecerunt: in quib. Runeburgum potissimum, cætera ignobilia castella erant. Nulla alia mandata deinceps iis proferentibus, re infecta à colloquio recessum, permissumq; illis fuit, vt in Lituaniam, inde in Poloniam Regem redeuntem sequerentur, dum noua à Principe suo mandata acciperent. quod ipsis vltrò petentibus eò libentiùs Rex permisit, quòd sibi quoq; interim, quis Ordinũ de futuro bello animus futurus esset, cognoscẽdi spacium dari non molestè ferebat. Captis Lukis & Neuela, Ieseriscia, quindecim à Neuela millib. passuum, tamquã sinu nostrorum præsidiorũ vndiq; cincta relinquebatur. Qui in præsidio erant ab omni defendendi sui spe intercluſos se videntes, deditionis spem Regi fecerunt. Itaq; missus eò Radiuilus Palatinus Vilnensis, antequàm Neuela Rex discederet, in deditionẽ eos accepit. Interim Sauolociam cum exercitu Samogitiæ peruenit. Totus aũt ille tractus, cùm per apertos ac patentes

campos

campos frequentiſsimasque villas iretur, non mediocri voluptate omnes affecit. Moſcouitica enim ditio vt finitima, quemadmodũ oſtenſum eſt, ſilueſtris pleraque eſt: ita mediterranea bonitate agri, glebæ vbertate, fluminum ac lacuum pleriſq; in locis opportunitate, villarumq; frequentia nulli cedit. Lucenſis verò ager rebus iis cæteris fetè omnibus etiam præſtat: vnde dum ad Lukos exercitus erat, in ſumma omnium rerum copia erat. Oppidum Sauolociam, quod ad Pleſcouienſem Lucenſemq; viam fuerat, ſub primum Regis ad Lukos aduentum præſidiarius miles more ſuo deleuerat: pontemq; qui ab arce ad oppidum pertinebat, intercideRat. Arx ſita, quemadmodum antè demonſtratum eſt, in lacu eſt, qui à Velika fluuio effuſus, abq; omnibus partibus latiſsimè reſtagnans, latiſsimas tamen ab oriente & occaſu aquas habet: quòd inde ex alio ſuperiore lacu flumen erumpens, occaſum verſus exitum habet. quà anguſtiſsimus eſt: non minùs trecentos paſſus in latitudinem patet. Samoſcius præmiſſo Chriſtophoro Roſdraſeuio cum alis aliquot equitum in Pleſcouienſem viam, alteram quę ad Neuelam pertinebat, Lucam Dſialinium, ac Nicolaum Vroueciũ obſidere: ac ſi qui ex Neuelanis dediticiis ad præſidium id, quemadmodum facere ſolebant, adiũgere ſe vellent, id ne faciant, ac in vlteriorem Moſcouiam ſe recipiant, adigere eos iubet. Ipſe ab exercitu Sauolociam præcurrens ambitu capto, abque omnibus partibus arce circumita, reperit Notum verſus, aliam eodem in lacu contra caſtrum inſulam eſſe: quæ à pleriſq; partibus lacu, ab aliis vliginoſo amne ac natiua foſſa defenderetur: eadem breuiſsimum ad arcem traiectum eſſe. Itaq; cùm ſi eò exercitum traduceret, vtrumq; ſe confecuturum intelligeret, vt & contra quaſuis vel maximas copias hoſtium tutiſsimo loco conſideret: & eodem ex loco maximam oppugnandæ arcis facultatem haberet, quàm latiſsimè ad maioris exercitus ſpeciem hoſti obiiciendam ſignis explicatis ſequenti die exercitu omni illùm in locum traducto, caſtra communiit. Omnibus maximam difficultatem oppugnatio habitura videbatur, arce ab omnibus partibus propter aquas inacceſſa, operę prętereа munita, anni tempore incommodiſsimo, quo pluuiis, frigore, gelu, quæ in propinqua expectatione iam erant, continuò miles tranſderetur; Samoſcius non planè tamen deſperandum putabat: Itaq; quæ ad oppugnationem pertinerent, adminiſtrare cœpit. Erant è regione caſtrorum noſtrorum tria propugnacula ingentis magnitudinis: extrema duo ex maximis robuſtiſsimisque trabibus contignata: medium minus aliquantò: feneſtris ad tormentorum vſus, quemadmodum & reliquorum la-

terum propugnacula omnia apta. Hæc quòd non cespite vestita, sed veteri more argilla incrustata erant, magnam in spem Samoscium adducebant, fore, vt decussa argilla & facilimè, vt materia veteri & arida, nulloq; humore nutrita incenderentur: & incensa propter tantam lignorum struem quàm latissimè incendium propagarent. Alebat spem eius Saburoui, magna ob virtutem inter Moscos & apud Ducem autoritate viri, arcisq; huius Præfecti institutum: qui quòd vel puluerem tormentarium frustrà consumi, vel militem fatigari nolebat, summo silentio, quod non nisi in maximi metus significatione à Moscis fieri soleret, se suosq; intra munitiones continebat. quamuis sub primum exercitus aduentum decem circiter pabulatoribus nostris, quos oppressérant, minutim concisis, atq; ex arce iis præcipitatis, terrorem aduentanti militi incutere ea immanitate conatus fuerat. Samoscius ratis interim, quæ conits ad arcem adigeretur, militiq; ad oppugnationem tẽdenti transitum præberet, Nicolao Vrouecio iungendæ negotium dat. simul munitiones fossasq; à castris contra arcem duci iubet. quibus postridie magno opere perfectis, tormenta mox constituta fuerunt: rateq; interea temporis ex altiore quodam ædificio, quod reliquis incensis solum hostes reliquerant, ab Vrouecio perfecta, primùm tormenta complura, ab ea parte, qua angustissimus lacus erat disposuit: è quibus rectis à fronte ictibus propugnacula, de quibus dictum est, ferirentur: alia deinde à latere, quo meridiem arx spectat: ne & per auersam portam hostes erumpere, nostrosque pontem transgressos, ac à fronte arcem oppugnantes, circumuenire possent: & simul, si qui in superioribus propugnaculis constitissent, vt directis secundùm latera ictibus tormentorum inde deiicerentur: quibus rebus administratis, oppugnationem ordiri constituit. Erat ab ima arcis radice accliuis versus eam ascensus, quem hostes vna altissimorum palorum sæpe, binisq; ingentium & acutissimorum ceruorum ordinibus, iusto inter singulos spatio relicto, obsepserant. Contra ea hæc Samoscius comparabat. quia lana destituebatur, centonibus stragulisq; equorum per vniuersum exercitum conquisitis, quàm plurimos ex iis saccos implet. Docet militem, quia loci natura à maiorum tormentorum vi, quòd ea deorsum mitti non possent, satis illum defenderet, contra scloppetos, postquàm in aduersam ripam transiisset, saccos eos supra ceruos iniiceret: sub iisque delitescens, fossas mox ab ea parte sub arce ageret, ex quibus deinde & hostem extra munitiones suas progressum reiiceret, & ignem in propugnacula inferret. His rebus ita constitutis, ratis ab eo loco, quo iusto à castris interuallo, instituta

erat,

erat, contra arcem protracta: magnoq; militum concursu certatim in id omnibus incumbentibus, inter creberrimas, quæ ex vtrisque munitionibus fiebant, eiaculationes, in aduersam ripam directa fuit. sed quòd breuior, quàm vt pertingere eò posset, reperiebatur, vtrinque tum ita discessum fuit. Christophori tamen Rosdraseui, Prę fecti Lancicien sis, magnę virtutis & nominis viri casu non mediocre à nostris detrimentum acceptum. Hunc dum ratis applicaretur, ad tormenta, quò rectiùs ibi omnia administrarentur, curare Samoscius iusserat: ille cùm nihilominus procurrisset, globo ex hostium munitionibus suprà dextrum oculum excepto concidit. inde ratis vt corrigatur, à peditibus Polonis retrahitur. quos dum hostes continentibus tormẽtorum ictibus ex arce petunt, qui funem regebant, perculsi eum dimittunt. Id conspicati tres alij è proximo pedites, cùm tenere illam aliter non possent, in ratem insiliunt: ventoq; vehementiore abrepti ad hostium munitiones secundùm proxima propugnacula deferuntur. Videntes hos Mosci aquis ab exercitu omni ex parte intercluſos, nauigiis plerisq; quæ in arcem omnia subduxerant, insce nsis, magno numero ad eos contẽdunt. Hi acriter primùm scloppetis, inde contis se defendunt, complures q; ex hostibus deturbant: tandem cùm vndiq; circumuenirentur, proximis cymbis è quibus hostes deiecerant, arreptis, in eas desiliunt, rateq; relicta euadunt. Interim eodem vento in aduersam ripam ratis ferri cœpit. in quam cùm persequendæ eius finem nondum hostis faceret, Samoscius equitibus aliquot summisis eam recepit. Rate eodem die refecta cùm ex superioris temporis casu miles perterritus, quem antea præmiis ad promouẽdam eam Samoscius prouocârat, minùs promtus iam ad ministeria hæc cũ periculo obeunda esset, Nicolaum Vrouecium necessarium suum ratem conscendere, saccoq; vno ex iis, de quibus diximus, ante se collocato, dirigere in aduersam ripam eam iubet. Vrouecius impigrè imperata exequitur: aliquotq; gregariis militibus post se collocatis, ipse ab anteriore parte ea sola, quæ demonstrata est, ratione tectus, creberrimosq; globos obiecto sacco excipiens, stationibus hostium, quæ in extrema ripa excubabant, fuga in arcem se recipientibus, ad ripam ratem adigit. Miles & inprimis Vngarus confertim, quemadmodum iussus erat, pontem transgressus, sepem à ripa obiectam securibus primùm scindebat: mox inde, quò celeriùs labore perfungeretur, cùm alieniſsimo anni tempore omnia pericula frigoris ac aeris iniuriis leuiora duceret, saccis in ceruos non iniectis, nullis fossis ductis, aut vlla re earum, quæ imperatæ erant, administrata, argilla nęcdum decussa, ad ignem propugna-

culis admouendum conuertitur. Non obscuram iam timoris & trepidationis significationem hostes dabant. verùm dum hi longo temporis spatio ceruos moliuntur: quorum cùm bini essent ordines, singulorum ordinum denûm ad minùs pedum latitudo erat: dum Georgium Susium, qui faces ac ignes adferat, trans lacum mittunt: dum alia, quæ ei rei vsui sint, administrant, hostes recollectis interim animis, auersis omnibus portis erumpunt: integris curatisque corporibus nostros præ frigore & gelu ad rem gerendam penè inutiles circumueniunt: longissimis hastis, acutoq; & falcato ferro armatis, bardeschos ipsi vocant, breuiore armorum genere, ac frameis saltem vtentes propellunt: pars cæditur: pars in turba mutuò se impellens in lacum præcipitata aquis mergitur. Samoscius etsi deliberatum iam habebat, omnes potiùs acerbitates perferre, quàm cœptam oppugnationem dimitteret: diei tamen huius successu territos plerorumque animos ratus, consilio habito, quid in quoq; ad futura pericula animi esset, explorare constituit. Consilio eo habito, vix vnus repertus fuit, qui habẽdam rationem temporis, fortunæque concedendum, à quarum neutra iam subleuarentur, censeret. à reliquis omnibus vox nulla audita fuit, superioribus successibus suaq; virtute indigna: principioq; à Farensbekio facto, quiduis potiùs perferendum, quàm infecta re ab obsidio ne discederent, omnes statuerũt. Misit mox Samoscius Georgium Sibricum cum literis ad Regem: ne incommodo hoc in oppugnatione, nimia militis properatione accepto permoueatur: ne ab obsidione se reuocet: neu sua causa diutiùs Neuelæ sub sistat, rogat: castra se posuisse ad obsidionem ducendam aptissima, cùm loci natura ac munitione, tum circumiacentium regionum fertilitate & abundantia: nihil sibi vel ad maximas quasq; copias hostium sustinendas loco tutissimo, vel in agro frumẽtis, pecore, materia, aquis abundante, ad omnium rerum vsum deesse posse. Hærebat Rex adhuc Neuelæ loco, quòd superioribus stationibus & Kosakkorum direptionibus vastatus esset, quibus ex rebus commeatus ac pabuli inopiam existere necesse erat, inprimis incommodo. Sub idem verò tempus ab aere etiam contagium quoddam, quod primùm ex Orientis partibus profectum, in Italiam inde ac Galliam, aliasq; regiones perlatum fuerat, vniuersam quasi Europam peruagatum Cracouiam quoq; ac Vilnam, atque inde ad exercitum peruenerat. Erat id non tam lethali aliqua vi timendum, quàm progressu atq; celeritate, qua proxima quæque loca complectebatur, admirabile. Primò inferiorem dorsi spinam horrore plerunq; occupabat: inde in capitis grauedinem & languorem, quos corripuerat,

puerat, resoluebat, pectori inprimis graue. quibus tamẽ intra quartum vel quintum diem non decessisset, eos in febrim degenerans interimebat. lethale ferè iis, qui purgantibus medicamentis, aut venæ sectione vtebantur. quod vtraq; respirationem grauiorem efficiebant: illa quòd humorem omnem à capite in pectus magna vi trahebant: hæc, præterquàm quòd corpus refrigeraret, debilitaret etiam vires, quibus ad respirationem opus esset. Nomen vt nouo morbo certum nullum inuentum fuit. Rex ad eas copias, quas antè Samoscius habebat, nongentos equites Polonos, ac mille circiter pedites Vngaros cum Stephano Carolo ei adiecit, moxq; Vilnam mouit, Polotiæ eo, de quo dictum est, morbo, ipse etiam tentatus. Samoscius interim, quæ ad oppugnationem pertinerent, summo rursum studio apparare instituit: ratem quamuis ex satis magnis trabibus in latitudinem contabulatam, quò latior tamen & expeditior ad arcem accessus militi esset, duplicari iubet. Nauigia cimbasq;, quò pluribus circumfusis omnibus ex partibus oppugnatio administretur, viresq; præsidij quàm maximè distrahantur, per vicinas villas ac stagna magnâ diligentiâ conquirit. Reliquis omnibus nauigiis subductis, vnum solum hostes reliquerant. Id cùm Monachorum loci eius fuisset, ac ad maiorum retiorum vsus comparatum octuaginta ferè hominibus capiendis idoneum esset, quia tamen vetustate vitium fecerat, rimarumq; plenum esset, neglexerant. Samoscius qua patebat partim recentibus coriis bubulis, partim musco obstructo, vt commodè nauigari eo posset, effecit. Iisdem temporibus, cùm intellexisset, Ioannem Suiscium Petri F. Palatinum Plescouiensem cum exercitu ad Porchouiam considere, Martinum Volscium veteranum præfectum cum expedito equitatu exploratum eò misit. Suiscius, quòd de discessu Regis audiuisset, neq; per anni hoc tempus alium exercitum expectaret, dimisso exercitu Plescouiam se receperat. Itaq; accidit, quod euenire necesse erat, vt in nulla periculi expectatione incuriosiùs omnibus agentibus, ac sine metu commeantibus complures Volscius opprimeret, missisq; agrestibus, quibus parcere à Samoscio iussus erat, Nobiles aliquot captiuos secum in castra adduxit. Rebus iis, quas diximus ad oppugnationem comparatas, decem omnino diebus perfectis, Samoscius maiori nauigio, quod refectum ab eo ostendimus, militaribus viris aliquot assumtis lacum inuectus, quibus partibus maximè opportuna oppugnatio futura esset, accuratiùs cognoscit. Tormentis tria, quæ contra castra esse diximus, propugnacula, quò & argilla detersa magis incendio paterent, & materia dilacerata apertis quasi venis celeriùs ignem rape-

rent, continuò quati iubet. Cùm peditatus propter tempestatum etiam iniurias, contra quas minus tectus erat, nec animorum nec virium satis habiturus videretur: Nobilitas equis missis, coniuratione inter se facta, ad arcem duci se flagitabat. Coniungebant se cum his pari studio, qui sub Farensbekio militabant equites, Nobiles nonnulli Germani. Samoscius in media acie, qui cum facibus ac tædis ad incendenda mœnia expediti essent, collocatis, à dextro cornu, contra quod superius propugnaculum oppositum esset, Polonos & Germanos: à sinistro ad alterum propugnaculum Vngaros, qui vtrinque à media parte ignes inferentibus, contra eruptiones præsidio essent, constituit: Polonis Vrouecium præfecit, illiq; in omnes casus Andream Orechouium substituit. Cum Germanis Ottonem Vxkelium Farensbekius misit. Ratem ab vtroq; latere saccis, de quibus ostensum est, contra transuersos minorum scloppetorum ictus muniri iubet. Ea adducta inter confertissimas hostium eiaculationes in aduersam ripam applicatur: tempestateq; sub idem tempus commutata, post continentes imbres cum serenitate maius pugnandi studium omnibus incesit. Iam primi ratem transierant: simul nauigia milite, tormentis ac facibus instructa, omnibus ex partibus prouolabant: interim ex vtrisq; munitionibus: magno cum hostium detrimento crebræ ex nostris eiaculationes fiebant. Cùm subito regias literas conclamare hostes cœperunt. Samoscius superioribus diebus propterea, quod cum Lucensi expugnationi magna ex parte præfuisset, tanquam crudelitatis eius authoris nomen suum horrori esse hostibus intellexisset, Regio nomine atq; signo, quod pro Cancellariatus munere penes illum erat, literas ad obsessos hoc argumento dederat: Iussisse Regem omni studio Samoscium in oppugnationem incũbere: quod si tamen vltrò in deditionem venirent, pro clementia sua conseruandos statuisse, abq; omni iniuria prohibitos velle: quæ quò diligentiùs obseruentur, cubicularium suum se mittere. Literas hasce reiecerant primò. postquàm quid in illis esset, edocti fuerant, ad sua præsidia Regem scribere debere responderant: hoc non eius iuris esse, in quo regiæ literæ reciperentur. Eas literas tum primùm voce, inde Præfectis aliquot scloppetariorum missis flagitabant. Datæ illis fuerunt literæ fidesq;. Misit simul Samoscius Ioannem Thomam Droievium, præfectum Premislienſem, qui arcem in fidem acciperet, Palatinosq; ad se adduceret. Hic primò non Palatinos modò, verùm militum etiam magnę partis animos dubios adhuc reperit: tandem cedẽtibus timori militibus, Palatini reluctantes ad Samoscium adducti fuerunt. Deditiis fides seruata fuit.

matronæ

matrõnæ præterea aliquot, quæ Lukis captæ fuerant, quòd ne pudicitia earum in tanta itineris longinquitate ac militum multitudine negligentiùs haberetur, verebatur, à Samoscio condonatæ: mirantibusq; Moscis, ac vltrò fatentibus, se eius ætatis atq; formæ matronas nostris reddituros non fuisse, postquàm causam, ob quã id à Samoscio fieret, intellexerunt, tum verò minùs etiam mirum videri debere dicebãt, si in tanta morum diuersitate, fortuna quoque dissimilis esset. Ita arx & loci natura munitissima, & ab omnibus rebus ad defensionem paratissima, anni tempore, continuis imbribus, ac gelu hostes iuuante integra recepta fuit. Globorum candentium ne in hac oppugnatione vsus esse posset, Saburovus excogitârat. Aliarum enim oppugnationum euentu monitus, parietem, quà crassior erat, interciderat: ac vno solo trabum ordine, quibus contextus erat, relicto, interiorem partem eius satis lato aggere, quem cratibus continebat, vestierat. fiebat inde, vt globi per tenuem parietem subitò transeuntes in aggere hærerent, ibiq; sua sponte tandem supprimerentur. Memoria inde Samoscius tenens Regem proximo anno per ea loca in hosticum vlteriùs progredi in animo habere, tormenta & grauiorem militaris instrumenti partem Sauolociæ deponere constituit: Stephanumq; Carolum cum Vngarico milite in arcem traducere omnia iussit. Hic veteri ponte, quemadmodum ostẽdimus, ab hostibus interrupto: rate, qua in oppugnatione miles vsus fuerat, infirmiore, quàm vt tantæ molis tormenta promoueri per eam possent, alterius etiam pontis tam exiguo tempore efficiendi summa difficultate proposita, tormenta firmissimis, iisq; pluribus rudentibus apta, quò vno rupto alij subsidio essent, per lacum ipsum, quà durissimum solum & maximè argillosum explorârat, cohortibus aliquot Vngarorum in aduersa ripa collocatis, in arcem à munitionibus nostris traduxit. In præsidio Georgium Sibricum cum Vngari militis parte relinquit: Farensbekium cum mille circiter equitibus latiore circuitu capto Opockam versus proficisci, conuersoque ad sinistram per Nescerdam itinere ad Polotiam rursum occurrere sibi iubet. Nam quòd infra ad Velikam amnem sita ea esset, quæ natura fluminis esset, cognoscere: si etiam oppugnanda proximo anno foret, situm eius eò magis præceptum antè habere cupiebat, quòd eodem in loco sub Sigismũdo rege incommodum acceptum memoria teneret. Eadem futuræ expeditionis cura itinera quoq; reliqua omnia: flumina, item, si quæ nauigabilia essent, pleraq; vt explorata antè haberet, operam dabat. maximè quòd lacum Vsciam esse accepisset, ex quo eiusdem nominis fluuius se deriuans in Vsi-

ciam lacum influeret, indeque mutato nomine in Dryssam lacum effusus eiusdem nominis fluuium efficeret, earumq; potissimùm opportunitate Sokolam à Mosco commeatu, aliisq; rebus necessariis prouisam: diligentissimè omnes meatus exitusq; eius cognoscebat. Itinere inde ob imbrium ac frigorum iniurias, siluarumq;, per quas ibatur, magnitudinem, ac pontium plerisq; in locis inopiam aliquantò incommodiore, lue præsertim de qua dictum est, exercitum affligente, vt pacatis tamen circumcirca locis omnibus tutò per Polotiam, Vilnam ad Regem venit. Dum Rex hoc rerum successu expeditione Lucensi perfecta in Lituaniam se recipit, Moscus, quò animi tristitiam aduersis rebus collectam discuteret, repudiata priore vxore: quod ipsius moribus toties ei licet, quoties libet, iam sextum tum maritus delectu puellarum publico indicto nouam induxit: idemque ex Proceribus etiam, & Consiliariis suis quosdam facere coegit. Delectus eius quemadmodum ex Nobili quadam captiua, quæ ipsa in delectu eo fuerat, cognitum est, hæc est ratio: Proceres nobilesq; omnes, qui filias aut propinquas nubiles aliqua formæ commendatione in potestate habeant, edicto proposito, certo tempore omnes adducere iubet. Ad diem præparata iam antè eum in vsum domo spatiosa & ampla, per singula cœnacula duodenos lectos habentia totidem puellæ distribuuntur. ipse vno sene comitatus omnia ordine circumit: vt quodq; ingressus est, solio iam antè instructo considet: puellæ in magno omniũ Principi suo placendi, ac ad eam fortunam perueniendi studio elegantissimè omnes ornatæ, ad genua eius ordine singulæ aduolutæ, sudario auro ac vnionibus contexto in genua iniecto discedunt. quam ex his maximè probârit, ducit: cæteras vel agris, vel pecuniâ donatas dimittit. Rex Vilnæ paucis diebus commoratus, Grodnã proficiscitur. ac iam de futura expeditione cogitans, quòd tardiùs Comitia sibi habenda, tributumq; si quod in illis scisceretur, seriùs exactum iri intelligeret, ne quod gerendæ rei tempus dimittere cogeretur, priuatas interim rationes mutuæ sumendæ pecuniæ iam tum inibat. Præter Marchionem Georgium Fridericum in Prussia Ducem, Augustum Saxoniæ, & Ioannem Fridericum Brandeburgensem Principes Electores de mutuo in bellum hoc præstando appellat. quo facto, duas simul res consecuturum se videbat, vt & suam erga illos omnibus in rebus fiduciam ostenderet: & eorum in re aliena studio Ordines inuitatos ad perficiendi pro suis commodis belli voluntatem eò magis accenderet. Credita ab illis pecunia ad certum diem, exactisq; iam Comitiis allata, ac vlteriùs deinde die prolato, ad tempus soluta fuit. Interim Kosakki

ſakki Niſouij cum Ioanne Oriſouio ab altera parte in Moſcouiam Starodubum vſque populationibus progreſsi, omni agro longè lateque vaſtato, oppidum ac extimas munitiones arcis quaſdam incenderunt: indeque ad Pociopouam excurſione facta, ab arce repulſi, præda tamen magna acta ſe receperunt. Proficiſcentē Grodnā Regem, Rigenſium nuncij ſecuti fuerunt. Ciuitas ea à Sigiſmūdo Auguſto in fidem iis conditionibus recepta fuerat, quæ ius ac maieſtatem imperij in eam regij ferè eneruare, magisque ad ipſius etiam ciuitatis ſplendorem quàm vtilitatem comparatæ videbantur. Cùm Rex iis legibus ſociam eam, quam ſubiectam habere mallet, iam antè ſuperioribus etiam expeditionibus, miſsis Legatis, de certis ſubiectionis conditionibus cum Rege egerat: reque Drohicini tandem in hoc itinere tranſacta, miſſus à Rege Ioannes Demetrius Solikouius fuit, qui ciuitatem in fidem acceptam, iureiurando in verba Regis obſtringeret. Cum primis de portorio conſtituendo actum fuerat. Nam cùm omnis negotiatio Rigēſis Dunæ fluminis nauigatione ferè contineatur, eaque iam magna ex parte ſuperioribus victoriis Regis expedita eſſet: præterque Kokenhauſium, Aſcherotum, Lenouartum, quæ eo tempore in hoſtium poteſtate adhuc erant, quo morari eam poſſet, nihil reliquum eſſet: ſummæ æquitatis Rex iudicabat, vt quæ res tanto publico cum molimento, atque impendio perfecta, ad ciuitatis priuatorumque omnium fortunas maximam acceſsionem factura eſſet, eadem Reipub. commodum aliquod afferret: nec alia conditione commercia eò transferri volebat. Homines prudentes cùm ſine vectigalibus & tributis non poſſe ſubſiſtere Rempub. intelligerēt: rectiſsimè autem in iis prouinciis ea conſtitui, quæ armis recuperentur, conuenerunt tandem, vt portorium maritimum omnium mercium conſtitueretur: eiusque prouentuum duæ partes Regi ſine vlla conditione: tertia ciuitati in portus, ac ſtationum refectionē cederet. Relinquebatur in ambiguo de bonis, quæ Archiepiſcopalis quondam iuris fuiſſent: de vallo cōtra arcem à ciuitate obiecto: ac aliis rebus quibuſdam. earum omnium definitio in Regis in illa loca aduentum reiecta fuit. Dum in Moſcouia cum exercitu Rex erat, Ioannes Tertius eius nominis Sueciæ Rex ad Naruam claſſem miſerat. verùm integris tum adhuc ab ea parte rebus Moſcouiticis, piſcatoriis aliquot ædificiis in litore exuſtis, re infecta recipere ſe coacta ea fuerat. Interim Varſauiam ad Comitia Rex venit. Ordines vt hunc rerum ſucceſſum omnibus modis vrgeant, ac non lætentur modò victoriâ, ſed eâ etiam vtantur, hortatur: ſi vniuerſam Moſcouiam, ac ampliſsimum illud regnum vel appe-

tẽdum vel sperãdum non arbitrẽtur, cuius tamẽ maxima spes iam illis ostẽdatur, eousq; saltem in armis maneãt, dum Liuoniã vniuersam, quam ab initio iam præmiũ belli huius sibi proposuissent, dignam & laborum suorũ mercedem, & ad posteros virtutis monumẽtum relaturi adiungant: magnũ incommodum in eo esse docet, quòd ipse quotannis ad Comitia tributi causa obeunda in regnum reuocetur: militem continuis itineribus cõfici: hosti respirandi suiq; colligẽdi spacium interim dari: quodq; tributa tardiùs exigantur, multas rerum gerendarũ occasiones mora hac corrũpi necesse esse. quibus incõmodis quò obuiã eatur, vt biennale tributum scisciãt, flagitat. Ordines tributum nõ recusare, à tempore, in quod flagitabatur, alieni videbãtur. Priusquàm aũt ad vllam aliam rem accederẽt, capita rerum quarũdam, de quibus leges perferri vellent, scripto cõprehensa Regi offerebãt; vtq; sancirẽtur, petebant. ita responsum fuit, vt quę cõcedi posse existimabantur, cõcederentur: quædam interpretatione lenirentur: pleraq; in aliud tempus conferrẽtur. Responso eo accepto, dierum aliquot spacio interiecto, idem quod antè iam scriptum tradiderant, nullis cõtra regiam declarationem rationibus aliis allatis, denuò tradunt. Rex ex Senatu aliquot, pariq; ratione ex Nũciorum collegio aliis delectis, vt iis de rebus vtrinq; moderatione adhibita dispiciant, negotium dat: quæ ab his communicatis sententiis proposita fuerunt, scripto comprehensa denuò Nunciis traduntur. ij diebus aliquot interpositis, idem quod antea fecerant, prius scriptum suum rursus Regi oblatum vrgent. Appetebat interim finis dierũ Comitialium legibus definitorum. itaq; certis conditionibus res tandem conuenit: constitutionesq; iis de rebus promulgatæ fuerunt. Tributum inde primò simplex Regi permiserũt: postea Rege partim iis, quas ostendimus de causis, tum quòd præterea militi stipendium omne nondum solutum esset: apud Principes quos diximus, & alios priuatos noua nomina fierent: nouum adhæc bellum administrandum esset, nulla ratione satisfieri eo sibi posse demonstrante, duplex ea prius conditione sciuerunt; vt si pax interim cõueniisset, tributa quoq; cessarent: deinde iisdem argumẽtis à Rege illa refutata, vt collatis rationibus, quicquid stipendiis omnibus, ac ære alieno ob bellum hoc conflato, tum si quid deinceps in apparatus belli erogatum fuisset, exsolutis, reliquum ex tributo eo futurum esset, in Rauense ęrariũ inferretur. Venerãt huc, quẽadmodum suprà demonstratum est, Legati Moscouitici, per vniuersam Poloniam tamquam in triumpho ducti. Hi nouis mandatis à Principe suo acceptis, denuò hîc ad colloquia admissi, primùm Neuelenses

lenſes conditiones vrgebant; quibus rei tranſigendæ à Lituanis Senatoribus certam ſpem factam ſibi dicebant. quibus cùm aliis rationibus refutatis, tum quòd maioribus poſtea ſumptibus à Rege factis, Sauolociaque capta non integra ampliùs res eſſet; tandem more ſuo diu priùs licitati eò deſcéderunt, vt ad alia, quæ antè obtulerant caſtella Liuoniæ, vrbibus ac caſtris potioribus Felino, Derpato, Mariemburgo, Parnauia, ac Narua, Principi ſuo receptis, reliquis omnibus Regi cederent. Rex niſi omni Liuonia hoſtis decederet, alia conditione pacem ſibi faciendam cum eo non arbitrabatur. Hæc ſententia Ordinibus propoſita, publicè quoque omnibus placuit. Adhibiti colloquio cum Moſcis huic ex Nobilitatis Nunciis aliquot fuerunt, quò tergiuerſatione Moſci perſpecta, tota de re ipſi pleniùs collegas ſuos edocere poſſent. Vtriſque in ſententia permanentibus, infecta re à colloquio receſſum fuit. Rex ita à Comitiis diſceſsit, vt biennij tributo ab Ordinibus ſancito, non priùs pacem ſe facturum cùm hoſte pollicetur, quàm is vniuerſa Liuonia exceſsiſſet. Sub finem Comitiorum Nuncij Nobilitatis per Stanisiaum Priemſcium, quem à bello reuerſum Nobilitas maioris Poloniæ Nuncium creârat, & tum Nunciorum illud Nobilitatis collegium initio Comitiorum Marſchalcum è more prodiderat, Rege adito, vt remotis, quibus in Senatum ingrediendi ius non eſſet, dicendi poteſtas ſibi fieret, petebant; re impetrata, rogant operam dare velit, vt ea expeditione bellum finiat: ita Nobilitatem, maximè familias eius ruſticas, quarum ſalutem ſine ſuarum quiſq; fortunarum detrimento negligere non poſsit, tributis exhauſtas, vt maioribus ferendis pares vix ſint futuræ. Reſpondit Rex per Cancellarium; bellum pacis ac publicæ vtilitatis cauſa à ſe ſuſceptum minimè ex inſtituto à ſe ali: hoſtem eò redactum, vt, ſi bellum cõtinuetur, non adeò magno negotio confici poſsit: ſe tamen conſentientib. Ordinum ſtudiis libenter conceſſurum: quamprimumque ad tradendam ſibi Liuoniam hoſtem adduxerit, impetuque eius repreſſo, Reipub. otio ac ſecuritati conſuluerit, paci, quæ cum publica dignitate atq; vtilitate coniuncta ſit, nullam moram facturum. Publicè indè more Maiorum Regi valedicẽtes, vt de domeſticis etiam rebus, ac inteſtinis incommodis ſanandis cogitationem ſuſcipere velit, rogãt: nominatim de Regum eligendorum ſtabili aliqua ratione conſtituenda petunt; vtque iis de rebus, quamprimùm commodo Reip. id facere poſsit, Comitia habere velit. quò maius antea diſcrimen Reſpub. adierit, cùm partibus in diuerſa ſtudia ſciſsis, in duos Principes Reſpub. diſtracta fuerit, eò nunc, poſtquã metu hoc liberata

sit, ne idem periculum denuò subeat, diligentiùs prouidendum esse docent. Accedere huc controuersias, quæ inter sacrum & profanum ordinem intercedant; quarum & ipsarum non leuem rationem sibi ducẽdam, vtque omnes tandem tollantur, plurimùm Reipubl. interesse iudicent. Ostendit Rex per eundem Cancellarium, non minori studio ad domesticas res rectè constituendas, quàm ad perficiẽdum ex sententia bellum se ferri: & qui bellicarum rerum laudem non aspernetur, eo maiori tamen domi benè constitutæ Reipub. quàm maximè diuturnæ memoriæ relinquendæ studio se teneri, quod sine hac ne superiorem quidem gloriam stabilem perpetuamq; esse posse perspiciat. De interregnorum ratione quoties cogitet, quanto in periculo superioribus temporibus Respub. fuerit, quibus electionum ac ambitionum studia ea tamquam fluctus quidam illam exagitârint; cùm non minùs hãc, quàm in qua natus sit, omni studio sibi amplectendam, eò charioremetiam habendam intelligat, quò maioribus honoribus atque ornamentis susceptum se affecerit, cohorrescere se animo, agnoscereque non nisi singulari benignitate diuina in commodiorem statum eam peruenisse. Iam vt de certa electionum ratione deliberatio suscipiatur, intelligere se: si id fiat, quantum & in re ipsa difficultatis futurum: etsi quod verendum videatur, occulta aliqua Reipublicæ vulnera ea nudet, incommodi inde metuendum sit: suam quidem operam atque autoritatem Reip. ac Ordinum voluntati non defutura. Idem de concordia inter Ecclesiasticum & ciuilem ordinem sese iudicare: nihil ea posse suscipi vtilius, atque ad Reipub. stabilitatem magis necessarium: sed vtramque ad rem cõsensu animisque ob omni odio & affectione vacuis opus esse. Proinde sibi quidem summæ curæ ea fore: hortari autem ipsos quoq; vt animos ad deliberationes rerum harum sedatos, nulliusque alterius rei, quàm patriæ ac publicæ salutis & dignitatis studio deditos afferant. Hortatus inde quemadmodum & superioribus temporibus fecerat, vt per absentiam suam otio & tranquillitati publicæ pro se quisque studeret, ac animo ad quæuis pericula excipienda parato esset, fausta quæque ac felicia, vtque vtrique, tam qui domi mansuri essent, quàm qui in bellum ituri ita rem gererent, vt mox læta vtrinque gratulatione, in mutuos complexus ruerent, precatus iis fuit: ad quam vocem plausu à circumfusis excitato, Cancellarius eum ipsum plausum lætum omen futuri successus, ac non diuturni belli Regem accipere intulit. Sub idem Comitiorum tempus Sueciæ Rex, quibus partib. hac expeditione bellum orsurus Rex esset, per literas à Rege quærebat. Rex pro eo, quòd

antè

antè ad bellum hoc maximè Sueciæ Rex hortatus se fuisset, ac mutua necessitudine celandum eum consilia sua non ratus, Plescouiam se eo anno ire in animo habere ei ostendit: petentique Legato eius, vt militem quem in Germania intercipiendæ Legationis Moscouiticæ ad Principes Christianos missæ causa scripturus Rex esset, voluntate Regis per ditiones ac portus eius ducere sibi liceret, literas quarum autoritate id facere posset, dedit. Iisdem temporibus Philo Kmita qui Lucensi præsidio præfectus à Rege fuerat, ne miles otio ac desidia interim corrumperetur, Chelmam Moscouiticam, quod castrum supra Louatum fluuium situm est, Martinum Curtium & Gabrielem Holubkonem misit. qui cùm ex captiuis cognouissent, oppidum ante Moscos more suo incendisse: ex eo vnam domum sub castro ad excubias agendas ab hoste relictam; noctu progressi, cùm antequàm illuxisset, eò peruenissent, Curtio domum præteruecto ac à tergo excubiis se obiiciente, fugaque in castrum intercluſa omnes concidente, Holubko castrum incendit. Ab alia parte Sibricus Sauolocienſis præsidij Præfectus homines agri eius omnes ad sacramentum euocârat. quinque autem antiquitùs territoria ad Sauolociam pertinent. Venerant in his Voronecienses aduocato, Polonico more sibi creato. Oppidum autem Voronecia est supra Sauolociam ad Soucam flumen situm; propterque fluminis eius opportunitatem, quod in Velikam flumen, indeque sub Plescouia in lacum Pelbam ac sinum Finlandicum influit, commerciis ac habitatorum numero amplum olim fuit. Castrum quod adiunctum habuerat in tot vicinorum ac munitissimorum aliorum copia desertum à Moscis fuerat. Itaque cum oppido nullo opere munito præsidium Sauolocienſe facilè potiturum cogitarent; quo id antè incenderent; maximè autem, quod oppidani ad sacramentum conuenerant, vt ad deterrendos alios omnia cruciatus exempla in eos ederent, copiis aliquot collectis repentina excursione opprimendi eius causa conuenerant. verùm re ab aduocato cognita, cùm ille in munere ac metu suo non inuigilans certiorem mox Sibricum fecisset, hîc profligatis Moscis, locum in quo castrum fuerat, cum Kiralio occupat; præsidioque ei impositio, corbibus militaribus pro tempore communit; agrestibusque ipsis, quibus loca vicina nota erant, ducentibus, crebras inde ex hostico prædas egit. Philo Kmita Chelmensis excursionis prouentu inuitatus eodem Sibrico ac vicinis aliis præsidiis sibi adiunctis, Priscam Russam quæ ad magnam Nouogardiam spectat, excurrit. Magna hoc loco Moscouiæ Dux salinarum vectiga-

lia habet: frequentia item ac ampla commercia sunt. Oppidum magis in salinarum ac negotiorum vsus constitutum, vtque loco à finibus remoto, nullo opere munitum sine negotio diripuit, repletumque militem prædâ reduxit.

Liber Quartus.

SOLVTIS ad eum, quem superiori libro ostendimus, modum Comitiis, Rex militem, quanto in supplementum ad bellum opus erat, Samoscium quàm celerrimè scribere, matureque in Lituaniam adducere iubet. Ipse Grodnam rectà, inde Vilnam proficiscitur. Interim ad Christophorum fratrem Principem Transiluaniæ de nouo equitum ac peditum Vngarorum delectu scribit. Germani militis conquirendi Farensbekio per literas negotium datur; qui militis in inferioris Germaniæ bellis exercitati copiam se habere posse antè ostenderat. Samoscius, quò lectiorem peditatum haberet, Vrouecium ala equitum, cui præerat, missa, peditem ex sola Nobilitate scribere iubet. subleuabantur apparatus hi interim, dum tributariæ pecuniæ conferrentur, partim ea pecunia, quàm à Principibus acceptam suprà ostendimus, quamque præter eam Marchio in Prussia Dux subsidij loco miserat; partim propria Regis ipsius, maximè tamen equitum studio, quorum magnum numerum Samoscius euocârat; eaque ad bellum hoc alacritas erat, vt plerique nulla in auctoramentum accepta pecunia ad diem nihilominùs conuenirent: complures in ipsis castris demum stipendiorum partem acciperent. Grodnam iam Rege progresso, Nuncius cum literis à Mosco ad eum venit: mox alios cum amplioribus mandatis, quibus conuenire pacem posse existimet, affore: Interim ne vllum exercitum Rex cogat, neue vlteriùs progrediatur; posse eum & impensæ & labori parcere. Veniunt Legati: colloquium petentibus datur. Re diu more eorum ducta, atque vtrinque disputata, eò tandem descenderunt, vt Narua, Neuschlossio, Derpato, Adseuio, Nouogrodeco Liuonico, Neuhaus à Germanis dicto, exceptis, reliquam Liuoniam vniuersam vnà cum iis locis, quæ antea receperant, Veissensteinio, Felinio, Parnauia, ac aliis omnibus Regi permitterent. Ostenderat Rex, nullam se priùs pacis mentionem fieri passurum, quàm vniuersa Liuonia Moscus cessisset. Vrgebant Legati, vt cùm sui Principis nomine ostenderetur,

tur, quid præstituturus esset, sibi quoque quid de ablatis Principi suo restituendis animi Rex haberet, demonstraretur. Repetebant autem vno Polotiensi agro excepto, qui pristinæ ditionis regiæ fuerat, reliqua quæ superioribus annis bello capta erant, omnia. Demonstratum fuit, ita Regem Principi eorum illa restituturum, si præter Velisium, quod nulla conditione dimissurus Rex esset, castrum quoque Sebesium quod id penitùs intra ditiones regias situm esset, quò certior ac stabilior pax esset, vel tradidisset Regi, vel demolitus fuisset; quod quominùs recusaret, Regem vicissim Dryssam demoliturum; partis sumtus deinde in bellum facti nomine quadringenta aureorum millia Regi refudisset. Impetrârunt Legati, vt ad Principem suum referre ea sibi liceret; ac vt Regis nomine eadem ad illum scriberentur. Sub idem tempus Bochdanus Bilscius, cuius frater patruelis in amoribus Mosco erat, summamque apud eum rerum omnium fidem obtinebat, ad Regem transiit. Miserat Moscus Legatos ad Rodolphum Romanorum Imperatorem: ab eo vlteriùs deinde ad summum Pontificem Romam peruenerunt. Legatione ad summum Pontificem operam suam contra Turcam Christianitati pollicitus, & de Regis in se iniuriis questus perhibebatur; & vel secretò, vt ad pacem eum hortaretur, petiisse; aut iis tamen querimoniis, vt suas partes summus Pontifex interponeret, non nolle se satis ostendisse. In Poloniam frequentibus nunciis afferebatur; cùm Græcæ sectæ homines pedes summi Pontificis pro more deosculari diu recusâssent, tandem tamen id vt facerent, adductos. summus Pontifex Antonium Posseuinum, qui vnà in Moscouiam cum illis iret, iis adiunxerat. Hic Moscis per regias ditiones itinere intercluso, ideoque per Germaniam Lubecam, vt inde Naruam traiicerent, se recipientibus, de Legatione sua per literas certiorem Regem fecit, ac si voluntate eius id sibi liceret, per Poloniam & Lituaniam iturum se ostendit. Rex non modò illi permisit; sed ipsius quoque Mosci Legatis idem se permittere respondit. Hi tamen, ne quid præter præscriptum Principis sui facerent, Lubecam se contulerunt, indeque eodem quo venerant itinere in Moscouiam ad Principem suum reuersi fuerunt. Iisdem temporibus nuncius mortis Christophori Transiluaniæ Principis Regis fratris allatus, cùm Regi ipsi non leuem dolorem attulit: tum Moscum, qui auocato Rege rebus Transilvanicis sui interim colligendi spacium sibi datum iri cogitaret, vt pacem atque eas ipsas conditiones, quas paulò antè ab eo propositas fuisse ostẽdimus, iterum reuocaret, maximè animauit. Ve-

rùm Transsiluanicis rebus ne à cura belli auocaretur, iam antè à Rege prouisum erat. Cogitans enim vltra incertitudinem rerum humanarum ætatem fratris prouectam: ipsum continuis articulorum doloribus confectum: antequam Varsauiam ad Comitia iret, autor fratri ac Prouincialibus fuerat, vt filium eius Sigismundum in omnes casus Principem designarēt. Quibus de rebus cùm Legati Alexander Kendius, & Vladislaus Somborius Varsauiam ad Regem venissent, ex eius autoritate, domum postea illis reuersis, communibus Ordinum studiis Sigismundus in Principem electus fuerat: tristibus læta Christophoro Principi fortuna temperante, interq; duo funera vxoris vnum, ac minoris natu filiæ alterum, Principatum Sigismundi filij interiiciente. Maximam in pacis spem omniū iam propè animi venerant. Nam nec propter quadringentorum illorum millium conditionem; si Moscus eam non accepisset, communibus Ordinum bellum finiri volentium studiis defuturus Rex fuerat; nec Moscus, qui vniuersam quasi Liuoniā pacis cupiditate dimiserat, illorum quæ exceperat, castrorum causa bellum accepturus existimabatur. Itaque inducias etiam ad certam diem, intra quam denuò Moscus responderet, Rex ei concesserat. Verùm intellectum mox fuit, iam tum Legatos, quomodo à propositis conditionibus discederent, cogitare. Vincentius erat, de quo antè mentionem fecimus, in finibus Moscouiticis, qui ad Smolensicam pertinent, ductor Kosakkorum. Hîc cùm transgressis fines Legatis sese adiunxisset, posteaq; eodem itinere Vilnam cum illis profectus, familiariùs inter eundum ad eos sese applicâsset, solicitare hominem, vt ad Principem suum transfugeret, cœperunt. Ille cōstanter primò pernegârat; cum vrgeretur, tandem Vilnæ ad magistratum rem detulit; ex eius sententia simulat transitionem: quæ quò gratior Principi eorum esset, nec sine precio operæ ad illum veniret, vt aliquas magni momenti literas, quas ad eum deferret, sibi committerent, postulat. Illi polliciti, vt priùs tamen aliquo argumento fidem eius exploratam haberēt, vt in vna priùs re conficiendâ operam suam sibi nauet; rogant; tempusq; quo profecturus Rex sit, quaque iter facturus, exploret. Re ad magistratum delata, quò magis fides ei haberetur, iter Regis ex fide descriptum datum illi fuit. quo à perfuga quasi pignore fidei accepto, literas ad Principem suum perferendas ei tradunt. In iis vt magno animo sit, eum hortantur. Nam & paucas omnino à Rege copias cogi: & quòd mortuo fratre Transsiluanicæ res præsentiā eius desideraturæ sint, maximè cum Turca iis imminere dicatur, minùs huic bello eum vacaturum. Per idem verò tempus, & quod

Vilnæ:

Vilnæ Rex subſtitit, Pleſcouiam, quam hoc bello petitum iri ſibi perſuaſerat, omnibus rebus Moſcus firmat. muros vetuſtate neglectos magnis operibus reficit: nouas ad priores munitiones adiicit: præſidia ex aliis arcibus omnibus detracta vnum hunc in locum cogit. Ab altera parte Pontus Gardianus Gallus, quem Sueciæ Rex collocata ei in matrimonium filia naturali militiæ prę fectum fecerat: extrema quædam Liuoniæ caſtella, quæ ad Oſiliam & maritimam Liuoniam pertinent, occupat. Iam ab initio cùm primùm in Poloniam Rex veniſſet, Sueciæ Rex per oratorem ſuum vehementer Regem ad bellum contra Moſcum hortatus, fœderis ac ſocietatis contra communem hoſtem mentionem intulerat. Miſerat tum iis de rebus ad eum Rex Ioannem Herbortum Caſtellanum Sanocenſem: propoſitæq; eæ vltro citroq; conditiones fuerant, vt Reualiam quoq; regi traderet: vtque quæ cis Naruam flumen eſſent, Poloniæ Regi cederent: quæ vltra Naruam Sueciæ finitima verſus Oceanum glacialem cõmunibus copiis occuparentur, ad Sueciæ Regem pertinerent. cumq; bellum interim differendum ſibi Rex non iudicaret: quo tempore Polotiam ibat, denuò Laurẽtium Goſlicium Vilnâ ad Sueciæ Regem miſerat: per quem in armis iam ſe eſſe ei oſtenderat, & vt ipſe à ſuis quoque finibus in Moſcouiam cum exercitu irruptionem faceret, eum hortatus, auxiliorum & belli communicandi rationes quaſdam propoſuerat: ac oſtẽdente tum Rege Sueciæ nolle ſe ſibi præſcribi, quas in partes copias ſuas mitteret, omniaq; occupantis fore: Goſlicius quem admodum iuſſus fuerat, Liuoniâ tamen vt abſtineret, poſtulârat: cuius cauſa & maximè bellum Rex ſuſcepiſſet, & quam optimo iure pertinere ad ſe ſciret: Regemq; ius in Liuonia Reipub. & ſuum negligere non poſſe prædixerat. Nunc cùm id accederet, vt Liuoniam ferè omnem per Legatos Moſcus ei detuliſſet, quo in ſtatu res eſſent, cùm Sueciæ Regem, tum militiæ prę fectum eius iterum per literas certiorem Rex fecit: vtq; Liuoniam nõ hoſtis, ſed ſuam opinione iam præcipientes, omnino ab ea ſibi temperarent, ac aliis potius in partibus, ſi ita eis videretur, bellum cum hoſte adminiſtrarent, poſtulauit. Vilnâ tormentis ac inſtrumento militari omni Poſtauam præmiſſo, ipſe Diſnam profectus fuit. Vbi de exercitu hoſtili ad Smolenſcam coacto, eiuſque in Mohilouienſem, & Sclouenſem agrum incurſione cognouit. Erant in hibernis eorum locorum aliquot equitum turmæ. ex quibus cum Chriſtophori Radiuili, & Martini Kaſanouij turmæ, diuerſis locis in palantes incidiſſent, ſecundisq; aliquot prælijs cum copiis iis conflixiſſent, non diu in noſtro commoratæ, mox intra ſuos fines ſe re-

ceperunt. Rex tamen nuntio hoc de incursionibus hostis allato, continuò Christophoro Radiuilo, qui tum Disnæ vnà erat, ad eas quas antea habebat, turmas equitum, alias Polonorum nonnullas, quæ iis in locis ad Borysthenem in hibernis erant, peditatusq; ac leuium tormentorum, quæ nauibus Vitepsciam præmitteret, certum numerum attribuit. Ei mandat, vt rectà contra hostem tendat: dataque facultate prælium committat. si hostis iam recesserit, capto per Velisium medio inter Bialam & Toropeciam itinere, ab ea quoq; parte metum hosti ostendat. Eodem tempore Ioannem Thomam Droiouium Præfectum Premislien. ad Turcarum Imperatorem misit. Causæ Legationis hæ erant: vt quia fato Christianitatis sicut reliqua Vngaria, ita Transsiluania quoque stipendiaria Turcæ facta esset, vereretur que Rex ne mortuo fratre Christophoro noui Principis imperium grauioribus conditionibus Turca premeret: postularet, vt quibus priores Principes legibus principatum eum tenuissent, iisdem huic quoq; eum permitteret: nec si quid contra ea fieret, Regem patriæ suisq; deesse posse ostenderet. Præterea verò vt de Ianculæ Valachię Palatini iniuriis, quas frequentes is Regiarum ditionum hominibus afferebat, quereretur: vtq; illo amoto Petrus prior Palatinus in pristinum dignitatis locum restitueretur, peteret: Regemque nec Ianculæ vicinitatem æquo animo ferre, nec suorum iniurias, vti nec deberet, neglecturum profiteretur. Prius Legationis caput mox obtentum: alterum in aliud tempus dilatum fuit. Sub idem autem tempus in Tartaris quoq; tumultuatum fuit. Deuletes Chiereius, qui nouissimè apud Tartaros imperitàrat, plures liberos reliquerat. succesferat huic in Imperio, qui nunc rerum apud illos potitur, Mahometes Chiereius: qui cùm præter alios fratrem haberet ætate proximum Adleum Chiereium magni & ipsum animi & apud populares virtutis opinione, interficere eum non ausus: cùm aliàs instituto Turcico apud Tartaros etiam plerunq; eius, qui in principatu succedit, securitatis causa cæteri principum liberi è medio tollantur: quò minùs tamen cupiditati eius loci relinqueret, Galgam creârat. Is summus militiæ præfectus est, eaq; autoritate, vt & viuo Principe proximam secundùm eum potestatem obtineat: & mortuo in Imperio succedat. Adleo à Persis capto, ac interfecto, eadem ratione Halium Chiereium alterum ab eo fratrem magistratu eo tradito, successionis spe sibi deuinxerat. Verùm confirmatus postea ætate filij Saditi, amoreq; paterno impulsus, deiecto fratre, filium eius in locum suffecerat: veritusque ne iniuria hac irritatus cum altero minore fratre Salomete Chiereio contra se cõspiraret:

ad

ad parricidij crudelitatem, quam antè seu metu seu miseratione retentus intermiserat, redierat: priusq; quàm illi moliri quid contra se possent, interficere eos conatus fuerat. Hoc periculi metu profugere illi coacti, cùm diu exagitati in finibus oberrarent, à Kosakkis excepti, adq; Michaelem Visnouecium Præfectum Cirkassiensem adducti fuerunt: à quo certior de iis Rex factus, vt in suum reditum retinerentur, iussit. Ipse instrumento belli grauiore primò per Disnam in Dunam, inde vlterius per Dryssam flumen, nauigatione, quemadmodum ostendimus, iam antè explorata nauibus præmisso: Disnæq; parte aliqua exercitus recensita Polotiam venit. Ibi dum aliis copiis recensendis operam dat, Christophorus Derssekus, qui petẽtibus Legatis Moscouiticis, à Rege ad Moscum missus fuerat, cum literis ab eo redit. Longè alio eæ argumento, quàm superiores fuissent, scriptæ erant. quæ ab initio acta essent, multa & longa oratione repetita inuidiosè omnia interpretabatur: quæ per Legatos antè Regi obtulerat, irrita rursum faciebat: maximè quòd Neuelensibus conditionibus stare Rex noluisset: quòd vt Sebesium demoliretur, belliciq́ue sumtus nomine pecuniam ab se flagitâsset, exagitabat. quòd non in eodem statu rem esse, quo Neuelæ fuerat, ac interim in oppugnanda Sauolocia maiores sumtus se fecisse Rex diceret, cuius coactu, aut rogatu Sauolociam cepisset, interrogabat. potuisse eum supersedere labore hoc, non sua volũtate factum, vt eam occuparet: Pecuniam verò quòd flagitaret, scire eum, nolle se tributarium eius esse: impensas autem belli imputare, aut earum nomine pecuniam postulare, inauditum inter Principes esse. Sebesium se puero, dum Sigismundus Rex rerum in Polonia & Lituania potiretur, conditum, eiusq; perpetuò postea, etiam cùm Polotiam in potestate Reges Poloniæ haberent, in possessione se fuisse: præterea vt maximè ille Sebesium, Rex Dryssam deleret: tamen cùm visum esset, Dryssam iterum Regem restauraturum: deniq; semper aliquid reperturum, quod nouum à se postularet. Nobilitatis Nuncios ad colloquium cum Legatis adhibitos criminabatur: idq; in inuidiam suam factum ferebat. Indignabatur & Oratores nullos à Rege ad se mitti: Itaque se quoq; nec post quinquagesimũ aut quadragesimum annum Oratores vllos missurum confirmabat. Multa de Liuonico iure suo aspergebat. In Regem autem ipsum acerbissimè inuehebatur, modò quòd non Regio genere natus esset: modò crudelitatem in victos, adipis detracti argumento, de quo suprà dictum est, vsus: modò in eosdem indulgentiam, qua ad transitionem eos inuitaret, tum quòd globis candentibus inusitata ratione Sokolam incen-

disset,fraudem ac dolos ei exprobrando. Rex literis hisce acceptis, ostendit Legatis etsi iure Gentium hostium loco habere eos posset,qui pacis petitione simulata, speculandi, circumueniendiq; sui causa ad se venissent: nolle se tamen ob eorum perfidiam à perpetua mansuetudine atque lenitate sua recedere:itaque ipsi ad suum Principem reuerterêtur:literis eius per suum hominem se responsurum. Proficiscitur cum his Antonius Possevinus:quem à Summo Pontifice ad Moscum missum suprà demonstrauimus. Ei præfectos,qui Velisij capti fuerant,Rex condonauit. Sauolociam inde,siluis vt in pacato non magna molestia superatis, pontibusq; & latioribus viis iam ante iussu Regio Sauolocensium opera munitis, peruenit. Hic etsi omnium ferè aliorum opinione Plescouiam sine vlla dubitatione hac expeditione eundum tanquam præiudicatum iam videbatur, quò rectiùs tamen in re præsenti omnia statuerentur,ad consilium de eo Rex retulit. Valuit plurimùm apud omnes ferè cùm vetus persuasio, tum ipsa rerum gerendarum series, belliq; suscepti ratio, quòd ea vrbe in potestatem redacta, Liuoniam simul vniuersam, quæ tum vnica belli causa erat, ei accessuram inter omnes conueniret. Rex tamen, ac pauci cum eo an non magnam Nouogardiam rectiùs iretur, dubitabant: cuius etiam Nobilitatis motus aliqui contra Moscum audiebantur.sed periculi plena res videbatur,relinquere à tergo vrbem amplissimam, in quam omnes quasi hostiles copiæ conueniissent: quæ magnam & bene ad Nouogardiam gesta re ad reliqua perficienda moram: & si non tam bello,quàm tempestatibus, contagio, aliisue incommodis in hostico offensum esset, grauem recipientibus se metum allatura esset. Derpatum vnus Veierus eundum censebat,cùm eadem ratione: quòd præsidij eius magna parte ad Plescouiæ defensionem deducta, facilior expugnatio eius futura videretur: tum quòd per eam ipsam ad reliquam Liuoniam vniuersam, quæ vna bello eo petebatut,aditus futurus esset. Vicit plurium consensus, rerumque ipsarum continuus quasi ordo, qui primò Plescouiam obiiciebat, eò vt iretur. Etsi enim per Louatum flumen, quod à Lukis Nouogardiam tendens magna ex parte in nostra potestate erat,regressus exercitui dari videretur: quòd tamen naues omnes subtractæ ab hostibus essent, nec aliarum fabricandarum tam exiguo temporis spatio in prouincia noua & dubia facultas data esset:flumen præterea Louatus non per omne anni tempus nauigabile esset: hac quoq; re non multum iuuari posse exercitus videbatur. De castellis quæ à lateribus imminebant, diu Rex dubitabat, tentandâne oppugnatio eorum sibi esset, priusquam Plescouiam iret,

iret, an in aliud tempus differenda. Ex iis Krasnohorodam, cuius oppugnationem Sigismundi Augusti exercitus frustrà olim tentauerat, & alterum Veliam Moscus, quòd teneri ea posse diffideret, tormentis priùs apparatuq; omni deportato, sub idem tempus ipse deleuit. Reliqua erant Sebesium, Opocka, Ostrova. Sebesium etsi ad læuam Dunam versus à tergo relinquebatur, nauigationemq; fluminis infestam reddere posse videretur: tamen quòd per siluas, locaq; magna ex parte inuia, ac difficilia, iter illac esset, præstare visum fuit, vel in aliud tempus eam differre: vel si pax interim coiret, aliam quandam munitionem ei opponere, quàm nunc maiorum rerum gerendarum tempus, siluis, viarumq; difficultatibus superandis, ac ipsa tandem oppugnatione eximere. Opocka non ita viæ imminere videbatur, vt non commodè declinari posset: præterea flumen Velika supra Opockam nondum eius altitudinis erat, vt tormenta apparatusq; bellicus demitti per eum possent: quam commoditatem vel maximè quidam spectabant, ac vt nauigabile esset, Plescouiensi tamen oppugnationi mora vlla minimè interponenda videbatur. Accedebat huc, quòd ex propinquis præsidiis Sauolociensi & Voronecensi facilè excursiones eius prohiberi posse existimabantur. Interim opportunè accidit, vt sub idem tempus Kosakki Krasnohorodam à Mosco desertam, subitario opere communirent, quò prędis ex hostico agendis sedem in ea collocarent. Mittit eò Rex mox copias nonnullas cum leuioribus tormentis aliquot, locumq; militaribus corbibus dispositis diligentiùs communiri, Sebesiensęq; & Opocense præsidia distineri inde iubet. Itaq; Krasnohoroda, Sauolocia & Voronecia occupatis, è quibus non difficulter Sebesienses, & Opocenses contineri posse videretur, illis omissis, Ostrouia sola quæ in ipsam viam Plescouien. incurreret, relinquebatur. Ad Christophorum Radiuilum, quem contra hostis ad Borystenem excursiones missum suprà ostendimus, sub idem tempus Philonem Kmitam etiam, ac Lituanicos Tartaros à Vitoldo quondam Duce agris in Lituania donatos, Michaele Haraburda illis Præfecto se coniungere, hostemq; ancipiti metu distinere, mutuisq; populationibus priores excursiones eius vlcisci iubet. literasq; ea de re ad Radiuilum dat. Priusquam Sauolocia Rex moueret, tabellariũ cum literis ad Moscum mittit. iis etsi nec illius criminationes quicquam de dignitate sua detrahere posse statueret: & armatum hosti maledicere infra animi sui magnitudinem iudicaret: ne tamen ille è silentio Regis, more suo maiores sibi spiritus sumeret, ad priores eius respõdet. Quæ acta ante id in inuidiam à Mosco vocabantur, vt quæq; gesta sint,

ostendit: conditionibus Neuelensibus cur stare non potuerit, demonstrat: nihil per iniuriã, aut præter morem aliorum Principum Christianorum ab illo se postulâsse docet: vt Sauolociá oppugnaret, nullius precibus adductum se respondet. sed id vt faceret, pertinacia & iniuriis eius se coactum: quæ nec se quiescere, donec armis ius suum consequatur, patiantur: nec ipsum nisi armorum metu admoto animum ad æquitatem aduertere. Quantum in se fuerit, se fecisse, vt per Oratores eius aliquoties testificatus ei sit, quò diutiùs causam duceret, quoq; ad maiores impensas tergiuersatione sua se prouocaret, eò grauiores postea conditiones se ei ferre necesse habiturum. Sumtus in bellum factos & aliorum Principum Christianorum more ac exemplo se repetiisse: & nihil æquitati conuenientius esse, quàm vt à quo iniuria profecta fuerit, ab eodem omnis iniuriæ causa præstetur. quod quoniam illi graue videretur, sciret posthac non de Liuonia, aut belli eius sumtibus, sed summa rerum se dimicaturum. Quòd Sebesium puero se conditum diceret, qua maximè ratione ius suum ostendere se confideret, ea malam fidem eius maximè detegi. Nam cùm Regia Polotiensis ditio ad Dunam flumen semper pertinuerit, intraq; eam nuper Sebesium excitatum fuerit, satis argumenti esse in alieno iniustè ædificatum fuisse. An autem ad priores conditiones, nouas subinde Rex adiecturus fuerit, si priùs iis conditionibus, quas Rex tulisset, assentiendo periclitatus fuisset, tum certi aliquid asseuerare eum potuisse. Nuncios Nobilitatis ex ipsius vtilitate ad colloquium cum Legatis eius adhibitos fuisse, quò quę conuenissent, maiorem firmitudinem haberent. Quòd Oratores ad eum non mitteret, non esse, quod se accusaret: neque enim legem vllam de mittendis Oratoribus cuiquam perlatam, præterquàm vel vsus, vel voluntas cuiusq; vnicuiq; imponeret: omninoq; iudicij potiùs quàm necessitatis rem esse. Quòd facturum se negaret, vt nec ipse post quadragesimum annum vllos ad se Oratores mitteret, facilè ei credi: magnam hanc bono etiam viro ne dum Tyranno viuendi vsuram esse: non missurum igitur post quinquagesimum aut quadragesimum annum; at missurum fortasis citiùs: Regem quidem nihil hac in re temerè sibi præscripturum. Docet & de Liuonico iure. Ad conuitia eius respondet, neq; se eum esse qui contumeliam vllam accipere possit: nec in Moscum, cuius turpitudo & crudelitas omnibus nota sint, rectè hanc alios insectandi personam conuenire. Regem se non tam molestè ferre non natum esse, quàm gaudere, quòd virtute sua ad regnum peruenerit: quòd ea ratione ad honorem hunc euocatus sit, qua summus Pontifex à

Cardi-

Cardinalibus, Imperator qui principem inter Christianos Principes dignitatem obtinet, ab Electoribus Germaniæ: qua multi alij Reges ac Principes omnibus tēporibus à sui quisq; regni Ordinibus. Interim præclarum sibi ducere priuato loco, nobilibus Maioribus ortum, qui rebus Christianis egregiam sæpè operam nauârint, ampliſsimos honores gesserint, prouincias administrârint, magnaq; virtutis & pietatis laude floruerint, cùm maiores sui Reges non fuerint, virtute tamen sua regnum se adeptum esse: cùm illum, nisi ita, vt esset, natus fuisset, mores eius quemuis potiùs alium quàm Principem facturi fuissent: minimeque illi inuidere, quòd non plurimorum de eo hominum iudicium, aut spectata virtus eius potiùs, quàm mulieris Glinscij Sigismundi quondam Regis proditoris filiæ vterus, Moscouiæ dominum impoſuisset. Crudelitatem in detrahendo è nonnullorum cadauerib. adipe primùm non à se profectam: deinde nihil in eo contra pietatis officium hominumq; Christianorum morem, qui vt viuis tanto rectiùs consulerent, ex medicorum disciplina, vel in minutisſimas partes mortuos dissecarent, admissum: ridiculam autem misericordiam esse ipsius, qui cùm in viuos omnia cruciatus exempla edat, mortuorum cura se affici præ se ferat. Eiusdem generis esse, quòd clementiam & lenitatem erga victos suam criminaretur. Non satis enim sibi constare, qui modò crudelem, modò nimis lenem quereretur: indignareturque, quòd non omnes, quos in præsidiis expugnatis Rex cœpisset, excruciatos interfeciſſet. Quòd Sokolam inusitata ratione flammis à se deletam vitio sibi verteret, in eo non tam fraudem aliquam illum arguere Regis, quàm detegere propriam inscitiam suam: quæ vt omnibus in rebus maxima esset, ita militaris rei multa præclara inuenta adhuc eum fugere. Respondet & aliis de rebus quàm copioſisſimè: quæ omnia accuratiùs hîc commemorare, præterquàm quòd epiſtola ipsa in manus hominum peruenit, non etiam noſtri inſtituti est. Sub finem epiſtolæ ad singulare certamen eum prouocat: eamq; Ruſsicè & Latinè scriptam ei transmittit, néue nimis sibi placeret, quæque aliorum de se hominum iudicia essent, cognosceret, libros de immanitate eius passim per Germaniam editos vnà ei mittit. Sauolociâ Voroneciam Rex progressus militarem disciplinam prioribus legibus partim emendatis, partim auctis accuratiùs eo loco sanxit: legesq; de ea scriptas primùm Senatoribus, deinde militi, Præfectis omnibus differendi de iis facultate permissa publicè proposuit. Quibus ab omnibus probatis Præfecti militares, vt Ducem exercitus crearet, eumq; magiſtratum, qui solennis apud Maiores in Repub. fuisset, restitueret,

flagitârunt. Rex quòd partito in plures imperio militari, superiori anno nec satis disciplinam castrensem obseruatam, se rebus vel minutissimis quibusq; fatigatum, aliaq; incommoda nonnulla extitisse ex eo meminisset, vocato priuatim ad se Samoscio, cuius vtilem operam superioribus expeditionibus, multis maximisq; reb. spectatam habebat, eum se magistratum hunc creaturum ostendebat. Samoscius magnitudinem eius, atq; onus demonstrando, seq; ab omnibus rebus, maximè autē muneris huius expectatione imparatum accessisse ostēdendo, primò vt alij potiùs id traderet, aut ne sibi saltem tantum oneris imponeret, petere, postea vehementiùs etiam deprecari cœpit: vbi nihil Rex remitteret, obtemperaturum se tandem Deo, & illi seu ad gloriam seu periculum se vocanti recepit. Priuatim cum Samoscio re communicata, idem publicè deinde facit: consilioq; conuocato, quid suæ sit sententiæ, declarat. Re ab omnibus probata, per Andream Sborouiū palatij Marschal cum, qua qui superiorib. temporibus imperio militari præfuissent, nominatim verò Ioannes Tarnouius maxima potestate fuissent, generalem exercitus Ducem perpetuum Samoscium creat. Hic quemadmodū antea fecerat, ita tum in publico quoq; præter oneris eius magnitudinem, quod per se grauissimum, maxima etiam cum inuidia coniunctum esset, non eo etiam apparatu instructum se veniſſe ostendebat: vt tantum munus sustinere posset, qui scriptis iis, quas Rex iussisset, copiis, eo animo profectus domo esset, vt quemadmodum superioribus expeditionibus fecisset, partem saltem aliquā belli susciperet: cui summa rerum administranda esset, oportuisse eum priùs omnium ad summam belli pertinentium rerum cogitationem suscepisse: omnia explorata, cognita, parata antè domo attulisse: ipsum inspexisse: legatos, ministrosque iam antè domi delegisse: quos etsi haberet, non haberet tamen plures, quàm qui copiis tantùm, quas ipse scripsisset, ducendis administrandisq; suppeterent. Tandem quemadmodum antea priuatim, ita tum publicè magistratum accepit. Constitutis rebus iis, exercitum vniuersum recensere Rex instituit. Præ cæteris longè ornatissimæ in lustratione hac Polonorum equitum turmæ comparebant. cùm longè plures ex amplissimis quibusq; familiis, quàm vlla alia superiorum expeditionum ad bellum hoc conuenissent. inter alios Samoscius ad priores copias suas, quas superiori æstate à se conductas, hieme in Samogitia contra hostiles in Liuoniam irruptiones mandato Regis collocârat, aliquot ornatissimorum equitum millia adiecerat. omnes hi ad Ducis exemplum vt superiori anno atrato habitu vsi fuerant, ita tum cæruleum sumpserant. Par his suo genere pedi-

peditatus erat: Vrouecianus prẽsertim ex sola Nobilitate scriptus. Nec multùm de proximi anni studiis & apparatu Lituani quoque remiserãt. Itineris ratione à Rege cum Samoscio cõstituta, à dextra Lituani iuerunt; iis aulicus miles, qui ad Gedanum fuerat, perque absentiam Ioannis Sborouij à Christophoro Niscicio regebatur, attributus erat. partem copiarum aliarum cum Stanislao Tarnouio clarissimæ familiæ, Senatoriique Ordinis viro, quæ locum castris deligerent, Ostrouiam versus Samoscius præmisit. cum eodem Veierum & Vrouecium ire iussit. Tarnouius, quẽadmodum iussus erat, castrum præteruectus in Plescouiensi via, qua præsidia in castrum ventura, nunciique exituri expectabantur, consedit: quæque ad oppugnationem pertinebant administrare cœpit. Interim Samoscius aduenit; castraque ab inferiori parte ad Velikam flumen ponit. biduò pòst Rex ipse consecutus fuit. Sita Ostrouia est in insula Velikæ fluminis, quodq; nullos à terra aditus habeat, inde nomẽ id, quod insulam Slauica lingua significat, accepit. Muros ex lapide satis firmos: propugnacula item complura habet: vnum præcipuè in septentrionali castri angulo, à qua eadem parte porta atque aditus in castrum est, insignis magnitudinis, adq; nostræ ætatis propugnaculorum formam diligenter dimensum, eo positu, vt duo castri latera, vnum quod ad Septẽtrionem, alterum quod ad Orientem spectat, defendat. Cùm de oppugnatione cum Samoscio Rex deliberaret, animaduertit, Occidentale castri latus, ita modico flexu lunatum; vt nulli recta linea secundùm id latus tormentorum ictus dirigi possent, atque ita nihil ferè ab ea parte à tormentis periculi militi metuendum videretur. Itaque duo propugnacula altera, quæ in meridiem conuersa erant, tormentis verberare instituit; quòd iis à defensoribus nudatis, Occidentali parte iam antè, vt ostensum est, innoxia, sine periculo ad oppugnationem iturus miles videretur. Vngaris orientalis anguli propugnaculum, Polonis Occidentale attribuitur; perfectisque biduo munitionibus, & tormentis intra eas constitutis, ex vtrisque muri quati cœpti fuerunt. Ab Vngaris propugnaculo, quod oppugnabant, inde proximo muro continuis tormentorum ictibus verberato, ruinis quibusdam, quæ tamẽ præcipitem aditum in castrum præberent, patefactus ab iis murus fuit. Poloni, curante apud eos tormenta Veiero, in fundamenta propugnaculi, & inferiores fornices tormenta conuerterant. cùm quòd ab inferiori parte facilior in arcem aditus futurus videretur: tum ne superiore turris parte à se occupata, quod facere destinauerat, vt per feneſtras eius sclopetis inde rem gererent, exque interiore castri parte hostem pro-

pellerent, puluere fundamentis subiecto circumueniri ab hoste possent. Vngari per ruinas, quibus ab eorum munitionib. murus apertus erat, irrumpere mox conabãtur. Represso impetu illorum à Samoscio, qui militem, quò ad maiores res integrior accederet, sine causa vulnerari nolebat, cùm rursum ab vtrisque munitionibus summa vi tormenta contra muros disploderentur, magisque murus ruinis aperiretur, hostes eodem die deditionem fecerunt. Iam nox appetebat. itaque cùm prę sidiis adiunctis vlterius deduci non possent, atq; interim separatum in locum è castro traduceren tur, plebs rusticana Lucensis cædis memoriâ perculsa, subitò magna voce vltrò in verba Regis se adigit. quo clamore aliquoties repetito, cum vim illis adferri Samoscius ratus accurrisset; narrabãt iuratos se Regi, fidosq; posthac fore; eoq; clamorem tam altum sustulisse, quò vel ab ipsis Moscis exaudirentur. Cæteri, in iisq; Nascokinus præsidij Præfectus, eius, quem Legatione ad Regem fun ctum, posteaq; captum suprà ostendimus, propinquus, dimissi fue runt. Rex antecursoribus prę missis Plescouiam mox ipse progressus fuit. In primo agmine Balthazar Andreæ fratris Regis filius cum Vngaricis, Palatinus Braslauiensis cum Polonicis aliquot co piis incedebant. Hi vbi ad Cerechã flumen, quod ab Oriente in Ve likam influit, venerũt, ex Vngaris quidam flumẽ trãsgressi in tres partes copias suas distribuerunt. Prima ex iis rectà Plescouiã contẽdit: duæ reliquę diuersis locis in insidiis cõsederunt. Ex iis primi cum hostium excubiis cõgressi, mox pedem referre cœperunt: hostes quod erat, insidias veriti, recedentes tamẽ secuti, postquam secundi ex insidiis cõsurrexissent, nihil ampliùs veriti, quòd numero vtroq; superarent, effuseq; insecuti, ad tertios protracti fuerũt: à quib. reliqui in fugam cõiecti: tres Boiarici generis capti, ac in ca stra adducti fuerũt. ex quibus, quantum in vrbe virium esset, quid præsidij animiq; hostes haberent, cognitum fuit. Simili euentu Sigism. Rosnius, qui cum veteranorum Polonorum copiis, quas Lituanis adiunctas suprà ostẽdimus, missus fuerat, ac drinde Germani aliquot equites, inter quos RHEDERVS Silesius voluntarius erat, excursione ad vrbem facta, captiuos aliquos adduxerunt. Samoscius ipse primùm Cerecha flumine, inde Plescouia amne trãsito, situs cognoscendi causa vrbẽ circumuectus fuit. accidit hîc, vt cum Vrouecio vno assumto, aliisq; subsequi se iussis, quò accuratiùs situm vrbis è propinquiori loco cognosceret, sub ipsos quasi muros contra portam quandam succesisset, conspicati eum hostes, alam equitum cõtra eum emitterẽt: eaq; cùm intra teli iactum ad eum accesisset, Samoscius q; etsi periculum videret, non tamen se com-

se commoueret, illa etiam insidias vereretur, iustum temporis spacium ex aduerso neutris se commouentibus constiterunt. Interim qui tardârant accurrêtes, impetu in hostes facto, in vrbem eos reiecerunt. Rex vbi propiùs ad vrbem accessisset, cognoscendi loci causa ipse quoq; cum Samoscio eam circumiit. Ciuitatis Plescouiensis in annalibus Plescouiensibus, qui in Polotiensi Bibliotheca inter alios reperti, in manus nostras peruenerunt, circa annum ab Orbe cõdito VI. M. CCCCXII. antiquissima mẽtio est; quo Thoriũ filium Rurici Principis Russiæ Olgam ex ciuitate ea in matrimonium accepisse, ex qua Suentoslaus filius natus ei sit, memorant. Inde varia cum vicinis Gentibus bella ei intercessisse narrantur: maximè tamen Ikolos populos, quorum ab eo tempore cum imperio nomen quoque interiisse videtur, fœdere cum Nouogardiensibus inito debellasse: cum Sudetibus, qui ea quondam loca tenuerunt, in quibus Derpatum nunc est, & cum Germanis Liuonienſibus frequentibus præliis contenderunt; cùm vel à suis finibus eos prohiberent, vel intra eorum fines bellum gererent. A Germanis capta etiam vrbs circa annum VI. M. DCC.L. traditur. Ab Alexandro autem filio Iaroslai ex stirpe Monomachi haud multò pòst in libertatem rursum vindicata. qui profectus à Batti Principe Tartarorum, auxiliisque Tartaricis adiutus cùm prælio Liuonienses superâsset, ex pacto deinde vrbem recepit. continentia tamen deinceps quoque bella cum iisdem ciuitati fuerunt. Illud satis apparet, eam & opibus plurimùm olim valuisse, & priusquàm à patre huius Basilio in seruitutem redigeretur, non modò propriis legibus magistratibusque vsam, sed quod eo in loco magis fortasis mirandum fuerit, egregiè etiam iis temperatam fuisse. cùm primis Posadniki, quod si verbum verbo interpreteris, assessores significat, ex quibus Senatus constitutus fuerit, numerantur: in grauiorum rerum deliberationibus, Legationibus audiendis, dimittendisq; : fœderibus sanciendis: eligendis Principibus: pace denique ac bello suscipiendo: legibus ferendis, populi summa autoritas erat. qui in Comitiis, Viecis ab iis dictis, quæ ad omnes pertinerent, vniuersus iubebat: Secundùm Posadnikos Nobilitas erat honore iis proxima: tum verò diuersarum societatum mercatorum, quorum & magnam multitudinem eo in loco fuisse, eorumque commerciis maximè ciuitatem creuisse apparet, Præfecti: qui magistratus etiam ius ac autoritatem habuerunt. Ditionem possederunt amplissimam; ad eamque cùm Magni Luki, & Isborkum, tum quicquid intra eas est, pertinebat. Prouincias hasce per Legatos Palatinos ab ipsis dictos regebant. His omnibus

magistratibus finita cum potestate Princeps præerat. Eum seu ad vitandas factiones domesticas, seu quòd externo Regnum occupare volenti, faciliùs restituros se existimarent, modò à Russiæ, modò à Lituaniæ magnis Ducibus certis conditionibus, ac vt secundùm leges suas ius sibi dicerent, petebant. A Lituanis Dummunthum, Timotheum nimirum, postquàm Christianus factus esset, appellatum circa annum VI. M. D CC. LXXIIII. ac postea filium eius Dauidem accepisse memorantur: posterioribus etiam temporibus ab Olgerdo filium eius, qui sacris Christianorum initiari voluerit, Andreasque dictus sit. quosdam præter leges sibi imperantes ipsi remouebant. Tandem cum Russiæ magnis Ducibus conuenerunt, vt certis deinceps legibus eorum maiestatem colerent, Principesque non nisi ab illis, qui tamen secundùm patrias leges ciuitati imperarent, quique nominatim à ciuitate petiti essent, acciperent. A Basilij cæci filio Ioanne, primùm Basilius Suiscius Legatus, deinde Basilius filius Plescouiensibus & Nouogardiensibus coniunctim Princeps datus fuerat. Etenim sub idem tempus Nouogardienses subiugârat, Plescouiensium auxiliis adiutus: quæ illi partim ex fœdere, de quo dictum est, partim æmulatione Nouogardiensium miserant. cùm paulò antè à Liuonien sibus bello petiti, à Nouogardiensibus spreti atque destituti, ab Ioanne adiuti fuissent. Atque in eo quidem statu ad annum VII. M. XVIII. ciuitas permansit. quo à Basilio Ioannis filio, eius qui nunc rerum potitur, patre libertate spoliata fuit. Imposuerat eis Principem Basilius Ioannem Michaelis filium Repkam, quem Naidenũ postea appellârunt; vt qui non petitus, sed vltrò quodammodo obtrusus eis esset. Contra hunc cùm Nouogardiæ fortè Basilius esset, misit ad eum ciuitas Legatos, qui querelas quasdam ad eum deferrent. Cùm verò & Ioannes Nouogardiam ad Basilium accessisset, ipsius hortatu maiorem Senatorum partem, quò præsentibus iis controuersias eorum minueret, euocat: in vincula deinde omnes coniicit: Plescouiensibus denunciat, vt Consilium omne abrogent: campanum insignis magnitudinis, quâ ad Comitia obeunda Ordines conuocabantur, ad se mittant: eaque vt facturos sciat, alios plures ex omnium Ordinum hominibus obsides sibi dent. Plescouienses partim amore suorum inducti, partim iis rebus præsenti periculo defuncturos se existimantes imperata faciunt: Obsides complures alios ad eum mittunt. Quibus acceptis, Plescouiam ipse Dux die Mensis Ianuarij vicesimo quarto Oximę sacro venit, cui in memoriam rei bene gestæ templum deinde ibi consecrauit: primoque in ædem Saluatoris, inde Trinitatis, in cuius

ius tutelam nominatim ciuitas se tradiderat, descendens, Vasiani Episcopi Columnensis, qui eò cum illo venerat, captamque tum vrbem pronuntiabat, oratione confirmatus, vrbem diripit: Senatum omnem, magnamq; Nobilitatis partem in vincula coniicit: nouisq; coloniis immissis in Moscouiam secum abducit; vt non pauci tũ essent è Nobilitate, qui ne patriâ mouerẽtur: religioni ac societati alicui religiosorum fratrum se manciparent. Ab eo verò tẽpore in durissima seruitute ciuitas permansit. Vrbs in longitudinẽ porrecta, qua ad Occidẽtem spectat angustior, à Meridie Velika flumine alluitur. qui eo loco nõ modò nomine, sed tot aliis fluminibus receptis, re ipsa magnus, quinq; infra eum passuũ millibus in Pelbam lacum influit: à Septentrione Plescouiam amnem habet, qui non magno à Nouogardia interuallo ortus, vrbem cui nomen dat mediam secans, in Velikã illabitur. Ipsa in tres partes diuiditur, quæ singulæ, diuersis interiectis muris inter se separantur. alteram, quæ Occidẽtem spectat Sapskouam, tamquam vltra Plescouianam appellant: tertia & media inter has arx est, quę & ipsa in tres partes diuiditur: exteriorem, quæ ad meridiem, atq; flumen Velikam pertinet Krsemnoviam: alteram Domantovam: tertiam mediam dictam, non ad arcem, sed ad vrbem ipsam, cuius quasi vmbilicum tenet, appellatione relata. Septentrionale latus omnium longissimũ ad octo millia passuum in longitudinẽ, muro omni ex lapide facto protenditur. Ad eum Moscus Polotia Lukisq; captis, alium ab interiori parte terra inter binos trabum ordines, quib. ea contineretur, latissima interiecta, adiecerat. Propugnacula ab omnib. partib. ex eodem lapidis genere firmissima habet. Cumq; veteris operis propugnacula non satis æqualia inter se essent, indeq; fieret, quominùs directis ex vno versus alterum tormentorum ictibus mutuò se protegerent, ex angulis eorum parietibus nouis proiectis, iisdemq; altissimo cespite vestitis, fenestrisq; per eas dispositis, vt pari inter se spacio prominerent, effecerat: ad eadem verò propugnacula, quòd partim angustiora, partim infirmiora viderentur, quàm vt maxima tormenta, eorumq; vim, cùm disploderẽtur, continere possent; turres alias itidem ligneas ex firmissimis trabibus magno itidem opere factas opportunis locis ab interiori parte interiecerat, magnaque maiorum tormentorum vi compleuerat. Loci facies ab omnib. partibus amœnissima est, cùm duorum fluuiorum confluxu, & quà patentibus campis, quà crebris collibus leniter assurgentibus, iisdemq; frequenti iunipero vestitis, quæ à Voronecia vsq; non secus ac si magna industria consita esset, huc excurrens, hortorum speciem loco circumdat: tum

maximè monasteriorum vicinorũ frequẽtia, quæ vltra quadraginta ex lapide omnia elegãtissimè exstructa, passim per vicinũ agrũ cõstituta sunt. Celeberrimũ ex iis Suatohorẽse est, cùm religione, à qua sanctum montẽ locum eum appellant, tum loci munitione. In rupe enim durissima trib. circiter à Plescouia passuum millibus situm, firmissima præterea turri, mœnibusq; castelli modum munitum est. Moscus cùm, quẽadmodum antè ostensum est. Lukis captis ad Plescouiam moturum Regem minimè dubitandum sibi iudicaret, omnib. rebus, quæ ad sustinendam obsessionẽ pertinerẽt, diligentissimè eam instruxerat; magnaq; copia omnia cõportari iusserat. Cuius rei vltra ea, quæ antiquitus ad defensionem vrbis cõparata erant, hoc loco eò maiorem facultatem habet, quòd in eũ locum per Naruam omnem è Germania aliisq; Occidentalibus regionibus bellicum apparatum cõuenire necesse est. Itaq; tantus omnium rerum ad bellum pertinẽtium apparatus in vrbe erat, vt superiori anno Moscus nec illi loco satis fidens maiorum tormentorum partem aliquam in vlteriorem Moscouiam deportare institueret. quæ cùm grauitate sua tardiùs promouerentur, Ilmeno lacu non procul à magna Nouogardia ea obruit. Præerat arci Basilius, & fratris eius Petri ad Vlam flumen à Nicolao Radiuilo sub Sigismundo Augusto cæsi filius Ioannes Suiscij, è Susdalienſiũ Ducum familia oriundi. Andreas Choroscinus, & Plesceiouus. quorũ Ioannes consilio, Choroscinus corporis ac animi robore magnam apud Moscum autoritatem habebãt; indeq; etsi ætate Basilius Ioannem antecederet, summam tamen rerum omnium huic cõmiserat. Equitum in vrbe vltra septem millia: peditum cum iis, qui ex oppidanis militares operas inter milites obibant, ad quinquaginta millia fuisse constat: Vrbanæ multitudinis totidem. Inter peditatus ductores Kosetscius cum animi magnitudine, tum procera corporis statura Duci gratissimus, autoritatis ac virtutis præcipuã ferè opinionem habebat. Kosakki Nicolao Duce in regia ditione Circassij nato, sed qui diu Mosco operam nauârat, hoc consilio aliquot eò venerant; vt ex instituto militiæ suæ per agros palantibus excipiendis, prædisq; agendis insidias ponerent. Ad id enim militiæ genus vsu assuefacti, nullis armorũ vix contra cœli iniurias vestium indumentis tecti acinace & hastili vno, plerique tamen etiam scloppetis rem gerentes, ad singulos circumsistendos, opprimendosque: itinera, loca, res hostiles explorandas: flumina cymbis ac trabibus trananda: densissimas siluas, ac inuia quęque penetranda cum leuitate armorum, sitis, famis, ac laborum tolerantia, tum vsu atque exercitatione plurimùm valent; cæterisque ferè omni-

omnibus præstant. verùm eos Suiscius conuiuio in vrbem acceptos intra mœnia retinuerat. Rex rebus iis cognitis, munitionibusq; vrbis perspectis, facilè intellexit, non sine ratione ab initio iam plerisque eò potissimùm eundum contendentibus, assensum se non fuisse, longeque minora quàm præsens ipse cognosceret, de statu vrbis atque munitionibus sibi renunciata fuisse: se nec à peditatu, quem, si summa vi vrbem oppugnare vellet, triplo maiorem adducendum sibi fuisse intelligebat; nec à puluere tormentario ad oppugnandam vrbem satis instructum accessisse videbat. Qui enim Susæ depositus fuerat, negligêtiùs igni ab iis, qui in præsidio erant, habito, conflagrârat: alterius autè vt præcepta iam opinione pacis nec ab initio satis magnam copiam Quæstores parârant: accedenteque insigni subuectionum difficultate, qua à flumine relinquebantur, vix eum ipsum, quem paratum habebât, aduehere potuerant. Itaque varia animo agitanti præstare aliquâdo videbatur, si Plescouia relicta, vel magnam Nouogardiam rectâ contenderet, quam nonnulli minùs munitam putabant: vel ad vicina castella Porchouam & Vdouam se cõuerteret; iisq; in potestatem redactis, obsidione ex iis vrbem premeret. quorum illud inter Nouogardiam & Plescouiam situm magnam ad intercludendam à subsidiis & commeatu Plescouiam facultatem habere putabatur: hoc Iuanogrodensi arci, quæ portum Naruensem efficit, imminebat; Priori consilio cùm eæ, quæ antè demonstratæ sunt, rationes, & à Plescouia metus, tum ipsius Nouogardiensis vrbis fama, quam & ipsam non exiguas ad resistendum vires habituram constabat, itineris deniq; longinquitas, præcipitante iam æstate, ac tempestatum expectatio locum non relinquebant. Alteram obsidionis rationem, ac viciniorum castellorum oppugnationem, præterquàm quòd indignam susceptæ expeditionis famâ futurâ putaret, hosti etiam animos additurâ iudicabat. Itaq; cùm animi magnitudine, ac virtute militis, qua pleraque alia consecutus esset, eas quoque difficultates superare se posse non desperaret, de loco castris capiendo dispicere cœpit. Constituerat ab initio à Nouogardiensi via, qua Plescouia fluuius in vrbem, inde infra eam in Velikam illabitur, quòd ad excludenda ab vrbe subsidia, subuectionesque arcendas cùm primis opportunum videbatur, castra facere. sed id vt dimitteret consilium, longitudo lateris eius, quod quemadmodum ostensum est, ad octo millia passuum patet, latissimique ab ea parte ac patentes circum circa campi faciebant. In quibus cùm subsidia equitum nulla tutò collocari posse viderentur, nec verò propter continuas hostilium tormentorum eiaculationes pro-

piùs castra admoueri; verebatur ne peditatus, qui in opere ac munitionib. futurus esset, si nullum illi è propinquo ab equitatu subsidium ferri posset, in tanta equitatus ac peditatus hostilis tot locis simul erumpentis multitudine, maximè si ancipiti prælio subsidiis à Nouogardia missis, & eruptione ex vrbe facta pugnandum ei foret, vndique circumueniretur. Ostendebat Samoscius, qui vt nihilominùs in sententia permaneret, Regem hortabatur, circa flumen Plescouiam sinus nonnullos sibi videri, in quibus iustæ equitum copiæ sub tentoriis collocari possent; quæ in tempore deinde contra excursiones hostium auxilium nostris ferrent: hac ratione castris eo loco quàm latissimè Nouogardiam versus explicatis, ab omni subsidio & commeatu, sine frequentibus excubiis, quibus si ab altera parte castra ponerentur, continuis defatigari militem necesse esset, multò commodiùs obsessos intercludi posse: accedere, quòd ab ea parte solum penè esset molle; ab aliis ferè omnibus rupes durissimæ id exciperēt; quæ & opus moraturæ, cuniculos autem omninò excluſuræ essent. Rex tamen quòd priorem salutis, quàm victoriæ rationem habendam iudicaret, ab Orientali latere oppugnare vrbem statuit. quo in loco & peditatus, qui in opere futurus esset, à sinistra Velika flumine defenderetur; & castra proximè munitiones hostium promoueri possent. quòd ab ea parte frequentes colles exsurgentes ab hostilium tormentorum ictib. frontem tutaturi essent: angulus præterea, in quē ab ea parte vrbs muris coibat, ipse etiam maiorem rei bene gerendæ facultatem dare videretur. Itaq; transgressus flumē Cerecham, castrisq; tum ibi metatis, iisdem Lituanicas copias, & veteranum Polonum equitem, quos à dextra ire iussos diximus, recepit. Eodem Farēsbekius Germanicum peditem, cum quo sub id tēpus venerat, adduxit. in quibus etsi erant aliquot, qui in Belgio stipendia fecerant, propter tamen & temporis breuitatem, & quòd Lubecenses minùs comes in concedendo delectu se præstiterant, plerique ex vicinioribus etiā Germaniæ locis, iique tyrones, raptim scripti erant. Iisdem temporibus Bartholomæus Budlerus à Duce Churlandiæ cū aliquo militum numero, qui superiorib. expeditionib. cùm aliis in locis bellum Rex administraret, ad Liuoniæ fines in stationib. cōtra hostes fuerant, in castra venit: Voluntarij prę terea aliquot, cū ex Prussia, inter quos in primis Fabian⁹ Dhonanus: tum præter Rhederū, de quo suprà dictum est, alij etiam ex externa iuuētute nōnulli fama expeditionis huius excīti. Rex cum vniuerso exercitu flumē transgressus, sub eos, de quib. dictum est, colles, castra posuit. Vngari à sinistra ad Velikam flumen, Lituani à superiore parte ad Porchovien-

vienſem viam conſederunt: medio inter hos ſpatio Poloni triplici carrorum ordine circumiecto, ea de qua antè oſtenſum eſt, ratione, ab vtraq; riui illhac labentis parte caſtra communiuerunt. qui inter hos & Lituanos tanquam angulus relinquebatur, Germanis attributus fuit. Venit ſub idem tempus in caſtra à Turcarũ Imperatore Legatus, grauis ætate homo. Hic Tartaros, quos ſuprà profugiſſe oſtendimus, ex fœdere, quo vtrinq; perfugæ reddi iuberentur, repetebat. Oſtenſum fuit, quia nondum Rex eos vidiſſet, nec quid dicerent, audiuiſſet, vbi in Poloniam rediiſſet, cauſa cognita Principi eius reſponſurũ. Etſi minor peditatus erat, quàm pro amplitudine ſuſceptæ oppugnationis requirebatur: erat tamen & numero, & genere ipſo militum ac armorum non contemnendus: equitatus autem, quemadmodum ſuprà oſtẽſum eſt, ornatior ferè, ac inſtructior, quàm in vlla antehac expeditione fuiſſet. Itaq; per frequentiſsimam caſtrorum partem barbarus ductus, caſtrorũ magnitudinem, equitum, quos obuios habebat, ornatum, equorumq; præſtantiã, ac vniuerſi exercitus ſpeciem admiratus, faceret Deus, inquit, vt iſti Principes, Regem ac ſuum Principem deſignans, coniuncti inter ſe animis eſſent: ne orbis quidem terrarum conſenſui eorum reſiſteret. Interim Vngarum militem propius vrbem, vt locum munitionibus dirigendis caperet, progreſſum hoſtes conſpicati, eruptionem mox in eum fecerũt. ſed fortiſsimè ab Vngaris ad portas vſq; eos inſequentibus, nonnullis vtrinq; deſideratis, in vrbem reiecti fuerunt. Munitiones mox Vngari ab ea parte, qua caſtra habebant, contra Pochrouienſem, quam appellabant, turrim, penes Velikam flumen: Poloni non longo ab his interuallo contra Suinienſem turrim agere inſtituunt: priùs militaribus corbibus locis aliquot iuſto interuallo communitis, equitumq; ac peditum ſtationibus in iis collocatis; quæ militi in munitionibus occupato contra eruptiones hoſtium, ſi quas fortè facerent, propinquo è loco ſubſidium ferrẽt. Magno labore eo loco propter ſoli duritiem, quod intra cubiti altitudinem in rupem deſinebat, foſſæ ducebantur. Nihil tamen ea res Vngari militis impetum morabatur: qui ingentibus ſaxis ſecuribus exciſis, indefeſſo ſtudio opus perfecit: non tam multorum iactura, quàm inſigni vnius Petri Kendij iuuenis claro in Vngaria loco nati: qui cùm noctu more ſuo vigilias Moſcis citantibus, ad fremitum eorum procurriſſet, è maiori tormento traiectus interiit. Cæterùm Vngari, quia ab ipſo flumine nullo ambitu capto breuiori ſpatio rectà verſus vrbem munitiones ſuas dirigebant, perfectis iam foſsis aduerſam turrim quatere cœperant: exiguoq; tempore propugnaculo conuulſo proxi-

mi muri partem aliquam strauerant. Polonis magno impedimento erat, quòd ab eo, de quo dictum est, loco, longiore interuallo munitiones versus vrbem institutæ illis erant: latera quæ Vngaris ab vna parte Velika flumen, ab altera Polonorum munitiones tuta præstabant, ne circumuenirentur, vineis & subsidiis contra hostium impressiones munienda: inde perfectis tandem munitionibus, curante apud eos tormenta Veiero, priùs ex plerisq; turribus, ex quibus ab omnibus ferè partibus petebantur, defensores deiiciendi erant: quòd deniq; in fundamenta, ac imam partem muri, iis quæ antè demonstratæ sunt, causis, tormenta conuertebant. quas ob res cùm ab eorum parte tardiùs murus perruptus fuisset; Vngari nihilominus, quà ab ipsis murus stratus erat, irrumpere conabantur. Samoscius cùm de eo ad Regem referret, ostendebat, longè & ad securitatem & spem victoriæ certius sibi videri, si dum è Polonorum quoq; munitionibus aditus in murum patefieret, irruptio sustineretur: interim & pluribus locis mœnia verberarentur; ruinæ, quibus contra Vngarorum munitiones murus apertus esset, ampliores fierent, qui per eas in vrbem aditus esset, cognosceretur: omnibusq; rebus diligenter exploratis, quæ ad oppugnationem pertinerent, antè præpararentur. Timebatur ab altera parte, ne tempore interposito, spatium sui muniendi, nouasq; fossas obiiciendi hosti daretur: maximè verò quò minùs consilio huic locus esset, difficultas pulueris tormentarij faciebat: vt necessariò priùs tentandũ aliquid videretur, quam omni consumpto vnà cum puluere vrbis ipsius potiundæ spes decederet. Descenditur eò, vt mittantur, qui locum inspiciant, ac an quæ transgressos fossæ difficultatêsue excepturæ essent, explorent. Deligũtur ex Germanis quinquaginta circiter: quòd erant inter hos, qui in aliarum vrbium oppugnationibus assiduè antea versati fuerant. Hortatur simul Samoscium Rex, vt quæ ad oppugnationem pertinerent, administraret; ne si de aditu non incommoda renunciata essent, vel minimum temporis spatium differretur. Interim Vngaricus Decurio quidam missu cẽturionis ad os, quod ab Vngaris, quemadmodum dictum est, in muro patefactum erat, profectus omnia facilia ac aperta renunciat: aditum latum: descensum expeditum: exiguas ab interiori parte fossas obiectas. Quo tempore cùm è primariis Senatoribus quidam differri nonnihil adhuc irruptionem suaderet, ne inter Polonicam & Vngaricam Nationes æmulatio aliqua oriretur, si Vngarus prior irrupisset: ostendissetque Samoscius, cur à Polonis aditus tam latus patefieri nõdum potuisset, is vnamquamque felem pro se venari respondit. Samoscius itaq; ad munitiones

profe-

profectus, Polonis Germanos adiungit: quæq; oppugnationi vsui sint, administrari iubet. Vngaris Bornemissa præficitur. Rex sub ipsam fluminis ripam, ad quam Vngarorum munitiones pertinebant, progressus, militemq; ad irruptionem paratum, paucis, quæ tempus ferebat ad virtutem cohortatus, è propinquo euentum oppugnationis expectare instituit. Iam antè autem tormenta aliquot Velikam translata fuerant, abq; inferiori parte muri, per quem ad oppugnationem iturus miles erat, ita collocata: vt aduerso muro à fronte detorso, rectis inde secundùm vniuersum id latus interius ictibus defensores peterentur. Eques ex instituto militari idoneis locis supra munitiones, circa vrbem, atq; vias, in omnes casus disponitur. Non poterat latere hostes, quid in castris pararetur: quòd in omnes partes latissimus ex vrbe despectus erat. Itaq; ipsi quoq; muros frequentes complebant. Samoscius primùm ex Polonico peditatu viginti expeditissimos delectos per aduersam fossam muros succedere, quisque ab eo loco in vrbem aditus sit, explorare iubet. Renunciant illi fossam ab ea parte esse, supraq; eam pontem aliquanto depressiorem, per quem non difficulter tamen fossa superari possit. Mittit inde è Germanis quinquaginta eos: mandat his, vt quàm proximè muros subeant: si superare ruinas possint progrediantur, signoque quod acceperant, dato, alios, quos quamprimùm iis summissurus sit, expectent: si non patere per eas aditum intelligant, sine ignominia se recipiant. Interim si illis successisset, signumque quod conuenerat, datum ab iis fuisset, quæ illis subsidia summittat, disponit: primò eiusdem Nationis militem, quod qui præmissi fuerant, id postulârant: inde Polonum partim equitem, qui Georgio Mniscio Præfecto Sanocêse, Stanislao Stadnicio, Procopio Penonscio, Andrea Orsechovio, ac aliis quibusdam autoribus, equis missis, vltrò operam suam detulerat: partim peditem. Primo loco Penonscium & Orsechovium cum turmalibus eorum, qui hastis rem gererent, locat. Inde Vrouecium cum pixidariis. Post hunc Stanislaum Stadnicium cum altera equitum turma. Huic rursum Vibranouium & Syrneum cum suis quenq; cohortibus in subsidiis esse iubet. Vltimo & separato loco Georgium Mniscium cum iis quos ductabat, equitibus constituit: partem ad tormenta munitionesq; retinet. Germani cùm ad fossam successissent, Ioannesq; Garonna Gallus progressus primus aditum tentâsset, graui casu ab hostibus illo deturbato, cęteri cùm angustiores ruinas, quàm vt commodè transiri per eas posset esse existimarent, conferti ad fossam constiterunt. Poloni qui à tergo vrgebant, cùm non dari sibi locum viderent, per medios illos pene-

trant: hostes turri lignea, munitioneq; quam tignis in angulo turris, quem cum muro coiens efficiebat, ea de qua suprà dictum est, ratione contabulauerant, cespiteque vestiuerant, deiiciunt: in turrim magno ipsi labore euadunt, principesq; Vibranouius ac Syrneus in summa turri signa figunt. Germani ad os, quod contra Vngarorum munitiones erat, quòd per id latiorem aditum esse viderent, signa conuertunt. Præscriptus idem, qui suprà demonstratus est, ordo, & Vngaris fuerat, missusque eius rei causa ad eos Franciscus Veselinius, primarius cubicularius regius. Verùm apud Germanos primùm eo turbato, Vngari quoque, cum Polonos iam irrumpere cernerent, signo priùs à Rege accepto, per ruinas in turrim euaserant: primiq; Thomas Dercenus, & Matthias Kerekesius signa in ea constituerant. Hos Gabriel Bekesius arrepto signo, equitem, cui præerat, secum trahens, secutus fuerat: moxque pluribus aliis signis illatis, cùm vlterius inde in vrbem contendere vellent, fossa iam antè ab hostibus ducta, ligneæq; munitiones nonnullæ præter opinionem obiectæ impetum eorum tardabant. Hostes ab initio nostrorum in subeũdis muris impetu perterriti, suos è propugnaculis pulsos, signa diuersis in locis fixa iam videntes fugam circumspectare cœperant. Interim Ioannes Suiscius passim equo saucio volitans, modò minis, modò precibus, tandem ploratu & misericordia: ab altera etiam parte Episcopus vrbis sacra & simulacra obtendens, dum in occupandis muris nostri retinentur, fugam pauoremq; suorum sistunt. Primùm tormentis ac saxis petere nostros cœperunt: nostris vicissim tela in eos adiicientibus, compluribusq; vtrinque sauciis, turri, quam à Polonis occupatam suprà ostendimus, puluerem subiiciunt: nullamq; in partem milite se commouente, binis aliis vicibus id repetunt. Quo turri tandem correpta nostri ferre ignem diutiùs non valentes primùm descendere: ad extremum etiam cum ex propugnaculo Velikano, quòd è nostris tormentis tam breui tempore sterni non potuerat, ipsi transuersis hostilium tormentorum ictibus ferirentur, recipere se coacti fuerunt. Inde in Vngaros omnes conuertuntur: qui cùm eas quas diximus illis obiectas munitiones, superare se non posse intelligerẽt, cùm diu hostium impetum sustinuissent, ac nox immineret, cæsis omnibus priùs sublatis more militari se receperunt. Desiderati eo die sunt ex Nobilitate Polonica vltra quadraginta: ex Vngaris non pauciores, ac præcipui inter eos nominis Gabriel Bekesius. Magnum hostes quoq; detrimentum acceperunt: cæsi complures: in quibus primarij peditum ductores, Nicolausq; Cirkassius præfectus Kosakkorum: plurimi vulnerati. Itaq;

literis,

literis, quas ad præsidium Vdouense dederant, quæ exiguò postea tempore interiecto interceptæ à nostris fuerunt, magnum terrorem ostendebant: vtq; sine mora iis de rebus Princeps certior fieret, subsidiaq; sibi mitterentur, petebant. Samoscius militi ob eius diei laborem ac aduersitatem consulendũ ratus, equitem, qui cum Georgio Mniscio Præfecto Sanocense in subsidiis collocatus fuerat, integerque adhuc erat, quòd conturbato postea ordine res ad eum non peruenisset, circa tormenta munitionesq; excubare iubet: vniuerso autem peditatui ac munitionibus Vrouecio in oppugnatione concusso, Stanislaum Penkoslauium præficit. Altero die consilio habito, ante omnia de tormentario puluere conquirendo cogitari cœptum fuit. Mittitur ad Ducem Churlandiæ, Rigenses aliaq; vicina loca. Exempla literarum Plescouiensium, quæ interceptæ fuerant, passim describenda Samoscius dat: quibus, si quis fortè grauior de aduerso oppugnationis exitu rumor in Poloniam perlatus esset, hostium incommodo perspecto is deleretur. Proponit eodem tempore Regi, quò minùs casus aliquis, qui obsidionem eos relinquere cogeret, interuenire posset, optimum ê re nata sibi videri, si integro adhuc exercitu castella, per quæ miles distributus, longinqua obsidione, ac commeatus inopia premere vrbem posset, aliquot communiantur: iis perfectis, quòd voluntarius miles diu moram laturus non esset; commeatus præterea difficultatem reliquo exercitui aucturus videretur: nec dignitatis Regis futurum esset, vt voluntariis dimissis imminuto exercitu remaneret, ipse in Poloniam, ad Comitia obeunda, supplementum scribendum excurreret: se cum exercitu reliquo ad vrbem relinqueret. Si hiems expectaretur, voluntarios incommodis obsidionis, atq; hiemis iniuriis adactos, missionem flagitaturos: reliquum militem nullis rebus præparatis, commeatu omni consumto minùs animi & virium habiturum: castella verò eo tempore vel muniendi vel exstruendi nullam rationem fore. Regi cùm aliis multis de causis, omnia priùs, quàm ad id consilium descenderet, tentanda videbantur: maximê tamen, quòd cùm Posseuinus, qui in Moscouia erat, de animo erga pacem Mosci significaturum se ostendisset, verendum intelligebat, ne, si priusquàm ille rediret, eorum quid susciperetur, hostis defendendæ vrbis spe illi aucta, si fortê de tradenda sibi Liuonia consilij quid iam suscepisset, id tum commutaret. Dum hęc geruntur, puluisq; ac apparatus bellicus expectatur, cuniculis interim munitiones hostium tentare placuit. Bini è Polonorum munitionibus versus fossam instituti, à rupe dura atque aspera excepti perduci non potuerunt. Vngari per summum so-

lum fossa ducta, eademq; cratibus intecta, vnum eo modo perduxerant. Is cùm latere hostes nō posset, qui vt minùs eum vidissent, ex eo ipso tamen, quòd ab oppugnatione tam diu cessaretur, coniecturam de consilio nostrorum capiebant, alium secundum vniuersum id latus in longitudinem, ex quo nostros obseruarent, egerant: ac tum eum puluere subiecto intercipiebant. Iisdem temporibus subsidia è Moscouia per Vdovam obsessis mitti cognitum fuit. quæ cùm per Pelbam lacum, ac Velikam flumen nauibus ventura Samoscius intellexisset, primùm nauibus aliquot conquisitis continuas arbores cuneis ferreis in singulas impactis, per eosq; catenis transmissis, ea qua flumen erat latitudine connectit: alias à superiori parte fluminis, qua venturus hostis erat, secundum aduersam ripam alligat: ita, vt cùm hostium naues transiissent, funibus adductæ regressum ab ea parte hosti clauderent: alias ab inferiori parte versus vrbem ita obiicit, vt cùm eum in locum peruenissent, irretitis vtrinq; nauibus, nullam in partem effugium pateret. In naues, quas contraxerat, Germanos, qui earum administrandarum peritiores credebantur, imponit: Vniuersæ rei Vroecium præficit: eum eoq; secundum vtranq; ripam expeditum peditem disponit. Aduenerant commodum sub id tempus Albertus Resaiscius Castellanus Varsauiensis cum centum circiter & quinquaginta: Stephanus Bilauius cum septingentis equitibus: Nicolaus Korffius & Vilhelmus Platerus cum Liuonibus aliquot equitibus. Eos cùm extra castra adhuc versarentur, Suatohoram versus considere, ac quò tutiores contra hostiles incursiones essent, fossa castra communire iubet. Hostes nauibus silenti nocte progressi, cùm in insidias, ac nostras naues incidissent, ac ne primum quidem impetum nostrorum ferre potuissent, mox in ripam se eiiciunt: ibi ante lucem palantes excepti, ducentiq; circiter Boiarici generis capti, ac in castra adducti fuerunt. Haud multò pòst aliud à Derpatensibus subsidium obsessis mittitur. Verùm id, cùm appropinquanti maturiùs miles se ostendisset, celeriter se recepit. Aliquanto deinde tempore interiecto Nicolaus Chostovus inter peditum ductores secundum Koscecium præcipuæ apud Ducem autoritatis cum septem millibus subsidio obsessis venire ab exploratoribus nunciabatur. Itaq; Samoscius, quòd vereretur, ne superioris subsidij casu fama ab hostibus cognito, aliò iter auerterent, totum locum eum, qui à castris Suatohoram vsq; vltra octo millia patebat, excubiis complecti statuit. Erant militares ante hac excubiæ à castris ad flumen Plescouiam vsq; positæ: ab eo verò ad Suatohorensem viam, quòd maximum interuallum esset, ne miles in tot

excubias distractus nimium defatigaretur, Lituani voluntarij vltrò eam ad rem operam suam Regi deferebant. Chostovus cùm diu in insula quadam Pelbæ lacus hæsisset, ac de priori subsidio, quod nauibus aduenerat, intercepto intellexisset, in terram exercitu expositio, noctuq; deuio per siluas ad siniſtram itinere capto, Plescouiam contendit. noctu maior militum pars dilabi ab eo cœpit, vt ex septem millibus vix trecenti penes eum manerent: ipse vt diffugientes vel vi contineret, extremum agmen cogebat. Itaq; cùm superiorum noctium excubiis Lituani fatigati, simul quòd interea temporis nondum hostis venisset, de diligẽtia remisissent, præterque morem excubiarum aeris iniuriis coacti ignes excitâssent, Daniel Islenouus, qui in primo agmine incedebat, cum iis, quæ supererant, copiis, euitatis locis iis, in quibus ignes cernebantur, in vrbem euasit. Chostouus, qui in extremo agmine, vt dictum est, erat, ac præterquàm quòd totius noctis maximo in sistenda fuga suorum labore cõfectus erat, corporis insuper mole homo procera statura tardabatur, cùm è siluis egressum lux oppressisset, herbis per aliquot horas cæteris dilapsis se texit: ibiq; ab equitibus Andreæ Visnouecij Palatini Volinienſis, qui tum eius diei excubias excipiebant, repertus, ac ad Regem adductus fuit: Qui eum deseruerant, partim cæsi, partim magno numero capti fuerunt. Aliquot diebus pòst Theodorus Mescodouus itidem cum copiis aliquot subsidio obsesis missus fuit. Hic cùm iam ferè excubias Lituanicas præteriisset, extremum agmen à Gabriele Cirkasio deprehensum fuit: qui cùm impetum in id fecisset, & clamore sublato Bilauius quoq; cum suis accurrisset, centum circiter & quinquaginta conciſi, ad sexaginta capti fuerunt: cæteri ad trecentos cum Mescodovo in vrbem penetrârunt. Dum ad Plescouiam hæc geruntur, Sueciæ interim Rex in aliena victoria suam prædam facit: eoq; quem in Germania ac Gedani, iis de quibus dictum est literis adiutus, militem conquisiuerat, quemque è suis præterea ditionibus contraxerat, per militiæ Præfectum suum Pontum Gardyanum Naruam occupat. Oppidum id ad Velikam flumen situm est, quod qua Pelbam lacum relinquit mutato in Naruam nomine, oppidoq; à se appellato triginta circiter infrà id passuum millibus in mare influit, eo alueo, vt ad vrbem ipsam maximæ onerariæ naues appellant: eædemque vlteriùs Plescouiam vsq; non incommodè agi possent, nisi supra lacum Plescouiam versus viginti circiter cubitos altæ cataractæ cursum earum interciperent. Dum in Magistrorum Ordinis, priscorũ Liuoniæ Principũ, potestate erat, propterea quòd omnes merces Moscouiticæ Derpatum primò deue-

hebantur, inde per Reualiam aut Parnauiam in mare exonerabantur, minùs vel à cultoribus frequens, vel munitum erat. Postea Ioannes superior in aduersa ripa aliam multò munitiorem è regione illi arcem Iuanogrodum ab illo, à Liuonibus Rusicam Naruam ad suæ, quam Germanicam appellabant, discrimen dictam, tam propinquo ab ea spatio excitauit, vt cum Narua ponte coniungi, abq; vtroque loco telum in alterum adiici posset: ex ea cùm Moscus profectus Liuonica quoque Narua potitus fuisset, cum Germanicis aliisq; vltramarinis & occidētalibus Nationibus commerciorum in ea sedem collocârat, omniaque eò negotia & merces transtulerat. Sub famam expeditionis ad Plescouiam regiæ, quemadmodum ex aliis arcibus, ita illa etiam maiorem præsidij partem ad Plescouiam tutandam contraxerat. Gardyanus cùm tormentis quatere muros cœpisset, ac Mosci, qui in Iuanogrodensi præsidio erant, Liuonicæ Naruæ, cui metuebant, tuendæ studio, pontem transiissent, tormentaq; pleraque secum traduxissent, ac vero irrumpente iam in oppidum milite, territi, retrocedere cœpissent, Itali aliquot, qui cum Hieronymo Cagnolo in Suetico exercitu erant, victoriam subitò conclamantes, cumq; reliquo milite ad portas vsq; eos insecuti, magnùm eorum numerum conciderunt. Hac re, cæteri, qui in arcem euaserant, territi: simul tormentis, quibus se defenderent, quæ paulò antè Naruam transtulerant, destituti, exiguitateq; ipsa sua de defensione desperantes, deditionem fecerunt. Eadem præsidiariorum consternatione Iamhorodum quoq; & Koporiam vicina castella in potestatem redegit. quibus rebus perfectis in penitiorem Liuoniam, vt per reliquas arces, quæ à Moscis tenebantur, arma circumferret, cum exercitu regreditur: primoq; Veisensteinium castrum alioquin natura & opere munitissimum, in ea Moscorum trepidatione, præsidij exiguitate, nulla, dum Plescouia obsideretur, auxilij spe in deditionem accepit. Inde Parnauiæ exercitum admouet. Post captam Naruam literas à Principe suo ad Regem mittit, quibus is ad priores Regis literas, quibus multò antè, vt à Liuonia tanquam alieni belli præmio abstineret, amicè hortatus eum Rex fuerat, circumducto die rescribebat: ac suum cuiusq; iudicium, quibus in locis bellum cum hoste gerere, quasq; ditiones eius inuadere vellet, esse debere significabat. Magna spes Regem tenuerat, fore, vt æquitate priorum postulationum suarum perspecta, locum eis Suecię Rex relinqueret: non modò quòd Liuoniam vniuersam iam olim in fidem Regum Poloniæ veniisse eò minus ignorare Sueciæ Regem sciebat, quòd superioribus temporibus, cùm frater eius Ericus Reualiam occu-

paret,

paret, nullo iure id ab eo fieri propriis literis suis testatum fecisset; verùm etiam, quòd, postquàm ipse maximo labore ac impensa ad Legatos de pace mittendos, vniuersam Liuoniam primò cedendam, inde deserendam penè hostem adegisset: ad paratam à se victoriam Sueciæ Regem accessurum expectandum sibi non arbitrabatur. Quare etsi iniuria hac nō parum commoueretur, in præsens tamen differē dam iudicabat. Iisdem temporib. à regiis quoq; Præfectis simili fortuna castra nonnulla Moscis in Liuonia adempta fuerunt: A Duce Magno Kirempesium occupatum: Fabianum subitario opere munitum: à Byringio Pyrchelium: Thoma Embdano Salium captum: A Dembinio Lenouardum & Ascherotum; quæ vtraque Dunæ flumini imminebant, peditatu aliquo à Rigensibus, quibus grauis hostilium præsidiorum vicinitas erat, accepto, Scotoque milite, qui ad Regem ibat, retento, expugnata: Iamque Kokenhausium quoque castrum munitissimum, ab eodem Dembinio obsessum commeatus inopia breui in potestatem nostrorum peruenturum videbatur. Suprà demonstrauimus Christophorum Radiuilum ad vlciscendas hostis in Mohilouensem & Sclouensem agrum excursiones cum parte exercitus Moscouiam versus missum à Rege fuisse; eique Philonem Kmitam ac Haraburdam cum Lituanicis Tartaris cōiungere se iussos. Kmita cum duobus circiter millibus equitum, Tartarisq;, qui sub Haraburdæ ductu erant, Lukis egressus, octo circiter vltra Toropeciam millibus ad Nemesam flumen, ac monasterium quoddam, aduentum Radiuili expectare instituerat. Sub idem autem tempus Moscouiæ quoque Dux, qui non procul inde Staricię tum erat, cùm de nostri exercitus aduentu nondum cognouisset, Michaelem Nosdrouatum, & Petrum Boratinscium cum tribus circiter millibus militum eodem consilio miserat, vt metu vndique quàm maximo facto, qui è suis in Regis fidem venerant, direptionibus ac populationibus vexarent. Eorum exploratores temerè vagantes cùm in pabulatores nostros incidissent, duo ab illis excepti, ac in castra adducti, ostendunt quindecim inde millibus passuum ad Salesam exercitum considere. Contra quem cùm Radiuilus, qui iam tum aduenerat, Bochdanum Ogniscium septingentis circiter magna ex parte leuis armaturæ equitibus ex diuersis turmis ei attributis misisset; ducenti circiter præter imperium pugnādi auiditate cum stationibus hostium cōgressi, ad diuersos pontes, circa quos sclopetarios hostes in insidiis disposuerant, pertracti aliquot ex suis amiserūt: verùm aliis subsecutis, ac Gabriele Holubkone suis, vt de equis descenderent, sclopetisque rem gererent, mandante, sum-

motis per hos à ponte hostibus, nostri hostium equites in fugam effusos ad quindecim ferè millia passuum insecuti, aliquot ex iis ceperunt. Radiuilus cùm cognouisset ad Resouam aliam exercitus hostilis partem consedisse, versus eam via impeditissima, quà nulli ante eum exercitui iter fuerat, cum exercitu progressus, triginta à Resoua passuum millibus substitit; inde Sukopsciam Iamam, quo nomine locum in quo diplomata iter facientibus dari solent, appellant, se conuertit; ac ad flumen Volgam castris metatis Halimbekum cum Tartaris, quos circa se habebat per flumen Stariciam versus contendere, populationesq; ac incendia quàm latissimè in hostico circumferre iubet. Satis constat Moscouiæ Ducem, qui, quemadmodum suprà demonstratum est, Stariciæ tum euentum obsidionis Plescouiensis expectabat, cùm aduentantem exercitum, fugas agrestium, ignes passim sublatos ipse magna ex parte cerneret; ac, quemadmodum ex Posseuino, qui tum apud illum erat, cognitum postea fuit, non vltra septingentos milites circa se habebat, summa in trepidatione versatum; delectum ex omni genere hominum promiscuè habuisse, fugamque iam circumspectâsse. In præsentia mittit, qui agmen nostrorum speculentur, quâ primumque de eo sibi renuncient. Hi cùm ad Okomeciam alterum diplomatum locum, in quo Tartari pernoctabant, quinque millium passuum interuallo accessissent, diligenterque à nostris excubias agi, loco præterea munito eos consedisse ex agrestibus accepissent, ad latus conuerso itinere paludesque quæ iis in locis erant, transgressi, ex Nohaiensibus Tartaris ac pabulatoribus nostris aliquot oppresserunt. Interim Daniel Mursa ex iis, qui in mensæ ministerio apud Moscum versabantur, ad nostros transit: qui cùm de numero exercitus eadem ferè, quæ antea fama, ac captiuorum sermonibus acceperant, ac inflatiùs pleraque prædicâsset, orationique eius tanti Principis inueterata potentiæ fama faciè fidem faceret; etsi memorabilis facinoris, si Stariciam processissent, patrandi spes nostris ostendebatur: iis tamen viribus, quibus potentissimi Principis vitam ac salutem septam esse credi debebat, minimè pares se futuros rati; Dunam indeque Dubnam magnis itineris difficultatibus conflictati se recipiunt. Ex itinere, temerè ab agrestibus rumore tradito, commeatu Toropeciam laborare, ad eam deflectunt, exercitumque ei admouent. verùm paucis diebus pòst cùm falsa de statu præsidij delata ad se cognouissent, se receperunt. Radiuilusque Chelmam rectà, inde priscam Russam versus contendit. Collocata ad Opakam contra Nouogardiam Kosakkorum manus aliqua fuerat: quæ partim prædis est ho-

stico

ſtico agendis hoſtem diſtineret, partim ſubuectiones ſubſidiaq́; ſi quæ Nouogardiâ Pleſcouiam mitterentur, obſeruaret. Hi cùm continuè prædas ex hoſtico agerent, magnisque incommodis hoſtes afficerent, Tartari Moſcouitici, parte eorum negligentiùs agẽte, parte ex inſtituto ad prædas agendas profectâ, repentino aduentu, eos qui in ſtatione relicti erant, oppreſſerant. Tartaris à cæteris reuerſis rurſum deiectis, Moſci alias ſuas duobus locis ad Ruſſam & Miſciagam ſtationes ab Nouogardia noſtris Koſakkis oppoſuerant. contra eos igitur, qui ad Ruſſam erant, Radiuilus Koſakkos, quos penes ſe habebat, ipſe ſubſequens, præmiſit. Hi hoſtibus fama aduentantis exercitus iam antè territis, ac primo aduentu eorum in fugam conuerſis, Obalinſcium ac Boiarici generis aliquot capiũt. Eo deinde ex loco ad Regem & reliquum exercitum Radiuilus reuenit. Iam antè Antonius Poſſeuinus etiam, quem à Summo Pontifice Legatum ad Moſcum iuiſſe ſuprà oſtendimus, cùm mox poſt diſceſſum à Volga Radiuili dimiſſus fuiſſet, ad Regem venerat; turmis aliquot equitũ, quas è Nouogardia de aduentu eius certior Rex factus, obuiã illi miſerat, in caſtra deductus. Afferebat hic, Moſcum etſi in ea & ſua trepidatione, & belli aduerſitate cum primis pacis cupidus eſſet, nullis tamẽ aliis cõditionibus eam accipere obſtinatum habere, quàm quas iam antè Polotię per Legatos ſuos propoſuiſſet. Nam quòd hiems, quæ ſæuiſsima iis in locis frigora adferre ſoleret, inſtaret; militem, quem ne primas quidem iniurias eius toleraturum ſibi perſuadebat, per hiberua diſtributum iri: Regem ſuperiorum annorum conſuetudine ad Comitia obeunda in Regnum ſe recepturum: interim vrbem obſidione, ſe metu ſolutum iri, facileque quamuis aliam ſuſtinendi belli impetusq́; Regij rationem deinceps ſe reperturum confidebat. Rege contrà Poſſeuino oſtendente, nec ſe priùs exercitum ab vrbe deportaturum, quàm vel vrbe potitus eſſet, vel vniuerſa Liuonia Moſcus deceſsiſſet; hortabatur nihilominùs eum Poſſeuinus, ne omnem tamen ſpem pacis præcideret; locumque colloquio conſtitui pateretur, in quem vtrinq; Legati cõuenirent, ac de pace inter ſe agerent: quòd cùm Rex permiſiſſet, literas per expeditum equitem ad Moſcum dat. his eo omninò animo Regem eſſe oſtẽdit, vt non priùs abſceſſurus, aut vllum belli finem facturus ſit, quàm vniuerſa Liuonia Moſcus excedat. Quare ne nimiũ ea in re poneret, quòd frigoris ſæuitia coactũ abſceſſurum tãdem exercitũ exiſtimaret; videre ſe obfirmato ad perferendam eam omnes animo eſſe; tum vt obſidio ſuſtineretur, debere eum tamen tot ſubiectorum ſibi innoxiorum calamitatibus atque miſeria commoueri;

qui cùm pro ipsius salute nullum periculum ac cruciatum recusent, summæ eum iniquitatis condemnari debere, nisi ipsorum vitam suis commodis ac obstinatione potiorem habeat. Eos autem neque propter frigoris vim in siluis iam latere: nec iis ipsis, quòd paludibus omnibus frigore concretis, peruiæ breui nostris futuræ essent, amplius protegi posse: eorumque iis ipsis diebus, quibus in castra venisset, magnum numerum partim concisum, partim captum se vidisse. Sub id enim aduentus eius tempus, subsidia, quæ cum Mesceodouo venerant, quemadmodum suprà ostensum est, excepta fuerant. Proinde ipse sibi cõsilium caperet: se quidem, vt seriò tandem animum ad pacem applicaret, autorem ei esse; egisseque hanc ob causam cum Rege; vt ne omnem tamen de pace agẽdi facultatem tolleret, impetrâsse, vt Legatos eius certum in locum, qui Mosco videretur, accedere, cumque suis Legatis de pace agere se passurum Rex receperit. Moscus literis iis acceptis sine mora nuncium vnà cum suo tabellario, literisque ad Posseuinum remittit. Pagum Sapoliam nonaginta passuum à Plescouia millibus, in diplomatum vsus & ipsum constitutum, ad conuentionem deligit, publicæq; fidei literas, Legatis suis mitti postulat. Mittuntur literæ: locus accipitur. Exercitus interim, qui ad Plescouiam erat, maximis cùm hiemis, tum obsidionis diuturnæ incommodis afficiebatur. Itaque cùm & à voluntariis palàm missio flagitaretur, conditionesque pacis passim sermonibus agitarentur; non deerant, qui remittendum potiùs Mosco de Liuonia aliquid censerent, quàm cum exercitus incommodo diutiùs obsidionem ducẽdam. quod vt Summi Pontificis autoritate persuadere Regi conaretur, Posseuinum etiam tacitè hortabantur: idq; quò commodiùs perficeret, cùm sententias Senatus de conditionibus dicturus esset, eum vocari, præsenteq; illo sententias dici debere censebant. Spargebatur in vulgus, Regem vt maximè Liuoniam vniuersam adiunxisset, omnem in Vngaros, vel fratrum suorum filios diuisurum. Itaq; stipendiarius etiam miles sermonib. tentabatur; cur pro alienis commodis suo cum periculo depugnaret: pro Prouincia, ex qua nec ad ipsum, nec ad Remp. fructus vllus peruenturus esset, vt alij ditarentur, vitam sanguinemq; suum ipse in discrimen adduceret. Resistebat rebus hisce summa constantia atque animi magnitudine Rex: maximè voluntarios obtestabatur, ne suo discessu exploratæ penè victoriæ, aut honestæ pacis spem corrumperent. Præter Regem Samoscius omni contentione in id incumbebat. Ostendebat publicè, ad omnia priùs se descensurum, quàm infecta re, aut non tali pace, qualem in superioribus Comitiis

Rex

Rex atque nomine Regis ipse Ordinibus promisisset, discederet; quòd si maximè necesse esset, eo vsque tamen, dum Comitiis habitis noua ab Ordinibus mandata acciperet, se perstiturum. Vt Posseuinus in Senatum vocaretur, contra morem Maiorum esse disserebat. Virum enim prudentem, & in primis grauem etsi nihil curiosius in aliena Repub. facturum sciebat; ne tamen vel interrogationibus atque studiis aliorum, vel suo pietatis atque pacis in eam sententiam pertraheretur, vt ipse quoque cum aliis remittendæ Mosco partis Liuoniæ autor esset, verebatur. quamuis eandem sententiam suam hac etiam ratione apud Posseuinum deinde excusabat; quòd cùm ex instituto Reipub. omnium aliorum Principum Legati publicè audiãtur, solius Summi Pontificis Nuncij priuatim Reges conueniant, ne exemplo suo Priuilegium minueret, illum ipsum vitaturum fuisse, existimâsset. Consilio deinde iis de rebus habito, duæ omninò manendi rationes proponebantur. vt vel ex castris atq; munitionibus, quẽadmodum hactenus factum esset, obsidio vrgeretur: vel castellis extructis, in iisq; milite collocato, diuturna fame, ac commeatus inopia vrbs premeretur. Vtrãque cùm hiemis iniuriis, tum soli frigore iam adstricti duritie, quę nec militem sub pellibus diutiùs versari, nec opus vllum fieri paterentur, omnes ferè refutabant. Lituani priuato etiam iisdem de rebus consilio inter se habito libellum Regi offerebant. in quo cùm & ipsi manendi consilium omne reiecissent, id petebant, vt quò hibernorum incommoda, quæ superioribus annis continua pertulerant, euitarent, in agro Moscouitico miles haberetur. Interim diem certam Regi præfiniebant; intra quam nisi pax esset, nulla conditione diutiùs remanere integrum sibi esse ostendebant. Non poterant latere hæc hostem: quòd propter voluntariorum nullo imperio se suosque coerceri patientium licentiam ex calonibus, ac eo hominum genere, quotidie aliqui ab hostibus excipiebantur: iisque ipsis diebus Sabà quidam cum eius de quo dictum est, libelli exemplo ad eos transierat. Maxima inter hæc flagrabat inuidia Samoscius: illum vnum sententiæ eius esse autorem: hominem à pueritia literarum studiis deditum, atque in Italiæ Gymnasiis versatum consiliis atque obstinatione sua vniuersum exercitum perditurum: Legatum cum exercitu in hosti co relicturum: ipsum extra metum periculi ad Comitia pro Cancellariatus sui munere obeunda in Poloniam rediturum. Etenim iam conuentus Nobilitatis Rex edixerat. Per eos quo loco res esset, literis Nobilitati ostenderat: neue vel exercitum reducere, vel ipse ab obsidione Comitiorum habendorum causa discedere coge

retur, vt in iis conuentib. noua tributa, & quæ alia ad perficiẽdum bellum necessaria essent, sciscceret, hortatus Nobilitatem fuerat; in omnes nihilominùs casus, si res non teneretur, literas, quibus Comitia indiceret, simul miserat. Augebat Samoscio inuidiã disciplinæ militaris tuendæ studium, iam ab eo tempore, quo militẽ habere cœperat, contraq; illos potissimùm ab eo susceptum, quorum quòd illustrior fortuna esset, peccata etiam, & peccatorum ad deterrendos alios pœnas illustriores esse dicebat. Fremebatur non iam quòd in mulieres, quæ castra irrepserant, grauissimè animaduerti iussisset: nonnullas capitis supplicio affecisset; sed quòd aulicum regium, qui in leges militares aliquid commisisset, in vinculis haberet, nec totius exercitus precibus cõdonare vellet: quòd pueros Nobiles, qui licentiùs in castris versati fuerant, ad palum alligatos publicè spectandos præberet: turmæ Præfecti vicarium suspendio affecisset: ex Nobilitate quosdam propter mundiciem castrorum negligẽtiùs habitam clauâ pulsâsset. Itaq; carmina etiam in eum spargebantur, quib. scholastica vita illi exprobrabatur. His ita non mouebatur, vt cùm semel licentiæ fenestra aperta in alios libelli iacerentur, iactataq; ea res in Senatu fuisset, ostenderet, nisi priùs in seipsum iniuria ea incurrisset, quæstione habita auxilium suum minimè denegaturum iis fuisse: iam cùm ab iisdem ipse priùs læsus esset, verendum sibi esse, ne pusilli animi putaretur, si sub aliena persona proprias iniurias vlciscì videretur; rectiusq; facturos eos, si suo exemplo contemnendo potiùs ea diluerent, quã vindicando vltrò autoritatem iis tribuerent. Signa militaria huiusmodi plerunq; dabat, quibus modò desidiam, metum, auaritiam domum properantibus vltrò exprobrando: modò ad perseuerantiã & constantiam Nobili homine dignam eos cohortando à desidia ad tolerantiam, si qui minùs alacres essent, binis vt plurimùm verbis reuocaret. Tentârat sub initium motus eius veteranus miles, qui ad Gedanum fuerat, cœtus inter se agitare, quò de communi re maximè autem de stipendiis debitis deliberarent. Edixit mox, qui priuatas coitiones fecissent, contra disciplinam ac imperium militare fecisse eos iudicaturum, legeq́ue in eos animaduersurum: quòd si quid de commodis suis agendum existimarent, vel se appellarent, vel præsente se de iis agerẽt. Itaq; ad tentorium eius conuenerunt. Hìc cùm ille anguſtiis ærarij demonstratis, ecõtra quid amor patriæ ac Reipublicæ postularet, quid constantia boni haberet, concionatus fuisset: tandem nõ Legatum se ad exercitum relicturum, sed ipsum toto obsidionis tempore remãsurum pronunciâsset, vtq; idem ipsi facerẽt, vniuersos hortatus fuisset: initio à Ioanne:

anne Sborouio facto, reliqui omnes, quoad ipse maneret, se quoque perseueraturos promiserunt. Samoscij consilium manendi secretò amici improbabant: monebant, videret, quam in se rem susciperet, cùm periculi plenam, tum quæ si secus caderet, magna cum inuidia eius superiorum rerum gloriam ipsius omnem corrupturа esset. Iis vnum ille respondebat, existimare se bonum Imperatorem, eundemque bonum ciuem non suæ sed publicæ dignitati studere debere: si re infecta ab obsidione abscedendum sit, è re nata commodius futurum, ad se peccati eius opinionem recidere, quàm ad Regem aut Rempublic. vniuersam. Allato iam antè à Duce Churlandiæ & Rigensibus puluere, ante Regis discessum denuò oppugnationem tentare visum fuit. Ab ea parte, qua Poloni antea è munitionib. suis muros quassauerant, hostes crebra propugnacula lignea obiecerant, eademq; fossis cõmuniuerant. Itaq; in superiorem aliquantò partem ad dextram munitionibus translatis, inde rursum tormentis muros percutiebant. Sed eo quoq; loco nouum propugnaculum, tormenta verò adeò grãdia hostes opposuerant, vt, cùm quoddam septuaginta, alterũ octuaginta pondo globos iacularentur, trium aggere repletarum corbium militarium, vt ex ordine positæ erant, seriem, vno ictu penetrârent. Vngari quòd aditum in turrim, quæ ad Velikam flumen, & munitiones eorum pertinebat, satis latum patefecerant, modò ipsi per ruinas eas hostes propellebant, modò ab illis pellebantur. Conuersi etiam ad muros ea ex parte à Velika flumine dolabris & securibus subruendos fuerunt. à quibus cùm primùm aqua piceq; feruenti, aliisq; ignibus in eos effusis, auertere eos conati hostes fuissent, Vngari nihilominus eò processissent, vt parte muri inferiori egesta, superiore tanquã testudine tegerentur, lædiq; ampliùs ab illis, quę in eos mittebantur, non possent, hostes ligna iustæ crassitudinis, ferreis aculeis vndiq; horrentia catenis ferreis ad prælongam sudem aptata ex vrbe supra muros, ad quos Vngarus subruendos cõstiterat, ita vibrabant, vt ex ea iactatione verbere subtus detorto tanquã flagello, qui in opere erãt, verberarentur, magnisq; incommodis afficerentur. nec tamen Vngarus remisit, quoad maiorem eius muri partem strauisset. ad extremum, quòd ab ea quoq; parte noua propugnacula contra turrim hostes collocârant, fossasque duxerant, oppugnationis consilium omninò dimissum fuit. Erat triginta circiter à Plescouia passuum millib. viâ, qua in Liuoniam & Rigam itur, imminens monasterium Pezzura à Moscis, quasi sepulchretum dictum, Diuæ virginis, cuius eo in loco ex arbore enatam effigiem repertam colunt, religione, sanctitatis-

que ac miraculorum quorundam fama clarissimum; ob ea mque plurimis ac amplissimis prouentibus, de Nouogroda Liuonica agris nonnullis detractis, eique assignatis à Moscouiæ Duce ditatum. Huic Mosci præsidium imposuerant. Magno id incommodo in ea vicinitate nostris erat. Nam & pabulatores nostros frequentissimè excipiebat: itinera infestabat: eoque ipso tempore impedimenta à nonnullis præmissa, tum mercatores quosdam Rigenses excusserat. Ad quos damna ea pertinebant, quorum non erant pauci, maximè verò, qui impedimenta sua præmissuri illac erant, vt id potestatis suæ faceret, à Rege contendebant. Proponebatur ab altera parte, milite ex oppugnationis tam diuturnæ, ac irritæ laboribus nondum recreato, nouam vllam tentari non satis tutò posse. Rex multorum continuis precibus victus, Farensbekium eò mittit. Huic mandat, vt situ loci cognito, quid sui consilij sit, certiorem se faciat: si non magno negotio potiturum se eo existimaret, militem tormentaque illi summissurum; si difficiliorem, quàm vt eo tempore suscipi deberet, expugnationem futuram iudicaret, integra re ad se rediret. Farensbekius paucis cum equitibus eò profectus, in itinere in hostium equites longè plures qui Pezzura contra pabulatores nostros egressi, sub id tempus redibant, incidit. quorum aliis cæsis, cæteris profligatis, prælij huius prouentu inuitatus, & quòd nec fossa adeò magna, nec propugnaculis aut situ magnopere munitum cerneret, vtque homo militaris benè de successu oppugnationis speraret, oppugnationem suscipit. Mittit illi Rex Germanum militem cum tormentis aliquot maioribus. qui cùm actis priùs munitionibus muri partem aliquam strauisset, per ruinas irrumpere conabatur. iamque Vilhelmus Ketlerus Ducis Churlandiæ fratris filius, Gaspar & Reinoldus Tisenhausij, ac alij quidam in turrim proximam euaserant, atque in imam eius partem per scalas se demittebant. Iis ab insequentibus fractis, ac per ruinas etiã, cum propter angustias earum, tum quòd hostes omnes conferti contra eas se obuerterãt, nulla irrumpendi facultate militi relicta, qui in ima turri remanserant, ab hostibus capiuntur. Mittit iterũ Rex ad eas, quas antè miserat copias Germanorum, Bornemissam cum quingentis Vngaris peditibus, & maioribus tormentis aliquot: Polonicum militem ad castra Samoscius omnem retinuit. Vngari cùm ab eadem parte, à qua Germani oppugnabant, inferiori tamen loco læuâ versus muros quatere cœpissent, iamq; aliquâ muri parte diruissent, Thomas Solandius manu aliqua calonum & Kosakkorum Polonorum facta auersam à Germanorum & Vngarorũ munitionib. turrim, vt hostem

distineret, scalis admotis scandere cœpit. iis iam repulsis cùm Germani per ruinas muri, iterum irrumpere tentàssent, omni hostium multitudine in eos conuersa, reiiciuntur. Eodem successu cum donec Germani se recepissent, cessàssent, ab Vngaris quoque irruptio tentata fuit: hostibus rem miraculo, nostris incantationibus & magicis artibus tribuentibus. verùm animaduerti hîc potuit, non minùs sæpè in leuioribus munitionibus negligentiâ, quàm in firmissimis difficultate offendi: quòd in his magnitudo periculi, ac ex eo natus metus virtutem militum plerunq; acuit: in illis exiguitas rei contentionem animi ac curam vt plurimùm remittit. Non dubitandum enim aliqui existimabant, si coniunctis viribus, ac vno tempore incubitum in oppugnationem fuisset, non adeò magno negotio expugnari potuisse: Interim dum singuli per se, primùm Germani, inde Vngari succesisissent, & hosti in vnum locum vires omnes suas conuertendi facultatem datam: & nostrorum impetum imminutum. Recipientibus se nostris Scoti milites, qui haud multò antè ad Regem venerant, opportunis locis subsidio collocati, si qui è muris telis aut scloppetis nostros petebant, certissimis ictibus conficiebant. Antequam discederet Rex, Legatos, qui de pace cum Moscis agerent, Ianusium Sbarasium Palatinum Brasslauiensem ab regno Poloniæ, Albertum Radiuilum, Palatij Lituanici Marschalcum à magno Lituaniæ Ducatu designat. His Michaelem Haraburdam hominem ingeniosum, & Moscouiticarum rerum cùm primis peritum, more Maiorum, scribam adiungit. Cùm de conditionibus, in quas pacem fieri placeret, ageretur: vrgebant proceres Lituanici, vt magni Luki, qui proximo anno capti ab hoste erant, quò facilius pax conueniret, hosti rederentur. Ostendebat Samoscius, etsi quantum ad Lituaniam tutandam momenti tam opportuna vrbs, ac ea fertilitate, omniumq; rerum copia abundans ager haberet, animaduerteret: quò minùs tamen id fieret, non vsque adeò se repugnare, quod non ea religione eius retinendi, cuius nulla in Comitiis mētio facta esset, qua recuperandæ Liuoniæ obstrictus Ordinibus esset: molestè tamē se ferre, ante tempus hæc nullo cum fructu, non nullo autem, ne ad hostes efferrentur, periculo iactari. Itaq; Rex priuatim re cum Samoscio communicata, pacisq; constituendæ arbitrio ei permisso, cùm quid ab eo fieri vellet, quid cùm in regnum venturus esset, ipse procuraturus esset, ostendisset, optimæ spei & fiduciæ plenus discessit. reliqui ferè omnes expræteritis obsidionis incommodis, ac imminentis hiemis difficultatibus de reliquæ obsidionis euentu iudicantes, simulque imminuti ac attriti exercitus opprimendi

tempus nullum hostem prætermissurum cogitantes, non secus ac si extremum, quos relinquerent, visuri essent, periculum eorum miserabantur. vt non deessent ex primariis Senatoribus, qui Regi Balthasarem, Andreæ fratris sui filium cum Vngaro milite in castris relinquenti, ne id faceret, persuadere conarentur. Cum Rege vniuersus comitatus aulicus ac voluntarij ferè omnes proficiscebantur. itinere igitur per Ostrouam & Krasnohorodam capto, inde Ludsenium, & Rosittenium, quæ hostilibus præsidiis adhuc tenebantur, sine impedimento prætergressus fuit. sequebantur reliqua agmina properantiùs, omnibus ad Dunam flumen præuertere annitentibus. Itaq; etsi subsidia contra eruptiones à Radiuilo disposita fuissent: iis tamen dilabentibus, aliquot nostrorum carri abrepti à prę sidiariis Moscis fuerunt. Transmisso inde ob nauigiorum inopiam non sine difficultate ad Duneburgum Dunâ flumine Vilnam Rex venit. In castris Polonicus miles stipendiarius omnis cum Samoscio remansit: tam is qui ab initio cum eo ad Plescouiam acceserat, quàm quem à Staricienſi excursione cum Radiuilo reuersum receperat. Lituani cum Martino Curtio Legato sexcenti: qui ab eadem excursione in castra venerant, & quò ab eius incommodis se reficerent, vt in vicinis pagis Porchouam versus collocarentur, à ductoribus impetrauerant. E voluntariis Poloni aliqui, non multi tamen remanserunt.

Liber Quintus.

SAMOSCIVS profecto è castris Rege disciplinam inprimis militarem, quam aliàs magna cura tuebatur, quò inter tot difficultates in hostico omnia diligentiùs circumspicienda sibi videbat, eò accuratiori studio sanxit. Ex præfectis, qui ætate, ordine, ac vsu rei militaris cæteros antecedebant, ad quos de secretioribus quibusq; ac grauioribus rebus referret, sex delegit. Senatorij Ordinis Stanislaum Tarnouium Radomiensem: Stephanũ Grudsinscium Naklensem, Castellanos: Ex aliis Ernestum Veierum, Martinum Kasanouium, Ioannem Lesnouolscium, Sigismundum Rosnium: cæteris in rebus omnes ad consilium adhibebat. Interim quemadmodum Rex cum illo constituerat, eam in rem omni studio incumbebat, vt si pax cum hoste non conueniſſet, ad obsidionem quàm diutissimè continuandam fameq; ac omnium rerum inopia ad deditionem vrbem adigendam instructa omnia ac parata haberet,

ret. De huius autem rei succeſſu non dubitandum ſibi exiſtimabat. quòd quantùm in vrbe virium, apparatus bellici, commeatus ac rei frumentariæ eſſet, ex Suturma ſcriba Suiſcij: qui in excurſione quadam vnà cum fratre captus fuerat: ſeu quemadmodum ipſe, poſtquàm in poteſtatem noſtrorum peruenisſet, præ ſe ferebat, transfugerat, exactè cognitum habebat: ſubductisq; rationibus, ſi omnes ad importandos in vrbem commeatus ac ſubſidia aditus præcluſiſſet, non multùm vltra menſem Maium ſuſtineri obſidionem poſſe reperiebat. Itaq; ſic ſe comparabat, vt vel ex iiſdem ſtatuis, quemadmodum eò vſq; factum fuerat, obſidione vrbem premeret: aut ſi hiemis ſæuitia, ac commeatus, qui antè omnis ferè ab exercitu conſumtus fuerat, anguſtia, quò minùs id facere poſſet, prohiberetur, recreato interim prædis ex hoſtico agendis milite, Pezzuræ peditatum omnem, ac tormentorum partem admoueret: quam ob cauſam & quæ antè eò miſſa fuerant, tormenta non deduxerat: eaq; occupata ſimili ratione Porchouam ac Vdouam vicina caſtella oppugnaret: præſidiisque iis impoſitis hoſtes intra mœnia compulſos contineret. ſi plus difficultatis oppugnationem eorum, quàm vt tentandam putaret, habituram perſpexiſſet, ligneis caſtellis ex vicinarum villarum ædificiis conſtructis, opportuniſsimas quaſq; vias, maximè verò, quæ à Vdoua, Porchoua, & Pleſcouia ad Nouogardiam pertinent, occupare. cumque parte exercitus ipſe Nouogardiam verſus in Prebuſio Simeonis ſupra Ilmenum lacum ſub tectis conſiſtere: partem dum glacie concretus lacus eſſet, in priſca Ruſſa, & Oſtaskoua continere: iisq; ex locis omnibus tam Pleſcouiam, quàm Nouogardiam premere, latiſsimeque ſupra Nouogardiam verſus Tueram & Moſcouiam vaſtitatem circumferre cogitabat. Ita tamen, vt quoad liceret, primam rationem atq; Pleſcouiam quàm diutiſsimè retineret: nec niſi hiemis aut commeatus difficultatibus adactus ab ea moueret. Militem, quem circa Suatohoram ſupra Pleſcouiam ad Vdouenſe iter obſidendum loco opportuniſsimo collocatum antè oſtenſum eſt, minimè interim dimouendum arbitratus, ne tamen repentina impreſsione opprimi ab hoſtibus poſſet, maiorem peditatum, ac minora tormenta aliquot, Staniſlaumq; Penkoſlauium ei adiungit. Si hoſtis incurſionem in eos faciat, die vexillum militare, quo propoſito quàm primùm ad opem iis ferendam accurri poſsit: nocte ignem tollere eos iubet. Simul ne diſceſſu regio metu omni liberatum ſe hoſtis putaret, in omnes rei gerendæ occaſiones intentus erat. Quæ cogitanti ex ſuperiorum temporum pabulatorum licentia, qui partito in duos imperio militari, magna præterea vo-

luntariorum parte nullam Imperij necessitatem recipiente, sine metu vel Imperij vel hostis vagabantur, nec rarò sub ipsos muros succedebant, accidere posse facultatem rei gerendæ ratus: die D. Nicolao sacro, qui vel maximè à Moscis obseruatur, idoneis locis milite in insidiis collocato, carros aliquot propinquo à mœnibus spatio agi iubet. verùm diei religione quamuis obiectam prædam hostibus spernentibus, idem altero die fieri imperat. Consederant partitis insidiis in vicinarum fossarum, quæ imbrium casu factæ erant, vna Vngari equites: in altera Stanislaus Solkeuius adolescēs, & Ioannes Kretkouius Priiemscianæ turmæ Legatus cum Polonis. Hostes ad primum prædæ aspectum mox erumpunt: protracti in locum insidiarum ab Vngaris celeriter consurgentibus profligantur. Poloni, qui remotiori ab iis loco erant, propterq; præruptum per oppositos colles ascensum, ambitum capere cogebantur, confligendi cum hoste facultate non data, à dextra impetu in eum facto, inclinatum in effusiorem fugam præcipitant, coniunctimq; cum Vngaris ad mœnia vsq; insequuntur. Etsi qui primo loco consederant Vngari, lectissimi equites essent, ac in his Petrus Bathoreus, Georgius Sibricus, ac Ioannes Kallaius, omnesque generosissimis equis Thracicis veherentur: Moscouiticorum tamen equorum, quàuis ij magnam partem parui ac deformes sunt: pernicitatem, assequi vix potuerunt. primo tamen impetu triginta circiter interfecti ac duodecim Boiarici generis, in iisque maximè strenuus, ac militaribus facinoribus aliquot notus Petrus Koltouiscius, capti fuerunt. Incommodo hoc accepto Suiscius auersa porta maioribus aliquot tormentis magno labore, ad imas muri & propugnaculorum fenestras demissis, locoq; opportuno non procul à fossis vrbis magna scloppetariorum manu occultata, subinde viginti circiter equites, qui nostros cis flumen Plescouiam in stationibus positos lacesserent, atque in insidias pertraherent, emittebat. verùm cùm excursione hostium nunciata Samoscius ipse cum tribus turmis equitum flumen transiisset, quique in insidiis consederant, ad primum vnius equitis conspectum, quem propiùs ad locum insidiarum accedere Samoscius iusserat, scloppetos ad vnum omnes incassùm explosissent, sola ferè vrbis propinquitas, & fossa equiti obiecta quò minùs conciderentur, hostes texit. Dum hæc ad vrbem geruntur, aduenerunt interim Legati à Mosco ad colloquium missi Demetrius P. Filius Ilecius, Romanus B. filius Olphirionis; proq; scriba illis adiunctus Nicolaus Bassorekus. Iis Posseuino cum præsidio Polonico vltra Porchouam obuiam profecto, ac mox nostris quoq; Legatis subsecutis, paulò pòst

initium

initium agendi de pace factum fuit. Ab initio de Sueciæ Rege fœdere comprehendendo propositum fuit. Etsi enim præreptarum arcium iniuriæ non parum animum Regis alienâssent: quòd tamẽ superioribus Comitiis Annæ Reginæ precibus adductus, quæ sororis suæ Sueciæ Reginæ amore, ac assiduis literis victa genua Regis amplexa, ne sine Sueco pacem faceret, orârat, daturum se operam vt pace comprehenderetur, pollicitus ei fuerat: ac Possevinus quoque homo inter Principes Christianos pacis conciliandæ cupidissimus, hoc idem summo studio contendebat: vt actionum de pace initium ab eo fieret, legatis mandauerat. Qua in re dum hæretur, Bochdanus quidam omnium legationis eius arcanorum conscius à Legatis Moscouiticis ad Palatinum Braslauiẽsem transfugit, ab eoque ad Samoscium statim mittitur. ab eo hæc Legatos mandata habere Samoscius cognoscit: Si Regem exercitumque à Plescouia discessisse intelligerent, quacunq; causa interposita colloquium tollerent: si obsidionem obstinatè continuari sentirent, sine fraude de pace agerent: Eam autem hoc ad extremum concluderent, vt si Rex Lukos aliaque quæ superioribus annis cœpisset, præter Velisium ac vniuersum Ducatum Polotiensem, quæ Regi concedebat, sibi redderet, vniuersa Liuonia ei decederent. Legati cùm Regem quidem discessisse, obsidionem nihilominus vrgeri animaduerterent, accesserant ad conditiones aliquas pacis: sed cùm ob sæuissimas hiemis iniurias, commeatusq; omni vicino agro vastato angustias subinde incommodum aliquem rumorem de exercitu expectarent, varias interim moras interponebant: deq; leuissimis quibusq; rebus ad Principem missitabant. scripserat ex itinere ad Samoscium Possevinus, ostendisse sibi Legatos, magna cupiditate Moscum alicuius vel exiguæ saltem portionis agri Liuonici ad titulum Liuoniæ vsurpandum retinendæ teneri. Samoscius Nouocastrum, Sereneseum, Nouogrodecum, deserta nec magni fructus castella ea conditione relicturum se illi rescripserat, vt penes Regem Luki, Sauolocia, Neuela remanerent. Cùm illi de Lukis nulla se mandata habere renuntiâssent, sine Lukis ne palmum quidem terræ in Liuonia se ei permissurum ostendit. Interim Samoscius cùm copias quasdam, quæ Plescouiensibus subsidio mitterentur, Nouogardiam contrahi rumor ad exercitum perlatus fuisset: Spitkonem Iordanum virum strenuum, cuius cùm aliàs, tum in pugna Dersauiensi præclara opera extitit, turmis aliquot equitum ei attributis eò misit. Hic stationibus hostium, quæ non procul à muris se ostẽderant, cum trepidatione intra mœnia compulsis vrbi ipsi, omniq; vicino agro magnum terrorem intulit. Eun

dem opportuno deinde inter Porchouam & Nouogardiam pago considere iussit: cùm ad subuectiones subsidiaq; si quæ Plescouien sibus ab hoste summitterentur, prohibenda: tum ad pabulationes laxiores nostris faciendas: maximè autem metum vndiq; hostibus ostentandum. Supra eum verò Kosakki, quos ad Opakam collocatos fuisse antè ostensum est, ad Saionskouium vltra Russam à Samoscio deinde translati omnia infesta reddiderant. Iamq; antè eandem ob causam ex Kobilogradensi etiam castello, quod adstricto glacie lacu Pelba, qui ad Plescouiam, Derpatum, & Kobilogradum pertinet, ex Derpatensibus præsidiariis aliqui insederant, Simonem Charlensium deiicere præsidium iusserat: indeq; ad Prebusium supra Plussam flumen, quà lacu concreto iter ex Derpato, & Vdoua versus Nouogardiam erat, eum collocârat. vnde deinde vlteriùs populationes proferebantur. quibus rebus fiebat, vt quod ab initio sibi proposuerat, nec ipse Plescouia propter commeatus difficultates auocaretur, quòd in omnes ferè partes liberè pabulari nostri possent: & populationibus, quà supra priscam Russam ac Nouogardiam versus Tueram, quà ad Volchodam flumen, ac Lahodam lacum longè lateq; factis, cùm opportunissimis viis occupatis vndiq; grauissimè hostes premerentur, indies metus eis augeretur. Miserat ad Samoscium Iordanus duos nobiles Moscos repentina excursione oppressos. Ex iis de Ioannis maioris natu Principis filij morte cognitum fuit. Hunc, cùm pater opum suarum magnitudinem ac thesauros iactasset: ille verò iis Regis thesauros virtutem ac animi fortitudinem prætulisset; quibus etsi illis, quibus pater abundaret, inferior esset, nihilominus ditiones eius igni ferroq; vastaret, magnaq; parte regni eum exuisset; vel vt quidam dicerent, cùm obstinatius à patre exercitum, quo cum regio exercitu dimicaret, flagitâsset: iratus verò illi pater, scipionem in caput impegisset, non multò pòst, siue ictus, siue animi doloris vi, in paroxysmos epilepticos, atq; inde in febrim incidisse, ex eaq; deinde extinctum narrabant. quæ res supra reliquas fortunæ aduersitates eò maiorem dolorem Mosco attulit: quòd hic etsi imperio patris priori vxori, cum qua optimè illi conueniebat, nuncio remisso, aliam duxerat, sine liberis tamen decesserat: alter verò filius Theodorus iunior natu, mentis vitio ad regnum atque omnes adeò res inutilis censeretur. Ab altera parte Suiscius, quòd immensam frigoris vim cerneret, febresq; passim ex ea in castris vulgari è transfugis intelligeret: propter vehementiam enim hiemis, quò minus aliqui transirent, fieri non poterat: ad seruatæ vrbis famam, quomodo castrorum captorum, ac deleti exercitus gloriam adiiceret,

quæ-

quærebat. Erat tertia ferè pars castrorum morbis implicita: cùm vt quisque frigoris ea immensi prope asperitate correptus esset: quod qui effugeret, nemo erat: febri etiam statim corriperetur: ita tamẽ vt pauci omninò ex ea morerentur. Non minùs autem Samoscius, cùm in tanta aeris inclementia, cum hoste potiùs, quàm cum frigoris iniuriis conflictari militem cupere cerneret, prælio dimicandi facultatem sibi dari expetebat. Eiusq; rei, vt extra muros atque munitiones hostem pertraheret, cùm varias rationes quæreret, omnia consilia eius vehementer frigoris, quam diximus, sæuitia impediebat. Tanta autem eius vis erat, vt vbi quis extra tabernaculum vix pedem protulisset, omnibus ferè membris, iis potissimùm quæ maximè aeri patebant, naribus, auribus, atq; facie, gelu astrictis emoreretur: quodq; de Moscouitici cœli natura cum miraculo nonnulli prodiderunt, eiusmodi in iis locis frigora esse, vt aquæ casu ipso dum funduntur, congelentur, id experiendo multi cognouerint. Maximè autem quod necesse erat euenire, excubiæ sæuitia hac frigoris vexabantur: rarẽq; omnino obibantur, ex quibus non plures plerunq; aliqua corporis parte mutilata referrentur. Memorabilis cum primis ex turma Sigismundi Rosnij nobilis equitis casus fuit: cui cùm vtrunque crus planè iam frigore emortuum esset, isque in febrim inde ac mentis alienationem incidisset, interim verò medicus, ferro crura resecâsset, vbi ad se rediit, non secus ac si partem aliquam ornatus requireret, de pedibus amissis interrogare cœpit. Alius quidam ludicro penè euentu, maximum tamen & ipse periculum adiit. relictus à Basilio Surannicio in primis excubiis non procul à fossis vrbis concubia nocte fuerat. cumq; frigore planè obriguisset, atque equus vti fieri solet ex frigore subito grauiùs se concussisset, is qui nec equum, nec se in equo planè iam nactus continere posset, de equo decidit: pedeq; ferramentis, quæ ab ephippio dependent, retento, sub ipsas portas equo incitato magna voce alienam opem, cùm ipse explicare se non posset, implorans, pertrahitur. Mittit mox Samoscius, qui eum eripiant: quod si sine periculo facere non possint, ne ipsi temerè periculum adeant, mandat. Hostes qui in muro constiterant, fraudem subesse rati vltrò irridebant: satisque iam fraudum ac dolorum esse, nec ea ratione ampliùs se capi posse exprobrabant. Ita incolumis hic à nostris recipitur. Id autem tum tempus anni erat, quo intensissima iis in locis frigora esse, vulgari sermone Moscorum ostenditur: qui Nicolai & Christi frigora appellant, cùm maxima designare volunt. Moscouiâ autem omni sub ipsis ferè trionibus positâ, nullo ferè loco, nisi iis fortè, quæ ad glaciale mare pertinent, quàm in

Plescouiensi agro vehementiora frigora existere solent. Itaque & animalia pleraq; omnis generis, quæ cæteris in locis nigro aut fusco colore sunt vt corui cum primis, noctuæ, gallinæ siluestres, vrsi, lupi, lepores, aliaque eius generis, seu cœli natura, seu frigoris vi, candida hîc esse vulgò animaduersum est: Noctium verò eam longitudinem esse, vt cùm longissimæ sunt, diei non quinq; omnino horarum spatium sit. Magna tamen in omnibus hisce incommodis tolerandis militum constantia erat: Samoscius etiam, quantum eius fieri poterat, ratione ac diligentia ea subleuabat. Excubias quaternis vicibus permutabat: earum ternas per alios obibat. sub crepusculum autem ac primum diluculum, per Stanislaum Vlodekonem affinem suum, quem Sbarasio Palatino Brasslauiense ad colloquium cum Moscis misso, sibi legârat: quòd eo tempore eruptiones hostium maximè expectandæ erant. Quò pauciores autem frigoris incommodis afficerentur, pro superiorum temporum consuetudine paucos admodum, qui non tam eruptionibus hostium resisterent: quàm de aduentu eorum certiores cæteros facerent, in stationibus & excubiis collocabat. Etenim iam antè toto eo tempore, ex quo exercitus vrbi admotus fuerat, morem hûc Samoscius obseruârat: vt vel diligentissimè excubiis dispositis, in ipsis nihilominus castris contra repentinas eruptiones subsidia parata haberet: alboq; circum castra misso per vices semper aliquot eam ad rem describeret. Hinc etsi, quod in obsidionibus fieri solèt, non rarò eruptio tentata esset, sæpiusque se hostis ostenderet: nulla tamen vnquam in castris trepidatio orta, aut vnquam omnino ad arma, nisi semel fortè mox à discessu regio, cùm ad acuendam militis diligentiam ex industria tumultum Samoscius auxisset, conclamatum fuit. Ii enim, ad quos cuiusque temporis vices pertinebant, cum conscensis equis hosti obuiam progressi fuissent, cæteris prope ignaris eum reiiciebant. Tum verò eò accuratiùs obseruandum id sibi existimabat: quò propter frigoris sæuitiam, ne ea miles affligeretur, pauciores excubitores ponebat: cùm vt maximè firmiores posuisset, aeris tamen iniuriis ad rem gerendam penè inutiles futuros cerneret. Itaq; in ipsis interim tabernaculis, quæ partim è vicinarum villarum ædificiis, partim cauernis in terra effossis, cratibusq; ac palea intectis, contra cœli incommoda ex tempore sui quisque vsus causa parârat, more stationum per vices semper aliquot excubare, equosq; quos statim inscenderent, atq; arma expedita habere iubebat: qui eruptione aliqua nunciata recentes, ac ab iniuriis aeris illæsi, cõscensis mox equis hosti occurrerent. qua re & securitati castrorũ & militis quieti, atq; commodis

maximè

maximè consulebatur. Stationum igitur ea exteriorum in frequẽtia, ac numero adeò earum ex transfugis à Suiscio cognito, castrorum oppugnandorum, stationibus priùs repentina eruptione oppressis, consilium cœpit. hunc in vsum septingẽtos circiter equos, quos obsidionis incommoda reliquos fecerant, cõquirit: ad eosq; promtissimum quenq; rescribit. Binæ contra vrbem à castris stationes erant: vna vltra Velikam flumen, quæ Pezzurensem viam obseruabat: altera cis flumen supra castra. Ex altera parte, qui ad Suatohoram erant curabant. Suiscius trecentos circiter equites delectos vltra Velikam contra eos, qui ad Pezzurensem, vt ostensum est, viam, in stationibus erant, eo consilio, quemadmodum ex captiuis postea cognitum est, mittit, quòd illis occupatis, si quod futurum præuidebat, qui à superiori castrorum parte custodias agebant, statione sua relicta flumen glacie concretum ad ferendam suis opem transirent, castra nudatum iri, sibiq; nullo obsistente repentina eruptione ea inuadendi locum futurum cogitabat. Obueneranat diei eius stationes Sborouianæ turmæ. quæ cum trecentis equitibus constaret, Thomas Orinscius cum quadraginta circiter eorum vltra Velikam flumen positus erat: cum cæteris Laurentius Scarbecus turmæ Legatus supra castra cis Plescouiam flumẽ excubabat. Iam antè autem ea in vniuersum custodiis omnib. mandata Samoscius dederat, vt erumpenti hosti nulla pugnandi copia facta ambitu capto, versus castra statim se reciperent; non modò quò subsidium illis propinquiori è loco faciliùs ferri posset, verùm hostis etiam longiùs ab vrbe ad pugnandi necessitatem pertraheretur. Id igitur cùm Orinscius feciſſet, Suiscius peditatus partem statim vrbe emittit; qui quòd locus is omnis conuallibus interseptus esset, valle quadam occupata receptuq; intercluso vehementer scloppetis eos premebat. Interim Samoscius Scarbecũ, qui quemadmodum ostensum est, in superioribus stationibus erat, flumen mox transire, impetumq; in hostes dare iubet: simulq; ipse equo conscenso, iis qui in subsidiis, de quibus antè dictũ est, consederant, vt se sequantur, imperat. Scarbeco promtissimè flumen transgresso, Suiscius vbi primùm stationibus nudata castra animaduertit, mox reliquum peditatum ac equitatum omnẽ diuersis portis ad castra oppugnanda mittit. Interim qui ex instituto, quemadmodum ostensum est, in tabernaculis excubabant, se quiq; à Samoscio iussi fuerant, ad certamen iam se expedierant; primiq; Vngari, qui eam ad Velikam flumen castrorum partem tenebant, inde Ioannes Kretkouius, cum turma Stanislai Priiemscij: Sarnacius cum Hieronymi Gostomscij, quarum Legati erant;

post hos alij tanta celeritate procurrerunt, vt eodem quasi in vestigio, vno conflictu, atque impetu trecenti circiter ex hostibus caderent; caperentur vltra sexaginta: magna verò eorum pars vulneraretur. Suiscius qui è proximo muro euentum eruptionis expectabat, cædem hanc & fugam suorum cernens, reuocatos intra vrbem mox recepit. Desiderati & ex nostris prælio eo aliquot fuerũt, cùm valle ab hostibus occupata circumuentis auxilium ferri ab aliis non potuisset. Piontkouius nobilis eques captus, ac ab hostib. abductus fuit. Orinscius cùm diu fortiter hostes sustinuisset, globo è superiori loco per humerum & intestina traiecto, periit. Petrus Grudsescius cùm per hostes manu viam sibi patefecisset, adq; nostros iam & ipsa penè castra in tutũ penetrâsset, è muro tormẽti cuiusdam maioris ictu interemptus fuit. Ex Vngaris equitib. Franciscus Kobor & Barrabas Balog viri militares ceciderũt. Quod nisi subsidij iis, qui cum Orinscio circumueniebantur ferendi causa, celeriùs à castris progrediendum nostris fuisset, facilè vniuersas copias hostium ad ipsa castra pertrahi, iisque deletis debellari ferè tum potuisse, minimè dubitandum videbatur. Erat is quartus Mensis Ianuarij dies. sub noctem Samoscius, quòd maximè omnes Moscos cupidissimos suorum humandorum sciret, Nicolaum Vrouecium in loco prælij excubare, ac si fortè hostibus ad tollenda corpora egressis, gerendæ rei facultas accideret in omnes occasiones intentum esse iubet. Ea nocte nullam in partem se commouerunt. Altera Martino Lesnouolscio notæ virtutis Præfecto negocium dat; qui cum quibusdam vrbe egressis, ac proxima, quæ ad eam iacebant, cadauera subtrahere incipiẽtib. vnà cum altero equite se ostendisset, celeriter in vrbem refugerunt; semperq; postea intra mœnia se continuerunt. Samoscius rei gerendę nullum ampliùs locum futurum, quodq; pietati ac humanitati deberi arbitrabatur, vltrò hosti offerendum ratus, ad obsessos mittit: potestatem se illis mortuorum facere; ac vel per militem cõferri corpora, ac tradi iis iussurum, aut si ipsi per se tollere ea velint, fide publica integrum id illis futurum ostendit. qui in muris erãt, laudib. hanc eius pietatem Christianiq; animi sensum magnopere extollebant; req; cum Suiscio cõmunicata, vt sequẽti die circa meridiẽ ad se redeat, quo ea de re constitui posset, rogabãt. Ad tempus Stanislaus Solkeuius adolescẽs singulari ingenio præditus, Melchior Sauissa stabuli Samoscij Præfectus, alijq; Nobiles iuuenes Thracicis generosissimis equis vecti splendidissimeq; omnes ornati iniusi vnà proficiscuntur. Agnoscit ex transfugis Solkeuium quidam: ostendit hostibus, prę terquàm, quòd propinqua cognatione Samoscių con

tinge-

tingeret, multorum etiam secretorum conscium esse. solebat enim Samoscius, quòd præter ætatẽ, eximiã in eo indolem ac ingenium perspiceret, in secretioribus rebus ad Regem referẽdis ipsius plerũq; opera vti. Hac re Mosci inducti, mutato consilio, ac pietatis in defunctos officio, præsenti quod ostendebatur, cõmodo posthabito, verbis rem extrahunt: interim maiores scloppetos complures, & quingẽtos circiter scloppetarios in muro clàm disponunt. Solkeuius cùm variè rem duci animaduerteret, vt tãdem se explicẽt, eos hortatur: continuò vnus è scloppetariis coortus scloppeto in Sauissam irruens, irrito tamen propter armorũ firmitudinem ictu eum ferit: simul cæteri scloppetos omnes vno tẽpore displodunt. Solkeuius, quiq; cum eo erant cõuersis equis celeriter se recipiũt. eis è muris aliis mox scloppetis, & quò longiùs prouecti essent, eò maiorib. inde tormẽtis hostes persequuntur. incolumes nihilominùs in castra nostri redierunt: quòd tantum globorum nimbum euasissent, omnibus mirantib. Iam antè Ioannes Ostromecius, qui ad tormenta cum aliis curabat, huiusmodi rem ad Samoscium detulerat. In arca ferrea duodecim tubos scloppetarios, quò citius rumperẽtur, ex industria tenuatos, Ordine disposuerat: eosdemq; subtilissimo puluere, ac arcam ipsam implerat. in medio eam sclopeti partem, quæ rota atq; incumbente silice ignem ad puluerem incẽdendum elicit, tensam paratamque constituerat: arcæ ea in ligneã cistam imposita, fibulam, quæ attracta rotam luxare, ignemque excitare solet, duabus chordis, vna ad inferiorem ligneæ cistæ fundum, altera ad ipsum ferreæ cistæ operculum alligârat: ea ratione, vt siue ferream arcam ex lignea quis eximeret, seu ipsius ferreæ tectum moliretur, necessariò vtraque re puluis inflammaretur, tubisque atque arca ferrea fracta astantes percellerentur. Hanc si ita ad Suiscium misisset, minimè sibi obtemperaturum, quin eam excuteret seque ipse in fraudem indueret, existimabat. Noluerat tum Samoscius permittere, vt huiusmodi artibus contra hostem res gereretur. Iam publica fide ab illo priùs violata, Solkeuioque ac aliis omnibus qui in consilio Samoscio aderant, vrgentibus, vt eius in se perfidiam ea ratione vlciscì sibi liceret, Ostromecio rem totam permisit. Hic captiuum hominem idoneum nactus, per aliquot dies benignè habitum, tamquam magni secreti conscium facturus iuramento adigit, fidemque eius sibi obstringit. Fingit Ioannem Mollerum quendam se esse: cum Farensbekio quondam apud Principem Moscorum militâsse: postea etiam illo ad Regem se conferente, autoritatem eius secutum: ac etsi aliquo apud Regem loco esset, pristinam tamen Moscorum

Principis in se indulgentiam requirere: eamq; ob causam interfecto priùs Imperatore exercitus, cùm pro artificio suo rei tormẽtariæ remotis arbitris communicaturus cum eo esset, ad illum rursum transire in animo habere. Interim cistam eam, vt ad Suiscium perferat rogare: in eam precioſissimas quasq; suas ac alias magni momenti res se coniecisse; breui ipsum, opera priùs ea, de qua dixisset, Principi Moscorũ nauata subsecuturũ: magni aũt sua interesse, ne priusquá ipse veniat, cista resignetur. In eandem sententiá ad Suiscium literas perferendas illi dat. Moscus duplici lætitia elatus, quòd & libertatẽ recuperaturus, & tam gratum nuncium ad Suiscium perlaturus esset, perq; excubias ab Ostromecio traductus ad Suiscium peruenit. qui cùm eo tempore aliis rebus occuparetur, cæteros qui ad consilium tum fortè conuenerant, nullo ad cognoscendum sibi spacio sumto, aperire statim cistam iubet. concurrunt complures rei nouitate, atq; innata hominib. curiositate ducti. Ferocissimus omniũ Andreas Choroſtinus alter Palatinus, & æmulus Suiscij, quẽadmodum postea cùm ex Alexándro qui pace facta ad Plescouienses à Legatis missus fuit, de quo infrà dicetur, tum pace facta ab aliis multis compertum est, pede in cistam ligneam impoſito, ferream manu sua ipse extrahere nititur. Interim fibula conuulsa, puluereq; inflámato, arca ferrea ac tubis disiectis, non modò astantes omnes dissipantur, verùm tecti etiam pars aliqua vi ignis ac fractorum ferramentorum conuellitur. præ cæteris maximè insignes, Andreas de quo dictum est Choroſtinus, & Kosecius periêre. Erat & de Suiscio suspicio, cùm ex ægritudine per continuos aliquot dies copiam sui non feciſſet: maximè autem apud nostros opinio hæc confirmabatur; quòd cùm assiduè antea in muro versari, perq; stationes volitare solitus fuisset, nunquá postea se ostenderet. Verùm hac de re contumelioſæ postea literæ Scriptæ à Suiscio ad Samoscium fuerunt: ab iisq; ad singularis certaminis prouocationem descensum inde fuit. Verùm Samoscio constituto die cum demonstratis antè insignibus in designatũ locum progresſo hostis non prodiit. Disputabatur nihilominùs interim, quemadmodum suprà ostendimus, ab vtraque parte de conditionibus pacis. De Sueciæ Rege ab initio iam Mosci respondérant, non recusare Principem suum, quo minùs pacem cum illo faciat, verùm debere eum more Maiorum ad Nouogardiæ Palatinũ mittere, qui de cõditionib. pacis acturus cum illo esset: præter exẽpla institutaq; Maiorũ nihil omninò faciẽdum sibi esse. qua de sententia cùm deduci non possent, inde ad summam Liuoniæ, cæterarumque arcium vtrinq; reddendarum cõditionem vẽtum fuit.

Plu-

Plurimum de hac controuersiæ fuit; cùm Prouinciam, quam nouem & viginti annorum bello, multoque sanguine suo vix peperissent, ac in qua multi Rusici generis nati essent: plurimi etiam domiciliis constitutis inueterâssent, non minùs ægrè quàm si de Moscouitico solo ipso ageretur, relinquerent. Ad extremum de Derpato atque Nouogrodeko Liuonica, cum reliquis vrbibus, atq; castellis ferè omnibus cessissent, vehementer resistebât; quòd in illam religionẽ suam iam inuectam, Episcopumq; in ea à se constitutum: hanc Diuæ virgini matri Pezzurensi sacram dicerent. Tandem cùm præter expectationem suam, minùs ad voluntatem ipsorum ad Plescouiâ res fluere; ac ne summâ quidem cùm aliarũ ferè omnium tum frigoris difficultatẽ ab obsidione nostros reuocare: iamq; maxima hiemis parte exacta mitiora tempora instare intelligerẽt: maximè aũt Posseuinus, qui quo minùs suspecta fides sua apud Moscos esset, cum illis diuersabatur, ne vllo cum fructu in re tam pia tantùm elaborâsset, summa apud vtramq; partem libertate in pacem incumberet, res conuenit. Pacti vt vasa sacra Derpato ac Nouogrodeko tollere sibi liceret, nec Episcopus sacerdotésue eorum contumelia afficerentur, vniuersa Liuonia, quam in sua potestate Princeps eorum haberet, decesserunt: Regis nomine econtra Lukis, Sauolocia, Neuela, aliisq; castellis nonnullis, quæ superioribus annis ab hoste cepissent, Velisio ac Polotiensi agro omni recepto, illis cessum fuit. De Narua aliisq; castellis quæ à Sueco occupata erant, diu disceptatum fuit; cùm nostri Moscorum tergiuersatione, in potestatem Sueci veniisse ea dicerent: Mosci nihil ad se præstationem eorum pertinere contenderent; quę nec antè à se inter arces Liuonicas, quas Regi obtulissent, nominata fuissent: nec nunc tenerentur. Tandem cùm in eo hæreretur, ita controuersia suspensa, vt iuri suo in Naruam reliquasque arces, quæ à Sueco tenerentur, minimè Regem defuturum Legati testatum facerent; Veisensteinio autem, quod iam antè Regi Moscus obtulisset, discrẽtè Legati eius decederent: de captiuis deinde actum fuit. Cùm Mosci vtrinque captiuos sine precio reddi vellent: Regis nomine, quòd ex Moscis primarios homines complures, illi ex Regiis captiuum insignem nullum ferè haberent, Sauolocia, Neuela, ac Sebesium, ac extremo loco Sebesium pro captiuis poscerẽtur; Moscus verò non tantam hominum, quantam possessionum rationem habendam sibi iudicaret, in aliud tempus, quo ad exigẽdum in pacem à se mutuò sacramentum Legatos vtrinque missuri essent, tota hæc res dilata fuit. De tormentis ac apparatu bellico, quę in præsidiis essent, ita conuenit; vt relictis, quæ cùm quæque ca-

perentur in arcibus fuissent, quæ vtrinque illata essent, secũ quisq; deferret. Iis igitur conditionibus decẽnalis pax perfecta fuit: Cùm nec Moscum in eo amissarum Prouinciarum dolore opportunioribus temporibus per motus aliquos interregni aut alias occasiones ablata recuperandi spes desereret: & Rex tãta clade atq; vastitate Moscouiæ illata, quæ tam paucorum annorum spacio resarciri nullo modo posset, si Prouincia Liuonia omnib. interim necessariis rebus à se firmata bellum Moscus redintegrare vellet, maiores res gerẽdi facultatẽ sibi non præcidi non molestè ferret. Legati iuramento statim eas firmârunt: de Principum iuramento, vt maiores Legati exigendi sacramenti causa primùm à Rege ad Moscũ, inde à Mosco ad Regem mitterentur, cõstitutum fuit. In literis fœderis cõscribendis, per aliquot etiam dies controuersum fuit. quòd Mosci ab initio vniuersæ Russiæ Ciariũ: postea cùm de eo iam decessissent, secundùm Moscouiæ & Vlodimiriæ aliosq; complures titulos Astrakanensium tamen & Kasanensium Tartarorum Ciarium, Principem suum appellari volebant: nostri præter morem Maiorum nihil se illi tributuros contẽderent. Iam paulò antè aũt Parnauiam, quæ à Suecis obsidebatur, cõmeatus inopia vehementer laborare, ac vix quatuor septimanarum spacio tolerare Moscos posse, per Thomam Embdanum, aliosq; quorum diligentia in cognoscendis rebus hisce vtebatur, Samoscius cognouerat. à Ioanne Sborouio præterea, qui maximis vadimoniis, necessariisq; suis ac familiæ suæ negotiis coactus in Poloniam redierat, certior factus fuerat, ad res nouas Liuones solicitari, rumoresq; spargi, Regem si Liuoniam recepisset, inter Vngaros vniuersam distributurum. Quod cùm ij fieri non posse, nisi ipsi omnes sedibus suis euerterentur, perspicerent, non parum ea re multorum animos commoueri necesse erat. Proponebantur eodem tempore Sueci nomine edicta, quibus suorum cuiq; bonorum, & quas pristinis temporibus, Maiores cuiusque beneficiario iure tenuissent, possessionum restitutio promittebatur: adq; possessionem bonorum adeundam, ad quos ea pertinerent, inuitabantur. Inter alios Byringius, qui aliquot castella regia in potestate habebat, vt ex Moscis Parnauiâ decedentibus cognitum postea fuit, literas ad Moscos dederat: quibus si diutiùs sustinere obsidionem non possent, vt Sueciæ potiùs quàm Poloniæ Regi eam dederent, hortatus eos fuerat. In hoc igitur Liuoniæ amittendæ discrimine, etsi vel vi tandem, si subsidia sibi à Rege quẽadmodum cum eo constituerat, summissa fuissent: aut saltem Mense Iunio, vltra quem obsessos non toleraturos, perspectum habebat, fame atque commeatus inopia in potestatẽ Plesco-

scouiam venturam Samoscius non desperabat: ad pacem tamen animum tandem aduertendum sibi iudicabat. Venerat sub idem tempus in castra à Suecis missu Præfecti Naruensis mercator quidam; qui de iniuriis, quas finib. suis à milite nostro, qui suprà Vdouam in Prebusio collocatus erat, illatas dicebant, quereretur. cui cùm præter opinionẽ Suecorum benigniùs responsum fuisset, venit postea ad Samoscium à Ponto Gardiano Laurẽtius Cagnolus Italus; cuius in Narua occupãda maximè insignis opera extiterat: honorificisq; verbis pro Rege Samoscio salutato, ac literis ad Regem à Ponto scriptis illi redditis, vt ad Legatos Moscouiticos ipsius voluntate proficisci sibi liceret, petebat. Samoscius etsi quæ in Liuonia agerẽtur, non ignorabat: comitatis tamẽ suæ ad exterum hominẽ, rationem sibi habẽdam ratus, in præsentia humanè ad postulata ipsius respondit: non potuisse in mẽtem venire Regi, cùm præsertim tãdiu in castris fuisset, nec quisquam à Sueciæ Rege ad se venisset, deinceps Legatũ vllum missum iri: atq; ita nec Regem vlla hac de re mandata sibi reliquisse; nec se sine Regis mandato, ac voluntate quicquã ei permittere posse: literas vel per tabellariũ ad Regem missurum: aut si ipse ad eum ire vellet, præsidium se ei adiunẽturum. Cagnolus responso hoc accepto, tabellarioq; cum literis relicto ad Pontum se recepit. Eum, tabellario ad Regem è castris nondum profecto, perfectæ pacis nuncius in Liuoniam consecutus fuit. Iamq; Alexander qui de pace facta Plescouiensibus renunciaret, à Legatis Moscouiticis Sapoliã missus ad Samoscium peruenerat. quem cùm ad prandium Samoscius inuitaret, maximi beneficij loco habiturum se respondit, si ad vrbem quam primùm aditus sibi permitteretur. Nam dum ipse epulaturus ibi esset, obsessos interim sanguinem bibituros: his enim verbis vtebatur: pransurum se apud eum, vbi læto pacis nuntio suis impertito, reuersus ad eum fuisset. Samoscius præsidio ei adiuncto, ad vrbem perduci iussit. Cùm sub Pochrouiensem turrim, quæ ad Velikam flumen pertinens ab Vngaris tormentis, quemadmodum ostensum est, quassata erat, succesisset, ac quis esset ostendisset; tanta eorum, qui in muris constiterant, lætitia, atq; gratulatio extitit, vt subitò sublimem raptum in muros extollerẽt; nullaq; vel suorum vel nostrorum circumfusorum verecundia prohiberi se paterentur; quò minus ad pedes eius proiecti eos oscularentur, Archangelumque ac pacis nuncium lætis acclamationibus appellarent. ad nostros deinde conuersi fratres eos appellabant; vtque sine metu propiùs iam ad se accederent, libereq; vagarentur, inuitabant. Altero die idem Alexãder cum aliis nonnullis ex Nobilitate ad Samo-

scium in castra redit: quia pax iam conuenisset, vt lignatio sibi libera permittatur, ipse verò quàm primùm exercitum deducat, petunt. Respondit Samoscius, etsi de pace tranfactum esset, literas tamen in quibus conditiones pacis perscriptæ essent, nondum ad se allatas: multò minùs qui præsidia traderent, à Principe eorum venisse. cõuiuio deinceps eos excepit. Quod cùm lautissimè instructum fuisset, qui maxima apud nostros commeatus inopia laborari sibi persuaserant, omnium non modò necessariarum rerum, verùm plurimarum quas nunquam ipsi cognouissent, apparatum eò magis admirati fuerunt. Etenim Samoscius quemadmodum superiori anno fecerat, ita iam initio etiam expeditionis huius, præter puluerem tormentarium, quo peditatus, quem conscripserat, vteretur, apparatumque bellicum, commeatus quoq; maximam copiam, nonnullam etiam elegantioris victus, externorum hominum excipiendorum causa contraxerat: partemque eius, quam Gedani & Rigæ comparârat, à Duce Churlandiæ, ciuitateque Rigensi iumentis cõquisitis, supra Kokenhausium, quod tum in hostium potestate adhuc erat, exposuerat; indeque aduerso flumine Disnam, ac vlteriùs Sauolociam nauibus deuexerat: aliam carris deportârat. In eo verò prandio cùm cistæ quoque ad Suiscium missæ mentio facta fuisset, cùm de Chorostino, ea quæ suprà demonstrauimus, Alexander præ se ferebat; tum nisi pax interim conuenisset, ne ingenio à nostris superati viderentur, vicissim se illis trecenta aurea poma obiecturos fuisse dicebat. Id satis apparebat, nullam ferè rem ægriùs eos ferre: iamque antè priusquam pacis conditiones conuenissent, Vngaris propiùs ad muros succedentibus, sæpiusque cistam illis exprobrantibus adeò eo commoueri se testabãtur; vt cùm iidem in flumine glacie adstricto cistam aliquandò illis obiecissent; crebris tormentorum ictibus doloris ac iracundiæ suæ flammas in eam eiacularentur. eodem autem modo frequentiùs deinde ad Samoscium ventitabant; à quo cùm semper benignè habiti fuissent; ac verò captiuorum quorundam permutandorum causa in Procopium Penonscium turmæ Præfectum conuiuium tum fortè agitantem incidissent; qui antea commeatus ac rei frumentariæ difficultate coactum, vltrò Samoscium exercitum reductũrum existimârant; vt non modò Imperatorem ipsum, verùm exercitũ vniuersum in maxima copia versari videbant; sequenti die Theodorum Mescodouum aliosque frequentes ad Samoscium mittunt; vt pace facta exercitum tandem abducat; obsidioneque vrbem liberet; petunt; quod nisi intra triduũ faciat, nolle se pace teneri ostẽdunt. Respondit Samoscius,

existi-

existimare se pace iam facta non ex animo hæc ab illis dici: quam non ingratam illis accidisse, gratiorem quidem, quàm generi hominum ex stipendiis viuenti sciret: exercitum cùm commodum futurum esset, se abducturum. Interim Palatinus Braslauiensis ipse in castra venit: nec alia conditione pacem conuenire potuisse, quàm vt nulla mora interposita exercitus reduceretur, docuit. reddendarum quoq; arcium eas conditiones placuisse, vt aulici ab vtroq; Principe ad arces, quę restituendæ essent, quàm primùm mitterentur, qui vbi aduenissent, rusticorum ac agri possessio statim traderetur. Interim ab iis, qui possessionem adirent iumenta decedentibus ad res suas deportandas præberentur: quæ si præbita essent, tum octauo ab aduentu aulicorum die, præsidio ipso quoque decederetur. si quæ ex vilioribus rebus deportari commodè non possent, eæ consignatæ interim deponerentur, ac primo inde tempore iis, quorum essent, restituerentur. Videbat Samoscius magnam hisce in rebus difficultatem. Nam cùm in regione continuis bellis vastata, magnam iumentorum paucitatem existere necesse esset, in Moscorum ferè potestate fore intelligebat, pro suo arbitrio restitutionem extrahere. Vt tamen quid animi haberent, periclitaretur, ac fiduciam simul suam iis ostenderet, Ostrouiam antequàm dies reddendæ eius veniisset, tradi illis iussit: ac licet ea sola in re cùm recipiendæ reliquæ Liuoniæ, tum pacis stabilitatem omnem positam intelligeret, vt obsidionis ac exercitus metu in fide Moscos contineret: ne tamen à se violati iurisiurandi Legatorũ initium profectum iactare possent, reuocatis omnibus ex partibus pabulatoribus, peditatum omnem cum tormentis, ac grauiore bellì instrumento, Nouogrodekum versus, quo in castello deponere ea cogitabat, octo dierum itinere antecedere se iubet. inde diuersas alias turmas ad recipiendas arces Liuonicas sigillatim præmittit. eas agmen quod ægris præsidio erat, sequebatur: post id impedimenta agebantur. Ipse cum reliquo exercitu die vj. mensis Februarij Plescouiâ mouit. spectabant transgredientes copias, partim ex muris atque propugnaculis vrbis, partim è ripis fluminis aliisque eminentioribus locis frequentes Mosci. maximè vltimam hanc exercitus partem admirabantur: quæ cùm ad viginti quatuor millia equitum accedere videretur, magis tamen ferè splendore, ornatuq;, atq; equorum præstantia quàm numero ac multitudine eos in se conuertebat: ita plerisque integris, vt nihil vel parum omnino ex hiemis ac diuturnæ obsidionis incommodis decessisse illis videretur. Hoc ordine ad Seskelium interim aliosque vicinos pagos supra Derpatum eo consilio exercitum traducit:

quòd eo ex loco & in Moscouiam, si pacis conditionibus à Moscis non satisfieret, facilem se receptum habiturum, & in Parnauiam intentum se esse posse iudicabat: ac si Suecicæ copiæ, quemadmodum iis denunciârat, ab ea non decessissent, ex tempore & re ipsa consilium capere. Etenim iam antè, mox à facta pace Ioannem Lesnouolscium aliquot cum turmis equitum miserat: qui vrbi ac arci præesset, Gardianoq; si obsidionem nondum soluissent, vt ab ea tanquam Regij iam iuris vrbe abstineret, denunciaret. Mosci etsi Ostrouam iam recepissent: dies etiam, qua Nouogrodekum se reddituros constituerant, lapsus esset: ex industria tamen moras interponebant. seu quòd in exercitum, si fortè dilaberetur, intenti essent: seu quò è remotioribus præsidiis ad extremas oras, finesque ipsos Moscouiæ omnes sui interim conuenirent, tutoque res suas deportare possent: ne si primis recedentibus vltimi, qui Kokenhausij, Parnauiæ, ac in longinquioribus aliis locis erant, tardarent, iniuriis ac vexationibus nostrorum paterent. Quam moram maximo suo atq; exercitus cum incommodo fieri Samoscius videns, Vrouecium iam ante cum tormentis Nouogrodekum versus à se præmissum aditum in castrum quærere iubet: Hic cùm aditum aliquem amicitiæ ad Præfectũ sibi fecisset, familiariter deinde commeare ad eum cœperat. Itaque aliquanto pòst Samoscius ipse, qui interim aduenerat, cum Palatino Braslauiensi, ac sexaginta circiter militibus sigillatim sequentibus, rogantiq; ex more portitori, centurionem venire nostris respondentibus, castrum ingreditur. Venerat sub id tempus Petrus Volkouiscius. Hic cùm Palatinum Braslauiensem ex colloquio ad Sapoliam, cui ipse etiam Volkouiscius interfuerat, agnouisset, incusâsseteque Præfectum: quòd cùm centurionem se recepisse diceret, Palatinum recepisset: respondit Palatinus, non se modò, verùm Samoscium ipsum adesse. Qua re turbatum eum Samoscius videns: tu quidem inquit castrum hoc iam Principi tuo perdideras, nisi ex conditionibus pacis vltrò id tradere deberes: nullumq; ea in re dolum à se quæsitum, sed vt castrum, quod Principis sui esset, videret, ingressum se ostẽdit: vtq; decederet, hortari hominem cœpit. Illo iumentorum inopiam incusante, ex iis equis qui tormenta trahebant, certum numerum ei dat: quibus subleuatus rebusq; omnibus exportatis, castro tradito excessit. Est Nouogrodekum amplitudine quidem non magnum, sed cùm vicinitate Moscouiæ clarum, tum ob eam ipsam opere, maximè autem triplici muro, crebrisque turribus ac vno insigni propugnaculo diligenter munitum. Inde Seskelium rectà Samoscius venit. vbi cùm per aliquot dies subsistitisset, dum an Derpatum

tum Sigismundo Rosnio, quem ad accipiendam vrbem pro Legato miserat, redditum à Moscis esset, cognosceret: posteaquàm ne iumentis quidem acceptis, quæ in magna iumentorum inopia à Duce Magno ac aliis conquisita non paruo numero Samoscius eò miserat, decedere Moscos intelligeret, Derpatum ipse contendit: inq; proximum ad vrbem Monasterium diuertit. Inde Nicolaum Sebridouium, & Stanislaum Solkeuium filium ad Præfectum mittit: vt mox se recipiat, vrbemque ac arcem vt conuentum erat, tradat, postulat: quod nisi intra tertium diem faciat, continuò se exercitum in Moscouiam reducturum ostendit. Aduenerat iam à Mosco Basilius Halouinus, ex primariis aulicis ipsius. Hic gemitum ducens meminisse se eius temporis dicebat, quo Moscis etiam ferocibus esse licuisset: moræ tamen causam esse, quod à iumentis atque carris nondum satis paratus esset: Itaque, vt ad tridui spatium vnum solum diem adiici pateretur petebat. Cùm ex propriis iumentis ducenta circiter Samoscius illi adiecisset, Derpatum quoque xxiiij. mensis Februarij die recepit. Vicesimum nonum iam annum Derpatum Moscus tenuerat. Itaque vt ab ea, in qua geniti magnam partem essent, vel adoleuissent, maximo cum dolore atque lachrymis plerique diuellebantur. Inprimis fœminæ ad suorum partim maritorum, partim liberorum, parentum, ac propinquorum sepulturas concursantes nænias suas more suo decantabant. Est enim omnis gens Moscouitica, si quæ quam alia in sepulchrorum ac mortuorum cultu cum primis superstitiosa. Diuersum autem hac in re ab aliarum Gentium institutis hoc maximè habent, vt non statim mortuos sepeliant, sed per annum vnum loculis conditos in fornicato aliquo cœnaculo asseruent: ac exacto demum anno multis cum lachrymis ac planctu terrâ condant. Fuit Derpatum amplissima olim Liuoniæ vrbs: quod vel hodie adhuc publicorum priuatorumq; ædificiorum cultus indicat. Agrum etiam Liuonia Derpatensi meliorem feracioremq; nullum habet. Priusquàm Germani in Liuoniam immigrantes religionem Christianam, linguamq; suam ea in loca inferrent à Sudetibus gente barbara omnis is tractus à mari supra Pelbam lacum Plescouiam vsq; tenebatur: qua cum Russis frequentia bella intercessisse Moscorum annales narrant. Postquàm à Christianis ora ea coli cœpit, Episcopis vsque ad Hermannum Vesselium paruit. Hunc cùm post captam Naruam ac Neuhausium vnà cum Derpato in deditionem Moscus accepisset, postea contra fidem datam in Moscouiam deportârat: non minori in viuum Episcopum perfidia, quàm odio in mortuos vsus: quorum nimirum ibidem paulò

pòst & cadauera è templo sepulchrisq; eiecit. Vrbs aliquandiu deinde à Liuonibus & Moscis æquo iure habitata fuit: aliquanto tempore interiecto cùm Liuones iniuriis Moscorum coacti in necem eorum cõspirâssent, Liuonibus vt maiori Moscorum numero non difficulter ab iis superatis, ac pleriscq; interemptis, cæteris in Moscouiam deportatis, Moscos solos deinde incolas habuit. Iam antè Nouogrodeko discedentes Mosci ignem fundamentis subiecerãt: qui mox à nostris deprehensus, suppressusq; fuit. Derpati, quòd præcipua ædificia duo sunt: arcis alterum, in quo priùs Episcopus, postquàm in Mosci potestatem venerat, Vladica habitabat: alterum ad Principis vsus factum: quod Dux ipse priuatis aliquot primariis domibus occupatis, moreq; suo exornatis pro se exstruxerat: cùm existimarent, in arcem Samoscium diuersurum: eorum enim moribus capitale est, in Principis ædibus quenquam habitandi causa esse: arci diuersis in locis pulueres subiecerant, quorum aliqui intra viginti quatuor horarum spatium, partim intra quadraginta octo absumptis funiculis incensi post illorum digressum tollerentur. Samoscius cùm in Principis domum recta diuertisset, rusticorum quorundam, qui in purganda arce occupati erant, nece periculum redemptum fuit. Hosti nihilominus diligentissimè fides conseruata fuit: ac non modò in nullos, qui reliqui è Moscis in Liuonia erant, hanc ob causam vindicatum: verùm cùm puer etiam quidam Plescheoui Derpatensis Palatini propinquus, non tam interceptus à nostris, quàm more puerorum pueriles quasdam voluptates sectatus vltrò ad eos se contulisset, vehementerq; ea re Plescheouus perturbaretur, magna diligentia conquisitum reddi eum iusit. Haud alia verò ratione reliquæ etiam pleræq; arces à cæteris Præfectis receptæ fuerunt: Moscis initio, priusquàm de Derpato reddito iis constaret, dexteritate potiùs atque ingenio nostrorum ex iis deiectis, quàm decedentibus. Derpato recepto ad regios quoque Præfectos, qui Sauolociæ, Lukis, ac aliis castellis Moscouiticis præerant, vt Moscis ea traderent, literę datæ fuerunt. Ad hanc enim diem nullius à nostris quoq; possessio præter quàm Ostrouiæ tradita Moscis fuerat: tum autem ex fide omnes redditæ. Interim Gardianus quoq; postquàm Lesnouolscius, quæ suprà ostendimus, à Samoscio ei denunciâsset, finibus obiter pro arbitrio ei demonstratis, obsidioneq; soluta exercitum Parnauiâ abduxerat: eque campis contractum per præsidia distribuerat. Eodem autem tempore de Veissensteinio quoque Ernestum Veierum, & Michaelem Konarscium ad eum Samoscius misit: qui Veissensteinium à Mosco Regi cessum ostenderent, ac an possessionem eius impedi-

impediturus esset, quærerent. Respondit iis Regem suum ipsum Legatos ad Poloniæ Regem de controuersiis hisce missurum.

Atq; hic quidem exitus belli fuit, minori animo à Mosco gesti, quàm quo vel in prioribus quibusdã vsus fuerat, vel id ipsum susce perat: pristinaq; eius potentiæ fama requirebat. Pręterquàm enim quòd in siluis fluminibusque superandis exercitum impeditum, cùm facillimè id facere posset, priusquàm in aperta Moscouiæ ac viscera regni eius penetraret, transitu prohibere ne conatus quidem omnino sit: nullam etiam iustis viribus pugnandi potestatem vnquam ab eo factam non paucis mirum visum est. Id eáne de causa fecerit, quòd Legatorũ missionibus suis rei gerendæ tempus eximere se posse, ac inanibus interim sumtibus vires Regis minutum iri sibi persuasisset: an quòd superiorum temporum fortuna edoctus, parum in acie suis se committere posse statueret: seu etiam quod solet facere Deus, vt quos pro scelere eorum punire velit, iis consilium priùs, ac animum eripiat, ipsum quoq; perpetuus crudelitatis comes & vindex metus nihil in rebus suis ratione pro uidere, aut fortiter suscipere siuerit non affirmârim. Hoc satis constat, & ab initio, facillimo momento inter siluarum paludumq; ac fluminum eas difficultates, Regis, exercitusq; impetum vehementer reprimi potuisse: ac si in summum discrimen rem adduxisset, haud ferè maiorem cladem accipi ab eo potuisse, quàm dum de summa rerum solicitus, certamenque omne defugiens diuersis in locis singulos suos à multitudine exercitus circumuentos nostris obiicit, accepta ab eo est. Omni enim Moscouia à Borysthene supra Starodubam ac Radohostiam ad Cernihouam vsque: à Duna deinde flumine, quà Stariciam vsque, quà supra Nouogardiam ad Lahodam vsq; lacum longè, lateq; vastata, tot præsidiis expugnatis, multis in deditionem acceptis, trecenta circiter millia hominum interiisse: ad quadraginta capta constat: vt aliquot vicibus instaurari bellum tanto hominum numero potuisse videatur. puerorum quidem quanta multitudo capta sit, ex eo coniici potest, quòd priuatus ex nobilitate nullus ferè sit, qui non vnum atq; alterum: multi qui plures in seruitute habeant. quod quidem incommodum specie, quàm superius, minus, re ipsa maius est. Iuuentute enim è quibusdam prouinciis maximè autem Lucensi, Sauolociensi, Plescouiensi, ac Nouogardiensi omni ferè sublata, quę nunc ab adultioribus coluntur, mox sobole omni deficiente vltrò desertum ferè iri apparet. Oppida ac castella, quæ ipse in potestate habebat, vltima hac pactione ad octodecim dimisit: Derpatum nimirum, Felinum, Laiisium, Mariemburgum, Kokenhausium, Parna-

uiam, Volmariam, Rumburgum, Hasselum, Nouogrodekum, Marienhausium, Ludsenium, Rosittenum, Trikatum, Bersonũ, Landescum, Sesuegium. Veissensteinij autem cùm id à Sueco teneretur, ius atq; repetitionem: quæ verò bello antè capta à Rege tenebantur, numero non pauciora, Polotiam, ac in eodem Ducatu Sussam, Sokolam, Krasnam, Vsuiatam, Sitnam, Ieseriscią, Kosianum, Nescerdam: supra Vitepsciam, antiquioris possessionis Moscicæ Velisium, cuius ad centum viginti millia passuum ager patet: in Liuonia Vendam, Lenouartum, Duneburgum, Pirkelium, Salium, Kirempesium, Elsenum, Fabianum: cùm ipse ex iis, quæ à Rege armis parta possidebantur, Lukos, Sauolociam, Ostrouam, Neuelam, Chelmam, tum ab ipsomet deleta castella, Krasnam, Krasnohorodum, Voronecium, Veliam sola reciperet. Quibus tamen in omnibus detrimentis nullum fortasis maius cẽseri debeat, quàm quod portubus cunctis Balthici maris amissis, à Borysthenis autem nauigatione iam antè Turcarum armis exclusus, à mari ferè omni præterquàm glaciali importuosissimo, ac periculosissimo, atq; aliarum ferè nationum occidentalium, ac meridionaliũ commerciis in penitiorem Moscouiam tanquam relegatus: compedesque quò minus liberè vagari possit, iniectæ ei videantur.

Liber Sextus.

PACATO eum ad modum, quem superiore libro demonstrauimus, Mosco, nihil prius Rex habuit, quàm vt prouinciæ constituendæ causa, ipse in Liuoniam Rigam vsq; procederet. Quam cùm xij. mensis Martij die ingressus fuisset, postridie Samoscius ad eum venit. Iam antè autem alij etiam Senatores Polonici aliquot, ac Lituanici satis frequentes comitati eò Regem fuerant. Ad eos Ducem Churlandiæ ac ex Nobilitate Liuonica quàm frequentissimos literis Rex euocat: quæq; ad prouinciæ eius statum pertinere videbantur, cum omnibus iis communicatis, vt scripto sententiam suam explicarent, hortatus eos fuit. Erant, de quibus deliberabatur, capita hæc potissima: de templis cultuque diuino instaurando: de Episcopo restituendo: prouincia ordinis iudiciorumque causa in partes certas diuidenda: magistratibus ac ærario publico constituendo. de quibus cùm quid quisq; sentiret, ostendisset, Rex etsi nõ ignoraret, à maioribus suis etiam sine ordinum autoritate prouincias ab iis partas priuato consilio constitutas:

quò

quò tamen gratius beneficium suum esset, si, cùm omnes operam studiumq; suum ad eam prouinciam recuperandam contulissent, ex omnium consilio certa eius formula describeretur, in Comitia totam rem distulit: Legatos tantùm partim ex comitatu suo, partim ex Nobilitate Liuonica designauit, qui prouinciâ vniuersam inspicerent: agros reditusq; eorum omnes, ac iura describerent, omnibusq; iis de rebus ad se referrent: quò rectiùs deinceps in Comitiis statui de iis posset. Possessionum autem omnium quatuor genera facienda iudicabat, quorum primum esset, quod ad publicam securitatem pertineret, finitimarum arcium: quæq; ad illas, vt ex propriis prouentibus muniri, omnibus necessariis ad defensionem rebus ornari, retineriq́ue possent, adiiciendæ essent: earum alterum, quibus tum Episcopatus cultusq; diuinus, tum ærarium publicum stabiliretur: tertium earum esse debere statuebat, quæ priuatis certo iure deberentur, aut cum iisdem, si hæreditariæ possessiones eorum Reipub. causa restitui iis nõ possent, permutarentur: Extremum quibus bene meriti & quorum præ cæteris in hoc bello opera eminuisset, virtutis causa donarentur. Inde militibus magistratus præfecturæq; quæ vacabant collatæ: quibusdam stipendia assignata fuerunt. In toto autem hoc bello id à Rege obseruatum fuerat, vt si qui in eo periissent, qui publicas possessiones iure aliquo tenerent, easdem liberis eorum quamuis infantibus, partim etiam puellis confirmaret. multis etiam ex plebe cùm superioribus expeditionibus, tum maximè hac ob præclara facinora aliqua Nobilitatis ius datum fuit: qui cùm pleriq; à Samoscio in insigniorum communionem recipi se peterent, viris fortibus non inuitus tribuit, vt cùm ipsi antè virtute sua Nobilitate dignos se fecissent, à se gentis suæ insignibus non indigni iudicarentur: iisq; aliqua re auctis, vel minutis, aut aliquantùm immutatis, qui id à se petiissent, pleroſq; donauit. Quibus ita constitutis cum Rigensibus de iis rebus, quas in aduentum Regis reiectas suprà ostendimus, actum fuit. Occupârat ciuitas à morte Archiepiscopi Vilhelmi, cùm sedis ac templi Archiepiscopalis possessionem, tum omnia quæ ad id pertinerent, iura ac prouentus: adq; Augustanę Confessionis formulam omnia templa reuocârat. De hoc capite ita conuenit, vt D. Iacobi, & quæ proxima ad illam est, D. Mariæ Magdalenæ ædes ad catholicæ religionis vsus cum omnibus, quæ antiquitùs ad eas aliquo iure spectassent, prouentibus redirent: penes ciuitatem curia, quæ Archiepiscopi fuisset, prope muros vrbis sita vnà cum domibus Canonicorum, ac areis desertis, quæ ante id collatæ non essent, permanerẽt: cùm verò census aliqui annui percipi

olim publicè iis ex locis soliti fuissent, vt eorum nomine certam pecuniam annuam D. Iacobi ædi eiusdemque sacerdotibus ciuitas penderet. De vallo, quod contra arcem ciuitas obiecerat, assensum à Rege fuit, vt eo quo nunc esset loco maneret: cumq; se quoq; ab omnibus partibus arcem vallo circumdaturum ostendisset, id solùm adiectum fuit, vt ad eius modum, quo arcem muniturus esset, vrbis quoq; vallum æquaretur: ab eademq; arcis parte in muro vrbis porta aperiretur. Inter Churlandiæ etiam Ducem, ac ciuitatem de nauigatione, ac portorio cõtrouersia erat: cùm ille per fluuium, qui ex ditione eius infra Rigam in Dunam illabitur vsum portus Rigensis, merciumq; exportandarum ius ac immunitatem sibi defenderet, ciuitas negaret. Eos vt inter se componerent, hortatus Rex fuit: quod, si cõuenire non posset, in Comitiis cogniturum de ea se ostendit. Venerat Rigam & Magnus Dux. Hic eius quam posse fidebat, Liuoniæ partis confirmationem petebat: adq; homagium accipiendum, ac iuramentum præstandum sese offerebat. Ostensum huic, more Maiorũ non nisi in Comitiis id fieri posse. Vltimo loco Nobilitas desideria sua ad Regem detulit. Quæ cùm ad vniuersæ prouinciæ statum pertinerent, responsum & huic fuit, humanitatem ipsam postulare, vt cùm Ordines regni tãtum laboris, atq; sumtus in prouincia ea liberanda suscepissent, ne sine eorum autoritate iis de rebus statueretur. Angebatur potissimùm animo Rex, ne cùm Moscus, qui in finibus Liuoniæ ex præsidiis Liuonicis, quæ deduxerat, non contemnendas copias coactas habebat, Naruam iis oppugnaturus diceretur: si minùs fortè paratus tum Suecus esset, minusq; ad resistendum virium haberet, vtriq; eam perderet. Itaq; mox Petrum Visgerdum Lituanum cum literis ad Moscum mittit: ostendit, accepisse se ex Legatis suis, quos Sapoliæ habuerit, pacem inter eos, atq; ipsius Legatos certis conditionibus conuenisse: eam se ratam habere: cùm autem arces Liuonicas, quæ à Sueco tenerentur in conditionibus præteritas intelligeret, si à Mosco oppugnarentur, ius suum ac Reipublicæ, quod semper excepisset, negligere se non posse: id se pro sua fide ac religione dissimulare non debuisse: hortari ne fortè ea res pacem turbet, vt dum maiores Legati, qui pacem vtrinq; firmaturi sint, ac si quid dubitationis in conditionibus adhuc sit, de eo cũ illo conuenturi, ad eum perueniant, omnem vim ab illis abstineat. Constituerat iisdem de rebus Regina ad sororem Sueciæ Reginam, per Christophorum Varsauicium literas dare. Cùm tardaret, Rex qui in ea, cùm voluntatis Mosci, tum aliarum rerum incertitudine nullam morã interponi volebat, non dubitãdum sibi existimabat, quin Dominicum

Alaman-

Alamannium Culinæ Præfectum, quam primùm ad Suecum mitteret; præ cæteris idoneum ad Legationem hanc ratus, quòd ab eo iam tempore, quo primùm de matrimonio inter Regem Sueciæ Ducem tum Finlandiæ & Reginam Catharinam per Ioannem Baptistam Thencinium potissimùm actum fuerat, Alamannius, qui in familia Thencinij tum fuisset, omnium rerum conscius & sequester fuisset; indeque tam Regi quàm Reginæ notus esset; Reginæ etiam, apud quam potissimùm negotia hæc propter summam cum Regno Poloniæ necessitudinem, & quòd non parum apud maritum posse existimabatur, agenda videbátur, non ingratus putaretur. Summa Legationis erat, vt repetitis iis, quæ ab initio belli vtrinque intercessissent, tertij anni bellum nullam aliam ferè ob rem, quàm solam Naruam ac vt communi pace Suecus comprehenderetur, à Rege susceptum ostenderet: reliquam enim Liuoniam ferè omnem Legatione Vilnam ad Regem missa iam antè Moscum cessisse; eò magis contra opinionem Regis accidisse, quòd dum ad Plescouiam cum exercitu Rex esset, quò iturum se pro mutua necessitudine amicè antè ei aperuisset, hostemque ab omni auxilij suis in Liuonia ferendi facultate exclusisset, cùm ab aliis potiùs partibus in Moscouiam illum irrupturum expectâsset, non modò Naruam, ac vicina castella, præsidiario milite, quem Plescouiam; ex præsidiis omnibus hostis contraxerat, nudata, commeatuque ac omni spe auxilij destituta; sed Veisensteinium quoque, quod iam hostis cessione Regis esse sciuisset, dissimulatis literis Regiis, ac iis ferè copiis, quas Gedani magna ex parte ministri eius conquisiuerant, occupâsset; Parnauiam obsedisset: potuisse Regem, si id tentaturum eum præsciuisset, & sumtu & labore eius anni belli supersedere: iam verò & cursum rerum præclarè contra Moscum geri cœptarum, & obsidionem Plescouiensem, cuius cùm grauiorem partem iam superâsset, facilè reliquam etiam superaturus fuisset, interrumpere, ac sine ipso etiam pacem facere necesse habuisse; ne dum pro eius commodis laboraret, maius in Liuonia incommodum, de qua sola bellum tum erat ab eo acciperet. pro quibus iniuriis omnibus vt Regi reique publicæ satisfaceret, postulare iussus fuit. Secretò mandatum ei fuit, vt cùm hæreditatis Sigismundi Augusti: pecuniarum ei creditarum: dotis ab eodem promissæ, nec dum numeratæ, aliarumque rerum quarundam petitionem Suecus relaturus existimaretur, ostenderet quidem, aliam earum rerum petẽdarum rationem esse, certumque de iis ius, ac morem iudiciorum antiquissima Regni consuetudine receptũ: aliam iniuriarum, quibus ab illo Rex affectus esset; quæque cum

iis rebus nihil commune haberent: si tamen ita animatum videret, vt de Reualia quoque ac omni iure Liuonico simul decidere paratus esset; dotis & mutui, quod peteret, solutionem sine vlla exceptione ei promitteret: reliquarum cõtrouersiarum disceptationem communibus arbitris Regem permissurum: vt communi etiã pace comprehẽderetur, apud Moscum elaboraturum ostenderet. quòd si ne iis quidem conditionibus permoueri se pateretur; vel pacem cum Mosco certam opera Regis ei fore, vel mille equites in bellum Moscouiticum, sumtu suo Regem ei præstiturum reciperet: ex eorum nimirum genere, qui beneficiis Sigismundi Augusti ornati, haud inulti in militiam eam conuenturi essent, idque pro libertate Gentis Polonicæ salua pace publica suo arbitratu facere possent: stipendio autem ac sumtu Regis tamdiu futuri apud eum essent, quoad eadem pace, quam cum Rege haberet, ipsum quoque Moscus comprehenderet. quòd si eo tempore de Liuonia, quam teneret, vniuersa transigere Suecus alienum existimaret; docere iussus fuit, nõ recusaturum Regem, quo minùs communium amicorum interuentu quicquid inter eos esset controuersię, componi pateretur: si quid etiam debere illi videretur, præstaret: modò de Narua interim in omnes casus vtrique satis prospiceretur: nedum ipsi inter se de ea disceptarent à Mosco occuparetur. Id ea ratione commodissimè fieri posse, si Regis præsidium in eam immitteret. Cùm enim Moscus propter pacem, quæ cum Rege ei esset, si præsidium Regium Narua receptum fuisset, oppugnare eam non posset, non modò Naruę, sed aliorũ etiam præsidiorũ suorum Liuonicorum, quibus Narua obiecta esset, securitati sine incommodo ac molestia sua eum consulturum: simulque omnibus copiis suis coniunctis, ad defendendam Finlandiam longè futurum paratiorem; si nec arces controuersæ contra vim hostilem defendendæ ei essent, nec copiæ in diuersa præsidia distrahendæ. Interim de arbitris inter se conuenturos: & vel minutum controuersias omnes eorum interuentu iri; vel si tolli eæ non possent, Regem Naruam illi redditurum, aliasq; iuris sui persequendi rationes inituram. ne verò fraudi ei esset, quòd propter commune periculum, Naruam sibi tradidisset, idoneè in eum casum ei cauturum. Profecto iam Alamãnio, Varsauicius cum literis à Regina Rigam venit. Dedit & huic Rex eadem ferè, quæ Alamannio data fuerant, ad Sueciæ Regem mandata. Iussit autem, vt si priorem Legatum aliquid constituisse intellexisset, non exposita Legatione se reciperet: si infecta re dimissum comperisset; ostenderet; quòd maiores Legati eo ipso tempore in Moscouiam à Rege mitterentur;

Comitia

Comitia etiam breui indicturus Rex esset; summam illum, & vt pace à Mosco comprehenderetur, & de aliis rebus suis cum Ordinibus agendi facultatem habiturum: hanc causam fuisse Regi, vt etsi iam antè iisdem de rebus Legatum ad eum misisset: tamen & Reginæ Coniugis suæ precib. & mutua necessitudine adductus, denuò se ad illum mitteret: hanc; explicandarum omnium harum controuersiarum opportunitatem ei significaret. In conditionibus nihil, quemadmodum ostensum est, mutatum fuit. Antequàm Rigâ Rex discederet, Maiores Legatos, de quibus dictum est, in Moscouiam designauit, Ioannem Sbarasium Palatinum Braslauiensem, Nicolaum Taluosium Castellanum Samogitiæ, Michaelem Haraburdam. Mandata hæc iis data fuerunt, vt iuramento in pacem à Mosco exacto, de Sueciæ præterea Rege eadem pace comprehendendo agerent. De Narua autem, ac aliis castellis Liuonicis, quæ à Sueco tenerentur, si tentaturus ea Moscus esset, quemadmodum per literas Rex iam ostendisset, non defuturum iis Regem, vel etiam pacem, si id fieret, ratam habiturum testificarentur. De captiuis quia antè Moscus postulârat, vt vtrinq; pariter captiui redderentur, non parem vtriusque captiuorum rationem esse ostenderent; cùm in Regis potestate præcipui ipsius ductores essent; ille ex Regiis insigniorem nullum: ex Nobilitate paucos: reliquos ex promiscua plebe haberet. Itaq; vt vel Sauolociam ac Neuelam, aut alterutrâ saltem earũ Regi pro illis permitteret, postularẽt; cùm antè integriorib. adhuc rebus suis pro paucioribus captiuis Vsuiatam ac Ieseriscià obtulisset, quarũ hæc nondum tum in potestatem Regis venisset; vel cùm ipse antè Sigismũdi Augusti temporibus certa precia in singula capita exigere solitus fuisset, eodem exẽplo suo suos nunc redimeret. Reuenit sub idem tẽpus Rigam à Mosco ad Regem Posseuinus, multis incõmodis & ęrumnis peregrinatione ea perfunctus. Laborârat hic potissimùm apud Moscum de dissensione, qua à Romana Ecclesia, sicut cæteri Orientales plerique ita Moscus quoque dissidet, tollenda: adq; Ecclesiæ communionem eodem reducendo: tum pro suo in Rempub. Christianam studio fœderis contra Tartarum cum Rege sanciendi vltrò mentionem intulerat; quidq; animi Moscus de coniungẽdo contra barbaros bello haberet, explorârat. De extremo hoc ostenderat Moscus, pacem iam cum Tartaro se fecisse. Venêre vnà cum Posseuino Legati, ad Summum Pontificem ac Rudolphum Rom. Imper. à Mosco missi: alter item quê Constantinopolim cum muneribus, quibus cædem filij expiaret, ad Patriarcham Constantinopolitanum ablegârat. Vtrisq; literæ cõmeatus

publici datæ fuerunt. Remisit iisdem etiam ferè temporibus ad Regem Matthiam Preuostium; qui cum literis, quibus ipsius Rex respondebat, de quibus suprà dictum est, Sauolociâ ad eum missus fuerat: & mercatores, quos per tempus belli retinuerat. Ad literas paucis respondit; intelligere se, eas in medio ardore belli ad se datas, asperiùs aliquantò scriptas esse: iam cùm pax atque amicitia vtrinque restituta sint, ad eas, quas bellum tum nonnihil exasperârit, pacis tempore respondere necesse sibi non arbitrari; quòd eum etiam, qui literas attulisset, tamdiu retinuerit, cùm propter bellum armis viæ omnes obsessæ fuerint, fieri aliter à se non potuisse. Dimissis Legatis, quos ad describendam Prouinciam designatos suprà ostendimus, Vilnam Rex profectus fuit. Ibi Legationem Tartaricam audiit, quæ à Mahomete Chiereio Tauricanorum Tartarorum Principe haud multò antè venerat. Petebat donatiua: de Kosakkorum iniuriis & vexationib. querebatur; quæ quidem etsi extiterant non infrequētes: augebantur tamen ex industria à Tartaro; quò domestici metus, ac vicini periculi simulatione longinquam Persicam militiam effugeret, in quam à Turcarum Principe sub idem tempus euocabatur. Responsum à Rege fuit, donatiua more Maiorum datum iri; iisdemq; quibus antea fuisset, legibus, pacem cum illo futuram. De Kosakkis idem etiam, quod antè aliquoties ostensum; manum hominum ex diuersarum Gentium colluuie coactam, vagam, ac nullis certis sedibus consistentem, nullius etiam in potestate esse: vt tamen quantùm fieri eius posset, ab iniuriis & infestatione prohiberentur, sedulò ac cum fide operam datum iri. Insolentiùs id à Barbaris acceptum fuit, responsoque audito, Princeps Legationis in ipso quasi discessu publicè testificatus est, vt omnia fierent, nisi tamen Kosakki in officio continerentur, pacem se non seruaturos. Iam antè minoris Poloniæ, ac Russiæ Nobilitas, Legatis missis, de tributo in suis conuentibus à se decreto certiorem Regem fecerat. Hoc verò tempore priusquàm Vilnâ Rex discederet à maioris quoque Poloniæ, Masouiticæ item, ac Podlasicæ Nobilitatis Legatis aditus, de simili tributo in illis quoque conuentibus sancito cognoscit. Gratiæ vtrisq; actæ, deq; animo in Rempublicam Regis optimè sperare iussi fuerunt; cuius constituendæ ac Liuoniæ simul, quam communi omnium consilio, ac ope partam, communi etiam Ordinum iudicio Rex seruâsset, ordinandæ causa intra eum ipsum annum Comitia Regem habiturum in responso vltimis hisce dato adiectum fuit. Quibus de causis, quibusque cum mandatis tum ad Moscum Visgerdus Lituanus, tum ad Sueciæ Regem Alamannius à Rege missus fuerit,

rit, suprà ostendimus. Moscus literis Regis, quibus, vt à Narua cæterisque Liuonicis præsidiis abstineret, hortatus eum Rex fuerat, statim assensus fuit. Apud Suecum ingrata Legatio fuit: nec multum in Regina etiam ad mitigandum animum eius præsidij fuit; cùm præterquàm quòd iracundia eius omnes ad placandum eum aditus omnibus obsepserat, de iniuriis, quibus ob non præstitam dotem hæreditatemque fraternam, ac non comprehensum pace maritum affectam se existimabat, vltrò quereretur. Itaque cùm ea Alamannius inde renunciaret, ex quibus istas quoq; res vltra superiores iniurias magis exasperatas appareret, Rex, qui Vilnâ Grodnam iam venerat, Senatoribus plerisq; eò euocatis, ex illorum sententia Comitia eò maturiùs indicenda statuit; in quibus de Sueci etiam iniuriis ad Ordines referret. Interim in Liuoniam ad Magistratus & Præfectos, quo loco res essent perscriptum; vtq; viderēt, ne per negligentiam detrimēti quid acciperetur, moniti fuerunt; cum Lituanis actum, vt si quis præter opinionem in vicinia Liuonia motus accidisset, suppetias ferrent: cum Duce item Prussiæ; vt finitimo & ipso Liuoniæ Principe per Reinoldum Heidēsteinium eadem communicata fuerunt. cumq; maiores Legati ad Moscum missi, quibus mandata de pace Sueciæ Regi apud Moscum conficienda, data suprà ostendimus, in itinere iam essent; ne vllam eius rei mentionem facerent, & ipsum rem suam agere permitterent, per celerem tabellarium significatū ijs fuit. Grodnâ sub Mensem Augustum Varsauiam Rex processit. eò Varsauicius quoq; è Sueciа eodem, quo Alamānius, Legationis exitu ad eum venit. Ibidem verò dum Comitiorum diem expectat, Iancola Valachiæ Palatinꝰ in potestatem eius venit. Hic, quēadmodum suprà demonstratum est, è Saxonibus Transsiluanicis, loco humili & obscuro ortus, Valachiæ Principum genus ementitus fuerat; Achmetis autem Bassæ opera Prouinciæ eius principatum nactus, cùm ab initio statim, quo animo erga Regem futurus esset, ostenderat; præterq; decessorum suorum morem nullos vnquam Legatos ad Regem miserat; tum postea variis iniuriis Regem, hominesq; eius affecerat: literas regias ad Turcarum Imperatorem aliquoties interceperat: resignārat: resignatas remiserat: Regem Senatumq; Regni omnibus modis in odium ac inuidiam adducere conatus fuerat: in finitimas aliquot villas Nobilium latrociniis, ferro, ac incendiis grassatus fuerat: homines regios, qui rerum suarū repetendarum, iurisq; obtinendi causa ad illum venissent, pulsatos in carcerem coniecerat. quibus iniuriis cùm Rex permotus, quemadmodum antè ostendimus, Turcarum Imperatorem de ijs appellâsset; vtq; illum à

Valachia, à finibus molestiam hanc amoueret, ex dignitate alioquin sua consilium capturus, postulasset, res dilata fuerat. Hoc tempore in aulam Turcicam successore ei summisso euocatus, compilata prouincia, omnibusque rebus conuasatis, ac manu aliqua hominum facta in Cæsareæ ditionis Vngariam transfugere constituerat. quà rectà transeundum illi erat, à Transsiluanis obsessas vias existimabat. itaque cùm ambitu capto per Pokutiam Polonicæ ditionis prouinciam perrumpere conaretur, atque ab ea parte Nicolaus Iaslouecius Præfectus Sniatinensis, aliique nonnulli ex ditionibus regiis fama fugæ eius exciti eum persequerentur, ab iis captus Leopolimque perductus fuit. Scripsit mox Rex ad Nicolaũ Seniauium, qui finitimæ militiæ in Russia præerat, ac Nicolaum Herbortum Præfectum Leopoliensem, vt iure Gentium suppliciũ de eo sumerent: bona publicauit: misitque Quæstorem Palatij Hiacynthum Mlodseuium, qui in publicũ ea redigeret; vxori & liberis alimẽta annua constituit. Appetiit interim tempus Comitiorũ. Ea in ante tertiũ Mensis Octobris Rex indixerat. Nam cùm in aduentum tãtùm maiorum Legatorũ, quemadmodũ Rex postulârat, oppugnandæ Naruæ impetum suum repressurũ se Moscus promisisset, ne si maiores Legati idem tenere nõ potuissent, ad consiliũ pro tempore capiendum imparatior esset, non committendũ sibi arbitrabatur, quin primo quoq; tẽpore ad Ordines de eo referret. Preterea verò prouincia Liuonia magistratibus, ac legibus fundanda, præsidiis, cõmeatu, instrumento omni bellico, aliisq; cõtra repentinos casus ad defensionẽ necessariis rebus prouidenda erat: munitiones collapsæ instaurandæ; nouæ instituendæ; quæ & in regione partim continuo tot annorũ bello vastata, partim ab hoste ita tradita, vt quæ armis ab inuitis exprimuntur, tradi solent, omnia deerãt: & Rex ex omniũ Ordinum sententia, quemadmodũ suprà ostendimus, constituenda sibi existimabat. Adhęc nonnihil Tartari etiam, de qua suprà dictum est, bellum denuntiantis oratio eum commouerat. Ad quã cùm crebri etiam rumores ex Russia de tumultu allati accessissent, ita vt in procinctu iam Tartari esse nuntiarentur, iam antè quidem viginti duas turmas equitum, qui ad Plescouiam stipendia fecerant, ad Seniauium Præfectum militiæ Russicæ præmittere Samoscium iusserat. Vt verò in præsentia arma ab illis non sumerẽtur: quia tamen facili momento impelli eos videret. vt in ditiones suas transirent, dignitatis nihilominùs suæ esse statuebat, vt pro fama rerum à se gestarũ ea consilia susciperet, quibus illos suis quoq; reb. timere faceret; remque publicã non modò ab incursionib. eorũ, sed metu omni vastationũ in perpetuũ li-

beraret:

beraret: rationesq; quibus id salua pace Turcica fieri posset, propo nere, de iisq; cum Ordinib. agere in animo habebat. Stipēdia præterea militi soluēda erant. Etsi enim in conuentibus particularib. tributum hanc in rem decretum fuerat: longè minùs tamen ex illo redigebatur, quàm in ea ipsa, ac alia debita nonnulla sufficeret: resque per se opinione minor, exactorum præterea quorundam seu negligentia, seu culpa, quòd vel minùs quàm deberent, vel tardiùs ea inferrent, minui dicebatur. de quibus & ipsis vt cognosceretur, necessariò ad Ordines referendum existimabat. De certa Regnorum ac electionū ratione stabilienda, etsi quid publico nomine superiorib. Comitiis à se postulatū fuisset, & ipse recepisset, memoria teneret: hoc tamen tēpore, quo superiorū interregnorū vulnerib. nondum planè cicatrix obducta esset, ad eas res accedere, quæ sine eorum vulnerum attrectatu agitari non possent, intempestiuū ei videbatur. Etsi aūt idem maiorib. quoq; Senatorib. plerisq;, cùm pro more per literas prius sententias eos rogasset, videretur: quod tamen prioribus Comitiis enixè id à se nuntiis Nobilitatis petentib. relaturum se de eo recepisset, non posse se iam à priori promissione sua recedere existimabat. eademq; cùm de concordia etiam inter sacrum & profanum Ordinem tentanda sentētia ipsius fuisset, vt ab eius temporis ratione alienam tractationem eam existimaret: iisdem quas ostendimus, de causis, id tamē caput etiam ferendum ad Ordines suscepit. Addidit his, si quid iudiciorum rationi deesse videretur, aut quam illa emendationem desiderarent, operam suam hac quoq; in re Reipublicæ non defuturam. quæ quia magis, vt Ordinum studiis, ac suæ in eos voluntati satisfaceret, adiecerat, summam deliberationum omnium, ad ea quæ priori loco recensuimus, capita referebat. Hæc postquàm primò ad Senatores, inde ad conuentus Nobilitatis, qui in singulis Palatinatibus ante Comitia ex more haberi solent, delata fuerant: non eodem ab omnibus animo accepta fuerunt: iidemque ferè animorum motus, ac hominum sermones renati, quos in superioribus Comitiis nonnullis extitisse ostendimus. Alij quòd suffragio suo in electione Regem subleuassent, cùm Regnum ipsum eum sibi debere existimarent, minùs vel se expectatione sua, vel quæ ipsi concupissent, alios consecutos dolebant. Non pauci ad hos diuersarum partium supererant, qui in superiorum interregnorum contentione victos se meminissent. Quidam qui in Concionibus, ac conuentibus Nobilitatis plurimùm hactenus potuerāt: nomen gratiamque in vulgus ac opes inde parauerant, omnia præmia in milites conferri musitabant: iis artibus, quibus ipsi plurimùm

pollebant, nullum ampliùs locum relinqui molestè ferebant. Vniuersæ verò Nobilitatis animi, vt qua quisque re maximè permouebatur, ita variè afficiebantur. Alij non id agi iactabant, vt de modo aliquo electionis tractaretur, sed vt successor priuato consilio imponeretur; interim cum regio imperio alienæ potentiæ vicarius ac adiutor constitueretur, Samoscium notantes: huc deuinctos beneficiis milites spectare: retentos in pace ex iisdem non paucos à Samoscio, vt oppressa per metum Nobilitate per vim ac arma Regnum occuparetur. Diuersum de Religione sentiētibus libertatis eius imminutio, circumscriptionisque metus obiici. Iudiciorum emendatione non correctionem aliquam à Rege quæri, à nonnullis disputabatur; sed quò cum in vniuersum ea sustuliſſet, ad se denuò ea transferret: omniaque secus omninò accipiebantur; ita vt alia eiusdem rogationis capita, quæ regiis opponerentur, detorto ad metum iniiciendum sensu in vulgus à quibusdam ederentur: erumpente nonnihil inter hæc inuidia etiam in Samoscium. Publicè quidem plerique honores Vngaris collatos exagitabant; Landskoronam ferè designātes, quam vidua Gasparis Bekesij marito, qui in castris ad Polotiam ob virtutem iure Nobilitatis Polonicæ donatus fuerat, ac fratre eius Gabriele, qui in irruptione Plescouiensi perierat, amissis, vnà cum orbis liberis tenebat; & sub id tempus Francisco Vesselinio nupserat. Interim non deerant, qui Regi, si de successore agi vellet, operam suam vltrò deferrent; cumque Rex; etsi ita de Republica se meritum sciret, vt non minùs, quàm aliorum Regum, suæ quoque familiæ ratio haberi deberet: ab hoc tamen tempore id tentare alienū, studiaq; Ordinum vltrò potiùs expectanda sibi existimaret; spretos se rati, ac aliorum opera confici id posse Regem sperare, eò magis incēdebantur. Nobilitas etsi quid maximis Regis in se ac Rempublicam beneficiis deberet, agnoscebat: libertatis tamen aliarumque charissimarum quarumcunque rerum metu iniecto hæsitare; cunctantiusque agere: omnia denique suspecta habere. His igitur animis cum in Comitia ventum esset, Samoscius pro munere Cancellarij verba nomine Regis faciens orsus à voto, quod cùm ex superioribus Comitiis discederetur, ipsi feciſſent; quoq; vt saluus atque incolumis ab expeditione ea Rex ad se rediret; ac ipsi lætis animis in mutuos amplexus ruerent, optārant; quod à Deo contenderant, ita cumulatè iis præstitum ostendit; vt non modò incolumem saluo exercitu, sed re etiā benè gesta, immortaliq; gloria parta, reuersum ex hostico Regem videret: quòd in ipsorum potestate totū fuisset, vt mutuis gratulationib. ac fraterna beneuolētia se exciperēt, certo-

rum

rum hominum maleuolentia impeditum ait. quorum opera id factum sit, non arbitrari nunc sibi inquirendum: videre autem iam Petilios in Republica quosdam existere: optandum ne mox Catilinæ etiam aliqui existerent. quæ præfatus, domesticarum rerum nihil aliud hisce Comitiis proponendum sibi Regem statuisse docet, quàm quæ ipsi non modo viuente adhuc Sigismundo Augusto, ac superioribus Comitiis Anrdeiouiensibus, vt ferrentur, sanxissent: sed postea etiam cùm sæpe aliàs, tum in proximis Comitiis efflagitâssent: Itaq; illorum precibus Regem adductum de modo liberæ ac ordinatæ electionis referre. Cùm de ratione certa eligendorum Regum statuere eos debere diceret, non id dicere, vt de relinquendo iure electionis, ac patrimonio hoc libertatis, quo nihil à maioribus eorum relinqui iis potuerit præstantius, cogitarent: sed quomodo eam, quàm maximè integram conseruarent, & in perpetuum munirent. quæ cogitatio num necessariò ab illis suscipi debeat, non aliorum exemplis confirmandum sibi existimare: eos ipsos, si superiorum interregnorum actiones, ac grauissimum discrimen, in quod Respublica adducta tum fuerit, secum perpendant, æstimaturos: nullam hîc Regis rem agi, sed propriam ipsorum: optare tamen se, ne huic suo tempori desint, superiorumque annorum benignitate diuina, qua mirabiliter Rempublicam conseruatam intelligant, ad futurorum potiùs consiliorum spem se erigant, quàm ad securitatem ac negligentiam abutantur. Quòd si artibus quorũdam in suspicionem mentes eorum adductæ, quemadmodum ægri salutares cibos, ita ipsæ sana consilia concoquere nõ possint: totum in ipsorum potestate futurum, seu statuere quid hac de re velint, seu omnino eam relinquere. Eandem de altero capite, concordia inter Ordines facienda, quod secundo loco proponendum Rex iudicâsset, sententiam eius esse. Optimè ipsos meminisse, quo studio & in Andreiouiensi conuentu, vt deinceps de eo referretur, egissent, & quantopere postea idem à Rege contendissent. In communi omnium ferè regnorum, ac horum temporum fato nos præcipua tamen fortuna vsos, vt concordiam ciuilem egregiè hucusq; tutati simus: hanc hisce rebus ferè retineri, vt ab iniuriis & contumelia vtrinq; abstineatur: iure ac causa cognita non vi aut extra ordinem quid statuatur: maximè verò, vt quod cuiusque est, omnibus tribuatur: Id autem tam ad bona, quàm ad honores etiam ac prærogatiuas pertinere: hac vna re iusticiam perfici: Iusticiam fundamentum esse Reipublicæ & qua illa contineatur concordiæ. Nemini dubium esse, quin duobus hisce Ordinibus ecclesiastico & ciuili Respublica hæc potissimũ subsistat. Proinde ipsi,

quorum res ageretur, viderent, suscipiendâmne an relinquendam huius rei deliberationem existimarent. Iudiciis num quid deesset, omnium optimè ipsos, qui in iis versarentur, iudicare posse: non posse sanè dissimulari, ita breui tempore calumnias in iis creuisse, vt non pauci grauioribus studiis relictis, totos se causidicis ac captionibus excogitandis, quibus alios irretirent, dare dicantur. Regem operam suam, si qua in re emendatione opus habeant, iis detulisse: qua, si placeret, vterentur: inuitis Regem eam non obtrusurum. Ingressus deinde in orationem de Liuonia, statuq; omni eius demonstrato, quidq; cum Mosco hactenus de locis, quæ à Sueco tenerentur, actum esset, commemoratisq; Sueci iniuriis eo potissimum incumbit, vt quo nullum in ea vicinum inueterascere patiantur, iis persuadeat: omnem societatem imperij infidam: in prouincia nuper parta, dum animi hominum adhuc dubij, nondum Legibus ac institutis coaluerint, periculi plenam: neminem prudentem in nouam prouinciam eiusdem præsertim cum indigenis linguæ ac nationis vicinum admisisse: aut qui admiserit, non eum statim pœnituisse. Inde de Tartari minis Kosakkorumq;, qui subinde bellum Reipublicæ conflarent, iniuriis refert. Fuisse superioribus Comitiis rogationem latam, qua extraordinaria Iurisdictio ad certum tantùm tempus permissa Regi fuerit: aut illos in officio continendos, aut de bello cum Tartaris suscipiendo cogitandum. Extremum de stipendiis militum fuit. Scitum quidem superioribus conuentibus tributum: id num in stipendium, ac nomina apud exteros Principes facta dissoluenda: in defensionem Liuoniæ: bellum Tartaricum sufficeret: per quos item stetisset, vt tardiùs & minùs quàm deberet, illatum fuisset, ipsi inquirerent: in erogando quidem & fidem, & diligentiam summam reperturos: ita milites meritos ait, vt ante omnia ipsis consulere debeant, qui pro gloria ac dignitate nominis Polonici non modò cum ferocissimo hoste, vrbeq; omnibus rebus munitissima, sed in regione trionibus exposita, cum sæuissima hieme, cum aeris cœliq; iniuriis, ac natura ferè ipsa ab omnibus rebus imparati, ac seminudi ferè propugnarint: Nihil hîc se de Liuonia dicturum prouincia olim florentissima, ac nunc etiam omnibus opportunitatibus abundante per ipsorum constantiam parta. quantum apud exteros nomen ipsorum virtus omnibus pepererit, eos ipsos testes esse posse, qui quæ post discessum Henrici, cùm Tartari metu ac trepidatione omnia complerêt, autoritas eorum apud exteros fuerit meminissent: & quæ nunc de virtute eorum existimatio omnium sit, intelligerent: postquam potentissimo hoste superato, amissas aliquot prouincias recuperârint,

rint, nouas adiunxerint. Nec tamen pluris hæc à se fieri, quàm quẽ iis ipsis parandis simul Respub. acquisiuisset, plurimorum fortium virorum inæstimabilem thesaurum: qui ita iam & animis parati, & in armis exercitati sint, vt nullum tantum periculum existere possit, quod non promptissimo animo pro Repub. suscepturi ij sint: Horum spem ne destituerent, qui ne dignitatem nominis polonici iacere paterentur, fortunas omnes suas, sanguinem vitamq; ipsam profundere non dubitârint: deniq; non alienis hominibus beneficium præstituros, sed necessariis, fratribusq; quæ virtuti ac laboribus eorum deberentur, stipendia persoluturos. Hæc esse de quibus referẽdum Rex existimasset: viderent nunc ipsi, num cum iis, quæ alieno nomine in vulgus à nonnullis sparsa essent, conuenirent. Conuersus deinde ad Regem, optare se, inquit, vt pro tantis eius rebus gestis, vel ea gratia ei referretur, quæ in benè morata, ac grata ciuitate pro multò minoribus non Regi, ac tam amanti Reipub. Regi, sed cuicunq; exercitus Duci referri soleret: non egere tamen animi magnitudinem eius consolatione sua: plus enim in illa præsidij ad quoscunque fortunæ impetus, ac maleuolorum iniurias perferendas esse, quàm in illis ad eam frangẽdam virium: Non esse dubitandum has ipsas quorundam hominum iniurias illustraturas magis laudem atq; nomen ipsius: Quem enim, qui ipsius res gestas olim cognosceret, non magis, quòd in tot à quibusdam obiectis difficultatibus, tãtas res gerere potuisset, quàm quòd omnino eas gessisset, admiraturum? esse animi magnitudinis eius, ne iniuriis quidem absterreri se pati, quò minùs quemadmodum perpetuò feciisset, porrò benè de Repub. mereri pergeret. Milites allocutus, non debere eos existimare ostendit, tam ingrati animi notam, tantamq; iniuriam in tam fortibus ac bonis ciuibus hærere posse: Vltimo loco nuntios hortatus fuit, vt cùm primis publicæ dignitati, atq; vtilitati studerent. Optare se inquit, adesse alios, integros ac bonos etiam ciues, quorum magna præter ipsos multitudo esset, qui domi liberis suis educandis ac domesticæ rei operam darent: facilè se iis persuasurum, nihil vt Reipub. commodis potius haberent: eorum omnium partes illos suscepisse, tantoq; magis in omnes res intentos esse oportere, quibus reliqui, qui domi remansissent, non suam modò ac suorum, verùm, Reipub. etiam salutem commisissent. Peracta rogatione, sententiæ à Senatoribus dici cœptæ fuerunt. vt de ratione electionis, cæterisq;, quæ proposita fuerant, perferretur, omnes ferè statuêre: duobus tantùm exceptis, quorum alter, nullis hominum consiliis à Deo regna mandari: alter, nó posse vlla è Repub. ac ne oportere quidem ambitum

excludi censebant. In Nuntiorum Nobilitatis concilio principiò Cancellarij oratio exagitata fuit: maximè verò, quòd iam Petilios nonnullos esse dixisset, videndum ne mox etiam Catilinæ existerent. Cùm contrà ab aliis ostenderetur, non vniuersum Ordinem, sed certos homines, ac ne homines quidem sed vitia notata: à quibus qui abesse se intelligeret, orationem quoq; eam ad se non pertinere sciret, res discussa fuit. Negotium inde Suentoslao Orselscio datum, qui totius Nobilitatis nomine pro bene gesta Repub. gratias Regi ageret: deque sermonibus, qui contra dignitatem eius à nonnullis habiti, aut in vulgus sparsi dicerentur, ei satisfaceret. qui cùm in huiusmodi orationē ingressus fuisset, vt in autores eorum Regem inquirere, ac cognita causa animaduertere debere diceret, aduerso quorundam Collegarum murmure, ac mox conuitio penè exceptꝰ fuit. De re ipsa, maximè de Electionis forma certa constituenda variæ inter eos sententiæ fuerunt: quibusdam omnino ferri de eo oportere negantibus, quòd in re, qua maximè libertas contineretur, quoties aliquid fieret, quò minùs latè ea, quàm antea, pateret, libertas ipsa semper minueretur, angustioribusque quàm antea fuisset, finibus circumscriberetur: alij contrà, ita maximè libertatem Electionis stabiliri disputabant, si fraudes atq; ambitus Legibus excluderentur: præterea tanquam affecta iam re, ac contracta superioribus Comitiis tractatione, inprimis Andreiouiensis fœderis religione obiecta eam vrgebant: pleriq; suscipi quidem eam, non finiri tamen volebant: vt quæ de ea dicerentur, ad suos referrent, quò rectiùs sequentibus deinceps Comitiis ex vniuersæ Nobilitatis sententia statui de ea posset. Dum inter eos disputationibus hisce tempus extrahitur, interim primis octo Comitiorum diebus, quibus capitalium rerum causæ noua lege iudicantur, elapsis, ad aliarum causarum cognitionem Rex accessit. Adeũt eum Nuntij: ostendunt multos contra leges in regiam euocari: vt ex Senatu nonnullis negotium Rex det, qui cum aliis ex suo corpore, quos ipsi iis adiuncturi sint, de euocationibus cognoscant, quæq; in ea causa sint, vt aboleri debeant, aboleantur, legitimis ratis manentibus, petunt. Respondit Rex esse magistratus, ad quorum curam hæc pertineant: qui si muneri suo deesse doceãtur, non recusare se, quò minus eò, vt alios illis adiungat, descẽdat: interim quemadmodum cœperat, porrò cognitionibus operam dare pergit. Prima Stanislai Ciarnkouij causa ob non relata in thesaurum instrumenta quædam causæ Brunsuicensis, quę à Sigismundo Augusto in Germaniam missus acceperat, in iudicium adducta fuit. Collocata in matrimonium fuerat Henrico Duci Brunsuicensi à

Sigis-

Sigiſmundo Auguſto Sophia ſoror eius, deque rebus dotalibus in euentum non ſuſceptorum liberorum reſtituendis pro more ſtipulatio interpoſita. Soluto morte Henrici paulò ante exceſſum Sigiſmundi Auguſti ſine liberis matrimonio, miſſus ad ſororem ab Auguſto Ciarnkouius fuit, qui res iſthîc inſpiceret, conſilioque viduam iuuaret. quam in rem cùm inſtrumenta pactorum dotalium tradita ei fuiſſent, penes ſe ea retinuerat. Obiit haud multò pòſt Sigiſmundus Auguſtus: creatus fuit Rex Henricus. idem mox ex Regno exceſsit. Mortua interim Sophia, ſorores Anna Poloniæ, & Catharina Sueciæ Reginæ, ſucceſsione hæreditatem petere cœperant. Cùm aliquot annos à Iulio Duce Brunſuicenſi ducerentur, animaduerſum poſtea fuit, non in ea cauſa hæreditatem eam eſſe, vt ſucceſſorio iure peti deberet: ſed ad Reges Poloniæ, Réq; publ. pactis, ac interpoſita ſtipulatione pertinere: miſſusq; iuris eius perſequendi cauſa ad Ducem Iulium, Laurentius Goſlicius Decanus Plocenſis, cùm monumenta ea, quemadmodum iuſſus erat, tradere ei Ciarnkouius noluiſſet, nihilque præter pauca quædam exempla, quæ ex tabulario Varſauienſi exceperat, proferre Goſlicius potuiſſet, in eo ferè fuerat, vt non ſatis petitionem ſuam probare poſſe videretur. Itaq; cùm iam non modò de re, ſed exiſtimatione etiá publica ageretur: eò acriùs illa à Ciarnkouio primùm per literas, inde petente Samoſcio per Stephanũ Grudinſcium Caſtellanum Naklenſem ſpeciatim eam ob cauſam ad eum allegatum repetita fuerunt. Cùm lenitate ſua nihil profici Rex videret, per Procuratorem fiſci in ius vocari eum iuſsit. Hæc igitur dum agitur, haud multò pòſt altera eiuſdem cauſa in cognitionem venit. Ea res ita ſe habet. Ciarnkouius hic nobili ac claro loco natus, plurimùm in Nobilitatis conuentibus, apudq; Nobilitatem vniuerſam gratia ac autoritate poterat. à Sigiſmundo Auguſto ad Referẽdarij munus prouectus ſub exceſſum eius Plocenſem Præfecturam acceperat: ac quamuis Anſelmus Goſtomſcius Palatinus Rauenſis perpetuas controuerſias de ea cum illo haberet, poſſeſsionem tamen eius retinuerat. Poſt diſceſſum Henrici, Stephano Rege in regnum iam ingreſſo, ac pleriſq; ad Regis autoritatem ſe adiungentibus, diuerſarum partium Legatione ſuſcepta, ad Maximilianum Imperatorem in Germaniam iuerat: Cùm Cracouiam Rex veniſſet, inſtarentq; apũd eum Ordines, vt in vnum atq; alterum, quorum inſignior ac præcipua pertinacia eſſet, exemplum ſtatueret, præfectura Plocenſis Staniſlao Kriſcio Palatino Maſouiæ collata fuit. Comitiis poſtea Thorunium à Rege indictis, cùm in iis cognitionibus operam dare Rex neceſſe haberet: more autem Maiorum ita

comparatum sit, vt secundum Cancellarios Referendarij munere in iis Reges vtantur, Ciarnkouiusq; nondum rediisset, Nicolao Firleio, qui & ipse Cæsarianarum partium fuerat, vnà cum Castellanatu Becensi Referendariatum Rex contulit. Aliquanto tempore interiecto, reuocatus ab amicis, maximè fratre Alberto, qui Maiori Poloniæ Præfectus tum erat, literis Regis ab eodem ad fratrem impetratis, in Poloniam Ciarnkouius rediit: benigneq; à Rege acceptus optimè de Regis erga se animo sperare iussus fuit: eiusque quam feciſſet, iacturæ, à largiore liberalitate Regis cum accessione compensationem expectare. Interim Româ ad Regem scribitur, coadiutoriæ Archiepiscopatus Gnesnensis cõfirmationem, quam certo iure sibi vindicaret, inscio Rege, exteris nonnullis Principibus sequestris, à summo Pontifice eum petere. Accedebat huc, vt dum ad Polotiam Rex esset, in conuentu Lublinensi, qui primus tum Iudiciorum appellationis à Nobilitate habebatur, nouas res à quibusdam tentatas, præcipuumq; earum autorem Ciarnkouium fuisse, certissimis indiciis ad Regem deferretur. quæ res nõ mediocriter rursum animum Regis illi immutauerat. Mortuo interim Iacobo Vchanscio Archiepiscopo, Staniſlaum Karnkouium Episcopum tum Cuiauiensem, à quo inauguratus Rex fuerat, vt promisso suo inaugurationis tempore Ordinibus à se facto satisfaceret, in illius locum Rex nominauit. Etenim cùm in dissensione electionis Vchanscius, eiusq; exemplum secuti cæteri Episcopi præter Cuiauiensem omnes ferè diuersas partes secuti fuissent: ille ad inaugurationem etiam vocatus parere noluisset: itaq; à Karnkouio coronatus Rex fuisset: petiit ab eo Nobilitas, vt deiecto Vchãscio Karnkouium in locum eius proueheret. Respondit Rex, si dissensionis Vchanscij causa id peteret, malle se, quod consecuturum se non diffideret, lenitate eum adiungere: si alterius ornãdi, post mortem Vchanscij, quæ homini ætate decrepita non longè abesse posset, rectiùs illis præstiturum, quod nunc incommodiori tempore repræsentari vellent. Ciarnkouius interim Sninum possessionem Archiepiscopalem tenebat: eamq; cum dimittere nollet, in ius ab Archiepiscopo ad Regem vocatus fuit. comparere iussus, respondere primùm nolebat. dictum fuit, ostenderet, quo iure in possessione esset: nam si coadiutoriam ipsam sibi vindicaret, nemini dubium esse, quin de iure regio Regis solius cognitio esset: si priuato titulo bona ea occupata possideret, ad tribunalia terrestria, quæ de rebus soli ordinariè cognoscerẽt, remissum iri: petiit interim procurator eius diem ad monumenta producenda, quam qui petit, iure, quo vtimur peremptorium terminum propria submissione ac sponte

sua

sua præfinire sibi putatur. Ad diem non integrum esse sibi illa iam proferre excipit: quòd Romæ ea sint, copiamq; exhibẽdorum non habeat. Inter hæc Nuntij rursus Regem adeunt: rogãt vt euocationes omnes in regiam, exemplo Sigismundi Augusti, qui citationes omnes, quæ in causis fisci editæ fuerant, vno decreto sustulisset, inducat. Postulatum, docerent, quæ eæ essent, nolle Regem contra leges cuiquam negotium fieri: neque etiam æquum esse, sine causa iudicium quenquam subterfugere: quòd si vrgerẽt, quod antè ipsi petiissent: permittere Regem, vt ex Senatu & ipsorum collegio cõuenirent, qui legitimas ab illegitimis euocationibus discernerent. Illi nihil ad hæc respondent: secretum saltem cum Senatu petunt. Potestate à Rege facta, idem in Senatu faciunt: postulãt, vt quemadmodum dignitate reliquam Nobilitatem præirent, ita in adducendo ad æquitatem Rege, tuẽdoq; iure Nobilitatis Principes cæteris antecederent. Responsum, ostenderent, quos contra ius euocatos, aut qua omnino in re Ius Nobilitatis minutum putarent: si quid contra leges susceptum probarent, non defuturum Senatum muneri suo. Qui verba faciebat, publicam causam se agere: debere singulos, qua in re priuatim iniuriam sibi fieri existimarent, pronuntiare dicebat. Procedit in medium Ciarnkouius: se cõtra leges in regiam pertractum ait. Ostẽsum, quod ad primam causam pertineret, non posse eam vlla ratione seiungi à Republica: repeti instrumenta ab illo fidei eius commissa: quibus debitum Reipublicæ doceretur: repeti eo iure, quo quiuis priuatus erga eos, qui in ministeriũ se illi tradidissent, vteretur: qui æquo iure libertatis cum alia Nobilitate vti vellet, cui molesta hæc in regiã euocatio videretur, posse eum intra modum vitæ priuatæ se continere: domi viuere: abesse à ministeriis regiis, quibus qui se illigâsset, indignũ esse eum postulare, ne rationem quidem eorum, quæ vltrò susceperit, reddat. deterioriq; conditione in publica re Regem esse, quàm quemlibet priuatum in sua: qua tamen de re constitutio Sigismundi primi esset, cuius sententia eo pertineret: repudiari deniq; totum à publica vtilitate. quæ si in rebus, quæ moram nullam patiantur, non priùs respublica ius suum consequi possit, quàm longo temporis interuallo Comitia habeantur, sæpè maximum periculum adtura sit. Alteram maluisse Senatum ad Comitia euocatam fuisse: iam verò postquàm procurator eius diem ad monumenta petierit, vltrò ipsum omnem sibi præscriptionem Iudicij vitandi præcidisse. Ad hæc ille, ad Ordines prouocâsse se, cùm ad monumenta prouocârit: hæc se viua monumenta Reipublicæ existimare. ad Senatum deinde redeunt: vt à singulis se præsentibus sententiæ dicantur,

petunt. Dictæ huiusmodi sententiæ ferè omnes fuerunt: non rectè facere, qui constitutionem Sigismundi Augusti de causis fisci ad regias causas omnes traherent: esse cõstitutionem, qua actiones, quæ ad personam Principis: ad maiestatem imperij: ius deniq; ac possessiones regias pertinerent, differtè à causis fisci, ac vectigalium interuersorum discernerentur: videndum quæ eæ sint, ac num omnino fieri possit, vt promiscuè omnes Rex tollat: cum hac ratione non modò suum ac Reipublicæ, sed aliorum quoq; ius, in causis quę ad delationem quorũdam susceptæ ad eorundem vtilitatem pertinerent, quod in ipsius potestate non esset, voluntatibus petentium ista condonaturus esset. Nuntij in suo proposito nihilominus persistebant: perq; complures dies disputatione hac extracta frequenter in concilio suo tumultuabantur. Demonstrabat iis Rex, quanquàm iniquum esset, ne discerni quidem inter legitimas ac illegitimas euocationes eos velle, videre præterea etiam se nulla eos hac de re agendi à suis mandata accepisse: permittere tamen, vt ad suos referrent: quò in proximis conuentibus certi aliquid statui de eo posset: interim rem integram se iis seruaturum, neq; vllas alias causas, pręter Ciarnkouianas duas, quę in iudiciũ adductæ iam essent, cogniturum. Erat qui ab Archiepiscopo ob templorum sacrorumque violationem euocati fuerant: qui eò vehementiùs sibi metuebant, quòd rumor per dies eos sparsus fuerat, constituisse Regem seueriùsimè ius de iis dicere: opinionemq; eam Rex auxerat, quòd dum in venatione non procul à possessionibus Archiepiscopi esset, Louicium ab Archiepiscopo inuitatus ad eum accesserat, familiariterq; per aliquot dies cum illo fuerat. nõ pauci etiam aliis ex causis euocati cùm Nũtios, quò faciliùs iudicio se subducerent, creari se passi fuissent, omnia etiam tentanda sibi statuerant: quò antequàm periculum causæ dictionis ad se peruenirent, sub Ciarnkouij persona iudicio omnes eriperentur. Itaque etsi liberabantur metu eo, cùm præter Ciarnkouianas causas, nullas alias iudicaturum se Rex ostẽderet: quia tamen semel ita in causam ingressi fuissent, vt existimationis de se aliorum causa non temerè recipere se possent, ne hac quidem ratione ab instituto suo deduci se patiebantur. Alij sermonibus eorum permoti, vt in metu grauissimarum rerum, in quibus libertas agi prætẽderetur, tempus aliquod interponi, dum certiùs de eo cognosci posset, non molestè ferebãt. quidam cùm in re nihil periculi esse intelligerent, opinionem metuebant: ne tanquam autores libertatis destituissent in vulgus traducerentur. Fiebat hinc, vt qui omnino ista improbabãt, cùm ab aliis impugnarentur, ab aliis non iuuarentur, in tantâ diuersa sentientium multitudine

dine ipsi nihil possent. Latæ nihilominùs sententiæ contra Ciarnkouium fuerunt. prima iam multò antè, qua monumenta restituere iussus fuit, in qua causa ne ab ipsis quidem Nunciis magnopere cõtendebatur. Altera causa cùm variè adhuc duceretur, ad id nonnullis decurrendum videbatur; quòd post discessum Henrici coadiutoriam impetrâsse diceretur; eiq; rei fidem faceret, quòd alterius Posnaniensis Episcopatus nominationem à discessu Henrici in illum collatam, Regi ipse exhibere non dubitârat. quare cùm Varsauiensi fœdere, qui ab absente Henrico quicquam petiisset, contra Rempublicam facturum eum iudicatum esset, conuentionis eius vi vrgendum censebant. Rex vltimo Comitiorum die decretum tulit: coadiutoriam sustulit; de possessione, quæ ab illo tenebatur, cognitionem ad ordinaria Nobilitatis iudicia, in quibus quo iure eas possideret, doceret, remisit. Hunc ad modum stato Comitiorum tempore extracto, ingenti cum omnium dolore, Sanoscio præsertim omnes obtestante, Liuoniæ saltem Russiæque curam susciperent, ne vel illam magno labore, ac sanguine suo parta omni ope nunc destitutam rursum amitterent; vel hanc Barbaris diripiendam proderent; Constantino etiam Ostrogiæ Duce, Palatino Kiouiensi recentissimos quosque nuntios de Tartarorum expeditione proferente, nihil tamen actum fuit. Appellatus per eos dies frequenter à Lituanis Rex fuit, vt Liuoniam Lituaniæ formulæ faceret. Vbi nec in Senatu, nec in Concilio Nuntiorũ magnopere à quoquam illis contradicebatur: in hoc potiùs non deesse, qui quò Lituanis adiutoribus faciliùs, quod contendebant, à Rege extorquerent, non inuiti decessuri illis de ea viderentur; Surrexit Samoscius; reliquosq; intuitus suo suorumq; commitonum periculis Liuoniam hosti ereptam dixit; de quo si qui amplius cogitarent, ad Moscum ipsum se prouocare: non dubitare, se vel hostis ipsius professione id euincere: ea igitur ne à Regno seiungeretur, si à nemine contradiceretur, se tamen pro omnibus intercessurum. Venerant ad Comitia Legati Moscouitici, vt iuramentum in pacem à Rege acciperent; quemadmodum regij iam antè ipsorum principem iureiurando obstrinxerant. Præstitum id à Rege magna omnium Ordinum corona fuit, ara in comitio ad id constituta, Archiepiscopoq;, post quàm tabulæ fœderis à scribis lectæ fuerunt, in verba ei præeunte. Præter Iuramenti exactionem, vt de captiuis vtrinq; permutandis agerent, mandatum habebant. quod tamen tenere non potuissent, vt in locum certum captiui comportarentur, redimendiq; eos potestas, quorum essent, fieret, impetrârunt. Referebant nonnihil & de finibus controuersiæ ex eo potis-

simùm ortæ, quòd de Velisiensi agro, ne à Polonicis Ordinibus à quorum copiis captus erat, vindicaretur, in Sapoliensi fœdere à Li tuanicis scribis adiectum fuerat; vt quemadmodum olim is ad Palatinatũ Vitepscienſem pertinuisset, ita posthac pertineret: Moscique ab eo tempore, quo in potestatem eorum Velisium veniſſet, magnam partem Toropecienſis agri ad eum adiectam contenderent. Placuit vt vtrinque Legati ad fines regendos mitterentur. De castellis Liuonicis, quæ Suecus occupârat, iam antè per Boiaros Moscouiticos cum Legatis, quos à Rege in Moscouiam missos dictum est, conuenerat, vt per totum pacis tempus à cis Naruanis Moscus, ab vltra Naruanis Rex vtrinque abstinerent. Exceptiinde conuiuio fuerunt more Maiorum, splendidissimeque habiti; hominibus elegantioris cultus ferè rudibus cùm epularum magnificentiam, tum apparatus varietatem; multò magis amen Regem ipsum admirantibus. In tam insigni publicarum rerum perturbatione, seu potiùs negligentia præ cæteris tamen militum conditio maximè miserabilis videbatur. Plerique enim non modò tanquam ad paratum stipendium, cuius spes facta illis erat, sed ad magnam honorum, vt bene gesta re agrorumq; spem, ij pęsertim, qui Nobilitate ob virtutem donati, præsidia etiam ista, quibus Nobilitatem tuerentur, ac alia præmia sperauerant, omnium rerum egentes, ac nudi alienissimo anni tempore eò venerant; vt non pauci è Nobilioribus etiam, ad Plescouiam occubuisse se mille dicerent, quàm ad tantam egestatem, atq; omnium rerum difficultatem redigi. Iisdem autem temporibus Ioannes Suiscius etiam, quem in defensione Plescouiæ egregiam operam nauâsse nprà ostendimus, à conspectu Principis sui abiectus in luctu acgritudine erat. sed militum difficultatibus conquisita vndiq; peunia, cùm ab aliis destitutam ferè Rempublicam à se tamen defendam Rex non existimaret, quoad eius fieri potuit, occursum fit; agenteq; cum iis Samoscio tanta animorum alacritas innata iisuit, vt non modò diem solutionis ad Pentecostes proferri paterntur, sed dum modò certo aliquo loco collocarentur, ex quo commeatus sibi suppeterent, si interim Tartari irruptionem facerut, etiam sine stipendio, quocunque ducturus eos Samoscius esset, iturosse pollicerentut. Solutis Comitiis cùm iam Nuntij discessent, Rex cum Senatu Liuoniæ etiam, quantam potuit, curam pẽdit; initioq; à diuinarum rerum cura facto, quòd plerique in Iouincia ea Episcopatus temporum ac bellorum iniuria suppressi essent, Vendam, quam potissimum ad accipiẽdam nouam sedem Episcopi idoneam iudicabat, oppidis castellisque aliquot ac pos-

sessio-

92

sessionibus ad eam adiectis, Episcopatui attribuit; áque S. Pontifice, vt Episcopatum autoritate sua ibi fundaret, petiit. Prouincialibus etiam iura certa, ac forma Prouinciæ, vt aliquam tamen sui curam habitam cernerent, pro tempore descripta fuerunt. Venerant à Nobilitate Legati Varsauiam: alij præterea frequentes priuati suarum quisque possessionum, è quibus se, vel Maiores suos à Moscis deiectos dicerent, recuperandarum causa. Summa publicorum postulatorum erat, vt pacta inter Sigism. August. ac Prouinciæ eius Ordines, quo tempore se in potestatem illius dedissent, conuenta, rata Rex haberet. Eorum hæc ferè erant capita; vt non nisi Germanicæ Gentis in Prouincia ea magistratus essent: Possessiones quas tum singuli haberent, aut postea consecuti fuissent, quo vnquam optimo iure possedissent, possiderent: Iura ac Priuilegia singulorum integra conseruarentur. Addiderunt ad hæc ipsi, vt iudiciorum certa ratio constitueretur: ne castella demoliri, quemadmodum Rigæ à Rege imperatum iis fuerat, cogerentur: vt in captiuis suis recuperádis à Rege iuuarentur. Responsum fuit: quòd ad vetera à Sigis. August. concessa iis Priuilegia pertineret, tenere eos memoria, quid ab eo tempore, quamq; varia intercessissent: quid etiam huius temporis esset, pro sua prudentia perspicere: debere eos se credere iudicio Regis, qui cùm salutis eorum autor fuisset, ornamentorum, ac commodorum Prouinciæ eius non minorẽ curam se habere ostensurus esset. Sigillatim verò, quòd præcipuæ autoritatis in illa Prouincia Magistratũ Germanicæ Gentis peterent, cùm ab honore eo ex Prouincialibus, si qui ad eum idonei futuri essent, neminem excluſum Rex vellet; eò futurum acerbius, si ipsi propriæ salutis libertatisque autores dignitate tam præclaræ victoriæ remotos vellent: daturum operam Regem, vt eum Prouinciæ præficeret, qui exæquitate, ipsorumq; iure ac legibus omnia administraret. tum verò in Prouinciali publico consilio constituẽdo, iudiciis, cæterisq; officiis Præsidum, Succamerariorum, & reliquorum præcipuam vetustæ quoq; Nobilitatis Liuonicæ in Prouincia ea rationem habitum iri. Inter iura ac priuatas singulorum possessiones id discrimen factum: vt, quę à superioribus Liuoniæ Principibus, legitimisq; eius magistratibus ad Guilhelmum Marchionẽ Brandeburgensem Archiepiscopum Rigensem profecta essent, iure ipso rata haberentur; quæ à posterioribus collata essent, quòd ea tempora inde consecuta fuissent, quibus multa non ordine fierent, Prouinciaque nullo ferè certo Imperio teneretur, de iis Regem ex publicis Prouinciæ commodis, cuius vt opibus ac neruis cõtra omnes casus muniretur, præci-

pua ratio habenda ei esset; & cuiusque meritis; genere denique ipso possessionum statuturum; ad eaq; cognoscenda primo quoq; tempore conuentum Prouincialibus edicturum, in quo sua quisque Iura exhiberet. Cùm autem superiori tempestate amisisse plerique Priuilegia sua dicerentur; eos quos, & à quibus, quoque tempore, & sententia literas habuissent, aperire debere, eaque omnia suo idoneorumque testium Iuramento comprobare. Iudiciorum forma iis, de quibus suprà ostensum est constitutionibus descripta, tradita illis fuit. Castellorum demolitionem hoc potissimùm consilio Rex imperârat, ne vires Prouinciæ, quemadmodum superioribus temporibus factum fuerat, distraherentur; eandemq; ob causam, ex suis quoq; non pauca deiecturum se edixerat. Idem hîc iis responsum fuit, non debere eos detrectare, in re qua publicam potissimùm Prouinciæ salutē Rex spectaret, quò minùs eius exemplum imitarentur. In captiuos redimendos certus Boiarici generis numerus promissus iis fuit. Magnus Dux cum difficultatibus quibusdam suis, quemadmodum Rigæ à Rege monitus fuerat, ipse Comitia obire nō potuisset, Legatos miserat; per quos eadem ferè quæ Rigæ, proposuit. quæ cùm sine præsentia eius explicari non possent, ad sequētia Comitia necessariò dilatus fuit. Quibus rebus confectis, crebris nunciis de apparatu Tartarorum Varsauiam allatis, Varsauiâ Cracouiam Rex proficiscitur. venientem Legatio à Tartaro adiit: quæ, nisi continuò conditiones quas ferebat, Rex acciperet, iisq; satisfaceret, bellum denunciabat. Ad eam Sinan Bassa literas adiunxerat; quibus Turcam etiam iniurias Tartari nō neglecturum ostendebat. Iam antè autem, quēadmodum ostēsum est, iustam equitatus partem in Russiam Samoscius præmiserat; ad eam quàm potest maximum numerum militum adiicit: quos addictos adhuc habebat, omnes contrahit: nouos suis stipendiis alios conscribit: ex Nobilitate nominatim fortissimum quemque euocat: Præter eos Constantinus Ostrogiæ Dux suas copias, quas non contemnendas è clientibus suis coactas habebat, promtissimè Reipublicæ offerebat. Itaque in Russiam Samoscium contra Tartaros Cracouiâ Rex mittit.

FINIS.

Leidenstein.

De Bello Moscovitico quod Stephanus Rex Polonia gessit

1588.